KANUNI
I
LEKË DUKAGJINIT

(VEPER POSTUME)

PERMBLEDHË E KODIFIKUE

PREJ

A. SHTJEFEN KONST. GJEÇOV, O. F. M.

ME PARATHËNE

T' A. GJERGJ FISHTËS, O. F. M.

E

BIOGRAFÍ T' A. PASHK BARDHIT, O. F. M.

SHKODER

SHTYPSHKROJA FRANÇESKANE

1933

BKSH

34A
G 449

— KANUNI I LEKË DUKAGJINIT —

BKSH

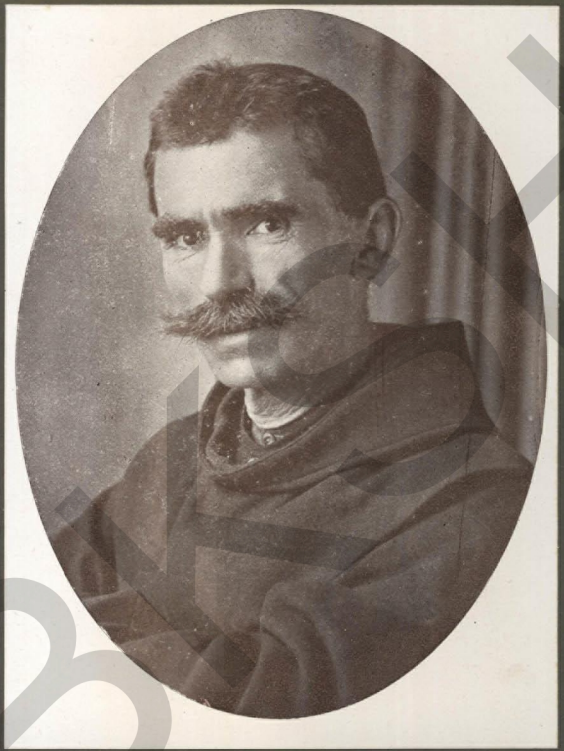

KANUNI
I
LEKË DUKAGJINIT

(VEPER POSTUME)

PERMBLEDHË E KODIFIKUE

PREJ

A. SHTJEFEN KONST. GJEÇOV, O. F. M.

ME PARATHÂNE

T A. GJERGJ FISHTËS, O. F. M.

E

BIOGRAFÍ T A. PASHK BARDHIT, O. F. M.

SHKODER

SHTYPSHKROJA FRANÇESKANE

1933

BKSH

BKSH

PROVINÇJALATI FRANÇESKAN I SHQYPNIS

ruen per vedi çdo tager ribotimi e perkthimi
nder giuhë të hueja.

DIFTONSI

BKSH

DIFTOJSI

FAQE

Shenjime biografike mbi A. Shtjefen Konstantin Gjeçov XIII
Parathânia XIX

Liber i parë — *KISHA.*

Artikull i parë — PJESA QYTETNORE.

Krye i parë — *Hija e Kishës, Vorret, Pronet e Pasunija e Kishës, Famullitari, Rrogtari e Pûntorija e Kishës.*

Nye 1. Hija e Kishës (§§ 1-4) 1
— 2. Vorret (§ 5) 2
— 3. Pronet e pasunít e Kishës (§§ 6 e 7) 2
— 4. Meshtari i Famullís ase Famullitari (§§ 8-10) 3
— 5. Rrogtari i Kishës (§ 11) 4
— 6. Pûntorija e Kishës (§ 12) 4

Artikull i dytë — PJESA NDESHKIMORE.

Nye 7. Amtyra e ndeshkimeve (§§ 13-16) 5
— 8. Caktimi i ndeshkimit mbas cillsís së fajit (§ 17) 5

Liber i dytë — *FAMILJA.*

Krye i dytë — *Ndertimi i Familjes.*

Nye 9. Familja e kuptueme në vetvedi (§§ 18-25). 7
— 10. Familja e kuptueme në katund e në Flamur (§§ 26 e 27). . . 9

Liber i tretë — *MARTESA.*

Nye 11. Percaktimi e mëndyrët e martesës (§§ 28 e 29) 10
— 12. Tagri i djalit e i vajzës (§§ 30 e 31) 10
— 13. Detyrët e burrit e të grues (§§ 32-34) 11
— 14. Tagri i burrit të vejë e i grues së vejë (§§ 35 e 36). 11

Krye i tretë — *Shkuesija, Fejesa.*

Nye 15. Shkuesija (§§ 37 e 38) 12
— 16. Fejesa (§§ 39 e 40) 12
— 17. Shêjt (§§ 41-43). 13
— 18. E premja e Fés, Dita më shêj (§ 44). 14
— 19. Çmimi, qi nepej e nepet per grá 14
— 20. Trashigimi i grues shqyptare 14

Krye i katert — *Darsma.*

Nye 21. Gatimi i darsmes në Kanûn (§§ 45-49) 15

RKSH

FAQE

Nye 22. Prija e Krushqvet (§§ 50 e 51) 16
— 23. Uðhtimi i krushqís me nuse etj. (§ 52) 16
— 24. Krushku i venðit t' i a lshojë uðhen krushkut mik 17
— 25. Krushku-krushk, Miku-mik (§§ 53-55). 17

Krye i pêsët — *Kanuni i ðhanðrrís.*

Nye 26. Me ðekë ðhanðrri, prinðja e nuses jânë në ðetyrë me i a kthye gjysen e çmimit shpís së ðhanðrrit (§ 56) 18
— 27. Deka e nuses (§ 57). 19
— 28. Grueja s' bjen në gjak, Grueja lshon më gjak prinðen 19
— 29. Grueja âsht shakull per me bajtë 19
— 30. Grueja e vejë 20
— 31. Theku i prém 20
— 32. Grueja e pá-kunorë 21

Krye i gjashtët — *Prinðja.*

Nye 33. Baba - burri (§§ 58-60) 21
— 34. Nana - grueja (§ 61) 22
— 35. . Djelmt (§§ 62 e 63) 23

Krye i shtatët — *Të ðámt* (§§ 64-87) 23

Krye i tetët — *Trashigimet.*

Nye 36. Tagri i trashigimit në Kanû (§§ 88-98) . . . . . 26 –
— 37. Detyra e kushrijve e tagri i bijave (§§ 99-102) . . . . . 27 –
— 38. Vllau i shpifun (§§ 103 e 104) 27

Krye nandët — *Të lânunat (testamenðet).*

Nye 39. Percaktimi i testamenðeve (§ 105) 27
— 40. Mënðyrë të lânunash (§ 106) 28
— 41. Tagri i të ðalunve fare (§§ 107-109) . . . . . 28 –
— 42. Tagri i kushrinís (§§ 110-116) . . . . . 28 –
— 43. Rrogtari (§§ 117-131). 29

Liber i katert — *SHPÍ, GJÂ E PRONE.*

Krye i dhetët — *Shpija e rrethi i sajë.*

Nye 44. Shpija e thyeme ká 500 grosh giobë e ðy per nji të zot't (§§132-142) 30

Krye i njimbdhetët — *Gjâja e gjallë.*

Nye 45. Bariu (§§ 143-152). . . . . 31.
— 46. Skjapi a ðashi i kumbonës (Ogiçi) (§§ 153 e 154) . . . . . 31·
— 47. Gjâja per gjymës (§§ 155-164) . . . . . 32·
— 48. Kryegjâja (§§ 165-170) . . . . . 32 –
— 49. Gjâja me pergjegje (§§ 171-173) . . . . . 32 ·
— 50. Dosa per gjymës (§§ 174-179) . . . . . 33 ·
— 51. Steli i qênit (§§ 180-190) 33
— 52. Kau më hú (§§ 191-198). 34
— 53. Bleta (§§ 199-212) 35

RKSH

FAQE

Krye i dymbdhetët — *Pronet.*

Nye 54. Caktimi i pronevet (§§ 213-226) 36
— 55. Me bâ vllá kenð në katunð (§§ 227-231) 36
— 56. Kujrija (§§ 232-237) 36

Krye i trembdhetët — *Kufini.*

Nye 57. Kufijt e tokës nuk luhen (§§ 238-251) 37
— 58. Kufini nuk bân lak (§ 252) 38
— 59. Kufini i fituem me gjak (§§ 253-261) 38
— 60. Kufini i fituem me gurapesh a me rrasë të ngarkueme (§§ 262-264) 39
— 61. Kufini i ngulun me spatë (§§ 265 e 266) 39
— 62. Uðha e katunðit (§ 267) 40
— 63. Uðha e maðhe (§§ 268-274) 41
— 64. Uðha e verbët (§§ 275-279) 41
— 65. Pashtraku (§§ 280-288) 41

Liber i pêsët — *PÛNA.*

Nye 66. Pûna luen shtegun (§§ 289-292) 43
— 67. Bulgu (§§ 293-314) 43
— 68. Farketari (§§ 315-330) 44
— 69. Mullîni (§§ 331-340) 45
— 70. Vija e mullînit (§§ 341-350) 45
— 71. Vaða (§§ 351-386) 46
— 72. Ujemi (§§ 387-395) 48

Krye katermbdhetët — *Gjoja.*

Nye 73. Percaktimi i gjojës (§§ 396-419) 48
— 74. Shpêzi i nðjekun mbas gjurmësh (§§ 420-428) 49
— 75. Gjoja e peshkut (§§ 429-451) 50

Nrye i pêsëmbdhetët — *Tregtija.*

Nye 76. Percaktimi i tregtís (§§ 452-463) 51
— 77. Tregu i tokës (§§ 464-477) 52
— 78. Tregu i armve e i kalit (§§ 478-483) 53
— 79. Çmime në kanû (§ 484) 53
— 80. Uðhtari i paguem (§§ 485-491) 54
— 81. Gjâ çðo gjâ (§§ 492-498) 54

Liber i gjashtët — *TË DHÂNUNAT.*

Nye 82. Uhaja (§§ 499-508 56
— 83. Vaðja (§§ 509 e 510) 57

Krye i gjashtëmbdhetët — *E folmja, e falmja.*

Nye 84. E folmja (§§ 511-516) 57
— 85. E falmja (§§ 517-519) 58

Liber i shtatët — *FJALA E GOJËS.*

Nye 86. Fjala (§§ 520-524) 59
— 87. Mohi (§§ 525-528) 59

BVSH

FAQE

Nye 88. Beja (§§ 529-532) 60
— 89. Beja mbë gúr e beja mbë Kryq e mb' Ungjíll (§§ 533-537) . . 60
— 90. Kush ðo të bâjë bén (§§ 538-547) 61
— 91. Beja mêrr gjân e vet (§§ 548-557) 61
— 92. Beja per ðerë (§§ 558-564) 62
— 93. Beja në krye të ðjelmvet (§§ 565-568) 62
— 94. Beja me „seðije" (§§ 569-588) 62
— 95. Gioba e bés së rrêjshme (§§ 589-592) 63

Liber i tetët — *NDERA.*

Krye i shtatëmbdhetët — *Nðera vehtjake* (§§ 593-601) 65

Krye i tetëmbdhetët — *Nðera shoqnore.*

Nye 96. Miku (§§ 602-639) 66
— 97. Të prémt e mikut (§§ 640-652) 68
— 98. Të sjellunt e të zot't të shpís me miq në shpí (§§ 653-666) . . 69
— 99. Nðermjetsija (§§ 667-682) 69
— 100. Dorzânija (§§ 683-694) 70

Krye i nandëmbdhetët — *Gjaku e gjinija, vllaznimi e kumbarija në Kanû të Malevet.*

Nye 101. Gjaku e gjinija e brêza Shqyptarësh (§§ 695-697) 71
— 102. Lisi i gjakut, lisi i tamblit, nip trungut e nip bijet (§§ 698-703) 71
— 103. Vllaznimi (§ 704) 72
— 104. Kumbarija (Shengjonija) (§§ 705 e 706) 72
— 105. Kumbarija e Pagzimit (§ 707) 72
— 106. Kumbarija e kunorës (§ 708) 72
— 107. Kumbarija e flokvet (§§ 709-713) 72
— 108. Sjelljet kanunore në të mârrun të flokvet (§§ 714-734) 73

Liber i nandët — *DÂMET.*

Nye 109. Percaktimi i ðâmevet (§§ 735-747) 75
— 110. Thiu në ðâm (§§ 748-755) 76
— 111. Kurtha e ngrefun a laku në kopshtë (§§ 756-765) 76

Liber i dhetët — *KANUNI KUNDRA MBRAPSHTIVET.*

Krye i njizetët — *Hjeksija* (§§ 766 e 767) 77

Krye i njizeteparë — *Vjeðhnija.*

Nye 112. Percaklimi i vjeðhnís (§§ 768-776) 77
— 113. Grabija (§§ 777-781) 78
— 114. Preja (§§ 782-801) 79
— 115. Faji kobshem (§§ 802 e 803) 80
— 116. Dypernjahj a (§§ 804-811) 80
— 117. Tagri i të zot't të gjâs së vjeðhun (§§ 812-821) 80

Krye i njizetedytë — *Vrasa.*

Nye 118. Prita (§§ 822-842) 81
— 119. Dorërasi (§§ 843-849) 82

FAQE

— 120. Simahori (§ 850) 83
— 121. Bestari (§§ 851-853) 83
— 122. Besa (§§ 854-873) 83
— 123. Besa e gjâs e e çobanit (§§ 874-885) 84
— 124. Gjakŭ (§§ 886-897) 85
— 125. Gjaku shkon per gisht (§§ 898-900) 86
— 126. Gjaku per gjak me mbetë (§§ 901-908) 86
— 127. Gjaku per faj nuk jet (§§ 909-915) 87
— 128. Gjaku s' bâhet giobë (§§ 916-919) 87
— 129. Gjaku per pûnë të ligë (§§ 920-931) 88
— 130. Vrasa pá hiri (§§ 932-938) 88
— 131. Vrasë me dorzâní (§§ 939 e 940) 89
— 132. Pushka ndjekë gjaksin (§§ 941-957) 89
— 133. Kush vret vedin, shkon gjak-hupës (§§ 958-964) 90
— 134. Shkuesija e gjakut (§§ 965-968) 91
— 135. Pajtimi i gjakut (§§ 969-972) 91
— 136. Dorzânët e gjakut (§§ 973-976) 91
— 137. Dorzânët e të hollavet të gjakut (§§ 977-981) 92
— 138. Buka e gjakut (§ 982) 92
— 139. Kryqi në derë (§§ 983-987) 92
— 140. Vllaznimi (988-990) 93

Liber i njimbdhetët — *KANUNI I PLEQNÍS.*

Nye 141. Tagri e detyra e pleqvet (§§ 991-1016) 94
— 142. Pêgjet (§§ 1017-1033) 95
— 143. Shtim Pleqsh (1034-1043) 96
— 144. Porota (§§ 1044-1078) 97
— 145. Kapucari (§§ 1079-1090) 98
— 146. Pagesa e Kapucarit (§§ 1091-1093) 99
— 147. Pritëtarët e Kapucarit (§§ 1094-1105) 99
— 148. Burrat e Malevet të Shqypnís në kuvend (1106-1111) 100
— 149. Vendë kuvendesh (§§ 1112-1125) 100
— 150. Dera e Gjon Markut (§§ 1126-1145) 102
— 151. Krenët e fisevet (§§ 1146-1160) 102
— 152. Pleqt e katundevet (§ 1161-1167) 103
— 153. Sterpleqt (§§ 1168-1170) 103
— 154. Giobtarët (§§ 1171-1175) 104
— 155. Zâni i Vogjlís nder gjygje (§§ 1176-1178) 104
— 156. Leçija (§§ 1179-1193) 104
— 157. Zjarmi, të sodumunt e të grimunt (§§ 1194-1199) 105
— 158. Lajmtari (§§ 1200-1212) 106
— 159. Kasneci (§§ 1213-1220) 107

Liber i dymbdhetët — *SHLIRIME E PERJASHTIME.*

Krye i njizetetretë — *Pjestarët e perjashtimevet* (§§ 1221-1229) 108

Krye i njizetekatert — *Deka* (1230-1263) 109

FAQE

Shtojcë

SHEMBUJ NË KANÛ TË LEKË DUKAGJINIT.

I. — *Kisha* 113
II. — *Martesa* 115
III. — *Shpi, gjâ e prone* 115
IV. — *Fjala e gojës* 116
V. — *Nðera* 116
VI. — *Dâmet* 117
VII. — *Vrasa* 118
VIII. — *Kanuni i pleqnis* 123
IX. — *Shlirime* 124
X. — *Shtesë e vjetit 1894* 124
XI. — *Kanune të veçanta* 125

Diftojsi Analitik-Alfabetik 130
Fjalori i fjalvet të rralla 241

BKSH

BIOGRAFÍ

BKSH

SHENJIME BIOGRAFIKE MBI A. SHTJEFEN KONSTANTIN GJEÇOV.

A. Shtjefni u lé në Janjevë (Kosovë) me 12 Korrik 1874. Mësimet fillore i krej në vend të vet e mësimet gjimnazjare në kolegjë françeskane në Troshan.

Parija e Urdhnit Françeskan vendoi qi djelmt shqyptarë të kësaj kolegje t' u çojshin me krye mësimet e veta në Provinçe Françeskane të Bosnes. Ndoshta parija e Urdhnit mendoj se, tuj pasë kênë Bosna má se 400 vjet nden sundim të Turkut, Françeskant e Bosnes kishin muejt me u dhânë Françeskanve të rí të Shqypnís nji edukatë qi má fort u pershtatej këtyne.

A. Gjeçov shkoi në Bosne në vjetë 1888 e me 15 Gusht t' atij vjeti hini n' Urdhen Françeskan në Kuvend të Fojnicës. Mbas vjetit të provës vijoi mësimet liceale e filozofike në kuvende të Derventës e të Banjalukës e mësimet theologjike në kuvend të Kreshevës, kù pat rasen me ndéjë tri vjet me të permendunin ejershtar kroat A. Gegë Martiq, qi thirret Homeri i Kroacís. A. Shtjefni kje dashtë fort prej A. Martiq, i cilli at herë ishte má se 70 vjetsh e ndoshta me at mende të kthiellt të veten parashifte ça kishte kênë A. Gjeçov per Shqypni.

A. Shtjefni pat shokë klaset në mësime edhè tre Shqyptarë: Shtjefen Dod-Gegaj prej Vigut të Mirditës, i cilli para se të mbarojte mësimet, pat dalë prej Urdhnit Françeskan, e tash ka dekë; A. Fran Koliqin prej Cernagoret të Kosovës, i cilli kje vrá në Laç të Kurbinit me 16 Tetuer 1919; A. Pashk Bardhin, i cilli në kujtim të paharrueshmit kolegës së vet po i shkruen këta pak rreshta mbi jetë të tij.

Mbasi krej mësimet theologjike, kje bâ meshtar me 25 Korrik 1896, e me nji herë kthej në Shqypní, e tha meshen e parë me 2 Gusht t' atij vjeti në kishë të Troshanit.

Sherbej si famullitar në Pejë, në Laç të Kurbinit e në Gomsiqe (Mirditë). Si famullitar u dá në shêj gjith herë per zéll e mësime fetare e patriotike, qi' i nepte popullit qi i ishte lânë në kujdes, e tuj i dalë zot kundra padrejtsive. Kohen e luftës balkanike gjindej famullitar në Gomsiqe, e veç nji Zot e dín shka hoq tuj mprojtë popullin. Diftoj urtí të madhe, por edhè energji të fortë. Prandej kje dashtë e çmue fort prej popullit.

Provincja françeskane e Shqypnís dijti me i çmue zotsín e meritimet e tija, tuj e bâ mësues në kolegjë Françeskane, Guardjan në kuvend të Gjuhadolit në Shkoder, Definituer e Sekretár Provincjet.

N' at kohë qi A. Shtjefni filloj apostullimin e vet, literatyra e gjuhës s' onë ishte në fillim të vet, e A. Gjeçov kje nji nder atà shkrimtarë qi má së mirit me shkrime të veta i ndimuen literatyrës. Me shum kujdes shkoj tuj mbledhë prej popullit fjalë e fraze, të cillat i perdoroi në botime të veta.

Librat e botuem prej A. Gjeçov janë:

1. Jeta e shë Luçis, pajtores s' arkidieçezit të Durrsit, në vjetë 1904.

2. Agimi i qytetnís, në vjetë 1910.

3. Shna Ndou i Padues, mbas A. N. Dal-Gal, në vjetë 1912.

4. Atil Reguli. Perkthim i lirë i dramit me tri pamje të Pjeter Metastasit, në vjetë 1912.

5. Vajza e Orleans-it ase Joana d' Ark, mbas A. F. prej Bergamos, në vjetë 1915.

Por nji êmen të padekshem fitoj A. Shtjefni me botim të Kanunit të Lekë Dukagjinit, qi e permblodh prej goje së popullit, e e botoj

së parit në „Hýll të Dritës", e tash po del liber në vedi. Mbi ket veper po bâhet këtu nji studjim i posaçem.

A. Gjeçov kje çmue edhè si arkeolog. Vjetersit qi aj mblodh neper Shqypni e qi ruhen në muzé të Provinçes Françeskane në Shkoder, kjén çmue fort prej arkeologjvet, si prej prof. Marucchit n' ekspozicjon-të Vatikanit; prej Dr. Ugolinit, Drejtorit të misjonit arkeologjik italjan në Shqypní; prej baron Nopcsës e tjerë. Sá intelektual shqyptarë e të huej qi kan vizitue muzén françeskan, e kan levdue fort kolekcjonin arkeologjik t' A. Shtjefen Gjeçov.

Ky pat perpjekje me njerz mâ të permendun të kohës së vet, Shqyptarë e të huej. Ket punë na e bâjn dishmi letrat e marrdhânjeve të tija, të cillat ruhen në bibljotekë të Provinçes Françeskane në Shkoder, e me kohë kân me muejt me vjeftë si dokumenta per historí t' atdheut t' onë.

* * *

Provincja Françeskane e Shqypnís, perpara luftet Europjane, ka pasë në Kosovë shéjtnoren e shënu Ndout në Gjakovë, e kater famullija : Pejen, Zllokuçanin, Gllogjanin e Zymbin. Mbas luftet Europjane i u desht me i a lëshue këto vende Provinçes Françeskane të Bosnes. Por mbasi n' ato vende popullí ishte shqyptar, e Provincja e Bosnes nuk kishte freten qi dijshin shqyp, parija e Urdhnit Françeskan i urdhnoj Provinçes s' onë me çue disa freten t' onë n' ato vende per sherbim fetar t' atyne popujve. A. Shtjefni, qi ishte Kosovar, kje nji nder atâ qi lypsn me shkue në Kosovë, e kje shenjue famullitár në Zymb. Pak dit para se t' a critshin, pat ardhë në Shkoder e në Tiranë per me u pá me miq e dashamirë. Kúj i vejte mendja at herë se A. Gjeçov së kishim per t' a pâ mâ me sý?

As prej Provincjalatit Françeskan të Bosnes as prej fretensh shqyptarë qi janë në Kosovë nuk kemi muejt me pasë ndonji lajm mbi vrethana të të vramit të tij. Por parija e Provinçes s' onë terthueras ka muejt me pasë këto lajme të sigurta : Me 13 Tetuer 1929 dy vetë veshun ushtarisht e lajmuen A. Shtjefnin se Prefekti e thirrte në Prizren. N' e nesre me nji polic të Bashkís e me leterprâsin e postës u nis e shkoi në Prizren, e lajmoi Ipeshkvin per të thirrun qi i kishte bâ Prefekti. Mbasandej shkoj te Prefekti, por ky i tha se nuk e kishte thirrë. Prej këso pune A. Gjeçov dresht mos t' i u bâjte ndoj pusi, e kthej te Ipeshkvi e i kallëxoj shka i kishte ndollun. Ipeshkvi desht me e ndalë mos të kthejte at ditë në Zymb. Por, mbasi do të niseshin dy shokët qi kishin ardhë me të, dresht se n' e nesre do të kthejte vetem, e prandej kthej at ditë me ata të dy, me të cillët kishte ardhë.

Mbasi paten kalue Drinin, tuj kalue nji prozhem, kje gjuejt me pushkë, e nji plum i rá në krye afer sýnit të djathët. Atà dy vetë të pa armë, qi ishin me A. Shtjefnin, iken e, mbasi ky kje rrëxue per tokë, dy gjaksit duelen mballafaqe. Ishin dy vetë veshun si ushtarë, mbas gjaset, shi njatà qi i kishin çue lajmin se e thirrte prefekti. Këta, mbasi e shanë A. Gjeçov me fjalë të poshtra, qiten edhè gjashtë herë në të e e lanë dekun. Këjo punë ndolli me 14 Tetuer 1929 n' oren 3 mbas mjesditet.

Ndonsè në rrethe të Prizrenit e të Gjakovës e dijnë të gjith se kush janë gjaksit e A. Shtjefnit, me gjith këta na vjen keq, pse nuk rezulton qi atyne u ka hî ferrë në kâmbë per ket punë.

Lajmi i vrasës s' A. Shtjefnit theku zemrat e gjith Shqyptarvet, pse të gjith e paten dashtë e çmue si letrar të vjefshem e atdhetár të flakët.

Me 26 Tetuer, 10 dit mbas kësaj ndollje, në Kishë Françeskane në Shkoder i kje bâ nji salikim i madhnueshem, në të cillin mueren, pjesë gjith Ipeshkvijt e Shqypnís, qi n' at rasë qilluen në Shkoder, bashkë me Delegatin Apostolik; Auktoritetet qytetnore e ushtarake; Korculladet e shteteve të hueja, kleri katolik shekullar e rregulltar e nji shumsí e madhe popullit.

Me 11 Nânduer, neper inicjativë të deputetvet katolikë, i kje bâ nji salikim i madhnueshem edhè në kryeqytet, Tiranë, në të cillin mueren pjesë Kryeipeshkvi i Shkodrës, Emz. Lazer Miedia, Ipeshkvi i Lezhës, Emz. Luigj Bumçi, Shkelqesa e Tij Musa Juka, Ministri i punvet botore, Provincjali i Françeskajvet, A. Vinçenc Prennushi, me poetin komtár,

A. Gjergj Fishten, i cilli mbajti fjalimin e permortshem; Kryetari i Parlamentit e gati të gjith deputetët; Auktoritet qytetnore e ushtarake e nji shumsí popullit.

Bashkija e Shkodrës në kujtim të tij ja ndrroi èmnin Rrugës së Spitalit — qi prej Udhe së Madhe kundruell Bashkijet del n'Udhen Skanderbeg — tuj e thirrë Rruga Atë Shtjefen Gjeçov.

Pushosh në paq, o Atë Shtjefen! Provincja Françeskane e Shqypnís e atdheu mbarë, të cillët ti aq fort i deshte e per të cillët aq fort u mundove, e i nderove me vepra t'ua, kurr nuk kan me të harrue.

A. P. BARDHI, O. F. M.

BKSH

Parathâne

BKSH

Kanuni i Lekë Dukagjinit.

PARATHÂNE

1. — Randsija e Folklores komtare.

Kushdo nieri i leters e i kalemit, e qi të jetë i zoti mę perftue në mende të vet idén «Atdhé», kupton mirfillit randsín e madhe qi per kóm ká në vedvedi të mledhunt e «folklorës» së tij komtare.

«Folklora» âsht pasqyra e kthjelltë e psihes së komit; âsht rrasa mermerit, më të cillen historija zgavrron t' endunt e të shendunt e popujvet; âsht cehja e pashterrshme e gjuhsís e e letersís komtare. «Folkloren», po, do të skjyrtojsh, po deshte me shkrue historín e komit, e cilla me hamende nuk shkruhet, por qi edhè pa të komi jetë nuk ká; «folklores» do t' i siellesh, po deshte me shtue pasunín e gjûhës me fjalë të permvehtsueme, me frazeologí shprehsore, me shembulltyra të gjalla, dramatike; në «folklorë» prap ké me ndeshë më type mâ të nalta, më karaktere mâ të forta, e më motive mâ t' ardhuna e të perkueshme per zhvillimin e leteratyrës komtare. — Epopét mâ të mdhá e mâ të bukura të botës: si nji «Iliade», nji «Shah-Name», nji «Niebelungen», nji «Fingal» etr. etr. kan ngallitë e janë zhvillue mbí bazen e «folklorës» komtare.

Mjerisht disa nder atà të bij të fisit shqyptar, qi mbahen per intelektuala e udhëhjeksa të fatit e të shartevet të komit, por qi shkolla, neper të cillen paten kênë pershkue, nuk mrrîjti me u a qirue shpirtin krejt prej zdramit të do parimeve sterelizuese e shkatrrimtare, e as me u a hjekë at lmashk pedantizmi e kulimlleku vagabond-modern, qi atà quejn «kulturë», perbuzin njomsín e vallevet popullore, bâjn n' asgjâ bukurín gjithmonë të njethtë e të kerthnestë të rapsodijavet kreshnike, kerveshin buzen mbí randsí të vendimevet të kanunit doketar — **droit coutumier** — mbí fjeshtsín e artë të mytologís, të prrallavet, e mbí marë «folkloren» t' onë komtare. E pra, sa bukurija thânjesh, sa njomsija e naltsija mendimesh nuk âsht strukë permbrenda ksajë «folklore», më të cillen ká punue psihja heroike e komit marë e i kan rá më limë kavaljetet e gjata, të palodhshme! Per she-

mbull: kû m' a kó—s' po tham në leteratyrë shqype: se mâ kjo e shkreta hecë faqet per dhé, si grami; por edhè nder leteratyra të reja të komevet të gjytetnueme—nji pershkrim, prû me njyre mâ të gjalla, me shembulltyra mâ të pershtatuna, e me nji burrní mâ bujare, mâ fisnike e të njerzishme mbí hijeshín e nji vashe, se, pershkrimin, me të cillin fatosi i rapsodís «Martesa e Halilit», botue në «Hýll të Dritës» (1924, f. 261) paraqet hijeshín e Tanushës, së bijs së krajlit:

„...E un Tanushen vetë e ko' pa,
Kúr kem pasë besë me krajlí:
Gjà mâ të mirë s'shef nieri nen ket diell?
Vetulla e sajë ndrejt, si fiskaja [1]);
Shteku i ballit, si shteku i malit,
Kúr merr hana me prendue;
Syni i sajë, si kokërra e qershís;
E ká qerpikun, si krahi i dallndyshës;
Ftyra e sajë, si kuqet molla m' degë:
Hunda ndrejt, si kalemi i Tushes [2]);
Goja e vogel, si lulja qi shperthen;
Dhâmët e bardhë, si gurzit e lumit,
Fill mbas shiut, kúr po i shndritte dielli;
Qafa e sajë, si qafa e pllumit;
Shtati i sajë, si 'i shtat çetine;
Misht e dorës, porsi rremi i shemshirit".

Kû e ká Petrarka—mbreti i vjerrshës së bukurís e të dashtnís—nji pershkrim të hijeshís së grues mâ të bukur se ky? Petrarka, mshilë prej mbramjet n' odë të vet, hupë—të thuesh—krejt nder libra e karta të vjetra, në dritë të zbetë e të marrët të nji flake kandili vojit, e cilla herë trashet e herë thëhollohet—thue se po fiket m' ilik të vetin të shkrûmueme: grumullue në magazinë të fantazís së vet allabastra, fildisha, ixhí, zadefa, perle etr. qi ká mûjtë me pá kund në ndonji kishë, në ndonji salon, a duqan sendesh të rralla e të kushtueshme: si edhè kroje e gurra të hartueme, lule e lulishta, kodra e suka të blera, ograja e senjore zotnísh etr. edhè me nji cenë, me nji duresë pernjimend monakale, vêhet e pershkruen në poezí idealin e vet të bukurís—Lauren, tue peshue ç' do mendim, tue matë ç' do fjalë, tue limue ç'do germë; e gjithmonë tue fshâ, tue rektue mbas sajë, sa qi edhè sod—mbas gjashtqind-shtatëqind vjetsh—të bâhet se po i ndíen ato të fshâme e të dhame të tijat. Ndersa rapsodi i malevet t' ona neper biga e hije blinit—atjè kû ktheter-rrëmysja shqype murrojë bân çerdhen neper gallushtra të stênavet t' ashklatisuna, çá neper dúhme të ndonji rrfeje zharritse, dermuese—gjithkah âsht rrethue me madhní të pamatne të natyrës e me at bukurí dermore të luginavet të karmatisuna e të grykavet t' errta hijet të qarravet e të lisavet disa herësh shekullorë. Ktej nji mal i blertë, me vithna, tbana, e stane; andej nji bjeshkë e naltë e rryeshme, randë ngarkue me borë; pertej nji humnere mija metrash shpatit të malit thikë n' teposhtë zgavrrue; në fund t' asajë humnerje nji lum tue gjimue zallit; nji çuterr m' at anë, krejtë bardh prej shkumet, tue u dikue nper krepa: e gurgullo gurra të cemta, e vallzo bylbyla neper brej, aha e çetina: edhè huti tue hukue, edhè ujku tue ulrue, çakalli tue lehë: prap tinglo koçana e capit, blegro kingji i delmes, thuja bariu kangës «terthorçe» e «maje krahit», çurliko fýll e zanamare: kce blegreshat hijevet, porsì Zanat mrizevet: e rrethon, po, nji jetë, nji gjallní, nji galldim, nji gaz, si gazi i prendverës së rruzullimit! Edhè ky, rapsodi, a se

1) *Fiskaja*: çurril ujit, it. **zampillo d' acqua.**

2) *Tusha*: farktár në zà armësh.—Nji parë kubure të ngrijta zakonisht paguheshin gjashtë qese: kuburet e punueme prej Tushet, dymdhetë qese. Tagani, dore së Tushës, rrite qiri m' kamë, pa e pshtetë më kurrgjà. Prandej „kalèmi i Tushës" kû mirret per harmoní e symetrí vizash.—Shembulltyrë mâ fisnike e homerike s' e ká leteratyrë në botë!

në zheg të ditës te mrizi i ahit, a se në mbramet mbas darke urë voters së vet mirëpritse, kapë lahuten në dorë, e plot menden e zêmren me Zot e Shen Nkollë, me Orë e me Zana, me drangoj e kulshedra, e me fatosa, kreshnikë, pleq, krén, bajraktarë, pansira, heshta, armë të ngrîjta, tagana, kual mejdanash, besë e burrní shqyptare, pa matë vjerrshë, pa lmue fjalë, e rrmye mendjet në naltsí e bukurí t' argumentit, lshue krejt vedin m' flatra të fantazís së vet t' entuzjazmueme—si thote Ovidi:

Est deus in nobis; agitante calescimus illo,
Sedibus ætheriis spiritus iste venit. 1)
(Fast., VI, 6-7).

tue perkue zanin me tingell të lahutës, i a hîn me pershkrue bukurín e Tanushës, së bijs së krajlit, e tue e ndigjue nji qiell e kaltert, do bjeshkë të nalta, ulkoja e bylbyli, e shokët e vet zêmret bujare, kndon: « E un Tanushen vetë e ko' pá—Gjâ mâ të mirë s' shef nieri nen ket diell »! E pse s' din shka janë allabastrat, fildishat, ixhít, zadefat, perlet, mergjanet, rubinat e tjera kso çikrrísh salonash e duqanesh, per me pershkrue nji bukurí jo grueje, jo fêmne—e cilla e hiejshme mund të ndollë edhè në mal, në fushë, në stan e nder shpija të nderit të dyshimtë—por bukurín e nji vashe fisnike, e të nji typi grueje bujare, ky—Titan i rí—me fuqí të fjalës së vet rrmyese, të pushtetshme, perkulë madhnín e natyrës nen lëmaje të harkut të lahutës së vajtueshme, edhe merr ktû nji shtek malit, kû prendon hana: atjè nji çetinë: pertej molla, qershija; nji qafë pllumi, nji krah dallndyshe: gurzit e lumit, fill mbas shiut kúr po i shndritte dielli, lulet qi shperthejn: prap kalemin e Tushës, rremin prej shemshirit, edhè kta, kaq me nji forcë e gjallní shembulltyrash, naltsí mendimesh, pershtatsí e permvehtsí fjalësh, sa me të vojtë mendja, se jé tue ndigjue kund ndonji thermí të « Titanomakís » s' Eziodit. Posë të dámit të Hektorit prej Andromaket, pershkrue prej Homerit n' Ilìade, nuk më bjen nder mend, se kam lexue kund ndonji pershkrim mâ të frymzuem me fisnikí e me burrní, e kû titanizmi e njomsija e shembulltyravet të perkojn mâ ambel me naltsín e idévet, se ket pershkrimin e rapsodit malsuer mbí bukurín e Tanushës, së bijs së krajlit. Prandej, mund të jét, ndoshta, se « Laura » e Petrarkës âsht nji « Venus », mbrû m' shkumë të detit; por sugurisht se « Tanusha » e rapsodit të Dukagjinit âsht e bardha ajo « Athenaja », shperthye e armatisne prej rrashtet të Zeusit rruféflakrues.

Prej ktyne fjalve shifet kjartas randsija e madhe, qi per kóm mund të ketë të mledhunt e « folklorës » komtare. E do vû n'oroe, se ktû, prej ngushticet të vendit, kjo randsí u prû vetem në pikpame estetike-letrare e tue skjyrtue vetem nji degë të « folklorës »: poezín popullore. Po t' ishte vendi, po t' a lypte puna me e peshue ket randsí nder të gjitha pikpamet shkencore e letrare, kishte me u pá fort mâ kjartë detyra, qi ká Qeverija e intelektualt shqyptarë, mendjet të kthjelltë e vullndeset të mirë, me u perkujdesë per të mledhunt e të bashkuemt e ktij visari komtár, qi âsht « folklora ».

1) Shqyp: „Kemi nji Zot mbrenda nesh; xehemi neper livizje të tij, — Ky shpírt dirgjet prej vendeve t' epra ".

2. — Randsija e të mledhunit të ligjvet dokesore.

Françeskâjt shqyptarë kjenë njatà, qi nder mâ të parët në Shqypní pán randsín e madhe e ndîen nevojen e të mledhunit të «folklorës» komtare ; e nder kta mâ i pari kje—dritë pasët ! — Át Shtjefen Konst. Gjeçov, qi me zéll, entuzjazm e duresë i u vû ksajë pune.

Të kryemen kndimet e veta e të marrmen qi muer Urdhnat e Meshtarís, ky françeskan i shkelqyeshem me nji herë i a nisi me mledhë kangë e valle popullore, prralla, bestytní mitologike, thânje, fjalë e kashë—të lashta, lojna, lojë fjalësh, fjalë synonime etr. të popullit t' onë. Edhè mbas pak vjetsh bashkoi nji materjal folkloristik mjaft të madh. Françeskâjt, at herë, ndertuen mbrenda rrethit të vet vepren «Visari komtar», per të mledhunt e të botuemt e «folklorës», në të cillen veper mueren pjesë edhè do djelm civila, atdhetarë entuzjastë shkodranë. Edhè kshtû vjetin 1910 botuen të parin blê të ktij koleksejoni folkloristik, nen titullin: «Visari Komtar» të perbâm prej kangësh, vallesh popullore e rojmesh fmijsh, të mledhuna—sidomos prej A. Shtjefen Gjeçov —n' anë të Gegnís.—Kjo veper do të kishte vijue botimet e veta metodikisht, por erdhen kryengritjet, luftat, kohët e vshtira e jo veç se nuk u botue mâ ndondi tjeter blê, mu hupi shumica e materjalit të bashkuem.

Gjatë ksajë kohe A. Sh. Gjeçov, tue vijue gjithnji me nji cenë e duresë të pa shoqe nder rmime të veta folkloristike, kishte bashkue shum materjal mbí Kanunin e Lekë Dukagjinit: e kúr Françeskâjt (1913) ndertuen të perkohshmen «Hylli i Dritës», nisi me botue m' të numer per numer shninimet e pikzimet e veta mbí kanûn. Botimi i ktij studjimi të tij mbí kanûn kje pritë me entuzjazm prej Shqyptarësh e prej dijetarësh jashta Shqypnijet.—Disá profesora Akademísh e Universitetesh: nder të cillët edhè Thallòczy: me inzistenca të mdhá lypen prej drejtimit të së perkohshmes autorizimin, qi me mûjtë e me perdorue ato studjime nder vepra të veta.—Nderkaq A. Shtjefni vijote pa i a dá kurr nder rmime e studjime mbí kanûn, edhè pat shtue materjal tjeter të rí kshtû, qi botimi definitiv i kanunit do të kishte dalë, nen ç' do pikpame, nji veper pernjimend fort e interesantshme. Veç shka se u vrá mizorisht në Jugoslaví, e i hupen edhè dorshkrimet, posë qi vepra i mbet pa krye. Tash, Françeskâjt i kan bâ bashkë kto studjime t' A. Shtjefnit Konst. Gjeçov, të botueme rresht mbas rreshti në «Hýll të Dritës», e po i botojn tok në nji liber: të sugurtë se me ket veper i ngrefim nji pomendore të padekshme êmnit t'Auktorit, e nji sherbim të pelqyeshem marë komit shqyptár.

Me të vertetë se neper botim të «Kanûnit të LekëDukagjinit» i bâhet komit nji sherbim i dobishem, mbasì per ç' do nji Shtet, qi thotë, se do me jetue e me u zhvillue mbas parimeve t' arsyes e të hullís së gjytetnís së vertetë, ligjët gojdhânse e qi permlidhen në kanunin doketar të komit, kan nji randsí të madhe fort në vetvedi: e se prandej duhen pasë para sýsh prej gjith njatyne, qi presin e zbatojn ligjët e Shtetit.

Të bashkuemt e shum njerzve nuk

mund të quhet—**shoqní**, po s' paten të gjith nji qellim të perbashktë.—Qellimi i perbashktë paracakton natyren ase *esencen* e shoqnís civile të Shtetit.

Nieri ndollë në shoqní në nji mëndyrë të domosdoshme: prandej nieri âsht i detyruem me bashkveprue me tjerë shokë, per pranimin e qellimit të perbashktë.—Veprimi i perbashktë konsolidon **ekzistencen** e Shtetit.

Per me veprue mbas nji qellimit, nierit i duhet me kqyrë neper **arsye**, qi mjetet të jenë të perkueshme me pronim të qellimit: neper **vullndesë** me nzitë fuqít shpirtnore e fizike per pronim të ktij qellimi. Prandej, per me bashkveprue nieri me shokë tjerë, per nji qellim të perbashktë, lypet arsyeja e vullndesa. —Arsyeja e vullndesa zhvillojn perparimin moral e materjal të Shtetit.

Por arsyeja e vullndesa, qi do të bâjn me veprue kolektivitetin në hullí me pronimin e qellimit, per arsye qi gjithkush i shef e i kupton, nuk mund të jenë **individuale**, **por kolektive**,—të perbashkta. **Ligja** âsht arsyeja e perbashktë; **Auktoriteti** vullndesa e perbashktë.—Në të pershtatunt me ligjë e me auktoritet ngallitë lumnija e mjerimi i Shtetit: i gjytetasvet marrë kolektivisht e individualisht.

Tash, mâ së pari ligja, per me detyrue gjytetast, do të jét e **drejtë** ase e **ndershme**: pse ligja e padrejtë e jo e ndershme nuk mund të krijojë **detyrë**.

Së dyti, ligja do të jét e **dobishme**, e preme per të sjellë njimend të **miren e posaçme**: mbasí shí prej ksajë të mire ngallitë të kênunt e karakteri i ç' do shoqnije të konkretueme e i ç' do auktoriteti qi e qeverisë.

Por në çë mndyrë mund do të reshet kjo e mirë **dobije** të perbashktë? Mjetet do të jenë të pershtatuna subjektit, qi do të lvitet, do të veprojë: ligjët prá do të jenë të pershtatuna popullit, qi do t' i qesë në punë e jo vetem në pikpame t' idés **shoqní**, por edhè të rrethânavet **individualizuese** të tija (**Tapparelli**). Prandej *nji ligjë mund të jét e mirë per nji vend e e keqe per nji tjeter* (**Beutham**). Nji ligjë e preme, po zâmë, per ingliz, aleman e tjerë popuj të shtruem e të gjytetnuem, sugurisht nuk bân—sado e drejtë e e ndershme të jét —per rrebela të Balkanit, fatalista të Azís, kanibal t' Afrikës etr. Por edhè kodi penal, per arsye qi ndeshkimi do të jét i pershtatun me vehtjen qi ndeshkohet, si thotë Tapparelli, ndryshon mbas kohve, vendit e komevet; pse shekuj e popuj të ndryshem duen të **mira** të ndryshme.—Lodra, fjala vjen, dikúr edhè naten permallote gjinden në Shqypní; por sod merzitë gjithkendin edhè diten. Kohët ndrrojn, e na me to! Shifet kjartas, pra, se ligjët, per me kênë vertè të dobishme, posë se të drejta e të ndershme, do të jenë edhè të **gjashme**, due me thânë: të préme mbas psihes e mbas nevojve të njimendta të popullit, qi do t' i majë; e se prandej fuqija ligjdhânse e nji Shteti, para se të presë nji ligjë të ré, duhet t' a njofë mirë shpirtin e popullit e t' i peshojë sa duhet nevojët e kohvet e të vendit, per të cillat ajo ligjë pritet. Per ndryshe ligja del dhûnë e jo hullí jete. Prandej nji filozof i madh thote, se ligja, para se me kenë ligjë, âsht nji **fakt**—nji doke, zakon, „adet" e se ligja e **drejtë** âsht të shprehunt e nji faktit të **vertetë**—ligjë e kanuni populluer. Kta nuk do me thânë, se dokja, zakoni, „adeti"—kanuni të bâhet ligjë, pa kenë sankcjonue prej auktoritetit; por do me thânë, se nji auktoritet i drejtë do të prese ligjët, tue pasë gjithmonë para sýsh doket, zakonet—kanu-

nin e vendit.

Por kû mâ mirë e mâ kjarët se nder ligjë doketare të nji kanuni ligjdhansët e Shtetit kan per të njoftë shpirtin, karakterin e nevojët e verteta të populllit? Fuqija ktyne ligjve, mâ fort se prej sankcjonit të ligjdhânsve, u vjen prej faktit se janë bâ doke e prej vedit kan hî shî në jetë të populllit; e prandej janë mâ të gjashme, pse edhe influencen e kan mâ të madhe mbí masat, qi merr seicilli nder ato intereset e veta. Ligjët neper kohë e rrethâna ndrrojn: prandej edhe ligjët e kanunit do të ndrrojn; por, para se të ndrrohen, jurista të specjalizuem do të studiojn kohen, mndyren se si me i ndrrue, tue ruejtë gjithmonë frymzimin karakteristik të tyne edhè nder ligjë të reja, neper të cillat të zevendsohen. Kshtû kan punue të gjitha kombet e gjytetnueme, e dér dikû edhè Turkija vetë.—Prane **Mehqemes** Turkija mbate në Shqypní edhè **Xhibalin**, i cilli nder do çashtje gjykote mbas ligjvet gojdhânse të kanunit.

Prandej me gjith arsye tham, se botimi i «Kanunit të Lekë Dukagjinit», perpilue prej A. Shtjefnit Konst. Gjeçov, O. F. M.—dritë pasët!— i sjellë komit nji sherbim të dobishem, të pelqyeshem.

3. — Kanuni i Lekë Dukagjinit.

Fjala **kanûn** s' ká dyshim, se etimologisht rrjedhë prej fjalet greqishte κανών, qi don me thânë: *mastár*—njajo vegel drunit a e ndonji brumit tjeter, qi vien me terhjekë viza të ndrejta. Metaforikisht shenjon shtillin e ligjvet gojdhânse e të pa kodifikueme, mbas të cillave hecte dikúr hullija e jetës e e veprimit të populllit shqyptár.

Por pse i thonë: i Lekë Dukagjinit? qe nji çashtje e cilla enè nuk âsht zhvillue krejt mirë e me sugurí të plotë. Nji palë thonë, se quhet i Lekë Dukagjinit, per arsye qi ky Leka e paska mledhë e kodifikue i pari. Ktij mendimi duket se ká kênë edhè D.r Milan Šufflay, i cilli në librin e vet «Serbtë edhè Shqyptarët» (perkthye prej slavishtes) thotë faqe 90—«Gojdhâna, mbas së cillës këto zakone ligjare të quejtuna me êmnin «Kanuni i Lekës», âsht në lidhje me **Leken III. Dukagjinin**» (1459-1479). E vertetë se Auktori i famshem, nuk thotë, se ky Lekë Dukagjini III. ká permledhë e kodifikue Kanunin në fjalë; por prej do vendeve tjera të librit të tij të sypripermendun mund të thohet edhè, se pernjimend Kanuni ká mûjtë me kênë kodifikue prej Lekës III.

Prej vepret të citueme të D.r Šufflay theksohen do fakte, qi mund të kenë të perpjekun me kodifikim të ligjvet në Shqypní. Qe nji herë Auktori thotë, (f. 23 et seq.) se që prej së të tremdhetes qindvjetë nder do gjytete të Shqypnís gjindeshin **zyre noterjale**, kû u shkruejshin e prej kahë u perhapshin lajmet gjygjtare të vendit. «Prej trajtës e prej mbrendsís së lajmevet noterjale shqiptare—dukljane, shkruen mandej (f. 25 et seq.) mund të xjerrim ndonji gjâ mbí farët e **statutevet** të gjytetevet...» Në nji tjeter vend mandej shton (f. 27) «...qytetasit e Durrsit kishin qenë të shternguem t' i mshehshin statutet e ve-

ta. Në fillimin e periudhës së Venedikut (1398) u gjet vetem nder Franciskâjt e atjeshem neni 35 i **nji Statuti, i shkruem** mbí papír». Paska pasë pra aso kohe statute të shkrueme në Shqypní.

Mâ teper (**op. cit. f. 87 et seq.**) Dr. Šufflay kallxon, se si rreth së të tremdhetës qindvjetë filluen me u trajtue në Shqypní si do republika të vogla të perbâme prej disá fshatesh a bajrakësh, «tue marrë me vedi dý elemente të reja: nji ushtarak e nji ligjuer» Kshtû (1414 «e mâ tutjè») bâhet jashtzakonisht i fortë fisi i Hotit, kryetari i të cillit quhej: *Kapetan* (**Capitaneus montanae Hottorum**), e rreth vjetit 1415 trajtohet lidhja e bajrakvet të Mirditës, e cilla aso kohe mund të dyndte nji ushtrí 12,000 luftarësh.—Se do të ketë pasë dikúr kso republikash të vogla në Shqypní, na difton—mbas mendimit t' êm—fakti, qi ktû ka vise, qi quhen me dy êmna pllojcë. Per shembull: Shalë e Shosh, Pukë e Iballe Shllak e Temal, Mat e Çidhen etr. Tash, tue kênë se Auktori thotë, se edhe Drishti n' *interland* të verit të Shqypnís—ká pasë Statutin e vet të kodifikuem (**op. c. f. 25**) nuk âsht krejt fjalë e pa vend, me thânë, se edhè kto republika kan mûjtë me pasë të kodifikueme ligjët e veta—mos seecilla m'vedi, nji kanûn të perbashktë të gjitha.

Masandej Auktori shkruen, (**f. 91 e 180 op. c.**) se disá nder kryetarë fisesh në Shqypní u naltsuen në dinast të pamvarun. T' a merr mendja prá, se kta dukë e princa, qi drejt per së drejti e n' êmen të vet lidhshin besë e merrshin e epshin me Shtete të mdhá t'Europës, s' do të kenë lânë mbas dore kodifikimin e ligjvet per vise të veta: mbasì aso kohe u gjindshin kso ligjësh e kso statutesh të kodifikueme. Prandej âsht të gjith gjasa se «Kanuni i Lekë Dukagjinit» dikúr ká kênë i kodifikuem. Ket punë e dishmojn edhè analogít e shumta, qi ligjët e Kanunit të sodsbem kan me ligjë të Romës, të Byzantit, të Serbvet.—Merret vesht prej vedit, se, mbas të hîmit të Turqvet në Shqypní, «Kanûni i Lekës» ká hupë si formë kodi, e âsht perdhosë si landë drejtsije.

E po nder cillat vise të Shqypnís qitej në punë, a—si thonë sot—zbatohej «Kanuni i Lekë Dukagjinit»? Qe nji tjeter pvetje, së cilles nuk mund t' i pergjegjet me sugurí; pse mjerisht per shum do arsye mungojn shenime pozitive mbí ket çashtje. Por, per me folë pergjithsisht, mund të thohet se ká pasë vlerë legale nder Lekë (Malsorë të Mbíshkoders) e në Dukagjin.—Dukagjini nder kohë të kalueme pershîte Shalë e Shosh, Pukë e Iballe, Mirditë, Kthellë e Selitë e Zhuben (Malsín) e Lezhes.—Per ket punë thonë nji palë, se Kanuni quhet i Lekë Dukagjinit, jo pse ká kênë kodifikue prej Lekë Dukagjinit, por pse ká kênë zbatue nder «Lekë» e «Dukagjin»; pra: «Kanuni Lekë—Dukagjin», e jo i «Lekë Dukagjinit». Kto çashtje tash i zhvillon me kohë historija.

4. — Kanuni i Lekë Dukagjinit në pikpame juridike.

A ká pasë vlerë juridike «Kanuni i Lekë Dukagjinit»?

Kjo pvetje e kupton Kanunin në fjalë, si ky ká ngelë mbas pushtimit të

Shqypnís prej anës së Turkut; pse, mbas fjalve qi u thanë sypri, merret vesht, se perpara ká pasë sugurisht vlerë juridike, due me thânë, se ká kênë mbajtë si ligjë e detyrueshme e visevet, kû ky Kanû shtîhej në pûnë.

Nji çdo shoqní, nji ç' do Shtet quhet i lirë jo aq pse ká per krye nji mis të vetin, sa per pûnë qi ligjët i ká të preme mbas psihes së vet, si edhè mbas nevojve të njimendta a se reale të veta. Per shembull: Shqypnija per katerqind e pêsdhetë vjet ká kênë robneshë e Turkut jo aq pse Sulltani i Turkís ishte edhè sovrani i sajë, sa per punë qi ky Sulltan ligjët per ktê i pritte me hamende të vet, e mâ fort se m' interese të ksajë, n' interese të Turkís a se të nji kastes rrebele, qi neper korrupcjon erdh tuj u formue permbrenda gjiut të sajë. Lirija e nji shoqnije a se e nji Shteti bazen e vet e ká m' vullndesë të kolektivitetit të tyne. Tash, tue kênë ligja hullija e vullndesës, nji shoqní a nji Shtet—per me folë mbas kensís së punës—nuk mund të quhen rob, po kje se kjo hullí e vullndesës së tyne âsht e çilne në drejtim të qellimit, per të cillin atà u unjisuen në kolektivitet. Kúr prá nji popull mâ i fortë pushton nji tjeter mâ të vogel a mâ të ligshtë, po kje se aj mâ i forti nuk e pushton atê mâ të ligshtin, per me e mbajtë rob; por, per me lehtsue neper ktê sa mâ plotsisht zhvillimin moral e materjal të vetin e të ktij, zakonisht populli pushtues i a lên të pushtuemit ligjët e doket, mbas të cillave ky kje sundue, mos tjeter, dér në nji kohë, në të cillen interesja e perbashktë e të dyvet mos t' u a kshillojë ndrrimin e tyne.

Kjo punë âsht vertetue heret e vonë në historí të popujvet. Per mos me folë mbí popuj të gjytetnuem të sodshem, të cillt të gjith—sidomos Inglizi—janë rregullue ndaj kolonít e veta mbas ktij parimi, kû po bijmë nji shembull prej historijet të Romakvet.—Kúr Evrejt zûn Krishtin e i a çuen Pilatit, qi t' a gjykote per dekë, Pilati, (si kallxon Unjilli), u thotë atyne: «Mërrnje pra ju vetë, e mbas ligjet t' uej gjykonje». Shifet kjartas pra, se Romakët, edhè mbasì kishin pushtue Palestinen, pergjithsisht m' ligjë e m' doke t' Evrejvet s' kishin prekë.

Por ephè Turku—sado qi jo Shtet i gjytetnuem—jo veç se maleve t' ona nuk u a preku Kanûnin e doket, mû mâ teper u a njofti nji autonomí të vertetë, tue i detyrue vetem me i nihmue nder lufta edhè vjetë per vjetë me i lá nji parez a se «haraç» të vogel. Edhè ket «haraç» qeverija s' do t' a xierte vetë drejt per së drejti mbrenda vendit të Kanunit, por do t' a mlidhte vendi e do t' i a dorzote qeverís Otomane jashta kufîve të kanunit. E verteta e kësajë fjale forcohet prej nji dokumenti të vjetës 1639, qi ruhet n' arkiv të hospicit françeskan në Shosh, gjetë e botue në librin «Skanderbegu mbas gojdhânash» (f. 122) prej P. Marinit Sirdani, e qi thotë: *„Cum namque quidam Sangiacus, armis et militibus stipatis, ut eis* (Dukagjinit) *nova vectigalia imponeret et malis eos afficeret, et decrevisset* **contra consuetudinem** *ad eos intrare: quod ut primum cognoverunt, miserunt nuncium qui significaret, illos paratos esse ad defferenda consueta tributa usque ad* **confinia**, *et propterea eum haud debere ultro progredi“.* Por, tue mos u vû vesh aj fjalve të tyne, i msyni, prandej, vijon dorshkrimi: *„loca Maurichij, Scialae et alia contra injustum aggressorem conspirarunt et magna celeritate super exercitum irruentes, Sangiakum ipsum, pluresque milites oc-*

ciderunt, et quod amore consequi nequiverant, ejectis Turkis, vi impetrarunt". E vertetë pra, se Turku—mos tjeter—maleve të kshtêna u pat njoftë autonomín, edhè nji heri vleren juridike të Kanunit. Medjè Turku, per interpretim të Kanunit, ngrefi në Shkoder nji zyre të posaçme, « Xhibalin », krejt m' vedi e të pamvarshme prej Prefekturet të Vilajetit.

Nuk ká dyshim pra, se « Kanuni i Lekë Dukagjinit », kohen e pushtimit otoman në Shqypní, ká pasë vlerë juridike e âsht njefë per ligjë civile detyruese nder male të Mishkodres e në Dukagjin.

5. — Kanuni në sý të kulturës e të gjytetnís.

Jo vetem kundershtarët e komit t' onë por edhè shum do pedanta vêndas e muhaxhirë të Shtetit shqyptár Kanunin e mbajnë ligjë barbare e popullsín, kû Kanuni pat vlerë juridike, per njerz t' egjer. E lypë arsyeja pra, qi në ket studjim të vogel mbí Kanunin e Lekë Dukagjinit, të skjyrtohet edhè çashtja se ç' vend zên ky Kanû në sý të kulturës e të gjytetnís. Por, mbasì pergjithsisht « folklora » marë e në nji mndyrë të posaçme ligjët dokesore janë shprehja e psihes së popullit, qi kto ligjë i ká pré, kshtû, per me u sugurue a janë a jo ligjë barbare ligjët e Kanunit të Lekë Dukagjinit, duhet mâ para me pá, se ç' shkallë kulture ká xânë popullsija e malevet t' ona, qi ket Kanû pat mbajtë per ligjë detyruese të veten, dér në ditë qi Qeverija e vetë Shtetit shqyptar nuk i hoq vizë, edhè s' e pat shue fare.

Nieri prej natyret të vet lén i shoqnueshem: prandej shoqnija njerzore as s' âsht as s' mund të jét nji institucjon i nierit. Shoqnín njerzore e ká ndertue Njaj, qi krijoi natyren edhè nierin. Por Shtetin, si shoqní t' organizueme, ktê po se e ká ndertue nieri. Tash, nder të gjitha veprat e veta, qi janë të perbâme prej elementash të ndryshem e me veprim të ndryshem, por të drejtuem neper mende të nierit m' nji qellim të vetun, nieri kopjon vedin. Per me i a shenjue, prandej, nji populli shkallen e kulturës e të gjytetnís, duhet me njoftë nji herë mirë, se shka âsht *nieri i gjytetnuem* në shoqní njerzore.

Nieri, si vehtje individuale, âsht i perbâm prej *shpirtit* e *trupit*, qi kan per *qellim të perbashktë* pronimin e së të mirës (**possessio boni**) nen dý duksime: kohsore e të caktueme, e në relacjon me jeten shoqnore të nierit, marrë si individuum e si kolektivitet: të pacaktueme e të perjetshme n' amshim, e në relacjon me jeten fizike e individuale të tij. Por pse nieri m' ket qellim të vetin do të kapet jo neper instinkt, jo në fuqí të lvitunit e të ligjvet të domosdoshme të natyrës, veç neper veprim të vetin, gjithmonë të matun mas do parimesh morale a prej vedvedit të njoftuna a se të zbulueme prej së Vertetet të hyjnueshme, kshtû aj ká *arsyen*, qi e dallitë prej gjitha sendevet tjera e e bân mbret—sovran—mbí të gjith natyren; ká *menden*, per me dá rrugen e mjetet per me u kapë m' qellim; ká *vullndesen*, per me qitë në punë fuqít shpirtnore e landore e me vue mâ së miri detyrët ndaj Zotin e shoqin.

Veç shka se, tue kênë qi sa mâ e kthjelltë e e zhvillueme të jetë mendja, aq mâ të perkryeme gjinden mjetet, per me u kapë m' qellim, e mâ e kandshme del jeta: e sa mâ fort e ushtrueme në të kryem të detyrvet të jetë vullndesa, aq mâ i letë e mâ i lirë del veprimi, kshtû nieri vijanos do të shkojë tue *perfekcjonue* vedin mbas gjêjes shoqnore të veten në shoqní njerzore; e prandej, posë detyrësh ndaj Zotin e shoqin, ká detyrë per të kryem edhè ndaj vedin. Mâ teper—per me e mbajtë gjithmonë të lakuem ndaj qellimin e vet—ká edhé *zanin e ndergjegjes*, qi i dikton se si i ká vue detyrët e perdorue tagret gjatë shtekut të ksajë jete kohsore. E nieri, qi s' e djerrë sŷsh kurr qellimin e vet—ashtû si e ká nen dý duksime—kryen detyrët e perdorë tagret me kohë, me vend, me mndyrë, e vijanos perfekcjonon vedin e mjetet e pronimit të qellimit, quhet e âsht pernjimend nieri i *gjytetnuem*.

Kshtû, per analogí, âsht njapernja edhè Shteti. Shpirti i Shtetit âsht *popullsija* perkatse, e *trupi*, pershtrimenija toksore mbrenda kufijve të caktuem e të njoftun. Ky edhè ká per qellim të perbashktë *pronimin e së mirës, nen dý duksimet e dý relacjonet sypripermenduna*. Arsye, ká *sovranin*, qi e individualizon e njiheri konkreton pamvarsín e lirín e tij: mendë, ká *auktoritetin legjislativ*: vullndesë, *auktoritetin ekzekutiv*: ndergjegje, *auktoritetin judicjar*, e qi të gjith janë të perbashktë e mbahen e veprojnë me mjete të perbashkta. E si nieri individuum, kshtû edhè Shteti do të *perfekcjonohet* e vijanos do të *perparojë moralisht e materjalisht*—kah aftsija e mjetet— si ndaj kolektivitetin si ndaj individujt. E Shteti, qi ká në vedi të gjith kta elementa, quhet e âsht pernjimend i *gjytetnuem*.

Ktû do theksue puna, qi qellimi i perbashktë cakton natyren e shoqnís e të Shtetit; aftsija a se perfekcjonimi moral e materjal, shkallen e kulturës e të gjytetnís.

6. — Shkallët e ndryshme të kulturës e të gjytetnís së popujvet.

Mbas ktyne parimeve shifet kjartas, se kultura mâ e perkryeme e perfekte âsht kultura *kristjano-okcidentale*; pse së pari qellimin e perbashktë e merr nen dý duksimet e relacjonet, qi u permenden sypri; pronimi i së mirës *(bonum)* në relacjon me jeten shoqnore—e mira kohsore e e caktueme—e njiheri edhè në relacjon me jeten fizike të nierit, e si ky âsht kreatyrë e individualizueme në rruzullim—e mira e pacaktue e e perjetshme—së dyti, perfekcjonimin e vet moral e materjal e bazon mbí parime të njoftuna prej vedvedit si edhè mbí ato të zbulueme prej së Vertetet të hyjnueshme. Ksajë kulture—posë Rusís së sotshme—i perkasin të gjith popujt kristjan—mâ të gjytetnuemt e botës. E kta janë Shtete pernjimend civile.

Mbas ksajë vjen kultura e atyne popujve, qi janë të perfekcjonuem kulturalisht e materjalisht; por qi perfekcjonin moral nuk e bazojn mbí parime morale të zbulueme prej së Vertetet të hyjnueshme, veç a se mbí parime prej vedvedit të njoftuna, a se edhè mbí parime të rrêjshme. Ket shkallë

kulture kan pasë motit Grekët e Rromakët, e sod mund t' a ketë edhè ndonji popull, qi s' âsht kristjan, e mund të quhet: greko-rromake. Edhè kta popuj quhen civil, pse pergjithsisht janë të ndertuem mbi parime të Filozofís shoqnore.

M' treten shkallë të kulturës gjinden njata popuj, qi edhè atà kan per qellim t' unjisimit të tyne të miren e perbashktë, si kjo kuptohet prej kulturet kristjane a greko-romake, por qi prej erresijet të mendes, në të cillen kan rá neper rrethâna të vshtira per ta, nder perlime t' auktoritetit perkatës e në të prém të ligjvet pergjithsisht nuk marrin në kujdes perfekcjonimin kultural e materjal të kolektivitetit, tue i a lanë ket barrë krejt inicjativës private—posë se në të ndertuemt e në të mbajtun të ndonji vije ujit. Prandej nuk kan mjete materjale të perbashkta, edhè të gjith veprimi i auktoritetit—sado qi i ndertuem të shumen e herës mbí parime shoqnore t' arsyeshme—permlidhet m' kta: me pré ligjë, e me dá gjýgj. Veç, po; moralit, burrnís, virtyteve familjare, nderit personal e kolektiv mundohen me u dhânë zhvillimin sa mâ të plotë, tue i mprojtë me ligjë, e tue i ushqye me ndiesí fetare e ndiesí nderi. E shî per kta do të jét, qi nder popuj të ksajë kulture feja e nderi kan randsín mâ të madhe e mâ decizive. E pse populsija e ktyne shteteve zakonisht jânë të gjith t' armatisun, e të dám nder fise si janë, e mâ teper mprojtja e nderit privat të fisevet të ndryshme e të personavet de fakto i lêhet inicjatives private, e kshtû, virgjin tue kênë prej do vesesh shkatrrojse të vullndetit e të fuqís fizike, si edhè menden plot idealesh trimnije e lumnije, tash e mâ vonë prej asajë populsije dalin fatosa, qi kryejn pernjimend vepra heroike. Prandej kjo kulturë mund të quhet *legendare* a se *heroike,* pse në tê edhè, si nder ligjë si nder doke, gjithkund zotnon parimi i lirís, i nderit e i burrnís. —Aj Agamemnoni, Akili, Uliksi, Dhiomedi, Herkuli etr. nuk jânë kênë barabarë, sado qi, në kuptimin e vertetë të fjalës, as të gjytetnuem, jo.

E katerta shkallë u perket atyne Shteteve, kû per qellim nuk âsht e mira e perbashktë, por ajo e sovranit a se e kastes zotnuese mbí popull; edhè mjetet e perbashkta perdoren per me zdeshë popullin e me i pengue lirín. Në ket gradë kulture sovrani quhet: *tiran,* e populli: *raja.* Kjo shkallë kulture âsht fjeshtë *barbare.* M' tê jânë gjetë shum Shtete t' Azís e t' Afrikës.

E pêsta e mâ ulta shkallë kulture perbâhet prej familjesh zakonisht të nji fisi, t' unjisueme nen nji krye e me të vetmin qellim, qi me mprojtë ekzistencen fizike, e qi mâ të shumen e herës nuk kan vend të ngulun, as ligjë të perbashkta, per posë haëmendes së Kryetarit të tyne. Gjindja e ksajë kulture quhen: *t' egjer.*

7. — Shkalla e kulturës e populsís nen kanû të Lekë Dukagjinit.

Tue ndjekë kto parime e mbas kontekstit të Kanunit, kishte me thânë nieri, se kultura e populsís së malevet t' ona e kû ishte nji fuqí Kanuni i Lekë Dukagjinit, hinë në të treten shkallë të rendit sypri rreshtue.

E vertetë se Kanuni ka ndonji ligjë e në popull ká metë ndo'i doke, si b. f. të perjashtuemt e grues prej çë do tagrit civil, vercalli e gjâma mbî të dekun e ndonji tjeter këso dore; por, të thuesh, të gjitha ligjët tjera perkojn me ato të Romës, të Bizantit, të Kanunit dokesuer të Teutonvet, të Slavvet, të Hindjanvet, ase nuk hîjn në rrethin e ligjvet barbare. Se në popull të malevet t' ona ká metë ndonji ligjë jo krejt civile, këta ká ndollë per arsye, qi Shqypnija tash e mâ vonë që prej kohvet para Krishtit ká kênë parashtrue të msŷmevet e invazjonevet të hueja e gadi gjithmonë giatë bregut të detit e fushavet të plleshme të saja. Kshtû populli i malevet t' ona met i vetmuem edhè i shkputun prej kontaktit me vise shqyptare mâ të gjytetnueme. Këta të shkputun u vertetue edhè mâ teper neper autonomí, qi ktyne malevet u a njofti sundimi otoman. Prandej mund të pohohet se të gjith zhvillimi gjytetnues i tyne mvarej prej parimevet fetare kristjane e të ndonji tradicjonit, trashigue prej ndo'i kulture të hershme e të shueme. Veç se arsyeja mâ e forta, qi si kundershtarët e kombit t' onë si edhè shum do pedanta semi-analfabeta perdorin per me vertetue barbarsín e ligjëvet, egersín e populllsís, nder të cillat pat fuqí Kanuni i Lekë Dukagjinit, pa dyshim âsht: «gjaku» — **la vendetta.** Prandej po më kândet me e shtrî biseden pak mâ giatë, e po bij këtû shka do vjet para shkruejshe mbî ket çashtje në librecin «Shqyptarët e të Drejtat e Tyne», Shtyp. Franç. 1920 faqe 15-17:

Ktû vjen tash puna e gjakut—la vendetta—prej të cillit fakt kundershtarët e Shqypnís e pedantat presuntuoza t' onë duen me prû egersín e populllsís së malevet t' ona.

Kurrkush mâ fort se un—si kishtár katolik— nuk mund t' a dnojë punen e gjakut në vedvedi e të marrne si nji fakt të zdeshun prej mndorjevet, ndermjet të cillavet ndollë. Veç shka se, per me caktue gjêjen shpirtnore a âsht a s' âsht barbare në nji njeri ase në nji kómb, nuk do të merret aq fort në kujdes fakti, sa shkasi psihik, qi e shtŷn njerin ase kombin me veprue. Bje fjala: Kanibali mytë nji njeri, por edhè gjykatsi europjan mytë njeri: a thomë na se të dy janë njâ barbarë? Jo; pse Kanibali mytë njerin per me i hanger misht, e prandej âsht barbar; ndersá gjykatsi europjan mytë njerin, as per me i hanger misht, as per me shfrye mnín e vet në të, por per me pshtue shoqnín prej nji elementi të rrezikshem, e prandej nuk âsht barbar. Per ne e marrshim pra punen në pikpame psihologike, un tham se puna e gjakut në Shqypní nuk âsht nji argument per me percaktue barbarsín e egersín e kombit shqyptár; por âsht rezultati i do mndorjeve, qi nuk mvaren prej shpirtit të ktij kombi.

Mbas Kanunit, qi âsht të shprehunt e shpirtit të kombit shqyptár, vrasa âsht e ndeshkueme me dekë. Prandej, po t' i kishte rá gjaksi në dorë auktoritetit eksekutiv të Kanunit, ky do t' a kishte mytë në vend, pa kurrfarë hutimit. Por gjaksi biku; lshoi vendin e vet e vojt e u struk, si mik, nên mproje të njij Bajraku tjeter, e kshtû i rrshiti gjygjit të Bajrakut të vet.—Duhet dijtë, se miku në Shqypní âsht i patrazueshem e s' mund të ngîtet prej kurrkuej; pse, po ndolli qi ngau kush mikun e kuej, kjo dhûnë e bâme mikut s' mund të lahet ndryshej veç se me gjak prej anës së mprojsit të tij. Kshtû ndolli qi auktoritetet e Bajrakut të gjaksit nuk muj-

ten me i a dhânë ktij ndeshkimin e dekës, tue kênë se, po t' a kishin vrá në ndore të Bajrakut tjeter, do t' ishte ngrehë luftë ndermjet ktyne dý bajraqevet. Per mos me i dhânë shkas pra njaj lufte civile auktoritetet e Bajrakut të gjaksit, i dogjen shpín gjaksit—i vetmi ndeshkim qi, mbas mndorjevet të vendit, mund t' i epet—e per shka i perket ndeshkimit të dekës, i a la ket perkim shpís së të vramit, qi t' a kerkote e t' a vritte gjaksin; pse në ket mndyrë mund të bite në kundershtim, per shkak të vrasës së gjaksit, ndermjet të shpís të të vramit e shpís mprojse të gjaksit; por jo ndermjet të njanit Bajrak e tjetrit. E ket punë kan mujtë me e bâ auktoritetet e Bajrakut, tue kênë se në sý të tyne seicilli njeri, i zoti i armvet, âsht i majtun si ushtar i Bajrakut. Mâ teper do dijtë edhè, se kto vendime të Kanunit, kan kênë njoftë zyrtarisht prej sovranit të vendit, qi ishte Sulltani i Stamollës.

Shqyptari, pra, tue vrá gjaksin e vet, nuk bân tjeter, veç se me çue në vend nji ligjë, qi aj e man per të drejtë. Prandej, per me folë mbas pikpames psihologike, veprimi i tij âsht nji veprim i ligjshem e nuk mund të quhet uhá-marrme—*vendetta*.—As aj gjaksi i Luigjit XVI kúr i preu kryet, nuk pveti a ishte gjýgj a jo m' e mbytë; por e mbyti, pse mendote se ligja ishte e mirë, e arsyeshme. E prandej atij nuk i u desht me i pergjegjë kurrkuej, pse i kishte pré kryet krajlit të Francës, e as nuk thotë kush sot se aj kje barbar. —E se vrasa e gjaksit në pikpame psihologike nuk âsht nji *vendetta* dán edhè prej faktit, se vrasa ndermjet dý familjeve hasme nuk shtýhet në nji numer të pacaktuem; por, të vramen gjaksin, dý familjet marrin e apin njana me tjetren, si me të gjitha familjet tjera të Bajrakut—mostjeter n' at masë, sa Shtetet e gjytetnueme t' Europës mbas luftës botnore.

Por âsht edhe gabim me thânë, se të marrunt e gjakut shênjon barbarsín e kombit: per në kjoftë se, nen êmen *barbarsi*, kuptohet egersija ase breshtnija e shpirtit të tij, si duen me e kuptue kundershtarët t' onë, kúr flasin per kómb shqyptár. Të marrunt e gjakut burron prej mndorjevet të jashtme e prej të metavet t' organizmit shoqnuer të njij kombi, e jo gjithmonë prej gjêjes shpirtnore të tij. E verteta e ktyne fjalve caktohet edhè prej historís së popujvet, per të cillt nuk mund të thohet se kjenë t' egjer e breshtnorë. Në Biblje Shêjte kndohen kto fjalë: *Propinquus occisi homicidam interficiet: statim ut apprehenderit eum, interficiet. Cognatus occisi statim ut invenerit eum*

(homicidam), iugulabit. (Num. XXXV, 19, 21). Kshtû edhè në lib. IX (vv. 632-634) t' Iljades gjêjm kto vjerrsha, qi un po i bie tekstualisht:

.... καὶ μέν τίς τε καβιγνήτοιο φονῆος
ποινήν ἢ οὗ παιδὸς ἐδέξατο τεθνηῶτος·
καὶ ῥ' ὁ μὲν ἐν δήμῳ μένει αὐτοῦ .... 1)

Duket pra mirfillit se prej të marrunit të gjakut — **vendetta** — nuk mund të thohet qi kombi shqyptár âsht barbar e qi nuk âsht i zoti me u qevërisë në vedvedi i pamvarshem.

* * *

Kaq shkrova jo aq per me shtrî nji parathâne ksajë vepre, sa per me diftue mallin e pakufijshem, qi kam per të paharrueshmin Auktorin e sajë.

P. GJERGJ FISHTA, O. F. M.

1) Shqyp: .... Deri prej atij qi mbyti të vllán, ase prej atij qi mbyti të birin, pranoi ndonjani shperblimin, e prap banon aj atý në vend të vet ....

BKSH

CA KUJTIME MBI AT GJECHOVIN.*)

At Gjeçovin e pata njohur me anë letrash disa vjet perpara luftës Ballkanike. Më 1913 shkova në Shkodrë dhe atjè, në Kuvënt të Franciskânëve, nji ditë u-njohmë me sy e me fjalë të gjalla. Mendimet nderimi, që kisha patur për At Gjeçovin për së largu, m' u-shtuan ca mé tepër që kur u-poqmë. I mesmë nga gjatësia e trupit, pakë si i thatë, me një palë sy të zeza ku çkëlqente mendia po dhe zëmërmirsia, At Gjeçovi fitonte menjëherë besimin dhe dashurinë. Fjalët i kish të paka po kurdoherë në vënt. Vetëm kur në të kuvënduar e sipër takohej nonjë pikë mi të cilën kish diturí të veçantë — si për shembëll Kanuni i Lek Dukagjinit ose vjetëritë greko-romane — At Gjeçovi çelej ca mé gjatë, dhe ahere ish gëzim t' a dëgjonte njeriu.

Asì kohe At Gjeçovi ish „famulltár", domethënë prift i ngarkuar me shërbimin e një fshati ose rrethi, dhe rronte në Gomsiqe, i pari katúnt i Mirditës mb' udhë nga Shkodra n' Orosh. A i vemi musafirë At Gjeçovit nonjë ditë të kësáj jave? më pyeti një herë At Fishta, me të cilin piqesha çdo ditë në Shkodrë. Mendimi i një vizite At Gjeçovit më pëlqeu pa masë. Ashtú, pa humbur kohë, u-nismë. Një gjë për të vënë ré, dhe që më mbushi me habí dhe trishtim, është se nga Shkodra gjer në Gomsiqe, një udhëtim shtat' a tet' orësh me kalë, nukë gjetmë as katúnt as shtëpí; veç një hani të varfër, ku qëndruam për të pirë një kafé, s' pamë gjëkundi nonjë shënjë gjallësie: një vënt i zbrazur e i shkretë, si i harruar nga Perëndia dhe nga njérëzit. Po mërzia e udhëtimit na u-çpërblye përtéj shpresës posa arrijtim në Gomsiqe, ose, që të flasim me dréjt, në famullí të Gomsiqes, — se katundi vetë i shpërndarë tutje-tëhú, një shtëpí këtú, një shtëpí nj' a dy mile me tej, as që dukej.

Famullia — një biná prej guri, e ndritur dhe e paster, gjysm' e zbrazur nga plaçka po e mbushur dhe e zbukuruar nga zëmëra e madhe dhe nga buzëqeshja e të zotit shtëpisë — qëndronte, mirëpritëse dhe e qetë-anës një lumi. Këtú ronte At Gjeçovi. Këtú e shkonte jetën, në mes të lutjes e mësimeve, një nga njérëzit mé të lartë që ka patur Shqipëria: një lartësí e përulur, në munt t' afròj e të lith dy fjalë aqë të perkúndërta; një lartësí shpirti dhe mendjeje e panjohur nga njeriu vetë, i cili, bir i vërtetë i të Várfërit t' Assisit, në pastërí e në vobësí të zëmrës tij e dinte veten të vogël. Famullia,

*) Mârrë fjalë per fjalë prej fletores „ *Dielli* " 18 Marc 1930, nr. 5156, fq. 2.

E perdorem ket artikull me të cillin Ekscelenca e Tij Ministri i Shqypnís në Washington *Z. Faik Konitza* na e paraqet aq gjáll Françeskanin Shqyptár A. Shtjefnín Gjeçov e me nji stil aq të rrjedhshem, sa, tuj na u dukë ky artikull si nji kunorë e çmueshme letratyre, qi *Z. Konitza* desht të vète mbí bûca të njoma të vorrit të të pervajtueshmit A. Shtjefen, na u duk si detyrë t'a biejshim edhè në ket kryevepren e tij.

shkollë dhe vént këshillash të mira, u jipte fëmíjëve themelet e stërvitjes, u përndante fjalët e urta dhe ngushëllimet njérësve në nevojë. Kohën që i tepëronte, At Gjeçovi j' a kushtonte studimit.

Merej ahere me institutat e vjétëra të Shqipërisë, nga të cilat njé që arriu gjer në ditët t' ona është Kanuni i Lekë Dukagjinit. Askùsh nukë munt t' i afrohej At Gjeçovit në diturín' e këtíj Kanuni. Na tregój një dorëshkrìm nj' a dy-mij faqesh, studiím i palodhour e i hollë ku kish mbledhur, radhitur dhe ndritur të gjitha sa kanë mbetur nga mendimet juridike të Shqipërisë në Kohën e Mesme, mendime të cilat ngjan t' i kenë rrënjët shumë përtèj Kohës së Mesme.

Në kat të sipërm të famullisë, permi një tryezë të madhe, ishin shtruar një tok vjetërirash greko-romane, të zbulúara e të mblédhura një nga një, me një fatbardhësí të rallë dhe me një shie të mbaruar, nga dora vetë e At Gjeçovit. Mbaj mënt, veçàn, një enë të vogël të qojtur „lacrumatorium“ lotore, *asìsh që të vjétërit, në besim se të vdékurit qajnë të shkúarit e jetës tyre, i mbulojin në varr bashkë me të vdékurin që ky të kish se kû t' i mblithte lottë. Nuk më shkonte ahere kurrë nër mënt se pas ca vjet sicilidò prej nesh, miq dhe admironjës të tij, do të kishim nevojë qi në gjallësí për nga një* lotore *ku të mbledhim lottë t' ona për At Gjeçovin....*

Bir i përulët i Shën Franciskut, e ditur me një diturí pa tingëllìm, po dhe Shqipëtár i kthiellt, At Gjeçovit, që përkiste çdo mirësí, nuk i mungój asnjë hidhërim, asnjë çpifje, mé e çudítshmia e të cílave ndoshta është të mohúarit se ay ish Shqipëtár. Sepsè ish lindur në një kufí gjúhërash, në një kufí ku sot mbaròn shqípia dhe nis një tjatër, ca mëndje të klasës katërt, të pazonjat të kuptojnë se fólësit e shqipes në vijën me të perparuara janë stërnípërit e atýreve që me qëndrimin e tyre në Kohën e Mesme dhe pastaj ndaluan të mprápsurit e vijës mé tehû, ca mëndje të klasës katërt e përmbysin të vërtetën dhe e kthejnë në të sharë atë që është një lavdí.

Po At Gjeçovi është përmi çdo sharje. Emëri i këtíj njeriu të rallë do të vejë duke u-ritur — dhe një ditë famullia e Gomsiqes do të jetë një nga gurët e shëntëruar të Shqipëtarësisë.

FAIK KONITZA

LIBER I PARË.

KISHA.

Artikulli i parë.

PJESA QYTETNORE.

KRYE I PARË.

Hija e Kishës, Vorret, Pronet e pasunija e Kishës, Famullitari, Eroglari, Punterija e Kishës.

NYE I PARË.

Hija e Kishës.

§. **1.** *Kuptimi i Hijes së Kishës.*

Per hije kishet xêhet rrethi mje kû mrrîn kufini i tokës, në të cillen âsht ndertue:

a) Kisha, *b)* bâna (qela) e famullitarit.

§. **2.** *Tagri i Kishës.*

„Kisha bân tym në famulli."

1. — Kisha ká tager pasunijet si per gjâ, si per tokë e shpija mbrendë e jashta famullijet.

2. — Kisha ká pjesë në mal, në vrri, nd' ujë e në mulli të kujris së famullís.

3. — Kishës i duhet bâ pjesë në giobë të famullís.

4. — Kisha ká tager me blé e me shitë, si edhè me mârrë e me mbajtë të falunat, qi i vinë prej bujaris së bâmirve e me i vendue si t' a shofë vetë me udhë.

§. **3.** *Paperlimsija e Kishës.*

„Kisha nuk giobitet."

„Kisha s' ká pêng me kend."

1. — Kisha gjindet e vendosne nen sundim të të Parit të Fés e jo nen ligjë të Kanunit: prandej Kanuni s' mund t' i vêjë kurrnji barrë kishës, veç se ká detyrë me i dalë zot, kúr kjo hupë ndihmen e tij.

2. — Me bîjtë ndonji kundershtim ndermjet kishës e famullís, famullija s' mund t' i lypë pêng kishës; veç do të bâjë váj te i Pari i Fés — te Ipeshkvi — e gjygjit të këtij, si kisha si famullija, do t' i rrîjn pá fjalë.

BKSH

3. — Per çdo mungesë, qi kisha mundet me bâ në sý të famullís, kishës s' mundt t' i mirret gioba, vetun i vëhet me lá damet, qi t' jenë bâ per shkak të saj.

4. — Kisha s' ep pagesa, as del n'ushtrí, as u qet buken djelmve të Bajrakut, as shkon angarí ndër pûnë të famullís. Veç se kúr famullija dán me bâ ndo'i pûnë per me mbajtë a per me shtue pasunín e kujrís së vendit, në të cillen kisha të két pjesë, kjo, atëherë, âsht në detyrë me lá pare, me qitë buken e me çue pûntorin në pûnë, mbas mndyret qi famullija t' i a u ketë dá të gjithve per tym.

§. 4. *Ndera e Kishës.*

„Kisha shpatë e konop s' ká.“
„Kush dhûnon Kishen, dhûnon Famullín.“
„Nderen e Kishës e lypë Famullija.“
„Kishës, mullinit, farkës e tregtores nuk i pritet kush mik.“

1. — Kush dhûnon kishen, ká detyrë gioben *a)* kishës, *b)* famullís, *c)* Flamurit (Bajrakut). — Dhûnon kishen njaj, qi fjaliset, shán a i kercnohet kuej, qi rreh a vret kend në Hije të kishës.

2. — Gioben fajtorit i a mêrr famullija e jo kisha; pse kisha shpatë e konop s' ká.

3. — Kush vritet a rrihet a në çë farë-do mndyre koritet prej kuej, tuj hî a tuj dalë prej Hijes së kishës, marre kishës nuk i lên; pse kishës s' i prîtet kush mik.

4. — Por, me pasë me krisë pushka jashta Hijes së kishës e me i rá kush ndoore kishës, atëherë aj njifet miku i kishës; e me pasë me i a çartë kush ndoren kishës, famullija âsht në detyrë me e çue ndëren e saj në vend *(Vinctum, si aedes ejus (Dialis Flaminis) introierit, solvit necessum est.* — **Gellius**, b. 10. c. 15. —)

NYE I DYTË.

Vorret.

§. 5. — 1. — Në vorre të njij vllaznije a të njij fisi s' hîn i dekuni a i vrami i vllaznís a i fisit tjeter. — Po e bâni kush ket pûnë pá lêje të vllaznís a të fisit, të cillit jânë vorret, Kanuni i vên detyrë me xjerrë të deknin prej vorrit të huej.

2. — Me arôhë me ngulë në katund nji shpí, qi s' ká vllazní as fis, mbas të pelqyemit të katundit, i caktohet vendi i vorreve ndër vorre të famullís, tuj i a vû detyrë me lá si 'i vjetë nji vjetë, nji çmim kishës per me blé qira a ndo 'i send tjeter per ltér.

3. — Kush fjaliset, a shán e i kercnohet kuej, e kush vret a rreh kend ndër vorre, bjen në giobë si per Hije të kishës.

NYE I TRETË.

Pronet e Pasunit e Kishës.

§. 6. *Pronet e pasunija e kishës jânë të paprekshme.*

1. — Pronet e pasunija e kishës jânë të paprekshme e s' mundet kush me vû dorë më 'to.

2. — Pronet e pasunija e kishës jânë

nen rojë të Meshtarit të kishës e të famullís.

3. — Atê, qi guxon me u shtŷ kah pronet e pasunija e kishës, e bjen në menð famullija, tuj e bâ, mbas Kanunit, me hjekë ðorë prej sosh.

4. — Kúr ndokush t' i bâjë ðâm kishës kah pronet e pasunija, famullija çmon ðâmin, qi ðo t' a lajë ðâmçori.

5. — Kush vjeðhë gjânë e kishës, posë se ðo t' a kthejë at gjâ mbas Kanunit të vênðit, kû gjindet kisha, ká eðhè ðetyrë me i lá gioben kishës per nderë të mârrme, e gioben famullís per nðore të çartne, pse kisha âsht nðorja e famullís.

6. — Kúr cubi e njef gabimin e vet e, pá u mârrë vesht ðhûna, qi i ká bâ kishës, i bjen në ðorë Meshtarit të Famullís, tuj i a kthye gjânë e vjeðhme, s' ká ðetyrë kurrfarë giobet: Meshtari ká tager me e falë.

7. — Me pasë me i rá cubi në ðorë Meshtarit mbasi ky t' a két leçitë vjeðhsin në famullí, famullija ká tager me i a mârrë gioben si per veði si per kishë, eðhè pse famullitari t' i a két falë gabimin, me gjith gjâ të vjeðhne.

§. **7.** *Rregullimi i pasunís së Kishës.*

1. — Pronet e pasunín e kishës e rregullon Famullitari, e famullija nuk ká tager me i lypë arsye Famullitarit per perðorim të frytit të xjerrun prej pasunís së kishës.

NYE I KATERT.

Meshtari i Famullís, ase Famullitari.

§. **8.** *T' ëmnuemt e Famullitarit.*

1. — Famullitarin e vên Ipeshkvi në Famullí, eðhè Ipeshkvi vetun ká tager me e hjekë prej Famullije.

§. **9.** *Tagri e ðetyrët e Famullitarit.*

1. — Famullitari ká tager me mësue e me qortue Famullín e me i krye zyret e Fés gjithsi t' a lypë pûna e shpirtit, e kurrkush i famullís s' ká pushtet me i u perzie nðer ðetyrë të Meshtarís.

2. — Famullitari, per sherbim, qi i bân Famullís, ká tager me mârrë të ðhettat e kishës, mbas Kanunit të vendit kû gjindet kisha.

3. — Famullija nuk ká ðetyrë me i a çue famullitarit të ðhettat te ðera; por Famullitari ðo t' i xjerrë e ðo t' i bajë me pûntorë të vet.

4. — Famullitari ká tager me mârrë frytin e pasunís së kishës si të tokve, ashtû eðhè gjâve të gjalla, e kurrkush per të s'munð t' i lypë arsye perposë të Parit të vet.

5. — Famullitari ká ðetyrë me i bâ Famullís gjith at sherbim shpirtit e Fejet, qi atij i a vên barrë Kanuni i kishës; e mâ teper eðhè ðo sherbime tjera të posaçme nðer ðo ðitë të shênjueme, si me thânë: me bekue shpijat, me thânë Meshë nðo'i herë në motmot nðer vorre të largta prej kishës së Famullís etj.

§. **10.** *Vehtja e Famullitarit âsht e paprekshme.*

„Prifti âsht nðorja e Famullís."
„Prifti s' bjen më gjak."
„Prifti s' çohet në bé."

1. — Kush vên gojë në Famullitár, a e shán e i germushet, e vên ðorë më të e e rreh, ase e vret aj ðo t' i perligjet Famullís në mënðyrë të Kanunit të vendit. Famullija âsht në ðetyrë me e lypë nðeren e Famullitarit të vet.

2. — Me vrá kush Famullitarin, gjak-

sin e ndjekë Famullija, Bajraku e shpija e të vramit.

3. — Me u vrá dorërasi prej Famullije a prej Bajrakut, shpija e Meshtarit nuk mund të vrasë tjeterkend prej shpís së gjaksit; pse ndryshej e çon gjak te shpija.

4. — Me vrá kend Meshtari, as kisha as Meshtari s' giobiten, edhè Meshtari nuk bjen në gjak: gjakun e bán shpija e Meshtarit.

5. — Rrallë e gadi kurr s' çohet Meshtari në bé 1) e vetun per pûnë të madhe fort.

6. — Me ndollë qi Meshtari çohet në bé, a per me dlirë vedin a per Poronik, ky vetem do të njehet e do të zêhet per njizet-e-kater vetë.

7. — Kúr Meshtari bân bé, tuj kênë se xêhet per nieri i drejtë e i kushtuem së Drejtës së pasosme, nuk lypet qi aj të perkasë Unjillin me dorë; por mjafton qi të shqyptojë fjalët e bés para Unjillit.

8. — Me rá Famullitari nen giobë s' e kapë Kanuni: âsht pûna e të Parit të vet.

9. — Po kje teper i randë faji i Meshtarit ndaj Famullín, Meshtari do t' i shtrohet gjygjit të Kanunit. I Pari dergon nji Meshtár tjeter me shtrue pengun në Kanû n' êmen të Famullitarit.

10. Meshtari i Famullís mundet me i u mâtë edhè me i rá ndokuej e me gjith këta s'i ishon marre as të rrahunit as vetë nuk bjen në faj para Kanûnit. 2).

NVE I PÊSËT

Rrogtari i Kishës.

§. **11.** — 1. — Rrogtari i kishës âsht lirë me pûnue në shtek të vet.

2. — Rrogtari i kishës kûdo të shkojë e per çë do fjalë qi do t'i trokllojë kuej te dera mbas urdhnit të zotnís së vet, aj shkon e tregon n' êmen të Famullitarit.

3. — Me e tundue kush rrogtarin e kishës me fjalë a me pûnë, zêhet se tundon Famullitarin, e bjen në giobë të kishës mbas Kanunit.

4. — Gioba, qi mirret per pûnë të rrogtarit të kishës, nuk i perket rrogtarit, por kishës e katundit.

5. — Me vrá kush rrogtarin e kishës, dorërasi per në kjofët i Famullís së vendit, ndiqet vetem prej shpís së të vramit; por, në kjoftë se âsht i katundit të huej, atëherë e ndjekë edhè Famullija, në të cillen rrogtari kje vrá.

NVE I GJASHTËT.

Pûntorija e Kishës.

§. **12.** — 1. — Me ngá kush pûntorët e kishës, bjen në giobë të Famullís.

2. — Sado pûntorë me pasë per të

1) Flamimi Diali non licebat jurare.... Sacerdotem Vestalem et Flaminen Dialem in omni mea jurisdictione jurare non cogam. — *Gellius.* Noct. Atti, X. 15.

2) Ceterum neque animadvertere, neque vincire, ne verberare quidem nisi Sacerdotibus permissum; non quasi in poenam, nec ducis jussu, sed velut Deo imperante quem adesse bellantibus credunt (*C. Tacit.*, Germania VII.)

kênë në pûnë të kishës gergasi lán vetem nji giobë, por mâ të randë.

3. — Gioba, qi mêrret per ngase të pûntorís së kishës, ðahet ndermjet kishës e pûntorve.

Artikuli i dytë.

PJESA NDESHKIMTARE.

NYE I SHTATËT.

Amtyra e ndeshkimeve.

§. **13.** *Kuptimi i Ndeshkimit.*

Per ndeshkim kuptohet nji e keqe, qi prej pushtedit të ligjshem i pertrîhet kuej per faj të bâm.

§. **14.** *Të caktuemt e Ndeshkimeve.*

Vetem Bajraktari me krenë, e ndo'i herë edhè me të Parë të kishës, ká tager me i a caktue ndeshkimin fajit të bâm kundra kishës.

§. **15.** *Të ðhânunt e ndeshkimit.*

Fajtorit, qi ká fye kishen, ndeshkimi i epet prej krenve e prej vogjlijet.

§. **16.** *Cilltija e Ndeshkimeve kundra fajtorve të kishës.*

Ndeshkimet, qi nepen per faje kundra kishës, jânë njikëto:

a) të gjykuemt per ðekë;
b) të xjerrunt prej Bajrakut me rob e robí;
b) të ðjegunt e shpís;
c) të lânunt e tokës ðjerr a të prémt e pêmve;
d) gioba me gjâ të gjalla;
e) gioba me pare.

V. O. Mbas Kanunit gioba me pare munðet me u lá me ðo gjâ, tuj ðhânë oken e ðrithit 1 grosh, oken e rakís 5 grosh, e kán e hullís 400 grosh.

NYE I TETËT.

Caktimi i Ndeshkimit mbas cilsís së fajit.[1])

§. **17.** — 1. — Kush then kishen, âsht i ðjegun e i pjekun e i qitun me rob e robí jashta Bajrakut. Fajtori — ðorërasi — bâhet batare prej Bajrakut, e shkon gjakhupës. Vllaznija a fisi mâ i afermi i bâ-

1) Këto ndeshkime jânë xjerrë sidomos prej Kanunit të perdoruem në Mirditë e në 7 Bajrakët e Pukës.

BKSH

keqit e blén token e tij, e çmimi i saj i shkon kishës së thyeme.

2. — Kush vjeðhë gjân e huej, e shkon e e mshehë në kishë, pá ðije të Famullitarit, i ká ðetyrë kishës 1000 grosh giobë per nðerë të mârrme, e 100 ðesh e 1 ká giobë Bajrakut, posë gjâsë, qi ðo t' i a kthejë të zot't në mënðyrë të Kanunit.

3. — Kush të vjeðhë gjânë e gjallë të kishës, më rreth kû pershîn Kanûni, ká me lá ðý per nji, si gjithkuej. 1)

4. — Kush të vjeðhë në qelë a bânë të Famullitarit, ðo të lajë ðý per nji gjân e vjeðhne, 100 grosh kishës per nðerë të mârrme, e 100 ðesh e 1 ká giobë Bajrakut.

5. — Aj, qi shán a vên gojë më Meshtár të Famullís perpara popullit, ká 100 grosh giobë kishës, e 100 ðesh e 1 ká giobë Bajrakut. 2)

6. — Aj, qi i kercnohet a i germûshet Famullitarit, ðo të láj 10 ðesh giobë.

7. — Kush t' i shpifet Meshtarit në pûnë të randë kah nðera, ká shpín e ðjegun e 100 ðesh e 1 ká giobë Bajrakut.

8. — Me vû kush ðorë më Meshtár, me e rrahë, me e shtý a se me e pshtý, aj ðigjet e piqet e qitet jashta venðit, tuj i a lânë token bár (ðjerr) per ðisá vjetë.

9. — Aj, qi vret Meshtarin, bâhet batare prej Bajrakut e gjaku i hupë. Mâ teter i ðigjet shpija, toka i lihet bár, pêmët, vneshta e kopshtîjet i priten e i rrênohen. Toka e pronet e ðromet e tija jesin per kishë; por vllaznija munðen me i shperblye me pare.

10. — Me i folë nðokush keq, a me ngá rrogtarin e kishës, aj ðo t' apë 10 ðesh giobë Bajrakut, a se eðhè mâ, mbas randsís së fajit.

11. — Aj qi vret Rrogtarin e kishës, po kje ðorërasi i katunðit, i ðigjet shpija e i mirren 100 ðesh e 1 ká per giobë.

12. — Me ngá kush me fjalë a me pûnë puntorët e kishës, fajtori ðo të lajë gioben e 10 ðeshve.

13. — Aj, qi s'i vêhet nðeshkimit të kishës e të Kanûnit, Bajraku ðo të mbliðhet tok te shpija e tij e ðo t' i mârrë gjithshka të két në vathë.

1) Si adorat furto quod nec manifestum escit, nec manifesti furti poena per legem XII. Tabularum dupli irrogatur. (Tabula VIII. — *Festus*, V. Nec *Gajus*, III. §. 190.) „ Olim apud Romanos fures condemnabantur in duplum.... " *Ch. Cato*, apud *Cic.* lib. 3 de offic.

2) „ Se un' uomo della classe bassa si compiace nel molestar Bramini, il re lo punisca con vari castighi corporali, atti ad inspirare il terrore. — *Manava Dharmasastre*. Codice di Manu Leggi civili e criminali Nr. 248. — *Cantù*, Documentali.

LIBER I DYTË.

FAMILJA.

KRYE I DYTË.

NDERTIMI I FAMILJES.

NYE I NANDËT.

Familja e kuptueme në vedvedi.

§. **18.** *Percaktimi i familjes.*

Familja âsht nji të mbleðhun gjymtyrësh, të cillët gjallisin nen nji kulm, qellimi i të cillvet âsht të shtuemt e gjindes nper mjet të martesës, të mkambunt e tyne kah zhðrivillimi i shtatit e kah zhvillimi i mendes e i shises 1).

§. **19.** *Pjestarët e Familjes.*

Familjen e perbâjn gjinðja e shpís; si të shtohen këta, ðahen në vllazní, vllaznija në gjiní, gjinija në fise, fiset në flamur e të gjith zbashkut permbliðhen në nji Familje mâ të hapët, e cilla quhet Kóm, e kan nji atme, nji gjak, nji giûhë, e ðoke 2).

1) Filosofia del Diritto, Abate *Felice*, N. 2762.
2) Ibidem N. 2363.

§. **20.** *Tagri, perlimi e ðetyra e të zot't të shpís.*

Mbas Kanunit, sunðimi i shpís i perket mâ të vjetrit nen kulm të shpís a se vllaut të parë; po s' paten ato vetí, qi ðuhen per me krye ket zyre si e lypë ðetyra, atbotë zgiðhet kuvendisht prej shpijakve njaj, qi të jét mâ i mêçem, i urtë e mâ kujðestár.

Zot shpije mundet m' u bâ eðhè nieri i pamartuem.

I zoti i shpís ká tager:

1) me ndêjë në krye të vendit në shpí të vet, eðhè pse gjinðen mâ të vjeter se ky në shpí;

2) mbí armët e veta, eðhè njiqind qese n' i bâshin; mbí kál të shalës; mbí shtrojë e mblojë të veten; mbí veglat e kafes, e këto sende as kanuja e ðahes s' i pershîn;

3) mbí fitime të gjindes së shpís, të rrogës a të të falmeve;

4) me blé, me shitë e me ndrrue tokë, si arë, livadhe, xâna (ograja), prozhme, rendin e vadës, gjâ të gjalla e rêmet;

5) me dhânë e me mârrë uhá e me hî dorzânë;

6) me ndreqë shpija, ksolla, vithna, etj.;

7) me çue në pûnë a në shtek gjinden e shpís;

8) me çue gjinden e shpís per pûntorë uhá a edhè falë;

9) mbí vênë e rakí, a me blé a me shitë a me dhânë uhá;

10) me ndeshkue gjinden e shpís, kúr mos të hecin si e lypë e mara e shpís.

Ndeshkimet jânë njikëto:

a) Me lânë pá hânger;

b) Me u hjekun armët e krahit a të brêzit per nji a dý javë;

c) Me lidhë e me burgosun në shpí;

d) Kryekcyemin me e dá shpijet me pjesë, qi i perket, per me shporrë shnjerzimin e rrezikun.

11) Me hî dorëzânë kush i shpís pertej se i bân arma; me shitë, me blé a me ndrrue gjâ pá lêje të zot't të shpís, ká tager mos m' u pergjegjë, se Kanuja s' e xên per të zakonshme as të shitmen, as të blemen as të ndrruemen e as dorëzanín këso dore, e çdo send a gjâ do të shkmehet, se â' bâ pá lêje të zot't të shpís.

§. **21.** *Perlimi e detyra e të zot't të shpís.*

1) M' u perkujdesë per të marët e gjindes e të shpís;

2) Me mbajtë në frê gjinden e shpís të mos t' i sjellin ndo 'i dâm a rrênim;

3) Me prî mâ i pari në pûnë, qi i perkasin vehtjes së tij;

4) Me mbajtë sý mbí tokët, të mos të jesin djerr; mbí tufë të gjâs s' gjallë, të mos praptohet e mara e sajë;

5) Me pûnue me menâ e urtí mbrenda e jashta shpijet e të mos t' a çojë kah rrênimi e fika shpín.

6) M' u perkujdesë per veshë e mbathë të gjindes së shpís prej fitimeve të shpís;

7) Me mbajtë udhen e drejtsís në shpí, e mos me i a mbajtë krahin mâ teper njênit se tjetrit;

8) M' u blé armët djelmvet, kúr të shofë se jânë bâ per 'to.

§. **22.** *Tagri i së zojës së shpís.*

E zoja e shpís ká tager:

1) Mbí të gjitha senâet, qi bâhen në shpí;

2) Me dhânë a me lypë uhá miell, bukë, krypë, djathë a tjyen;

3) Me i urdhnue grát e shpís, me i çue per ujë, per drû, m' u çue bukë pûntorvet, me ujët (me vadítë), me bajtë pleh, me korrë a me mihë a me qirue.

§. **23.** *Perlimi i së zojës së shpís.*

E zoja e shpís ká:

1) Me bâ gati mjesditen e darken, me zie, me ndreqë tryezen e me dá haenat;

2) Me i a vû menden bylmetit të mos të shkojë dâm;

3) Mos me shitë, as me blé a me ndrrue gjâ pá lêje të zot't të shpís. E zoja e shpís s' gatuen, s' shkon per ujë, s' bán drû, as pleh, as me ujët as me korrë a me qirue, as bukë m' u çue pûntorvet;

4) Me shikjue drejtsín në të ndrequn të gjindes e të fmive të shpís; mos me i a mbajtë krahin kuej mâ teper se tjetrit;

5) E zoja e shpís do të perkujdeset per fmí, sá të jenë në pûnë grát.

§. **24.** *Tagri i gjindes së shpís.*

Gjindja e shpís ká tager:

1) Me hjekë të zo'n e shpís per në pashin se nuk pûnon per të marët e shpís a i çon kah fika;

2) Me hjekë të zojen e shpís, per n' u raftë per sýsh se bracnon, a shet gjâ tinëz — edhè nji kokerr voejet me kênë — a n' u mbajtë krah fmivet të vet mâ teper se të tjervet.

3) Mbí armët e veta seicilli; mundën me shitë, me ndrrue, a me lânë pêng, porse s' kan tager me lypë tjetren në shpí;

4) Mbí qé ká tager bulku, qi i nget; me i ndimue kuej a uhá a falë pá pasë nevojë per lêje të zot't të shpís;

5) Mbí tufë dhênsh ká tager bariu, qi i ruen; i zoti i shpís s' ká tager me i u perzie në ket zyre; para se të shese gjâ a të prese ndo 'i kambë berri, bariut do t' i thotë, e ky e din se çë farë berri a lope âsht per t' u hjekë.

§. **25.** *Perlimi i gjindes së shpís âsht:*

1) Mos me hî dorzânë pá lêje të zot't të shpís;

2) Mundën me hî dorëzânë edhè pá e pvetë të zo'n e shpís, porsè per aq, sá u bân arma, se kjo âsht e vehtja;

3) Nuk mundën me i shkue kuej per pûntorë pá lêje të zot't të shpìs;

4) Nuk mundën me shitë as me blé as me ndrrue gjâ;

5) Gjindja e shpís nuk mundën me mundshtue të zo'n e shpís në pûnët e shpís a të krahit;

6) Me ndigiue, e me shkue gjithkund t' urdhnoje i zoti i shpís;

7) Kuej t' i a njese gishtin i zoti i shpís me dalë n' ushtrí, do të dale;

8) Granija jânë në detyrë me pûnue per shpí: po u teproi koha, si të lirohen prej punve të shpís, mundën me bâ punë doret të vetat.

NYE I DHETËT.

Familja e kuptueme në Katund e në Flamur.

§. **26.** *Tagri i Familjes.*

1) Ka tager e zâ në kuvend të katundit;

2) Ka tager në pjesë të giobës së katundit;

3) Ka tager në kujrí të katundit;

4) Ka tager me mârrë më ndore kêdo;

5) Ka tager me prî me ûnë zjarmi e me spatë në të djegun të nji shpije në fis të vet;

6) Ka tager me u prî giobtarvet në vathë të fisit të vet;

7) Me rá në ndo 'i faj të randë shpija, per të cillin i shkon ndeshkimi i ûnës së zjarmit e i spatës, as katundi as Flamuri s' mund vêjë dorë më rrênim pá prî vetë fajtori.

§. **27.** *Perlimi i Familjes.*

a) në Katund:

1) I zoti i shpís do të pergjegjet per çdo dâm, qi t' i bâjn kuej gjindja;

2) Do të dalë në kuvend gjith sá herë të mbliôhet katundi;

3) Do të çojë pûntorin në pûnë, qi ká katundi rrethas;

b) në Flamur:

1) Do të dalë në kuvend të Flamurit kúr të thirren « Burrë per shpí »;

2) Do të pergjegjet rrethas me katund per « dý hae bukë » djelmvet të Flamurit;

3) Do të lajë 400 grosh giobë Derës së Gjomarkut per çdo vrasë;

4) Do të dalë n' ushtrí të Flamurit.

LIBER I TRETË.

MARTESA.

NYE I NJIMBDHETËT.

Percaktimi e mëndyrët e Martesës.

§. **28.** *Percaktimi i Martesës në Kanû.*

M' u martue më kanûn ðo' me thânë m' u bâ' shpí, me i a shtue shpís nji rob mâ teper, sá per krah të pûnve, sá per të shtuem të fmive.

§. **29.** *Mëndyrët e Martesës* (1):

a) Martesa me kunorë, e pelqyeme kah Feja e kanuja e Lekës; *b)* Grueja e mbajtne mbí kunorë, kunðra Fejet e kanujet të Lekës; *c)* Grueja e vajza e grabitme, e jasht-zakonshme kahë Feja e kanuja (2); *ç)* Martesa me provë kunðra Fejet e kanujet.

NYE I DYMBDHETËT.

Tagri i djalit e i vajzës.

§. **30.** *Tagri i djalit.*

„Djali ká tager me mendue per martesë të vet, po s' pat prind".

Djali sá të két prinð s' ká tager:
a) me menðue per martesë të vet;
b) me shênjue shkuesin;
c) m' u perzie në fejesë të vet;

1) Nuptiae contrahebantur tribus modis, Usu nempe, Confarreatione, et Coëmptione. — Usu vel usurpatione, contrahebantur nuptiae, cum mulier matrimonii causa anno integro et continuo cum viro fuisset. (Ovid. 395.; Gell. 2.) — Confarreatione, cum certis verbis adhibitis, testibus decem præsentibus, solemnique sacrificio (in quo farre utebantur) coram Pontifice peracto, mulier in manum viri conveniebat... Servius. D. in Virg. Georg. I. 3. I.; Tacit. Ann. IV. 16. — Coëmptione, hoc est imaginaria emptione et venditione fiebant nuptiae, quando nummis dicis causa adhibitis, mulier in potestatem viri transibat. Ser. d. I.,

ç) as në shêj, as në petka, as në këpucë, e as në të prém fejet.

§. **31.** *Tagri i Vajzës.*

Vajza, eðhè në mos pasët prinðt, ajo s' ká tager me menðue per martesë të vet, tagri âsht në ðorë të vllazenve a të kushrîjve.

Vajza s' ká tager:

a) me zgjeðhë fatin e vet; ðo të shkojë per atê, per të cillin t' a fejojn (1);

b) m' u perzie në shkuesí as në fejesë;

c) as në këpucë as në petka.

NYE I TREMBDHETËT.

Detyrët e burrit e të grues.

§ **32.** *Detyrët e burrit ndaj gruen.*

Burri â' në ðetyrë:

a) me u perkujðesë per veshë e mathë e per gjithshka të lypet per me mbajtë jeten;

b) me ruejtë nðeren e grues e mos me e lânë me u ankue per kurrnji nëvojë.

§ **33.** *Detyrët e grues ndaj burrin.*

Grueja â' në ðetyrë:

a) me i a ruejtë nðeren burrit;

b) me i rrogue pá zhibla;

c) me i nðéjë nen sunðim;

ð) m' u pergjegjë ðetyrve të kunorës;

e) me rritë e me mkambë fmín me nðerë;

f) me i nðéjë gaði me të veshmen e të mathmen (kah e qepmja);

g) mos me i u perzie në fejesë të të bijve e të të bijave.

§ **34.** *Tagri i grues.*

Grueja ká tager me lypë prej burrit të mbajtmen, e veshen e mathen.

NYE I KATERMBDHETËT.

Tagri i burrit të vejë e i grues së vejë.

§ **35.** *Tagri i burrit të vejë.*

Burri i vejë, po s' pat prinð, ká tager me folë vetë per martesë të vet, (porse burri i Malevet të Shqypnís s' e bân ket pûnë, eðhè në ðijtë se ðo t' jesë pá u martue; ðokja âsht me qitë nji tjeter qi të flasë per tê perkah martesa).

§ **36.** *Tagri i grues së vejë.*

«Grueja e vejë flet vetë. — Grueja e vejë i kthen krushqt m' uðhë».

Grueja e vejë ká tager:

a) me folë vetë kah martesa;

b) me zgieðhë per fat atê, qi t' i pelqejë

Cic. pro Mur. 10.

2) „Quando per forca si toglie alla paterna case una fanciulla che grida soccorso e piange dopo ucciso o ferito chi si oppone, e rotte le mura, dicesi il matrimonio dei gioganti". Manava dharmasastra. Codice di Manù. Libro III Matrimonio, ecc. Nr. 33.

V. O. Nder doke darsmash kan m' u shtjellue mà çiltas e mà gjatë edhè mndyrët e martesave.

1) Uxorem habebat Faunus, quae dicebatur Fatna vel Fanna, eadem de causa qua maritus eam appellationem sortita." Justin. XLIII. 1. — Rit. Romana.

per sŷ;
c) me ðá me gisht shkuesin, qi t' i a biej shêjin.

KRYE I TRETË.

SHKUESIJA-FEJESA.

NYE I PÊSËMBDHETËT.

Shkuesija.

§ **37.** *Percaktimi i Shkuesit.*

Shkues thirret njaj, i cilli rreket m' u bâ fjalë-mirë a te prinðja e ðjalit a te prinðja e vajzës, qi të mârrin a të napin vajzen per at ðjalë.

§ **38.** *Tagri e perlimi i Shkuesit.*

1. Shkuesi âsht ndermjetsi te ðhanðrri e te nusja (te ðjali e te vajza), të mos të luejn fjalet as njana as tjetra lagje.
2. Shkuesi ká tager mbí 50 grosh të shkuesís, per kpucë, të preme prej kanuje.
3. Kpucët e shkuesit e kan vaðen në ðitë qi të mirret nusja.
4. Shkuesin e gjên a shpija e vajzës a shpija e ðjalit.
5. Kpucët e shkuesís i bân gjith-herë shpija e ðhanðrrit, eðhè ne e shênjoftë shkuesín shpija e nuses.
6. Shkuesi ká tager me folë sá per prinðt e vajzës, ashtú eðhè per prinðt e ðjalit.
7. Perlimi i shkuesit âsht me hecë per të mârrun vesht, per me çue paret me t'a'n a të vllán e ðhanðrrit te prinðja e vajzës.
8. Shkuesi ká tager m' u perzie në çðo pûnë ndermjet prindës së ðjalit e të vajzës, mje në ðitë të martesës.

NYE I GJASHTËMBDHETËT.

Fejesa.

§ **39.** *Të ndaluemt e martesës në Kanûn.*

Në fejesë varzash ðo të shkjohet:
a) Të mos të jetë gjak e gjiní;
b) Të mos të jetë të njij fisit;
c) Të mos të jetë mesë fisit të ðjalit, qi ðo me e xânë;
ð) Të mos të jetë grueja e Ishueme;
e) Të mos të ketë kumarí: 1) në të peshuem në derë të Kishës; 2) në Kunorë; 3) në të mârrun të flokvet; 4) të mos të jetë vllaznue me gjak të pím.

Kanuja s' e bán fejesen e martesen, kúr të ndermjetsohen ndalimet e naltpermenduna, eðhè në katerqind brêza me

kênë (1).

Në fejesë të lirë âsht kanú qi të shkoje shkuesi e i ati — a i vllaj — i ðjalit te prindja e vajzës, per me çue shêjin në nâtë të ðame.

Të himit n' ânë, shkuesi ðo të perpushë zjarmin, para se të lypë vajzen; si t' a perpushë zjarmin, flet.

Si të ketë hânger ðarkë, i ati i ðhanðrrit ðo t' i apë shkuesit në ðorë si paret, si shêjin. Shkuesi si të njehë paret më qêthit, ðo të çohet më kambë, e lshon në ðorë të t' et të vajzës si paret, si shêjin.

§ 40. «*Nuse pá shkuesí s' bâhet*».

Vajza e grabitne a e hikne, me gjetë burrë, nuk munð të stoliset si nuse; ðo të shkojë vajzënisht — me petka vajzënijet — per arsye, qi u muer e shkoi jashtë kanujet pá shkues.

NVE I SHTATËMBDHETËT.

Shêji.

„Shêji, mje ke të hjekish ðorë, t' a bân mërin t' ândin".

§ 41. *Percaktimi i Shêjit.*

Shêji perbâhet prej njij unâze të rêmët a t' argjanët (tash vonë), se arit s' i ðihet fija nðer malcí t' ona. (2) — «Unaza e ðhetë grosh» jânë me kanún.

Shêji as nðrrohet as kthehet per të gjallët t' atij, qi e xên vajzen.

Me shêj perðorohet vajza, e, po duelen fjalet, prindja e vajzës shpís së ðhânðrrit i kan nji gjak.

§ 42. *Tagri i ðjalit per me lshue vajzen e zânun.*

Njatë herë kúr t' i teket ðjalit, âsht i lirë me lshue vajzen e xânun, porsè shêji e gjithsá pare të két lá per vajzë i hupin; arsyeja âsht: «Kush e lshon vajzen nðer unazë, kanuja i a bân gjobë hêm shêjin hêm paret sá të két lá per të.»

Para se t' a lshojë vajzen ðjali, ðo të bâjë me ðije shkuesin e ky me ðy shokë të katunðit të ðjalit ðo të shkojë te prindja e vajzës, e nðer sý të ðy shokve të katunðit të vajzës, u kallxon, se ðjali, qi e pat xânë vajzen e tyne, â' tue hjekë ðorë, e jânë lirë me e martue njeti.

§ 43. *Vajza nen unazë nuk ká tager me lshue ðjalin.*

Vajza e xânun nuk munðet me e lshue ðjalin eðhè në mos e pasët per sý.

Po s' nðigioi vajza me shkue m' at fat, qi e ká xânë, e eðhè prindja i perkrahen së bís, kjo s' munð të martohet má per të gjallët e ðhanðrrit me tjeterkenð.

Prindja e vajzës jânë ðetyrë me i a kthye shpís së ðhânðrrit mje në má të mbramin ðýsh, qi kan lá per at vajzë.

Shêji e ðhetë grosht e kanús, qi i jânë çue vajzës kúr u xú, ðo të jesin n' arkë të sáj ðeri ðiten e ðekës së ðhanðrrit; e të ðije si vajza, si ðjali, si prindja se aj shêj s' i lên me luejtë.

Kah kanuja, vajza jet e liðhun, e veç me lêje të ðhanðrrit qi e pat xânë e per në hjekët ðorë ky, se s' munð të martohet, e s'â' kanún qi të shkojë tjeterkush me e lypë, si të ðijë se gjinðet e pengueme.

1) Me gabue kush kundra këtýne ndalimeve, fisi i vet e giobitë, e qillon qi edhè shpín i a djegë.

2) „Tum sponsus annulum pronubum quasi arrhae, (L. 38. pr. ff. de ritu nupt. t. 3. Coa. de Sponsal.) sive pignoris loco (Juven. VI-V-27.) sponsae dabat; qui Plinii aetate ferreus, postea aureus fuit", (ipse Plinius, H. N. XXXIII. — Rit. Rom. De Nuptiis, c. IV. 1. De Sponsalibus).

Eðhè po muer tjeter grue ðhanðrri vajza e xânun prej tij jet e liðhun se e liðhun.

Me ðekë të ðhanðrrit, kanuja e liron vajzen, e, po ðesht, munð të martohet, per arsye qi «me ðekë të ðhanðrrit, shêji xêhet i hupun».

— Po s' ndigioi vajza me shkue m' at fat, qi e pat xânë, eðhè me perðhûni ðo t' i a apin atij, qi e ká xânë me «Fishek më shinë»; e per n' i raftë per sŷ vajza tue hikun, ky e vret me fishek të prinðës së sáj, e gjaku i vajzës shkon hupës, per arsye qi me fishek të tyne e vrau.

NYE I TETËMBDHETËT.

„E premja e Fés". - Dita më shêj. (1)

§. **44.** *Percaktimi i „Fés së preme."*

« Me pré Fén » ðo' me thânë me ðá ðiten e vaðen e kputme se kúr me nisë krushqt per me mârrë nusen.

Si t' i « pritet feja » vajzës, tuj kênë ðitë më shêj, krushqt ðo të nisen at ðitë pá tjera fjalë, e ket ðitë as kanuja s' e shtŷn, as bán qi të shtŷhet.

Krushqt ðo të shkojn me mârrë nusen at ðitë, eðhè me ðijtë se â' tuj ðekë nusja, zhargas e rrshânas ðo t' a çojn në shpí të ðhanðrrit.

Krushqve s' u nðalet uðha, eðhè me pasë të ðekmin në shpí, prinðja e ðhanðrrit a prinðja e vajzës.

I ðekni në shpí, krushqt ðo të nisen; nusja hînë në shpí, i ðekni ðel shpijet. Andaj të vajtohet, kënðej të kënðohet. (Kjo thohet per me ðiftue se as ðeka ket ðitë s' munð t' i nðalë krushqt, se me kënðue nuk kënðohet.)

NYE I NANDËMBDHETËT.

Çmimi, qi nepej e nepet per grá.

Çmimi, qi nepej per varza a grá, tash 50 vjetë e anðej, perbâhej prejë 50, 100 200 mje 400 groshësh.

Çmimi i kanús së vonë perbâhet prej 1500 groshve, aq sá bân gjaku i grues.

NYE I NJIZETËT.

Trashigimi i grues Shqyptare.

Grueja shqyptare farë trashigimit s' ká te prinðja, as më plâng, as në shpí, — kanuja e xên gruen si nji tepricë në shpí.

Prinðja s' menðon per pajë as per kurrnji senð per vajzë të vet; aj, qi e xên ðo t' i a baje kujðesin.

1) „Placuit despondi, hic nuptiis dictus est dies". (P. Terentii Comoediae, „Anadri" Actus I, Scena I.).

Prindja e djalit, qi e xûn vajzen do të mendojn per gjith shka duhet per martesë të saj. (1).

KRYE I KATERT.

D A R S M A.

NYE I NJIZETEPARË.

Gatimi i darsmes në Kanûn.

§. **45.** *Per darsem do të gatohen:*

a) Kau i darsmes do të qesë 100 okë mish e vjamë;
b) nji barrë miell kallamoqit;
c) 4 babûne grûnë — miell grûnit;
ç) 4 okë kafe;
d) 12 okë sheqer;
e) 8 okë oriz;
f) 4 okë mjalët;
g) 10 okë djathë;
h) 2 okë tlyen;
i) 3 okë voj të butë;
j) 70 okë rakí.

V. O. Heret në vend të rakís ishte vêna.

§. **46.** *Në darsem të Kanús hîjn:*

a) 12 Krushq e 13 Krushka;
b) Thirca;
c) Strafuleca;
ç) Magjatore (gatojce);
d) Sherbtorë;
e) Kcimatare;
f) Desharët;
g) Kângë vallesh;
h) Dhandrri e Nusja:
i) Dy dishmitarë (Kumarët e Kunorës);
j) Kunora.

§. **47.** *Detyra e të zot't të Darsmes.*

Kater javë para darsmet i ati i dhandrrit a i zoti i shpís do të shkojë vetë me krye me thirrë krushqit.

Mâ para thirren krushqit miq, mandej krushqit shokë.

§. **48.** *„Âsht Kanún, qi mikut t'i shkohet në darsem me dash."*

Desh do të çojn:

a) Nipa e sternipa, edhè në djep me kênë e âma do t'a két dashin per doret e djepin më shpînë;
b) i ûngji i dhandrrit.

§. **49.** *Rendi kúr do të shkohet në darsem.*

a) T' Êjten shkojn bijat e nipat;
b) Të Prenden mbrâma shkojn Thirrca, Strafuleca, Magjatore, Ujatore, Deshtarët, e Krushqit miq.

Deshtarët, të mrrîjtmit n'oborr të dhandrrit, do të qesin ka 'i pushkë per krye.

c) Të Shtunden nadje shkojn Krushqit shokë.

Të Shtunden, si të nisen Krushqit, do të theret gjedhi i darsmes.

1) „Dotes filiabus suis non dant." (Prisc. I. 7). „Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. (Tacit. Germania). „Anticamente alle figlie non davasi veruna dote". (Plutarc. Apofteg. lacon. t. III. p. 149).

NVE I NJIZETEDYTË.

Prîja e Krushqvet.

§. **50.** « Prîjen e kryshqve lype e pvete e veç atij qi i perket, se s' ká burrë, qi munð të prîjë». — Âsht e rrebët kjo Kanû.

Prîja e krushqve s' luhet as nðrrohet.

Me bâ me hutue i zoti i ðarsmes, e me shênjue per krushk të parë atê, të cillit s' i shkon prîja e krushqís, posë qi bjen në giobë, eðhè krushkaparin, qi aj e shênjoi, kanuja s' i a xên.

Krushkapari s' munðet me kênë:

a) Mik, por shoq i katunðit të ðhanðrrit;

b) nuk ðo t' jét prej vllaznijet a fisit të ðhanðrrit, por prej fisit tjeter.

Krushkaparin kanûja s' e shikjon per ðukë, por të cillit i perket prîja, e eðhè fmí e shemtim per sý me kênë, shpija e ðhanðrrit ðo t' a pelqeje.

§. **51.** *Vargu i Krushqve m' uðhë.*

Rreshti i krushqve kúr të nisen me mârrë nusen, e tuj u kthye me tê, mbas kanûnit âsht njeky:

I. — Krushkapari, shoq, prîn
II. — Krushku mik
III. „ shoq
IV. „ mik
V. „ shoq
VI. „ mik
VII, „ shoq
VIII. „ mik
IX. „ shoq
X. „ mik
XI „ mik
XII. „ shoq me ðash per ðoret.
XIII. Krushka tuj e reshtë ðashin.

Mâ i mbrami ðo të shkojë i ati a i vllaj i ðhanðrrit me kál per ðoret.

Krushqit, tue u nisë per nuse, ðo të qesin ka nji pushkë per krye n' oborr të ðhanðrrit.

NVE I NJIZETETRETË.

„Krushqit pá e me nuse, e percjells a me të deknin, s' mund t' i kalojn kuej per derë, posë me kênë shteku a udha e katundit a udha e madhe".

§ **52.** Uðhen e katunðit e uðhen e maðhe, s' ká burrë qi munð t' i a nðale kuej, eðhè me kênë se i kalon para ðerës së shpís.

Aty, kû kalon nieri, kalon eðhè bagëtija, kalon i gjalli, e kalohet me të ðekunin.

M' u bâ rrênim m' uðhë të maðhe, zhyt e mbyt, aty ðo të kalojë shtektari e bagëtija, nusja me krushq, e percjellsa me të ðeknin.

Zâmêja e të zot't lypet — pá nðryshim — per me i kalue rrâzë shpijet, e ky munðet me lirue shtekun, porse me fjalë, të mos t' i jesë aty uðhë, e të mos t'i bâhet nðera ðhûnë.

Me bâ me u trimnue kush, a krushqit a percjellësat me të ðeknin, me i kalue per ðerë, kanuja e ep me i këthye ðalë, per arsye qi shtekun e shpís e të pronevet të veta e ká per veði e jo per uðhë të maðhe.

Me qillue se shtýhen me besat (forcaðe), ká nðollë, qi i jânë bâ shokë të ðeknit, e nuses i a vû futa më krye.

NVE I NJIZETEKATERT.

„Krushku i vendit t' i a lshojë udhen krushkut mik".

Krushqit m' uðhë, tue shkue per nuse s' munð të qesin pushkë, e kanuja vên leçí mos me i ngae kush.

Shtektarët, çfarëðo kâmbet e nðerjet të jenë, qi nðeshen më krushq, ðo të shmangin uðhen sá të kalojn krushqit.

Krushku i vendit ðo t' i a lshojë uðhen krushkut mik; kjo âsht kanû ðetyret e burrnijet, qi e kan pasë malet t' ona që se mbahet në menð.

M' u nðeshë me krushq miq në katunð a në Flamur t' êm, kanuja më vên ðetyrë m' u shmângë me krushqt e mí, sá të kalojn krushqt miq.

M' u nðeshë ðý lagje krushq në katunð a në Flamur të huej, kanû ðetyret âsht të shmangen sá njâna sá tjetra lagje, e të ðahen me nðerë e pá fjalë.

NVE I NJIZETEPÊSËT.

„Krushku - krushk, Miku - mik".

§ **53.** Kanuja s' na vên leçí mos me ngá mikun në shpí t' onë.

«Krushku â' krushk» e kanuja na lên shtekun të lirë me e ngá, eðhepsè na xên carânin e votres. — Me ngá krushkun s' i quhet kuej per marre.

Qe arsyeja:

Krushqt vîjn eðhè biejn me veði mish, meze, rakí (vênë) paret e së bûjtmes e tjera; kah kunûja krushqt hân buken e vet në shpí t' ême.

§ **54.** *Krushqit ðo të bijn me veði:*

1. — Dashin 12 okësh rrûmull; po erðh mengut, i ati i nuses ká tager me ngushtue Krushkaparin qi të blejë 'i ðash tjeter si e lypë kanuja;

2. — Në ðitë krezhmijet ðo të bjejn 8 okë peshk të thát;

3. — Djathë 2 okë;

4. — Vênë 8 okë;

5. — Rakí 2 okë;

6. — 12 grosh pare të s' bûjtmes; — këto pare jânë per bukë, qi u qet krushqve shpija e nuses okë e grosh;

7. — Djalit, qi u ðel krushqve perpara 5 grosh;

8. — Grues, qi e veshë nusen 5 grosh.

9. — 10 grosh ungjit të vajzës — vllaut të s' amës.

a) Krushqt vîjn si grabitçarë e si nji tubë cubash at natë, per me rá pré e me mârrë nierin si rob të xânun, e s' vîjn si miq;

b) Eðhè i zoti i shpís, prá, e ká shtekun çilë me i ngucatë, m' u rá pré tuj u nðalë armët, e peng me tê s' munð të qesin, se kanuja s' jau gjegjë vajin.

§ **55.** *Darsma në shpí të nuses.*

Në shpí, prejë së cillës ðel nusja, s' â' kanûn me knðue, as me qitë pushkë.

Krushqt eðhè në mrrîjshin heret në katunð të nuses, s' â' kanû m'u nisë kah shpija, pá prenðue ðielli e pá u muzgë.

Nji hollí kaut larg shpís së nuses, nji

prej shokësh të katunðit të nuses, i cilli s' ðo të jét as gjak as fis me nusen, ðo t' u ðalë perpara krushqve.

Krushqt, tuj mrrijtë n' ðorr të nuses ðo të qesin ka nji pushkë per krye, ashtû eðhè kúr të ðalin m' u nisë me nusen.

Krushkapari vetem flet, krushqt tjerë s' â' kanû qi të flasin, posë n' u thirrët a n' u pvetët kush me êmen.

Krushqt me krushken ðo të hajn bukë zbashkut më nji tryezë; s' â' kanû me i ðá ðyzash.

Si të kryhet buka, ðo të lshojn ðarsmorët ðhântít per nusen mbí bukë të pathyeme më tryezë.

Dhântija perbâhet prej nji groshit per krye, s' â' kanû me ðhânë as mâ teper as mengut.

KRYE I PÊSËT.

KANUNI I DHANDRRIS.

NYE I NJIZETEGJASHTËT.

„Me dekë dhandrri, prindja e nuses jânë në detyrë me i a kthye gjysen e çmimit shpís së dhandrrit".

§ 56. *Tagri i shpís së ðhanðrrit e ðetyra e mikut.*

Me ðekë ðhanðrri pá e mârrë nusen, mikut i jet në ðorë Shêji (unaza) e ðhetë grosh të kanús, se paret tjera ðo t' i a kthejë prinðës së ðhanðrrit ðeri në má të mbramin ðýsh.

U martue ðhanðrri e veç nji natë e kaloi me nusen e ðiq, gjysen e çmimit ðo t' i a kthejë miku prinðës së ðhanðrrit.

Me ðekë ðhanðrri n' at vjetë qi u martue, gjysen se gjysen e çmimit i a kthen miku prinðës së ðhanðrrit.

Me ðekë ðhanðrri në krye të ðý vjetve mbas marteset, ðý pjesë të çmimit miku i ndalë per veði, të treten i a kthen prinðës së ðhanðrrit.

Me ðekë ðhanðrri eðhè vjetin e ðytë, por tuj lânë fmí në carâ të voters, miku s' i ká farë ðetyret prinðës së ðhanðrrit, per arsye qi bija i a la shpín të perzieme e çmimin i a lau me fmí qi i a la në plâng.

Me ðekë ðhanðrri në krye të trí vjetve, prinðës së këtij s' i jet gjâ me mârrë te miku, per arsye qi bija e ktij i a bâni rrogen në ðerë (1).

---

(1) Oroshi e ká: Nji ditë e mjè më nji vjetë po e kaloi nusja në derë të dhandrrit e diq ky, prindja e dajn të bín me gjith petka e rrgjânë, e nuk u jet farë detyret me i kthye gjâ prej çmimit shpís së dhandrrit të dekun.

NYE I NJIZETESHTATËT.

Deka e nuses.

§ 57. *Tagri i prindës së nuses.*

Me dekë nusja në krye të trí vjetve mbas marteset, pá lânë fmí në plâng të burrit, prindja e kësaj kan tager me mârrë petkat e rrgjânet, porsè arka me drý me nji palë petka do të jesin ke prindja e burrit.

Me dekë grueja, tuj lânë nji djalë a vajzë te burri, prindja e kësaj kan tager mbí rrgjânet e fytit, se tjera sende do të jesin në shpí të burrit.

NYE I NJIZETETETËT.

„Grueja s' bjen në gjak". - „Grueja ishon më gjak prinden".

Njimend se mbas kanunit t' onë «Gjaku shkon per gisht», porsè kjo kanû s' e pershîn gruen, per arsye, qi «Grueja s' bjen në gjak» edhè me qillue se vret kend.

Me vrá grueja burrin e vet a kêdo, prindja e kësaj do t' apin arsye per at gjak.

Burri e blén mundin e të jetuemt e grues, por jo jeten e saj.

Me e gjetë gjâ gruen per faj të burrit, prindja e kësaj i lypin arsye më kanú.

Me rrahë burri gruen, nuk bje në faj kah kanuja, e as prindja s' mund t' a kerkojn të rrahmen.

Me plyrë burri gruen, e po bâni váj kjo ke prindt, burri do t' u apë arsye.

Me mbytë grueja burrin, e m' u çue i kunati me vrá të kunaten, pse i a vrau të vllán, kjo s' âsht e perligjme më kanún. — Gjaku i grues s' bâhet krahas me gjak të burrit; prá, tepricen e gjakut të burrit do t' a perligjin prindja e grues.

Sikursè jânë në detyrë prindja me dhânë arsye per çdo pûnë të ligë qi të bâjë në derë të burrit a kuejdo bija e tyne, ashtû çmimin e gjakut të saj e bán prindja e jo burri as djali i saj.

NYE I NJIZETENANDËT.

„ Grueja âsht shakull per me bajtë ".

Grueja njifet si nji calikë per me bajtë sá të jetë në derë të burrit, se prindja së hjekin dorë prej sojet, e ndalin per vedi e mbí vedi të pergjegjmen per të, por edhè me lypë arsye, me bâ me e gjetë gjâ.

NVE I TRIDHETËT.

Grueja e vejë.

Grueja, qi mbet e vejë e pá fmí, tuj u ðá me shpí të burrit, petkat, qi pat prû si nuse e arken me ðrŷ i mêrr me veði.

Grueja e ré, qi mbet e vejë, por me fmí, po ðesht me nðêjë në plang të burrit me fmí, ðo të ðorzanitet me ðŷ lagje ðorzânë: ðy ðorzânë ðo të jenë të katunðit kû mbet e vejë, se s' ká me pasë kush pûnë me të, e se s' ðo t' i a korisin êmnin prinðës as burrit të ðekun; ðy tjerë ðo të qesë prinðja a kushrinija e saj se s' ðo t' a ðajn prej fmive, veç në lypët vetë m' u ðá e m' u martue.

Grueja, qi mbet pá burrë e pá fmí, e, pse e shtŷme në vjetë, i lutet prinðës me e lânë në plang të burrit, s' guxon me e trazue kush prej vllaznís a fisit të burrit.

Grueja e vejë e pá ðjelm, per në pasët varza të martueme, ká tager me nðêjë e me jetue në plang të burrit. Munðet me shkue eðhè ke prinðët a ke nðonjâna bijë e martueme me gjallitë, e toka e burrit ðo t' i qesë buken e gojës — trí barrë ðrithë per vjetë ðeri në ðekë.

Po u martue grueja e vejë, atbotë rrnesen e vet e gjênë te burri i ðytë, se toka e burrit të parë s'qet bimë mâ per të.

NVE I TRIDHETEPARË.

Theku i prém (*)

(Me lshue gruen)

Po s' u prû grueja si ðuhet te burri, kanuja i nep lêje me i pré thekun a flokun e me e lshue (1).

Kunora jet, e as burri as grueja nuk munð të martohen per të gjallët. — Po u qortue grueja, mbas së lutmes së ðashamirve, qillon qi burri e mêrr persrí.

Per ðŷ pûnë e ká fishekun në shpinë grueja e per nji pûnë i pritet theku e lshohet.

a) Per kurvní; b) per mik të prém.

Per këto ðŷ pûnë të pabesijet i shoqi e vret të shoqen, e rrîn pá nðore, pá besë e pá kênë i nðjekun per gjak, se prinðja e grues së vrame mârrin çmimin e gjakut, e këtij ðo t' i napin fishekun e ðo t' i qesin ðorëzânët.

Per bracní a cubní burri e lshon gruen, porse tjeter ðhûnë s' ká tager me i bâ grues (2).

Grueja, qi lshohet, tuj ðalë shpijet të burrit, kurrnji senð s' ká tager me mârrë me veði posë petkash, qi ká në shtat. I hupin petkat grues së lshueme, persè

*) Thekat jânë skâjet e tufve, qi kan të njeshme grát e maleve — të Mirditës —.

1) „Acrisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus ac per omnem vicum verbere agit." C. C. *Tacitus*, Germania. 19.

2) „Divortium lege Romuli viris non vero mulieribus permissum fuit: a) si mulier veneficio circa prolem usa fuisset; b) si alienam pro sua supposuisset; c) si adulterium fecisset (*Plutarc.* Romul. p. m. 31.; d) si inscio marito vinum bibisset." *Gellius*, X. 23; *Plin.* H. N. XIV. 13. — *Rit. Rom.* §. IV. c. IV. De Divort. et Repud. —

çmimi, qi ká pasë lá burri per tê, i jet ke prindt (1).

Me pasë djalë prej gjiut grueja e lshuem e, i shoqi, edhè pse e dán katheòret, âsht në detyrë me i a shênjue nji vend rreth plangut të vet, me i a dhânë djalin e me e mbajtë me veshë e mathë e me bukë.

NYE I TRIDHETEDYTË.

Grueja e pá-kunorë.

Aj, qi të mârrë gruen pá kunorë, jet i lidhun kah Feja edhè kah kanûja.

Grueja e pá-kunorë farë tagrit s' ká në shpí të burrit.

Kanuja i nep këto ndeshkime burrit, qi mêrr grue të pá kunorë:

a) shpija i digjet e toka i jet djerr;

b) xieret prej vendit, e s' mund t' a shklasë token e vet mje qi t' a largojë gruen e mbajtne pá kunorë.

c) në pasët fmí me grue të pá kunorë, njehen të pá-ligjë e prandej s' mund të bâhen kurr perkaes (trashigues).

KRYE I GJASHTËT.

PRINDJA. (Baba - Nâna - Djelmt) *)

NYE I TRIDHETETRETË.

Baba - Burri.

§. 58. *Tagri i burrit mbi gruen.*

Burri ká tager:

a) me kshillue e me qortue gruen;

1) „Hoc casu dos a marito reddebatur et tabulae sponsalitiae frangebantur. *Juvenal*, IX, 75.

Divortii formula erat: Res tuas tibi habeto" L. 2. §. I. ff. de divortio. Item: „Collige sarcinulas: exi, vade foras". Vid. *Brisson* form. L. III. — *Rit. Rom.* §. IV. c. De Divort. et Repud. — Burri tuj e lshue gruen thotë: „Del shpijet, se nuk më duhesh gjâ. Udha e mbrapësht të voftë!"

*) Shif „Hyllin e Dritës", N. 3, 1913. Tagri të zot't të shpís.

BKSH

b) me rrahë e me liðhë gruen e vet, kúr të mbrrijë me i a perbuzë fjalen e urðhnit.

§. **59.** *Tagri i babës mbí të bijt.*

Baba ká tager:

a) mbí jetë e mbí gjallnim të të bijve (1);

b) me rrahë, me liðhë, me burgosë a eðhë me vrá të birin e të bín, kanuja s' i lypë arsye, eðhë i a xên se vret veðin: «Kush vret veðin shkon gjak-hupës» (2);

c) me njitë të birin në rrogë sá herë të ðuej, per arsye, qi «Sá të jét i ati gjáll, i biri njehet si bulgë (3)»;

ð) mbí fitimet e të birit, të rrogës a siðò kjoshin (4);

e) me shitë e me blé, me ðhânë e me mârrë;

f) me karmue të birin shpijet pá pjesë, kúr mos t' i rrije nen sunðim e ndigiesë (5); — porsè, si të ðesë i ati, i biri vjen në trashigim të t' et.

§. **60.** *Detyra e babës.*

a) Baba âsht në ðetyrë m' u rrekë per të mirë të të bijve si kah ndera si kah pasunija;

b) m' u blé armë ðjelmve, si të bâhen per 'to;

c) mos me bâ testamende, si të két të bijt;

ð) trashigimin paraz m' u lânë ðjelmvet.

NYE I TRIDHETEKATERT.

Nana - Grueja.

§. **61.** *Paperlimsija e grues.* *)

a) Burri nuk ká tager mbí jetë të grues;

b) Grueja farë tagrit s' ká as mbí të bijt as në shpí;

c) Me vrá i biri t' âmen, bjen në gjak me prinðt e s' âmës;

ð) Me rrahë, me plyrë a me vrá gruen e burrit ðora e huej, ndëren i a kerkon burri, varren e gjakun prinðja;

e) Me rrahë kunetija gruen e burrit, prinðja e grues i a lypin ndëren, në mos i raftë mbrapa i shoqi;

f) Me kênë nâna gergase (qi perzien shpín), i biri e qet t'âmen prej shpijet pá njesë e pá gjâ, veç se vjetin e parë ðo t' i apë buken e gojës (trí barrë ðrithë) e tjeter s' i ká.

---

1) At Romanorum legislator (Romulus) omnem, ut ita dicam, potestatem in filium patri concessit idque toto vitae tempore, sive eum in carcerem conjicere, sive ad rusticum opus detinere, sive occidere vellet".... (Pars antiqua XII Tabular. Potestas patria et coniugalis.)

2) Pater in filium habebat jus vitae et necis, ita ut, si eum occidisset, non teneretur lege Pompeia de parricidis, nec lege Cornelia de sicariis". (G. H. *Nieupoort, Rit. Rom.* De potestate patria apud Romanos).

3) „Si pater ter venumduit, filius a pater liber esto". (XII. Tabul.)

4) „Quidquid liberi ex operis suis, vel aliunde acquirebant, illud eo ipso momento patri acquirebatur, ideoque etiam non bona filii dicebantur sed Peculium". (G. H. *Nieupoort*, de patria potestate; *Dion. Halic.* VIII. 79).

5) „Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave sua, ita jus esto". (XII. Tabul.) — „Pater poterat filium exheredare nulla causa adjecta". (G. H. *Nieupoort*, de patr. potestate)

*) „Mater enim liberos in potestate non habebat (G. H. *Nieupoort*, De familiis Romanor.)

NVE I TRIDHETEPÊSËT.

Djelmt.

§. **62.** *Detyra e perlimi i djelmvet.*

a) Bijt jau kan detyrë prindës bindjen e ndigjesen;

b) do të rrijn nen sundim të t' et mje qi të desë ky;

c) s' mund të sjellin doren më 'ta, as m' u rá ndesh fjalës;

d) per çdo punë do të mërren vesht me t' anë;

e) pá lëje të t' et s' mund të shkojn kund;

f) pá zamê të t' et s' mund të blejn as s' mund të shesin gjá, e as farë mârrdhâniet s' mund të kenë me kend;

g) s' munden me hî dorëzânë, posë per aq, sá u bâjn armët e brêzit:

h) s' munden me qitë t' anë më rrugë të maðhe edhè pse à' plakë jetös.

i) me pretue (me mârrë prê), me vjedhë a me vrá kend i biri, i ati do të pergjegjet per arsye qi «Fitimi e rreziku i të bijve i perpjesënohet t' et e vllazenve»;

j) me vrá i biri t' anë, fisi a grîn dorërasin ase e xjerrë vendit per gjith herë (1);

k) me i u mbushë mendja ndonjênit nder djelm me u dá prej t' et, del pá pjesë e pá gjâ.

§ **63.** *Tagri i Parbinís (i djalit të parë).*

a) Djalit të parë i perket sundimi i shpís mbas dekës së t' et;

b) Vllau i parë do të pvetet per gjithshka mbrenda e jashta shpijet;

c) Me kênë derë Flamurtari, djalit të parë të vllaut të parë i perket Flamuri;

d) Me kênë derë Vojvodet, djalit të parë të vllaut të parë i perket prîja;

e) Me kênë Plak katundit, djalit të vllaut të parë i perket strapleqnija.

Oroe: Sá të jét pá u dá shpija, i ungji i të bijve të vllaut të parë del nder zyre të katundit e të Flamurit; si të dahen, s' kan tager m' u perzie nder zyre të naltpermenduna as i ungji as të bijt e tij, pse jânë të të bijve të vllaut të parë.

KRYE I SHTATËT.

TË DÁMT.

§ **64.** *Në Kanû të të damit pershîhen:*

1. Shpija, troje e vithna. 2. Toka: *a)* arë, *b)* vneshta; *c)* livadhe; *d)* xâna, ograja; *e)* prozhme-zabele; 3. Vaða (rendi i ujit); 4. Mullini; 5. Fitim e të prishuna; 6. Armët; 7. Rêmet, hekurishta, almistra qésh; 8. Rraqe shpijet — shtroja e mbloja —; 9. gjâja e gjallë: lopë, qé, kual, ðele e ðhí; 10. Drithi e çdo bimë aret; 11. Bletët;

1) «Si quis non furiosus patrem vel matrem avum aviamve pulsare aut ferire audebit, verberibus multetur, et perpetuo exilio extra Imperii fines deportetur, et sacris arceatur». (*Plato*, Lib. 6 de Legibus.)

12. Djathi e tlyeni; 13. Vêna e rakija; 14. Pleqt e të ðamit.

§ **65.** *Shpija, troje e vithna.*

1. Shpija me tokë, qi të ketë per rreth, i perket vllaut të mbramë.

2. Prroje e vithna ðahen per vllá — aq pjesësh, sá zjarmijesh të ðahen vllazent. —

§ **66.** *Toka.*

1. Toka e të parve ðo të ðahet me terkuzë — per vllá —.

2. Toka e bléme prej ðjelmve — mbas ðekës së prindës — ðo të ðahet per pushkë.

3. Vllau i ndermjemët ká tager me zgieðhë tokë kû të ðuej.

4. Ara, vneshta, livaðhi, xâna - ograja, prozhme e zabele ðo të ðahen me terkuzë — per vllá, sá njani tjetri.

5. Kujnija, mali e bjeshka s' ðahen; ðo t' a kenë zbashkut, si per ðrû si per kullosë.

§ **67.** *Vaða.*

Rendi i ujit ðo të ðahet me kerçik mbas oket.

§ **68.** *Mullîni.*

Mullîni, si toka, ðahet per vllá.

§ **69.** *Fitime e të prishuna.*

1. Fitimet e të prishunat jânë të plangut: shpija i gzon e, pá u ðá shpija, ðo të lahen.

2. Fitime të posaçta kanuja së veçon: «Shka të xânë të ðámt në shpí, jet mbrendë.»

3. Paja e grues nuk hîn në pleqní të të ðamit.

4. Dhantít, qi i mbliðhen nuses në ðitë të martesës, si te prinðja, si te burri, kanuja e të ðamit nuk i pershîn; jânë të grues.

§ **70.** *Armët.*

Armët ðo t' i epen vllaut të parë. (1)

§ **71.** *Rême, hekurishta, almistra qésh.*

Rêmet ðo të ðahen per vllá, si eðhè hekurishtat: spata, sheten, kosa, kmesa, kîza, sharra, thaðra, ðalta, etj.; ashjû eðhè almistra qésh.

§ **72.** *Rraqe shpijet.*

a) Shtroja e mbloja ðo të ðahen per vllá:
b) vozga, govixha, fuçija, sheka, per vllá:
c) lugë, qêtha, vjeðra (mjelca), mtij, turren e ðrûve, vegsha, vorba, kuça, e shka të jenë ênë ðrûnit e ðheut, i ðán e zoja e shpís per mbas msimit të pleqve, ashtû aðhè pulat.

§ **73.** *Gjâja e gjallë.*

«Berret ðahen per pushkë». — Në të ðám të berrevet, të lopvet, të qevet e të kualvet mârrin vetun ata, qi jânë të zot me bajtë armë.

§ **74.** *Drithi.*

1. «Drithi ðahet per gojë». Burravet, gravet e fmivet ðo t' u epet buka e gojës në ðitë të të ðamit.

2. Fmija — djalë a vajzë — pá e mbushë vjetin, s' kan tager në bukë të gojës. Si të mbushin vjetin, ðo t' u ðahet pjesa e bukës si tjervet.

3. Jo veç ðrithi, por eðhè çðo bimë tjeter e arve a e kopshtijeve, ðo të ðahet per gojë.

§. **75.** *Bleët.*

1. Zgjojt e bletve ðo të ðahen per vllá.
2. Mjalti ðahet per gojë.

§. **76.** *Djathi e tlyeni.*

Bylmeti e çðo melmesë ðo të ðahet per gojë.

1) Shif: «Hylli i Drites», Nr. 3. 1913. — §. 3. N. 2.)

§ 77. *Vêna e rakija.*

Vêna e rakija, me nji fjalë, gjithshka hahet e pihet, do të ðahen per gojë.

§ 78. *Pleqt e të ðamit.*

1. Pleqt e të ðamit do të jenë ðy a kater, a si t' a lypë nevoja e shpís, qi ðahet.
2. Pleqt e të ðamit kan tager me mârrë ka nji berr per krye plakut.
3. Kpucët e pleqve të të ðamit do t' i apin zbashkut vllazent, qi ðahen.

Oroe.

§ 79. *a)* Plakut të shkretë do t'i epen të prishunat e ðrekve pá u ðá shpija.

b) Vllaut të pamartuem do t' i epen të prishunat e martesës pá u ðá shpija.

c) Granija s' hîjn në pjesë të të ðamit, posë per bukë të gojës — në të gjitha sendet, qi hahen e pihen —.

d) Grazhði — sâna e kashta — ðahen mbas gjâjet.

§ 80. Po u u mbush menðja vllazenve me u ðá per të gjallët e t'et, këta nuk kan tager me u perzie as në tokë, as në pasuní, e do të shkojë seicilli n' at pjesë, qi t' u a shênjojë i ati.

§ 81. Mbas ðeket të t' et, kanuja e të ðamit nuk i veçon vllazent, por, sá të jenë, aq pjesësh do t' a ðajn pasunín e t' et, si të tunðshmen si eðhè të patunðshmen.

§ 82. Me kênë kater vllazen, e per në qitshin Pleqt per m' u ðá, token e të parve do t' a ðajn me terkuzë (1) per vllá. (Shif. Krye i VII, § 66, 1)

§ 83. Me u ðá ðy vllazen më nji krah e ðy tjerë më nji tjeter, token e të parve e ðajn per gjymës, token e bleme prej sish per pushkë. (Shif. Krye VII § 66, 2).

§ 84. Me ðekë njani vllá prej ðy të ðamve, pá lânë ðjalë në voter, toka, qi i pat rá në pjesë, do të ðahet trísh, posë tokësh të bleme mbrapa e posë gjâsë së gjallë të pertrîme mbasi jânë ðá.

§ 85. Paragrafi 83 e 84 pershîn eðhè vllazen ðý nanash.

§ 86. Vllazent e ðám nji herë me gúr e kufí, po u perzien persrí, e mbas do kohe u mbushet menðja me u sterðá, tokët i ðajn mbas kufinit të së ðames së parë. Per në paçin blé tokë të reja e pertrî gjá të gjalla permbasi u perzien, do të qesin në pûnë § 83.

§ 87. Me kênë ðy a mâ shum vllazen, e me ðekë njani tuj lânë ðjalë mbrapa, kúr të ðahen, ðjali i vorfen ðahet me t' ungjin si vllá, mêrr pjesen e t' et.

1) Et ejecit a facie eorum Gentes: et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. (Psalmi LXXVII.)

KRYE I TETËT.

TRASHIGIMET.

NYE I TRIDHETEGJASHTËT.

Tagri i trashigimit në Kanû.

§ **88.** Kanûja njef per trashigues ðjalin e jo vajzen.

§ **89.** Djalin të pakunorë kanûja s' e njef per trashigues.

§ **90.** Nipit të trungut a të gjakut i perket trashigimi, e jo nipit të tamblit a nipit bijash.

§ **91.** As te prinðja as te burri grueja s' hînë në pjesë të trashigimit: (1)

a) të mos të ðyndet nipnija me ngûlë në plang t' ungjit të ðalë;

b) të mos ngrehen prinðja e grues me ngulë në plang të ðhanðrrit të ðalë fare;

c) të mos perzihen fiset e nji flamurit me fise të tjetrit flamur.

§ **92.** Me ðalë fare mashkullimi i njij shpije e njiqind bija me pasë ðalë aso dere, s' kan tager me u perzie në trashigim të prinðës as këto, as bijt e bijat e tyne. «Nip bije nuk munð të *varet në krrabë t' ungjve.*»

§ **93.** Me mbetë nji ðjalë ferishte ðjepi, i pá tatë e i pá nanë, i pá vllá e moter, kushrinija e ngiatë jânë në ðetyrë me e rritë, gjânë e token me i a ruejt, porsë s' kan tager as me shitë e as me nðrrue gjâsenð.

§ **94.** Kushrinija eðhè pse jânë në ðetyrë me rritë e me mkambë ðjalin e vorfen, me i a ruejtë gjânë e tokët, munðin e ðjersve të veta kan tager me e mârrë: «pûntori ðo rrogen e vet.» Bimët i gëzon, e shtojet e gjâs ðo t'i ðajë mbas kanûnit, si të bâhet i zoti i veðit ðjali.

§ **95.** Si të bâhet 15 vjeç ðjali, kanûja e njef per burrë e per të zo'n e krahve të vet, atbotë eðhè ðo t' i ðorzohen pronet e pasunít e sunðimi i shpís së vet.

§ **96.** Me kênë shpija kushrîjsh, qi kan sá njana tjera, plangun e shuem ðo t' a ðajn zbashkut.

§ **97.** Po s' pat kushrîj të ngiatë plângu i shuem, vllaznija a fisi eðhè më njiqind brëza në kjoshin, kan tager mbí gjâ, prone e pasuní të këtij plangu.

§ **98.** Me mbetë plangu në bija, kushrini mâ i ngiati, a shkon te ato, a i mêrr në shpí të vet, e aty e m' at hov mêrr sunðimin mbí gjâ, pasuní e prone.

1) „Dotes filiabus suis non dant". (*Prisc.* l. 7. — C. C. *Sallust.* Frag. Histor.) „Non da la dote la moglie al marito, ma il marito alla moglie...." (C. Cor. *Tacitus*, Germania.) — „Lycurgum quodam percontante cur virgines indotatas nubere praecipisset? Ut, inquit, neque propter egestatem aliquae relinquerentur innuptae, neque aliae propter divitias expetantur, sed juvenum quisque mores puellae spectans et virtutes eligat". (*Plut.* Apoph. Aub. C. 22).

NVE I TRIDHETESHTATËT.

Detyra e kushrîjve e tagri i bijave:

§ **99.** Me mbajtë në shpí varzat e plangut të shuem, me i a bajtë kujdesin per kah vesha e mbatha.

§ **100.** Me martue varzat e vorfna.

§ **101.** Me i pritë në të pám e me i percjellë mbas kanûnit.

§ **102.** Me u bâ drekët bijave, po diqne në shpí të vet para a mbas martese.

NVE I TRIDHETETETËT.

Vllau i shpifun.

§ **103.** Vllá i shpifun, mbas Kanûnit, thirret njaj, i cilli i lén nânës me burrë të dytë.

§ **104.** Vllau i shpifun s' ká tager trashigimi as perkasije në plâng të burrit të parë të nânës.

KRYE I NANDËT.

TË LÂNUNAT.

(Testamendet).

NVE I TRIDHETENANDËT.

Percaktimi i testamendeve.

Oroc: Kanûni i Lekës nuk njef testamendë; e, per në dashtë kush me lânë gjâ prej pasunish të veta per shpírt, duhet doemos pelqimi i kushrijve.

§ **105.** *Percaktimi i të Lânunave* (i Testamendeve).

Per të lânunat a të falmet a, si thotë goja e kombit t' onë «me lânë gjâsend per shpírt» mêrret vesht me lânë gjâ per kishë, si arë a livadh, kopshtë a vêshtë, prozhem a zabel, rendin e ujit, a edhe lang e plang me t' eger e të butë, do të két:

a) mendt e shndoshta në krye;

b) të jét i lirë kah e lânmja;

c) mos të jét i tutun prej kercnimit të ndokuej;

d) të két tager me lânë.

NYE I KATERDHETËT.

Mëndyrë të Lânunash.

§ **106.** Të lânunat jânë ðý mëndyrësh: me barrë e pá barrë.

a) Të lânunat me barrë (me ðetyrë) jânë ato kúr lânësi i cakton kishës nji ðetyrë, b. f. me thânë nji a ðý Meshë në vjetë per shpírt të tij a të parvet të tij, per at pasuní, qi po lên.

b) Të lânunat pá barrë jânë ato, kúr lânësi lên gjâsenð per kishë pá i caktue kurrfarë ðetyre, e xêhet si e falun.

c) Lânësi âsht në ðetyrë me mbleðhë kushrinín e vet e Pleqt e fisit me ðishmitarë, e, si lânësi si këta, ðo të vêjn gisht në leter si e lypë kanûni.

NYE I KATERDHETEPARË.

Tagri i të ðalunit fare.

§ **107.** Gjithkush âsht i zoti i pasunís së vet, e aj, i cilli ðon me lânë gjânë e vet per kishë, âsht i lirë e nuk munð t' a nðalë kush.

§ **108.** Baba eðhè në mos pasët ðjelm, nuk munðet me u lânë bijave as tokë, as plâng, as shpí.

§ **109.** Baba, per të gjallë të vet, ká tager me u falë bijavet të holla, rraqe, çakla; permbas ðeket të t' et s' ká tager bija me lypë të falmet e të folmet e t'et.

NYE I KATERDHETEDYTË.

Tagri i kushrinis.

§ **110.** Kushrinija e të ðalunit fare kan tager me shperblye token e gjânë e të ðalunit fare; porsè çmimin e kësaj pasusunije ðo t' i a ðorëzojn Kishës, mbas mendes së të ðalunit fare.

§ **111.** Me pasë lânë uhá e ðetyrë gjaqesh i ðaluni fare, ðo të lahen prej pasunísh të shperblyeme prej kushrîjsh, e tepricen ðo t' i a ðorëzojn Kishës per shpírt të të ðalunit fare.

§ **112.** Me ðekë në të papritun i ðaluni fare, kushrinija, kan teger mbí gjâ e pasuní të tij (1).

§ **113.** Eðhè në mos lashtë gjâ me shkrim i ðaluni fare, kushrinija jânë në ðetyrë me menðue per shpírt të tij; po s'e mueren në kujðes ket pûnë kushrinija, fisi e Pleqt e katunðit, kúr t' a ðajn pasunín e tij, u caktojn se shka ðo të lânë per Kishë.

1) Si intestato moritur, cui suus heres nec sit, agnatus proximus familiam habeto. (*Ulpianus*, Frag. II. § 14. — XII Tab., Tabula V.) Lex ex ea familia inquit, in eam familiam. (Idem, XXIX, § I.)

§ **114.** Në pasët bija të martueme i ðaluni fare, e per ne e shperbleshin pasunín e tij kushrinija, në ðetyrë jânë me i pritë e me i percjellë mbas kanunit.

§ **115.** Po pat ðjelm, i jati nuk mundet me bâ testamenð.

§ **116.** Po ðiq i ati në të papritun, tuj lânë ðjalin ferishte ðjepi, kushrinija ðo t' a mârrë në kujðes pasunín e ðjalin mje qi të bâhet 15 vjeç (2).

NYE I KATERDHETETRETË.

Rrogtari.

§ **117.** Zotnija ká urðhnesen, rrogtari ndigjesen.

§ **118.** Rroga lahet mbas vendimit, qi të bâhet ndermjet zotnís e rrogtarit.

§ **119.** Per ndo 'i faj, qi të bâjë rrogtari zotnija s' munð i a bâjë giobë rrogen.

§ **120.** Po voðh a vrau kenð rrogtari me bukë e me fjalë të zotnís, rrogtari bjen në faj e në gjak, porsè ðâmi âsht i zotnís, e ky ðo t'a xjerrë së keq rrogtarin.

§ **121.** Po ndolli cubnija a vrasa në katund të zotnís, ðo t' a largojë rrogtarin, porse ðo t' a percjellë me rrogë të motmotit per arsye qi faji kje i zotnís e jo i rrogtarit.

§ **122.** Po bâni ndo 'i mbrapshtí rrogtari a në katund të zotnís a jashta këtij, porsè në menðe të vet e pá ðije të zotnís, ðâmin e gioben ðo t' a hjekë rrogtari, e në ðashtë zotnija me e percjellë, rrogen ðeri n' at ðitë ðo t' i a apë.

§ **123.** Me vrá kenð rrogtari në menðe të vet, gjakun e çon te shpija e vet.

§ **124.** Me vrá kush rrogtarin, bjen në gjak me shpí të tij, por zotnís i pritet mik.

§ **125.** Me i u mbushë menðja zotnís me e ðá rrogtarin, veç pse nuk i pelqen e pá e gjetë në faj, rrogen e vjetit ðo t'i a lajë.

§ **126.** Me u ðyndë zotnija me plang prej njij krahine në nji tjeter, po s' e muer rrogtarin me veði i a ká ðetyrë rrogen e vjetit; po s' u gjegj rrogtari me i shkue mbrapa, i a ká rrogen ðeri n' at ðitë.

§ **127.** Po i kcej rrogtarit me u ðá prej rroget para vaðjet, veç pse i merzitun, zotnija ðo t' i apë rrogen mje m' at ðitë.

§ **128.** Po s' heci mbas anðes së zotnís rrogtari, munð t' a ðajë, 'se me vû gojë keqas mbë të e me vû ðorë nuk munðet.

§ **129.** Me shá keqas a me rrafë rrogtarin zotnija, e per n' u ðaftë ky para vaðjet, per të rrafme e per të shame ðo t' i ligjohet.

§ **130.** Brimen e qortimin e zotnís ðo t' i kaperðije rrogtari.

§ **131.** Me rrafë rrogtarin ðora e huej, ky lypë gjýgj e zotnija buken e ðhûnueme.

2) Quibus testamento tutor datus non sit, ex lege XII. Tabular. agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi. (*Gajus* Just. comm. I. 155).

LIBER I KATERT.

SHPI, GJA E PRONE.

KRYE I DHETÊT.

SHPIJA E RRETHI I SAJ.

NVE KATERDHETEKATERT.

„ Shpija e thyeme ká 500 grosh giobë e dý per nji të zot't ". 1)

§ **132.** Në themel xêhet shpija, po kje kullë, mëdheskë a ksollë, mjaft qi të két carânin e votres e të qesë tym.

§ **133.** Çdo ndertesë qi të gjindet n' oborr, âsht e njitun me shpí, pse gjindet në hije të saj; po u tye, ká giobë e dý per nji.

§ **134.** S' i hîhet kuej në shpí, per pá i bâ zâ n' oborr.

§ **135.** Thirre e, s' t' u pergjegj kush, a rrî e prit, a nisu në pûnë t' ande.

§ **136.** Po u shtýne e çile deren, shpija xêhet e thyeme edhè e pruejtun, e cilla ká 500 grosh giobë, e rraqet e hupuna dý per nji.

§ **137.** Kanuni thotë: kush t'i a thejë shpín kuej, per nderë të mârrun ká 500 grosh giobë Flamurit (Bajrakut), e prej sendesh të vjedhuna dý per nji të zot't.

§ **138.** Vathi e gjâs ká 500 grosh giobë e dý per nji të zot't.

§ **139.** Vathi i bletve ká 500 grosh giobë e dý per nji të zot't.

§ **140.** Çerraniku i tamblit ká 500 grosh giobë e dý per nji të zot't.

§ **141.** Koshari i drithit ká 500 grosh giobë e dý per nji të zot't.

§ **142.** Me i a thye kuej shtegun e oborrit, t' arës, të livadhit a të kopshtit, qi i ká para shpije, ká 500 grosh giobë, e të zot't pûnen të ndreqme.

1) Per shpí të thyeme mirret kúr çohet nji nieri bâkeq tinëz e pá e pá kush, shkon e çilë deren e shpís së huej me mende të keqe, a bân ndo 'i birë në múr sá me mujtë e me hi mbrendë per me pruejtë a me vjedhë gjâsend.

KRYE I NJIMBDHETËT.

GJÂJA E GJALLË.

NYE I KATERDHETEPÊSËT.

Bariu.

§ **143.** Barí thirret aj, qi i prîn tufës-gjâs në kullosë.

§ **144.** Bariu-rrogtár âsht në ðetyrë me i a vû menðen tufës të mos t'i ðamtohet as mos t' i bâje ðam kuej.

§ **145.** Po i bâni ðam kuej bariu me gjâ, i zoti i tufës e lán e jo bariu.

§ **146.** Me i tretë nðo 'i kambë berri bariut, ðo t' a bâje me ðije të zo'n e tufës, e, si i zoti si eðhè bariu ðo të perpiqen në hetim të tij.

§ **147.** Po i treti bariut nðo i berr pá shêj e pá ðukë, i zoti i tufës ká tager me e çue barín ðeri në bé; po i u lá me bé, s' i ká tjeter ðetyrë.

§ **148.** Po thej qafen a u kafshue prej bishe nðo 'i berr, bariu â' në ðetyrë me i a çue shêjin të zot't e tjeter ðetyrë s' i ká.

§ **149.** Po i a voðh kush nðo 'i berr bariut, ðetyra e këtij âsht me e bâ me ðije të zo'n e tufës, tuj i a kallxue vendin e kohen se kû e kúr u voðh; tjeter ðetyrë s' i ká. (1)

§ **150.** Po ðuel cub bariu vetë, gjânë e vjeðhun ðo t' i a kthejë të zot't në mëndyrë të kanunit, eðhè e percjellë në pûnë të vet. Në mos e pasët krye vjetin, rroga ðo t' i epet mje në ðitë, në të cillen u gjet në faj.

§ **151.** Me vrá bariu cubin tuj vjeðhë a tuj pretue tufen, gjakun e çon te shpija e vet, e sá per berr a tufë të pretueme, i zoti ðo të krepatohet.

§ **152.** Bariu âsht në ðetyrë me ruejtë gjân, e nuk ðo të pshtetet në të thurun a të pá thurun, sepse « gjâja ðo rojë, 'se hecë, e toka nuk luen ».

NYE I KATERDHETEGJASHTËT.

Skjapi a dashi i kumbonës (Ogiçi).

§ **153.** « Ndera e vathit âsht në kumbonë ».

§ **154.** Po u muer pré, per ðhûnë a prej nðo 'i marazit e faqe bariut skjapi a ðashi i kumbonës, e po s' u vrán n' at hov, 500 grosh giobë i mirren pretarit e gjâja ðý per nji.

1) Po u vodh shtàsa, bariu do t' a bâjë me dije të zo'n, kû e kúr u vodh, e tjeter detyrë s'i ká (Kanuni i Manu-it, Li. 8. Zyre gjygjtarësh).

NYE I KATERDHETESHTATËT.

Gjâja per gjymës.

§ **155.** Kryegjâja âsht e të zot't; me cofë ndo 'i kâmë, dâmi âsht i të zot't. Per vertetim do t' i çohet të zot't shêji prej atij, qi e ká per gjymës.

§ **156.** Po u dhán per gjymës dhí a dele, pjella, këmenda e leshi dahen per gjymës ndermjet zotnís e bariut.

§ **157.** I zoti s' âsht me detyrë me mendue as per krypë as per kësollë, por bariu qi i mêrr per gjymës.

§ **158.** Po u dha viçi fêmen e u rrit në derë të bariut, si të pjellë, pjella e parë âsht e bariut, qi e rriti, e bylmeti per gjymës.

§ **159.** Po e prishi bariu bylmetin e gjâs, qi ká per gjymës, detyrë i a ká të zot't a pjesen e bylmetit a pjellen.

§ **160.** Gjâja per gjymës nepet e mirret gjithherë në vjeshtë.

§ **161.** Lopa per gjymës i sjellë të zot't 4 okë djathë e 2 okë tlyen.

§ **162.** Në dhetë krenë dhí, i zoti mêrr 5 okë tlyen — gjymës oke per krye.

§ **163.** Në dhetë krenë dele, i zoti mêrr 5 okë tlyen — gjymës oke per krye.

§ **164.** Në djathë s' ká tager i zoti as në të dhive, as në të deleve.

NYE I KATERDHETETETËT.

Kryegjâja.

§ **165.** Kryegjâja âsht e të zot't, e cilla as nuk shtohet, as nuk dnohet kurr.

§ **166.** Kryegjâja kurr s' cofë.

§ **167.** Lesht e kmenda e kryegjâs âsht e të zot't.

§ **168.** Pjella âsht krejt e bariut, mje qi t' i rrîje në derë kryegjâja.

§ **169.** Bylmeti dahet si të bâhet ndermjet tyne. — Vende vende bylmeti nuk nepet aspak. —

§ **170.** Po u damtue ndo 'i kambë berri, dami âsht i bariut, e do t' a pertrîjë per me e mbushë numrin.

NYE I KATERDHETENANDËT.

Gjâja me pergjegje.

§ **171.** « Gjâja me pergjegje nuk mirret ».

§ **172.** Po more gjân per gjymës, detyra e pergjegjes nuk të lidhë; dami âsht i të zot't.

§ **173.** Po u shkaktue dami prej pákujdesit të bariut, dami âsht i tij e gjânë e damtueme do t' a pertrîjë.

BKSH

NYE I PÊSËDHETËT.

Dosa per gjymës.

§ **174.** Po u muer ðerku fêmen per gjymës e porsá t' a ðaje ðosa, eðhè e rriti aj, qi e muer, pjellen e saj ðo t' a ðajë per gjymës me të zo'n.

§ **175.** Dosa i jet bariut, qi e rriti, per të cillen ðo t' i apë të zot't nji ðerk mâ teper.

§ **176.** Po s' u mbarrs ðosa n' at vjetë, bariu nuk munð t' a shesë as s' munð t'a presë, por ðo t'a lâjë qi të pjellë nji herë.

§ **177.** Po u kervis ðosa e puell e i shkuen ðam ðirqt pá i ðá e âma, ðo t' a ruej bariu mje qi të mbarrset e të pjellë së ðyti, e ðirqt ðahen si në § 174.

§ **178.** Dirqt ðahen 'si t' i ðajë e âma e jo para.

§ **179.** Po u ðha per gjymës ðosa e rritun, pjella ðahet per gjymës, e ðosa i kthehet të zot't, per të cillen ðo t' i lêhet bariut nji ðerk mâ teper.

NYE I PÊSËDHETEPARË.

Steli i qênit.

§ **180.** Qêni i hekurave ká stelin e vet.

§ **181.** Steli âsht tbâna e rojsit të shpís e të vathit.

§ **182.** Po vrau kush qênin në stel të vet, i ká 500 grosh të zot't të qênit.

§ **183.** Qêni i hekurave lshohet mbas ðarkësh të mðhaja, e rrìn zgiðhë mje qi të ðalë ðrita.

§ **184.** Të shkrepunit ðielli, qêni i hekurave ðo të gjinðet në stel me hekura në qafë.

§ **185.** Po t' u turr qêni n' uðhë të maðhe, 'si të ðalë ðrita, e nuk munð i pshtove pá e vrá, eðhè e vrave, peng e plak nuk munð të lypë i zoti i qênit, per arsye qi « Uðha e maðhe nuk lán gjâ ».

§ **186.** Po t' u turr qêni në çðo kohë të ðitës, i ðroðhe pushken eðhè e vrave, tuj i rá a ballit a krahnorit, qêni shkon hupës.

§ **187.** Qêni në ðam vritet, por at-botë veç kúr të gjinðet me « mish në gojë » b. f. tuj të bâ ðam nðo 'i kambë berri në tufë.

§ **188.** Qênit në mal, tuj shkue mbas tufës së vet, s' i pritet gjygji: po e vrave, lán qênin.

§ **189.** Prifti nuk munðet me mbajtë qên hekurash te Qela (Kisha), per arsye qi Prifti ðo të gjinðet gaði natë e ðitë per çðo nevojë të popullit.

§ **190.** Po ðesht me mbajtë qên hehurash Prifti, as natë as ðitë nuk munð t' a lirojë prej hekurash.

NYE I PÊSËDHETEDYTË.

Kau më hú.

§ **191.** Kau më hú po e ðimnoi bulku, ká nji barrë ðrithë; po e ðimnoi i zoti ká nji barrë e gjymës.

§ **192.** Po u voðh kau më hú, bulku e i zoti i kaut ðo të rreken në hetim të tij.

§ **193.** Kapucarín ðo t'a lajn zbashkut, sá njani tjetri.

§ **194.** Po i vojt menðja të zot't, se bulku i a ká ðamtue kán, ky ðo t' i lahet me bé.

§ **195.** Po e kaptoi kán bisha a e xû' gjarpni në mal e bulku e gjet cofët, ðo t' i a çojë të zot't lkuren a nðo'i shêj tjeter.

§ **196.** Po hupi kau pá shêj e pá ðukë, bulku ðo t' i ligjohet të zot't me bé, se nuk ká gisht në ðam të kaut.

§ **197.** Po s' e ngau kán bulku, aj pasët e grazhðofët; porse të zot't i a ká hûnin.

§ **198.** Bulku ðo t' i a çojë të zot't bimen te ðera.

NYE I PÊSËDHETETRETË.

Bleta.

§ **199.** „Vathi i bletës i thyem ká 500 grosh giobë e ðý per nji të zot't."

§ **200.** Vathi i bletve, kah Kanûja, i parazohet shpís së thyeme, vathit të gjâs, kosharit të ðrithit e çarranikut të tamblit.

§ **201.** Kush të vjeðhë nji zgjue bletet në vathë, vathi xêhet i thyem, prá ká 500 grosh giobë, e të zot't ðy zgjoj per nji.

§ **202.** Po i rá mohit, bén e ká me 12 poronikë, 6 të njehun e 6 të panjehun.

§ **203.** Zgjoni i bletës me miza mbrendë, mbas çmimit të Kanûs, bân 50 grosh.

§ **204.** Oka e mjaltit bân 5 grosh, oka e ðyllit 5 grosh.

§ **205.** Bleta e hikun, qi xên venð në pêmë a garðh të huej, âsht e të zot't, qi i vêhet permbrapa, e i zoti i pêmës a i garðhit nuk munð t' i a nðalë.

§ **206.** Bleta e hikun prej vathit të vet, po zû' venð në pêmë a garðh të huej pá e mârrë mbrapa kush, i zoti i pêmës e i garðhit ká tager mos me i a ðhânë kuej, e me e nðalë per veði.

§ **207.** Bleta, qi lshon, ðo të mirret mbrapa kambë me kambë e ðo të ndiqet mje qi të zatesë kunð, e, kûðo qi të nðalet, e mbleðhë i zoti.

§ **208.** Po lshoi bleta eðhè shkoi me zatetë kunð pá e mârrë mbrapa kush, aj qi t' a gjéjë mâ i pari, e mbleðhë per veði.

§ **209.** Po u çue kush atje vonë, eðhè i ðuel zot bletës së hikun, pá e pasë mârrë mbrapa, kanûja nuk i a gjegjë vajin e bé per bletë nuk i epet kuej, per arsye qi nuk munðet kush me thânë se kjo bletë âsht e êmja, po s' e pat mârrë mbrapa kambë me kamðë kúr i hiku, 'se «Bletë kjo, bletë ajo».

§ **210.** Bleten e gjetun nðer kopshtíje të hueja a në rrethînë të shpís së huej nuk munð t' a mbleðhë kush; âsht e atij, në kopshtë a në rrethînë të të cillit u gjet.

§ **211.** Bleta e gjetun në mal a nder prozhme të hueja, po kje larg shpijash, âsht e atij, qi e gjet.

§ **212.** Bleta e gjetun nder shpella të shkambijve të vendit të huej, po kje larg shpijash, âsht e atij, qi e gjet.; per nderyshej âsht e atij, në rrethînë të të cillit u gjet.

KRYE I DYMBDHETËT.

PRONET.

NYE PËSËDHETEKATERT.

Caktimi i pronevet.

§ **213.** Shkaf â' shpí, qi qet tym, do të két pronet e veta.

§ **214.** Plangu i shpís ká oborr e kopshtë, ká vêshtë e arë, ká livaðh e xâna, ká uðhë e shteg, ká kuffij si në mal, si në vrrî, si në fushë.

§ **215.** Të gjitha tymet kan pjesë në kujrí.

§ **216.** Ara, vêshta, kopshti e livaðhi, xâna, prozhme e zabele, jânë të ðame me kuffij.

§ **217.** Kujrija, mali e bjeshka jânë të perbashkta si per të ngulun të tbanave, si per lanðë e almiste, si eðhè per ðrû.

§ **218.** Shpijat plangçore munðen me pasë mâ se nji per tekë (thuper), qi u kan mbetë trashigim prej të ðalunve faret.

§ **219.** Aj, qi të shkojë me ngûlë vathë a tbânë në bjeshkë, me truell, kopshtë a nðo'i copë arë, po ðesht me i çilë, i çilë e jesin të tijat, e nuk munðet kush as me e nðalë e as me e xjerrë prej atij vendi.

§ **220.** Mrizat a lisat, qi lên kush per me mrizue gjân, nuk munð t' i a presë kush, pse jânë t' atij, qi nguli mâ i pari n' at vend.

§ **221.** Me u ðyndë nji shpí e me u zhgulë fare prej katunðit të vet, po s' e shiti trollin e token, ashtû ðo t' i rrîje e nuk ká tager kush me ngulë mbë 'to.

§ **222.** Po shiti token me lang e me plang, vendi i tbânës âsht i tij, e mje qi të qindrojë shpija e tij, nuk munð t' i pushtojë kush.

§ **223.** Se e cilla shpí e katunðit në Flamur ká tager me shtî në pûnë aq tokë në kujrí sá të pershîje rreth e rreth me gúr të hjeðhun me ðorë të majtë.

§ **224.** Atŷ, kû të fillojë me mifë ðo t' ulet kambkryq, ðo të mârrë nji paperðhok në ðorë të majtë, eðhè e hjeðhë në kater ânë kryq e rreth vedi: aj vend âsht i tij. Heret kan pasë ðoke me hjeðhë latushen (spaten).

§ **225.** Token e çilne nji herë a per kopshtë, a per arë, a per tbânë, eðhè ne e lashtë ðjerr i zoti per qinða vjeç, tjeterkush i katunðit as i flamurit nuk munð

të hîjë me e pûnue. Djalë mbas ðjalit jet e tija, qi e pat çilë j pari. (Malcija e Lezhes).

§ **226.** Aj, qi mos t' i biej mbrapa tbânës së vet per 10 vjetë, mbas 10 vjetësh i ðel ðore e i jet atij, qi t' a xâjë i pari, (Oroshi)

NVE I PÊSËDHETEPÊSËT.

Me bâ vllá kend në katund.

§ **227.** Me bâ vllá kenð në katunð, ðon me thânë me pelqye nji shpí të flamurit të huej, qi të munðet me arðhë e me ngulë në katunð të flamurit tjeter.

§ **228.** Si t' a bâjë vllá at shpí katunði, kushðo i këtij katunði munðet me i a shitë token, porse nðer kater kufijt.

§ **229.** Në bjeshkë, në vrrî e në kujrí, si të katunðit si të flamurit gjâ s' i shitet e pjesë zotnimi nuk munðet me pasë kurr; sá per kullosë e per ðrû e almiste i nepet lirija e perðorimit per nðerë. (1)

§ **230.** Zyrevet të perbashkta të katunðit ðo t' u pergjegjet.

§ **231.** Mort e ðarsem, peng e giobë e uhán e miellit e ká uhazisht me katunð. Do t' apë giobë, ashtû eðhè në pjesë të giobës ká tager.

NVE I PÊSËDHETEGJASHTËT.

Kujrija.

„Kujrija shkon per tym".

§ **232.** Kujrija âsht venði, qi e ká perbashknisht nji katunð a nji flamur per kullosë, per landë, per ðrû, per gjojë e per tjera nevojë.

§ **233.** Kujrija nuk ðahet; por, sá shpí a tyme të jenë në katunð, kan tager në kujrí të katunðit, e sá tyme të jenë në flamur, kan tager në kujrí të Flamurit.

§ **234.** Visarin e kujrís s' munð e shesë nji pá tjerë; ðâmi e fitimi âsht i të gjitha tymeve të katunðit a të flamurit.

§ **235.** As arë, as vêshtë, as kopshtë s' munð të çilë kush në kujrí, pá u pushue pûna prej gjith katunðit a prej flamurit.

§ **236.** Kush vên nðo'i pêmë në kujrí, aj, qi e vûni, ká tager mbí landë të sajë e munð t' a presë kúr t'i mbushet menðja, porse tjeterkush nuk munð t' i a ngulë spaten.

§ **237.** Pêma a landa e vûme në kujrí, âsht e atij, qi e ká vû, porse kokrrat i han kush të munðet pá muejtë me i nðalë aj, qi e ká vû.

---

(1) „Adversus hostem aeterna auctoritas". Peregrinus (hostis) nihil quod est civis Romani acquirere et usucapere potest. (Lex. XII. Tabular.)

KRYE I TREMBDHETÊT.

KUFÎNI.

NYE I PÊSËDHETESHTATËT.

„Kufîjt e tokës nuk luhen."

§ **238.** Kufîni perbâhet prej gurësh të mòhaj e picigiatë eòhè ngulen sá nen, aq mbí òhé. Per kufî munò të sherbejë eòhè nòo'i lanòë e motnueme.

„Guri i kufînit ká dishmitarë mbrapa".

§ **239.** Guri i kufînit ká per rreth òishmitarë. Këta jânë a gjashtë a òymbòhetë paperòhokë (gurë të vogjel), të cillt vorrohen nen òhé rreth e rreth gurit të kufînit.

§ **240.** Në të ngulun të kufíjve, posë shpíjave nòer fjalë, òuhet të jenë eòhè pleqt e katunòit, pleqt e flamurit e sá mâ shum prej të rísh e fmísh e eòhè prej katunòesh të rrethit, qi të mbahet në menò kufîni.

§ **241.** Se e cilla tokë, po kje arë a livaòh, kopshtë a vêshtë, prozhem a zabel, xânë a ograjë, a rrethi i shpís, katunòi me katunò a Flamuri me *Flamur* e shpíja me shpí, kan të òamet me kufî.

§ **242.** « Kufîni i ngulun nji herë, nuk luhet mâ ».

§ **243.** Eshtent e vorrit e guri i kufînit faqe Kanunît jânë paraz. Me luejt kufînin âsht nji si me luejt me eshtent e të òekunve.

§ **244.** Aj, qi të hîjë me òá kufîj, a me òrejtue nòo'i kufi të harrue, òo t' a mârrë në shpírt, òo të ngarkojë në cup të krahit nji gúr e nji bûcë òheu, e òo t' u prije òý shpíjave a òý katunòeve, a òy Flamurve, tuj ngulë kufînin e rí a tuj kallxue shêjet e kufíjve të vjeter.

§ **245.** Me gúr e òhé në cup të krahit, plaku, qi prîn në të òám të kufíjve të vjeter, òo të perbehet para se të niset (1).

§ **246.** Mënòyrët e bés mbas Kanunit jânë njekëto:

1) « Per ket gúr e òhé (ase per ket « peshë), me të cillat e ngarkova veòin, « per shka kam pasë nòie prej së parësh, « vêset e kufíjve jânë kênë sikurse òo të « ju òiftoj tash, e më sá m' â mêrr menòja « e shpirti, s' òo t' i ranòohem kurrnjanes « lagje ».

2) « Per ket peshë, këtû e këtû kan kênë « kufíjt e hershem e këtû po i nguli eòhè « un. I bajsha n' at jetë, në kjosha tuj ju « rrêjtë. »

3) « Per ket peshë, e cilla m' u ra- « nòoftë n' at jetë, njekëtû jânë kênë shê- « jet e vjetra të kufíjve, si më ká pasë « kallxue tatgjyshi, kúr ishe cameròhok e « barí òhizësh me 'të. Aj e ká pasë mârrë « n' at jetë, se kufíjt jânë këtû e këtû, e

(1). 256. „Questi uomini, mettendosi della terra sul capo, portando ghirlande di fiori rossi, *giurato sulla futura ricompensa* delle loro opere buone, fissono esattamente il confine." (Codice di Manu).

Oroe: Kanuni „Manava Dharmasastra" ká shum pika mbi kufije, qi thue se i kan perbashknisht me Shqyptarë t'onë.

« per mbas fjalës së tij eðhè un po e mârr « në shpírt. »

4) « M' u randofët në ket e n' at « jetë kjo peshë, mos shkosha me shpírt « kah kufijt e vjeter. »

§ **247.** Si t' a mârrsh me peshë (si t' a mârrsh gurin e kufînit në krah), s'ká burrë, qi munð t' a luej.

§ **248.** Po i u ðha plakut guri e plisi, i vûni në krah e u vû per me ðiftue kufijt, nuk munð të ðalë kush me e nðalë, por i thohet: Prîj prá, e mos pûnojsh me të ðrejtë, kjo peshë t' u randofët n' at jetë!

§ **249.** Si t' a ngulë kufînin plaku, ðo të mbajë ðoren mbí 'tê eðhè thotë: « Aj qi e luejtët ket gúr, atij i u randofët n' at jetë! »

§ **250.** Kush t'a luejë kufînin me qellim qi me ngatrrue a shpín me shpí, a katunðin me katunð, a Flamurin me Flamur, i shtým prej së folmesh e së falmesh, po u hetue, posë giobet e faqes së zezë, atij i randohen eðhè ðamet, qi ðo të shkaktohen prej këtij ngatrrimit (1).

§ **251** Po u bâ nðo'i vrasë mbas ngatrrimit të kufînit të luejtun, ngatrrestari ðo të lajë per giobë 100 ðesh e 1 ká, e grîhet katunðisht.

NVE I PÊSËDHETETETËT.

„Kufîni nuk bân fak."

§ **252.** Per me shporrë çðo pamarrveshtje, kufîni s' ðo të lakojë e s' ðo të shkojë ðreðha-ðreðha, por ðo të çajë ðrejt.

NVE I PÊSËDHETENANDËT.

Kufîni i fituem me gjak.

§ **253.** Me u shtý kush mbrenða kufînit të huej pá ðiejtë se âsht venði i huej, e kush s' i shkoi te ðera as s' i bâni zâ, per me i thânë se ká kalue ne e huejen, eðhè në pasët bâ nðo'i ðam në lanðë a në shkaðo ðiten e pengut, s' i vêhet me lá gjâ per ðame të bâme, veç se ðel venðit, mbasi ðuel i huej.

§ **254.** Po u kapen per kufij vllazen, a kushrîj, a fisi me fis, a katunði me katunð, njiqinð me u vrá, veçse fiken, se kufijt nuk luhen. Pengjet e Pleqt ðo t' i shgatrrojn.

§ **255.** Me nðollë vrasa munð në kohë të të ðamit të kufijve, a me qillue vrasa nðer barí në mal, tuj u shtý nðer veði per kahë kufijt e kullosës në mal a në bjeshkë, atbotë kputet çðo pleqní per kah venði i kufînit. « Aj më lypi pashtrakun, un i a ktheva hekurin e çarkun ». Aty kû t' u ngulen muranat, jet venði i kufînit.

§ **256.** Gurët e muranave jesin per kufij per gjithmonë.

§ **257.** Me qillue se vriten ðy vetë flakë per flakë e bukur larg prej shoqishoqit, kufîni i njanës lagje jet ke murana e njanit, e i tjetres ke murana e tjetrit.

§ **258.** Venði, qi âsht nðermjet ðý muranave, jet i të ðyja lagjeve.

(1) „Maledictus qui transfert terminos proximi, et dicet omnis populus: Amen". (Deuter. XXVII. 17)

§ **259.** Me ndollë se i vrami nuk rrxohet prej pushket, i ep zêmer veðit e shtýhet, kû tuj u çue, kû tuj u rrxue rrshanas kah kufîni i huej, saðo kthellët me hî, aty kû të rrxohet, e i loðhun prej varret, ðes, i vêhet murana; ajo muranë jet per kufî, eðhepse në venð të huej.

§ **260.** Venði i jet atij katundi e Flamuri, të cillvet u perkitte i vrami, qi u shtý, e s' ká burrë, qi guxon me luejt muranen, qi mbet per kufî, pse u muer me gjak e me rraðake të lamun.

§ **261.** Ky tager âsht vetem kúr të vriten per kufîj e jo per çðo vrasë.

NVE I GJASHTËDHETËT.

Kufîni i fituem me „Gurapesh" a me rrasë të ngarkueme.

(Heret-heret, kúr s' ká kênë pushka nðoshta, në të ðám të kufîve qitej në pûnë gurapeshi per kufîje t' aferta, e per të lartat bâhej gaði nji rrasë a gúr sá binði me nji «kush i ðel!» ð. m. th. me u ngarkue me të.)

§ **262.** Dý flamuret e ngatrrueme ðo të gjêjshin ka nji burrë të fuqishem e të ðámt e kufîve ðo t' u lêhej atyne.

§ **263.** Me gurapesh: Aj, qi mbrrijte me hjeðhë gurin kah venði i huej mâ larg, aj vênð i jitte flamurit të tij. Mâ çiltas: po e ferfllova gurin un mâ larg, t'a mirrshe at venð tý; po e ferfllove ti, m'a mirrshe venðin.

§ **264.** Me rrasë a gurë të maðh në shpinë: tuj ngarkue rrasen a gurin, shtýheshin mje qi jitshin nen të. Aj, qi shtýhej mâ larg, venði i kufînit të flamurit të tij ðo t' jitte aty. (Si i Nen-nderfandori në Fusha të Lugjeve në Mal Shêjt të bjeshkve t' Oroshit.)

NVE I GJASHTËDHETEPARË.

Kufîni i ngulun me „spatë".

§ **265.** Po më ngushtoi nevoja me xjerrë nðo'i landë a prej se s' kâm bjeshkë, ase nuk munð të gjêjë aso lande, qi më lypet, rroki latushen (spaten) e hîj në bjeshkë të huej. Mbas krizmes së spatës, vînë rojtarët e bjeshkës eðhè më gjêjn tuj trupue arrnej të perhjeðhun.

§ **266.** Po u shterngue me të shpejt ðamçori, e i punoi fuqija e krahve, eðhè i ðha spatës tuj e ngulun mje më tû në trup t' arrnêni:, e po s' munð e xueren rojtarët e bjeshkës, kufîni i flamurit të këtij, qi e nguli spaten, jitte aty. (Si i ká pasë nðollë Gjokë Buçës s' Kaçinarit me Kushnê.)

Oroe: Kufîjt e fituem me gjak, me gura-pesh e me të ngulun të spatës, ðo të njehen nder kanune Vigâjsh, per arsye qi per të fituem të tyne ká pûnue fuqija per të shporrë marren e korín. Do të kuptohen eðhè mâ kjartas, kúr të fillojm me îmtue ðoket e Maleve t' ona.

NYE I GJASHTËDHETEDYTË.

Udha e katundit.

„Udhët jânë dejt e tokës".

§ **267.** « Udha e shtegu ndermjet dý megjeve lypë pashin e vet ».

a) Udha e lagjeve të katundit do t' jét e gjânë tetë pllâmbë; kater pllâmbë njani, kater tjetri. (1)

b) Per të ngulun të gardhit ndermjet dý arnajve, do të lêhen tetë pllambë: sá njâni sá tjetri.

c) Po s' kje udhë katundi, por udha e dy kufijarve, këta, në laçin rrugë ndermjet, do të lânë ka nji pllambë per shoq, ashtû qi kufîni të jesë në mjedis ; po s' lân rrugë, gardhin do t'a thurrin zbashkut.

d) Po u rrethue vendi me ledh, aq larg kufinit të huej do të fillohet, sá âsht trashsija e ledhit.

e) N' u ndertoftë shpija, do të ndertohet larg kufînit të huej sá xên vend streha.

f) N' u çilët pusi, do të çilet aq larg, sá mos t' a thithë ujët e pusit të kufijarit, ase sá âsht e gjânë gryka. «Ujët âsht gjaku i tokës. »

g) Po u vû ullîni a fiku a çdo landë e dobishme, do të vêhet pësë kambë larg kufînit të huej ; po s' u bajtë, do' vû dhetë kambë larg kufînit.

h) Po bîni landa mbrenda kufînit, porsè teper afer kufînit të tjetrit, po s' e shkmesi i zoti, kufijari ká tager me e shkmesë e me largue damin: « Jezullín e huej shkmese, mje kû të mrrîje kmesa ». (2)

i) Po desht kush me vû ndo 'i landë çfaredo, dhetë kambë do t' a largojë prej kufînit të huej. (3)

j) Landa a pêma, qi i bân dam arës së huej me hije, a do t'a zhgulë i zoti, a do t' i a lajë damin e pervjeçem të zot't t'arës (Malësija e Lezhës).

k) Kush t' i presë kuej a landë a pêmë rreth shpijet, veç prej mnijet, 500 grosh do t' i lajë të zot't të landës a të pêmës së preme. (4)

NYE I GJASHTËDHETETRETË.

Udha e madhe.

§ **268.** Udha e madhe do t' jét e gjânë aq, sá mund të kalojë kali me barrë

(1) „Viae latitudo ex lege XII Tabularum in porrectum 10 pedes habet. . . .

(2) „Kmesa e kanunit nuk mundet me e pasë bishtin má se trí pllambë e gjymës të giatë.

„Quod ait Praetor, et lex XII. Tabularum efficere voluit, ut quindecim pedes altius rami arboris circumcidantur, et hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino praedio noceret." (Termini est spatium legitimum).

(3) Sciendum est in actione finium regendorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodammodo ejus legis scriptum est, quam Athenis Solone dicunt tulisse; nam illic ita est:

Si quis sepem ad alienum praedium fixerit infoderitque, terminum ne excedito ; si maceriam, pedem relinquito; si vero domum, pedes duos;.... si puteum, passus latitudinem, si vero oleam aut ficum, ab alieno ad novem pedes plantato, caeteras arbores ad pedes quinque". (Termini et spatium legitimum).

(4) Fuit et arborum cura legibus priscis: cautumque est XII Tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas lueret in singulas aeris XXV.

e qét me zgiedhë. (1)

§ **269.** Udha ndjekë dellin, e s' ndalet as mund pritet.

§ **270.** E mira e perbashkët i paravêhet dâmit të veçanët.

§ **271.** « Pûna e largon udhen e madhe, porsè s' mund e qesë n' ujë, kû mbytet bagtija, as në shkallë (shkamb), kû then qafen bagtija». (2)

§ **272.** Po e largove udhen e katundit prej vendit t' and, nuk do t'a terthorzojsh shum, edhè mundim e së ndreqmes do t'a hjekish vetë.

§ **273.** Po e ndreqe keq, në të gjet dami tý, e paç per vedi; po e gjet dami tjetrin, tý të zhgarkohet, e do t' epsh arsye permbas damit. (3)

§ **274.** « Udha e Flamurit do të jét e gjânë aq, sá âsht e gjatë shtîja e Flamurit ».

NYE I GJASHTËDHETEKATERT.

Udha e verbët.

§ **275.** Shtegu a kapercyelli a, mbas kanunit, udha e verbët, po kje në kater kufij t'ue, ndrŷje e token pûnoje.

§ **276.** Po kje shtegu i kênë gjithherë, kû kan kalue kambsorët (shokët e katundit), porsè tuj t' a shkaktue dâmin nder arnajë, kopshtîje, nder vêshta e nder pêmajë, ne e mbyllsh, do të çilish nji tjeter, por jo teper në të rrethuem.

§ **277.** Po kje shtegu i lshuem per nderë e me fjalë, e të del dhûnë, ké tager me e ndrŷ, e me i lshue fjalë katundit të mos të bije mâ aty pari.

§ **278.** Po kje shtegu kû kan kalue shokë, krushq me nuse e percjellsa me të dekun, a kah Kisha a kah vorret, e kênë aty motit, nuk mund e ndrŷsh.

§ **279.** Per të luejtun të çdo shtegut duhet, doemòs, pelqimi i katundit.

NYE I GJASHTËDHETEPÊSËT.

Pashtraku.

§ **280.** « Pashtrakun epe vetë, perndryshej t' a mârrin edhè me perdhûni ».

§ **281.** Pashtrak thirret vendi i kullosës mbrenda kufinit të njij flamuri, në të cillin nuk mund të hije me kullotë tufa e njij flamurit tjeter.

§ **282.** Po u xû nji tufë e hueja në mal a në vrrî të flamurit tjeter, i zoti i tufës do të lajë pashtrakun.

§ **283.** Dâmi i pashtrakut do të lahet

(1) „Lege XII Tabularum constitutum est, ut inter viciniorum praedia constitutis finibus, quinque pedum spatium rel nqueretur, qua ire, agere uterque dominus posset, itemque ut circumverti aratrum posset". (*Cicero*, de Leg. lib. I. XXI.)

(2) „Si via sit immunita, jubet Lex qua velit agere jumentum." (Tabula VII. — *Cicero*, pro Coecina C. XIX.)

(3) „Fr. 61. In via publica itinereve publico facere, immittere quid quo ea via, idve iter deterius sit, fiat, veto. (Fr. 2. § 20 eod. LXVIII).

„Fr. 62. Quod in via publica itinereve publico factum, immissum habes, quo ea via, idve iter deterius sit, fiat, restituas. (Fr. 2. § 45. eod. LXVIII).

me krye berri.

§ **284.** « Kumbona e ogiçit nuk munð, të mirret pashtrak; âsht nðera e tufës.

§ **285.** I zoti i malit nuk ká tager me prekë tufen e as me mârrë me ðorë të vet berrin; ðora e të zot't të tufës ðo t'i a apë vetë berrin per ðâm.

§ **286.** I zoti i malit nuk ká tager me zgieðhë berrin, por ðo të mârrë at berr, qi t' i apë ðora e bariut.

§ **287.** Njiqinð herë në ðitë në hîfët tufa e huej në mal të huej, aq berre ðo të lajë i zoti i tufës.

§ **288.** Po s' u gjegj bariu me lá pashtrakun, e u çue i zoti i malit me ðisá shokë eðhè i rá pré tufës në mal të vet, atbotë si katunði, si flamuri i perkrahen pretarit, e lypin arsye prej të zot't të tufës. Katunði e flamuri i bariut a ðo t' a ngushtojn me lá pashtrakun, a ðo të hjekin ðorë prej si.

BKSH

PÛNA.

NVE I GJASHTËDHETEGJASHTËT.

„Pûna luen shtegun.“

§ **289.** Pûna e largon uðhen e maðhe, porsè s' munð e qesë nð' ujë, kû mbytet bagtija, në shkallë (shkamb), kû then qafen bagtija» (Shif Nye LXIII, «Uðha e maðhe» § 271.)

§ **290.** Po të kaloi mun neper venð t' anð uðha e maðhe e t' u mbush menðja me e çilë at venð, uðhen munð t' a largojsh; porsè nuk munð e qesish neper prroje e rmore a buzë ujnash, as me e njitë shkrepave e shkambijve.

§ **291.** «Pûna e luen shtegun». Po t' u mbush menðja me pûnue at tokë, neper të cillen âsht shtegu i katunðit, pûnoje, porsè shtegut ðo t' i gjêjsh venð.

§ **292.** Kanûja s' ðon qi t' i bâhet kuej ðâm toka, e pranðej thotë se «Shaterkazi e luen uðhen», porsè uðha e shtegu ðo të perligjen me nji venð tjeter.

NVE I GJASHTËDHETESHTATËT.

Bulgu.

§ **293.** Bulg thirret njaj, i cilli hînë me pûnue token e njaj zotnije.

§ **294.** Zotnija ðo të kujðeset me nðertue nji ksollë, mðheskë a kullë per bulg e per shpijarët e tij.

§ **295.** Per qé, si të bâjë me zotnín.

§ **296.** Po pat qét e vet bulgu, pûnon token e, sá per hú, si të venðohet me të zo'n e tokës.

§ **297.** Po s' pat qét e vet bulgu, nuk munð t' i mârrë njeti, por te zotnija i tokës.

§ **298.** Almiset, hekurishtat e të prefunt e tyne, jânë në shpinë të bulgut.

§ **299.** Me ðá e me reshtë ujët e vís, e me jau vû menðen ðasave, ðetyra e bulgut âsht.

§ **300.** Po theu ujët e vís në renð të huej e në menðe të vet bulgu, ðâmin e lán bulgu.

§ **301.** Me i çilë qerme (henðiqe) tokës, ðetyra âsht e zotnís e jo e bulgut.

§ **302.** Të thurmen e tokvet e ká bulgu e jo zotnija.

§ **303.** Lavrimin e tokvet, të mjellmen, të mifmen, t' ujtmen, të korrunt, të çveshunt i ká bulgu e jo zotnija.

§ **304.** Gjithshka të mbjellë bulgu në tokë të zotnís (çðo bîmë), ðo t' a ðajë me zotnín mbas venðimit, qi të kenë bâ.

§ **305.** Pëmë (fiq, arra, shega, molla, ðarðha e këso tjerash) bulgu i shkunðë e i mbleðhë e i ðán pergjymës me zotnín.

§ **306.** Bulgu ká tager me çilë nji copë kopshtë në tokë të zotnís e këtë per veði, sá per lakna, qepë, huðra e per perime tjera.

§ **307.** Në vêftë eðhè ðuhan n' at kopshtë, e ká per veði.

§ **308.** Në vêftë bulgu a ðuhan a kertolla jashta kopshtit të caktuem, i ká pergjymës me zotnín.

§ **309.** Ne e pasët bulgu gjân e zotnís pergjymës, kashta i rrîn bulgut e me pleh ðo të plehnohen tokët. Munðin e pûntorís e hjekë bulgu.

§ **310.** Në pasët livaðhe të njituna me tokë të bukës, bulgu i kositë e sânen e ðán pergjymës me zotnín; porsè të thurmen e t' ujtmen i ká bulgu.

§ **311.** Kullosen e livaðhevet e nðalë bulgu, qi i ruejti, i thuri, i ujti e i kositi e zotnija nuk munð t' i a apë tjeterkuej, porsè eðhè gjâja e zotnís ðo të kullosë nðer 'to.

§ **312.** Sânen e livaðhevet bulgu e vên mullár, porsè të bajtmen e ká zotnija.

§ **313.** Të korrmen, të qiruemen e të shîmen e misrit e ká bulgu, perposë ne e mbleðhët zotnija nðer koteca rrûm a kallzë eðhè e grumbullon n' oborr të vet; atbotë bulgu i a bán e per të qiruemen menðon zotnija.

§ **314.** Per t' ujtun të perimevet të kopshtit, bulgu mêrr ujët në renð të tokve të zotnís.

NVE I GJATËDHETETETËT.

Farketari.

§ **315.** «Farkës (si eðhè Kishës, mullînit e perbûjtores) s' i pritet kush mik».

§ **316.** «Farka e ká me renð, si eðhè mullîni».

§ **317.** Farketari ðo të farkojë me at renð, qi i bjen kush hekurishtat.

§ **318.** Farketari nuk ðo të shikjojë ðashamirsín, as nuk ðo të veçojë të pasmin prej të papasmit, të largtin prej të ngiatit. Detyra e tij âsht me i a vû menðen renðit.

§ **319.** Munði i farketarit lahet koshiq per pendë të ðheut.

§ **320.** Farketari âsht në ðetyrë me farkue, porsè hekurin ðo t' i a bijë se i cilli per veði.

§ **321.** Rrshiqi, frŷsi, kullma e tjera vegla jânë të farketarit. Eshken ðo t' i a bijn të zotët e hekuravet.

§ **322.** Detyra e farketarit âsht me mbathë e me 'prefë hekurishtat rrokull vjetit.

§ **323.** Të zotët e hekurishtavet kan ðiten e vet të caktueme ka nji herë në vjetë; e në ket renð të farkimit i a kan ðetyrë farketarit buken e ðitës e pûntorín. — Rrokull vjetit s' i kan ðetyrë.

§ **324.** Farketari âsht i liðhun me farkue per nji vjetë e nuk munð të kthejë kenð.

§ **325.** Po shtoi gjâ prej hekurit të vet farketari, të zotët e hekurishtavet ðo t' i

lajn të hollat per hekur, qi ká prishë per 'ta.

§ **326.** Per farkim të vargojve, të kurthave, të hekuravet të qênit e të hekurishtave tjera, qi nuk hîjn në bulkí, po ðesht kush me i farkue, munðin e farketarit ðo t' a lajë posaçe.

§ **327.** Rrogen e farkimit s' âsht në ðetyrë kush me i a çue farketarit te ðera; ðo të ðalë vetë me e mbleðhë.

§ **328.** Farketarin me shpí të tij nuk i kapë ðetyra e ushtrís.

§ **329.** Detyra e farketarit âsht me farkue ka nji spatë krye ðhetë vetësh të katunðit të vet, qi ðalin n' ushtrí.

§ **330.** Farketari, me gjith të shpís së tij, prej kurrnji zyres së katunðit nuk âsht i jashtuem.

NVE GJASHTËDHETENANDËT.

Mullîni.

§ **331.** «Mullîsi e perbûjsi ðo të flêjn në njânin brryl». 1)

§ **332.** Mullîsi ðo të rrîjë gaði nâtë e ðitë sá per rojë të barrve, sá per të bluem, sá eðhè mos t' u hupë gjâ barrtorve.

§ **333.** Gjithshka t' u ðorëzojn mullîsve barrtorët, ðo t' a mârrin me pergjegje.

§ **334.** Po hupi gjâ, ðâmi âsht i mullîsit e jo i barrtorit; aq sá u hupi mullîsi, ðo t' u lajë.

§ **335.** «Mullîni e farka e kan me renð.»

§ **336.** Me at renð, qi të vîjn barrtorët, mullîsi âsht në ðetyrë m' u blue barrët, pá pasë para sŷsh mik e ðashamirë.

§ **337.** Mullîni i lshuem katunðisht ðitët e renðit i ká të caktueme.

§ **338.** Po e pat të zo'n mullîni, blîmi shkon si të vîjn barrtorët, gjithnji si te farka, te kroni e te trapi. Të gjitha këto nðjekin renðin e t' arðhunit.

§ **339.** Po pate renðin e blîmit të caktuem, nji ðitë a gjymës, shkove me blue eðhè e gjete xânë, tager ké me nðalë gurin e me i a kputun blîmin, me i a hjekë millët e ðrithët e me blue vetë.

§ **340.** Nuk pate renðin e blîmit të caktuem, shkove në mullî eðhè gjete njiqinð barrtorë, ðo të rrîsh me pritë, a shko në mullî tjeter.

NVE I SHTATËDHETËT.

Vija e Mullînit.

§ **341.** Vija e mullînit, po kje e bleme me plang, nuk munð t' a ulë kush, s' munð t' a luej e s' munð t' a thajë kush.

§ **342.** Kjo ví, po kje e bleme me âmë e me plang, thirret plangçore; prá, eðhè në thafët ara, gurët nuk munð t' i thajë kush.

§ **343.** Po kje nji ví, si e mullijve si e arnâjeve, e me ujët e kësaj vije ujten arnâjet e bluejn mullîjt, gurët e mullînit ðo t' jesin në të thát e bîmët ðo t' ujten,

1) „Fr. 19. Nautae, caupones, stabularii quod cujusque salvum fore receperint, nisi restituant, in eos judicium dabo". Fr. I. pr. de naut. comp. stab. (XIV.)

per arrsye qi «Po s'pate shka me korrë, s' ké as shka bluen.»

§ **344.** Sá per brimë të mullìjsve, pse u thajn gurët e mulllijve, qi ata kan veçanerisht, kanuja nuk u a gjegjë vajin eðhè i thotë se «Per ðugâjë e per mullî nuk giobiten shokët.»

§ **345.** «Vija e mullinit lypë uðhen e vet.»

§ **346.** Uðha ðo të jetë e gjânë tetë kambë, sá kû munð të kalojë kali me barrë.

§ **347.** Kjo uðhë lypet, pse ðo të kalojë mullîsi per me ðlirë vín e per me reshtun ujët.

§ **348.** Per të reshtun t'ujit, gjithsá mullîs të jenë, ðo të ðalin zbashkut në ví; aj, qi të mungojë pá lêje të shokvet (të mullîsvet), ðo të lajë giobë permbas së premes së mullîsvet. Në ket giobë nuk mêrr pjesë tjeterkush posë mullîsvet.

§ **349.** Po i ðiq kush nðo 'i mullîsit në shpí, kanuja e liron per tetë ðitë prej çðo pûne, qi t' a két katunði perbashknisht, e nuk munð t' i shkojë kush te ðera, per me i a lypë pûntorín as per katunð as per mullî.

§ **350.** Mbas tetë ðitësh ðo të çojë pûntorin, me kênë eðhè i Derës së Gjomarkut.

NYE I SHTATËDHETEPARË.

Vada.

§ **351.** «Vija e arnajeve nuk luhet as nuk nðalet.»

§ **352.** Vija ðo të jét qitë heret me nji farë tregut e të liðhun nðermjet të shoqnís; at treg tash nuk munð t' a luej kush.

§ **353.** Venðet, neper të cillat kalojn vijnajet, jânë të shkeluna me Pleq e me gjinð: ajo e shkelme thirret e ðame eðhè e kputme e âsht bâ pleqní.

§ **354.** Pleqnija e ré s' munðet me shkelë të vjetren, sepsè «Plak mbí plak kanûja s' bán.»

§ **355.** Shka kan pá me uðhë të parët, nuk munð e prishin të mbramët.

§ **356.** Eðhepsè të kjahet kush per ví, vaji nuk i gjegjet, pse vija ká pasë kalue neper at venð para se ká fillue vaji: prá eðhè n' u shkrîftë me pêgje, s' ká gjýgj, qi munð t' a nðalë vín.

§ **357.** Vija ká rrjeðhë, eðhè e ká bâ venðin âmë; âma e bân venðin plang; prá aty ðo të rrijë, ðo të hecë e ðo të pûnojë.

§ **358.** Prej plangut të vet nuk munð t' a luej kush kenð; pûnen s' munð t' i a nðalë kush kuej, sepsè e ká bâ themel: «themeli nuk zhgulet», â' në kanû.

§ **359.** Vija, si e arnâjeve si e mullijve, âsht per të mirë të shoqnís; ðoemòs ðo të kalojë nper nji venð. Kû t' i biej shesta, kanûja na vên ðetyrë me bajtë si të leten si të ranðen.

§ **360.** «Per nji shpí s' lêhet m' u thá nji katunð». «E mira e perbashkët i paravêhet ðâmit të veçanët».

§ **361.** «Vija e katunðit të kalon rrâzë votret».

§ **362.** Tuj kênë se pûnohet per të mirë të perbashkët, kû t' i biej shesta vís, aty ðo të kalojë, eðhepsè nuk ké renð ujit në ví.

§ **363.** Ujët nuk ðin të ðreðhun termal e teposhtë: n' i raftë kryet kah venði i yt, s' munð e nðalish.

§ **364.** Si të shestohet të kaluemt e vís, e të mbushet menðja me trajtue shpín nðer shêje të vís, nuk munð t' i luejsh, eðhè votra me të rá aty; rrâzë kësaj ðo të kalojë vija.

§ **365.** Po rá vija neper truell t' anò, ti nuk munò e nòalish, porsè shoqnija òo t' a perligjë dâmin, qi të gjên, a tuj.të bâ pjestár n' ujët e vís, a me çmim, a tuj të lshue nji venò tjeter.

§ **366.** Po të ngurroi menòja në kryeneçí, vija s' nòalet; e mira e bashkarís e lypë: po s' u nòreqe me shokë, gjygji t'a mërr venòin e munòet eòhè me t' a bâ giobë.

§ **367.** « Pûna e çon vín e ujit, por nuk munò t' a ulë ».

§ **368.** Me ulë vín e vaòës kanûja s' e bán, pse kishte me òalë mâ poshtë se i âsht kênë lshue masa, e kishin me mbetë në të thatë arët e hueja.

§ **369.** Aj, qi të vêhet me pûnue n'âmë a në plang të vís, a òo t' a prishë, a òo t' a ulë, a òo t' a çojë vín.

§ **370.** Të prishmen e t' ulmen e vís kanûja s' e bán; prá òo të çohet.

§ **371.** Atê, qi të perkasë në plang të vís per të mirë të shpís së vet, kanûja s' e nòalon, porsè òo të shikjojë mos me i a sjellë dâmin kuej, qi mos të mêjë ujët, a mos të shkojë vonë e aròhmja e ujit prej òreòhimesh.

§ **372.** Po e luejti kush plangun e vís per fitim të vet, në òetyrë âsht me pûnue vetë me e çue më tê, pá i òhânë kush nòimë e krah me pûntorí.

§ **373.** Dâmi e fitimi jânë per shpí të tij.

§ **374.** Po i u mbush menòja kuej me e çue má nalt vín e ujit, por në truell të vet, per me trajtue a mullî a valanicë, âmen e ré të vís òo t' a qesë vetë, porsè ujët òo të hecë neper ví plangçore.

§ **375.** Po e prishi kush vín e kuej òeshtas, posë qi òo t' a nòreqë, aj òo t'u láj eòhè dâmin renòtarvet, e giobitet per mbas ranòsís së fajit.

§ **376.** « Vija e ré s' munò t' a thajë të vjetren ».

§ **377.** Vija e vjeter e ká xânë plangun e vet; prá vija e ré nuk munò t' a thajë.

§ **378.** Kanûja ká vû ket leçí të mos shumohen vijnajet, se nuk kishte me u òalë në skâj paòive e pêgjeve.

§ **379.** Nji ví ká xânë plang kush e òin tash sá faqe nierit; s' ká pranòej as plak as kanû, qi munò t' a thajë me ví të ré.

§ **380.** « Vija e katunòit ká òasat e veta ».

§ **381.** Aj, qi ká renòin e ujit e qi i òuhet me ujtë a aren a livaòhin a kopshtin etj., vetë âsht në òetyrë me òalë e me xânë òasat.

§ **382.** Dasat e vís xêhen e hiqen me të rám a me të mârrun të òiellit, a si t'a két kush ujët: krejt a gjymsen e vís a nji kerçik.

§ **383.** Me shterrë vija qyshë m' âmët, a prej shinash, a prej se u shperthye vetë, të gjith sá pjestarë të jenë në ví, òo të òalin me e nòreqë e me e reshtun ujët.

§ **384.** Po u thye ujët në venò të nòonjanit, qi ká kerçikun në ví, òo t' a nòreqë vetë.

§ **385.** Po u thye vija në venò të njanit, qi s' ká pjesë në ví, renòtarit t' ujit i perket me òalë e me e xânë.

§ **386.** Po thej ujët e vís bagtija, i zoti i saj òo t' i a lajë dâmin të dâmtuemit.

NVE I SHTATËDHETEDVTË.

Ujemi.

§ **387.** Ujemi i blîmit, qi mêrr mullîsi per se të cillen barrë, perbâhet prej njij babûnie.

§ **388.** Mullîsi ká tager n' ujem, si gjith i cilli pûntuer në rrogë të munòit. Pûntori òon rrogen e vet, ashtû eòhè mullîsi

ðon ujemin e vet.

§ **389.** Barrtori âsht në ðetyrë me lá ujemin mbas së premes së kanunit.

§ **390.** « Kishës, mullînit, farkës e perbûjtores s' i pritet kush mik. »

§ **391.** Në mullî bluhen gjithfarë kokrrash eðhè msŷn gjithnðuer nieri, seicilli per pûnë të vet e nevojë të vet.

§ **392.** Tuj shkue në mullî, strajcen e bukës e mêrr seicilli me veði e, sá të rrijë në mullî, han buken e vet.

§ **393.** Mullisi bluen jo per nðerë, por per me mârrë ujem per fitim të vet.

§ **394.** Mullisi mêrr pergjegje per barrtorë e per barrë mje qi të ngarkojë barren e blueme e t' u thonë « uðha e marë ».

§ **395.** Si të shtegtohet barrtori e, porsá të largohet prej hijes së mullînit, i ðuel kush para e, a e vret a i a mêrr kush kalin me gjith barrë, mullîsit as s' i pritet mik as s' i xêhet kryet, perposë n'i rafët nðore barrtori.

KRYE I KATERMBDHETËT

GJOJA.

NYE I SHTATËDHETETRETË.

Percaktimi i gjojës.

§ **396.** Kanûja nuk ká caktue nðo 'i kohë per nðalim të gjojës; në çðo stinë gjoja âsht e lirë nðer male t' ona.

§ **397.** Me arðhë kush me gjuejtë me langoj a me zagarë nðer rrethe shpijash të hueja, i zoti i venðit ká tager me e nðalë e mos me e lânë me gjuejtë.

§ **398.** Mbrenða kufînit të huej nuk munðet me hî kush per gjojë; po muer ket guxim kush, gjoja i nðalet e kthehet në shpí pá gjâ.

§ **399.** Po ðuel katunði katunðisht me gjuejtë, gjithshka të vrasin ðo t' a ðajn rrethas.

§ **400.** Pêsëðhetë vetë me kênë tuj gjuejtë e nuk vrasin tjeter por veç nji leper, aq pjesësh ðo t' a ðajn.

§ **401.** Me ðalë 50 vetë me gjuejtë e me kênë gjymsa me armë e gjymsa tjeter pá armë, paraz mârrin pjesen e gjojës, per arsye se me nji qellim ðuelen në mal. Të pá-armatosunt u apin nðimë t' armatosunvet, kû me brimë kû me rojë e kû me rrethim të venðit.

§ **402.** Po e çoi nðo 'i gjâ zagari i gjuetarvet, e kjo msŷhet me kapercye uðhen e maðhe, uðhtari, qi nolli atypari ðreðhë armen eðhè e vret, nuk munð t' a mârrë.

§ **403.** Shpêzi i vrám âsht i të zot't të zagarit e, uðhtarit, qi e vret, i lahet ðâmi i fishekut me fishek.

§ **404.** Aj, qi t' a pergjakë a t' a vrasë shpêzin, i a mêrr «Shengjeten».

§ **405.** Shengjeta perbâhet prej mushknísh, e kaptinet per shpêz, qi bahen.

§ 406. Shengjeta e derrit (thiut t' eger) pebâhet prej kaptinet, mushkníshe prej njij shollit të lkurës, qi dorërasi do t' a ketë posaçe.

§ 407. Aj, qi mêrr shengjeten, do të mârrë edhè shpatullen si të derrit si edhè të kaprollit e mbas kanunit do t' i a çojë Priftit të Famullís.

§ 408. Dorërasi, posë shengjetet, ká pjesë në mish e në lkurë të çdo shpêzit të vrám, si të gjith gjuetarët tjerë.

§ 409. Po duelen gjashtë gjuetarë me gjuejtë edhè vrasin nji derr, shengjeten e mêrr dorërasi e misht e lkuren e dajn zbashkut.

§ 410. Po kjenë permbí gjashtë, dorërasi mêrr shengjeten e krejt lkuren e misht e dajn per krye gjuetari.

§ 411. Po s' u hetue dorërasi, shengjeten e mârrin të gjitha pushkët e shtíme, misht e lkura dahen per krye gjuetari.

§ 412. Mos qitët lkura e derrit aq parë opanga sá gjuetarë të jenë, do t' a presin e do t' a dajn copa-copa.

§ 413. Aj, qi e shiton shpêzin, i lír âsht me e mârrë mbrapa neper çdo katund a flamur.

§ 414. Me u vrá shpêzi i shituem prej gjuetarësh tjerë, shengjeten e mêrr aj, qi e shitoi, misht e lkuren e dajn të dyja lagjet e gjuetarve.

§ 415. Shpêzi i shituem, po s' u ndoq prej atij, qi e shitoi, âsht i atij, qi t' a vrasë.

§ 416. S' âsht kanû me e peshue në kandár misht e gjâs, por, si t' a coptojn aq pjesësh sá gjuetarë të jenë, e qesin short si t' i biej kuej; ase i a lâjn njanit edhè e dán si t' i vîjë per doresh.

§ 417. Me ndollë gjuetarët në mal tuj gjuejtë e, porsá të qesin pushkë, bertet prej malit kush: «A e vrát, or juni?» — edhè u turren e erdhen, tuj e gjetë shpêzin pá u luejtë prej vendit e të rrxuem prej pushke, ata bâhen pjestarët e gjojës, si të gjith tjerët.

§ 418. Po shpejtuen gjuetarët edhè e dynden shpêzin prej atij vendi në tjeter, s' kan tager n' at gjojë.

§ 419. Po dole me gjuejtë, edhè t' u shoqnue ndokush me pushkë a edhè pá pushkë, në vraísh gjá, do t' i apish pjesë.

NYE I SHTATËDHETËKATERT.

Shpêzi i ndjekun mbas gjurmësh.

§ 420. Gjât e ndjekuna mbas gjurmësh, po u gjeten të hime a në zgaver të lisit, a në shpellë, aj, qi i ndoq e i gjet, do t' a rrethojë me gjurmë trí heresh lisin a tre rreshta gjurmësh do të bâjë para shpelle.

§ 421. Aty, kû të shifen gjurmë, sá per at herë nuk mund të hullet kush.

§ 422. Njiqind dhelpna, shqerth a vjetulla të ndjekuna prej njij tjetri e të hîme mbrenda gjurmësh, nuk ká tager kush me u húll; tagri âsht i gjurmve të para.

§ 423. E vûna per gjurmë nji shpêz e del tjetri edhè m'a pret rrugen, pá diejtë se ká kend permbrapa, edhè e mshilë në në shpellë a në zgaver të lisit, tuj e rrethue trí herësh me gjurmë, e mbas do kohe behem un, qi e pata vû perpara, nuk kam tager m' at shpêz: âsht i atij, qi e mshili.

§ 424. Po e vûna per gjurmë nji shpêz edhè e mshila a në shpellë a në zgaver të lisit e u vûna me pré lisin a e msýna shpellen per me e xjerrë, ky më del e hikë, e mârr mbrapa edhè e ndjeki mje qi më futet në shpellë a në zgaver të lisit të gjurmuem mbas kanunit, nuk mund t' i shkapercej gjurmët: do t' ulem aty me

pritë mje qi të vîjë i zoti i gjurmvet.

§ 425. Si të vîjë i zoti i gjurmvet, munðin e së premes së lisit ðo t' a hjekin zbashku, e shpêzët e xjerrun ðo t' i ðajn.

§ 426. Me bâ me i kcye menðja të zot't të gjurmvet të para e mos me lânë tjetrin me mârrë shpêzin e vet, qi i hiku e u mshil aty, kanûja i nep tager me mârrë shpêzin e hikun prej vathit të tij në vath të huej.

§ 427. Shpêzi i nðjekun prej njanit, hikë eðhè futet në shpellë a në zgaver të lisit të xânës a t' ograjës së huej, ky nuk munð të hîjë mbrenða xânës a ograjës pá lêje të zot't. Po ðesht me xjerrë shpêzin, ðo t' a ðajë pergjymës me të zo'n e xânës a t' ograjës.

§ 428. Duel kush me gjuejtë e i u vû mbrapa zagari i huej, çðo gjâ qi të vrasë, i zoti i zagarit s' ká pjesë. N' e kapët me paði, pûntorín e ðitës ðo t' i a lajë të zot't të zagarit: 5 grosh.

NYE I SHTATËDHETEPÊSËT.

Gjoja e peshkut.

§ 429. Gjoja e peshkut, si eðhè gjoja e gjâs, nuk ká nðalim të caktuem prej kanûnit. Në çðo stinë të vjetit gjoja e peshkut âsht e lirë.

1. Gjoja nðer lume e prroje.

§ 430. Per të giatë të rrjeðhës së çðo lumit, mbrenða kufînit të katunðit të vet, munðet me gjuejtë peshk kushðo i katunðit e nuk munð t' a nðalë kush.

§. 431. Mbrenða kufînit të njij katunði nuk munðet me arðhë e me gjuejtë njî i katunðit të huej.

§ 432. Neper prroje, qi jânë në nji lagje të katunðit, nuk munð të shkojë kush me gjuejtë peshk veçmas, por ðo të ðalë kuvenðisht.

§ 433. Sá peshk të xêhet, ðo të ðahet per tym t' asaj lagjje.

§ 434. Po u çuen pêsë-gjashtë vetë prej njij shpije e prej njij tjetre nji nieri kalli i vetem, peshkun e xânun ðo t' a ðajn per shpí e jo per krye.

§ 435. Në prrue, qi âsht râzë shpís së njanit, pá lêje të zot't nuk munð të shkojë kush me gjuejtë aty peshk; por ðo t' a bâjë me ðije të zo'n, e ky, a shkon vetë, a çon nji xêvenðsë të vetin, a i ep lêje atij, qi e hetoi peshkun, qi të gjuej lirisht.

§ 436. Po u beh kush — a mik a kushðo i katunðit — mun në kohë të gjojës së peshkut, ðo t' i epet pjesa në gjojë. Kanû âsht mos me percjellë as mikun as shoqin pá gjâ.

§ 437. Peshku, qi xêhet me rret, plûmç, me perzivoj e kariqe, të zotët e këtyne veglave mârrin ka ðý pjesë të gjojës.

§ 438. Peshku i xânun ðo të ðahet me kokerr e aq pjesësh a grumbujsh sá gjuetarë të jenë, e manðej ðahet me short, si t' i biej kuej.

2. Gjoja e peshkut me kosh a me kofen.

§ 439. Kofna a koshi nuk munð të vêhen per báll t' arve të hueja, nen të cilat rrjeðhë lumi.

§ 440. Po i u mbush menðja kuej me vû kofnen a koshin per báll të tokve të hueja, ðo të mêrret vesht me të zo'n e tokës e, per ne e lashtë ky me i vû, si kofnen si koshin, ðo të gjuejn zbashku, ase herë njani, herë tjetri.

§ 441. Si të vêjë kush kofnen a ko-

shin, tjeterkush nuk munð t'i vêjë permbí ta, eðhepsè në venð të vet.

§ 442. Po muer guxim kush, tuj vû kofnen a koshin permbí tjetrin vetem prej mllefit, katunði ká tager me u hjekë kofnat të ðyja lagjevet, e mos me i lânë me gjuejtë aspak.

§ 443. Po pat kush per të lshue nðo'i lanðë (trenë) neper lum e i bâni me ðije të zotët e kofnes a të koshit qi t'i hjekin mje qi të kalojë lanða, po nuk i hoqen e i shgatrroi lanða, ðâmi âsht i të zot't të kofnes e të koshit; i zoti i lanðës s' u ká nðo 'i ðetyrë.

3. Gjoja e peshkut me rrjell.

§ 444. Nðer hurðha a nðer venðe t' ujit të nðêjun, qi gjinðen mbrenða kufînit të huej, nuk munðet kush me lshue rrjell per me mbytë peshk.

§ 445. Po i ðha lêjen i zoti i hurðhës, gjojen e ðajn pergjymës.

§ 446. Në gjojë të peshkut me rrjell, mêrr pjesë vetun aj, qi bjen ngarkicen e rrjellit.

4. Gjoja e peshkut me bâr.

§ 447. Po u lshue bari neper hurðha, per të giatë të lumit, a neper prroje, peshku i mbytun âsht i atyne, qi lshuen barin.

§ 448. Per njizetekater orë nuk munð të hullet kush me gjuejtë nðer këto venðe.

§ 449. Peshkun e mbytun 'me bâr, munð t' a mârrin mbrapa të zotët e barit per të giatë të lumit, pá muejtë kush me i nðalë, eðhepsè shtŷhen per të giatë të katunðeve të Flamurit të huej.

§ 450. Krye 24 (njizetekater) orësh, tagri i atyne, qi lshuen bâr, mbaron.

§ 451. Si të jét lshue bari prej njânes lagje, lagja tjeter nuk munðet me lshue barin tjeter as mbí as nen ata, qi e lshuen perpara.

KRYE I PÊSËMBDHETËT

TREGTIJA.

NVE I SHTATËDHETEGJASHTËT.

Percaktimi i tregtis.

§ 452. Kanuni i tregtis a blén e shet pá qyshke, ð. m. th. me të kputun, a eðhè me qyshke, faqe ðishmitarve, a eðhè me kapár.

§ 453. Kapari âsht njaj grosh (të hollash), qi epet para se të mirret në ðorë gjâja, qi blehet.

§ 454. «Kapari t' a bân gjân t' anðen, porsè ðo të lajshë shka të jesish pertej».

§ 455. Po ðhae nji a njiqinð grosh kapár, ti jé i zoti i gjâs së kaparueme.

§ 456. «Kapari i mârrun nji herë, nuk kthehet mâ».

§ 457. Si t' epet kapari, njiqinð blesë

me ðalë, shitsi nuk munð të luej mâ.

§ **458.** Po u penðue blesi, eðhè njiqinð grosh kapár me pasë ðhânë, i hupin.

§ **459.** Me bâ me u rrêjtë shitsi, tuj i a shitë tjeterkuej gjân e kaparueme, pse i ðha mâ teper aj tjetri, tregu âsht i paligjshem.

§ **460.** Po hîni pûna nðer Pleq e pêgje, kanuni e bân shitsin qi t' a stermârrë gjânë e t' i a apë atij, qi e pat kaparue.

§ **461.** Me bâ me i rá moh shitsi, se nuk ká mârrë kapár, e ðhânsi nuk ká ðishmitár, kanuni e çon në bé: po bâni bé, kapari hupë.

§ **462.** Gjâja e bleme me qyshke, po ðuel e metë, i kthehet të zot't.

§ **463.** Gjâja, qi blehet me frigë mos âsht e vjeðhun, po i ðuel i zoti, mbasi u blé, blesi i çon te aj, qi i a shiti e çmimin, qi pat ðhânë per at gjâ, ðo t' i a kthejë shitsi i gjâs së vjeðhun. — Parimi i kanunit âsht: «Kûðo qi t'a gjéjë gjân e vet i zoti, e mêrr».

NVE SHTATËDHETESHTATËT.

Tregu i tokës.

§ **464.** Para se të shitet nðo'i tokë, a renði i vaðës, a renði i mullînit, ðo t' u çohet te ðera kushrîjve, vllaznís e fisit.

§ **465.** «Kufîjari blén token e kufîjarit, po s' e bleu kushrinija, vllaznija e fisi.»

§ **466.** Po s' e blén të permenðunt e as kufîjari, i zoti âsht i lír me i a shitë cillitðo në katunð.

§ **467.** Po s' e bleu as katunði, atbotë jé i lír me i a shitë çðo blesit.

Oroe.

Gaði kurr nuk ká nðollë nðer Malsí t' ona, qi âsht shitë nðo 'i tokë a mullî a renði i vaðës jashta katunðit. Po s' e xén kryet kushrinija, fisi e kufîjari per me blé at tokë a mullî a renðin e ujit, katunðî ðo të shitet e të pershitet e nuk bán qi t' i blejë i largti e t' u hijë nðer hunðë.

§ **468.** Po u çue kush eðhè shiti token, mullînin a renðin e ujit, pá jau leçitë kushrijve, vllaznís, fisit a kufîjarit, tregu âsht i paligjshem kah kanûja.

§ **469.** Të permenðunt kan tager me bâ qi të shkmehet aj treg.

§ **470.** Blesi nuk munð të bâjë fjalë, tuj e ðijtë se bleu jasht uðhet, por ðo t' i mârrë të hollat e veta.

§ **471.** Po tha blesi, se i a ká vû ket oroe shitsit para se t' a blete token, e eðhè e vertetoi ket pûnë me ðorë në bé, shitsi permbas randsís së fajit ðo të giobitet, porsè tregu i tokës jet se jet i paligjshem e ðo të shkmehet.

§ **472.** Vllau i ðám e kushrinija e ngiatë e blén token 100 grosh mâ lirë se vllaznija e fisi i largtë. (Dukagjini, Shala, Shoshi etj. 500 grosh mâ lirë i a ep t' afermit se të largtit.)

§ **473.** Toka e shitun me qyshke: Un po t' a shes ket tokë sot, por neser, t' u mbush menðja tý m' e stershitun, nuk munð t' i a epsh tjeterkuej, per pá m' a prû mue persrí te ðera.

§ **474.** Ky qyshk e liðhë blesin e nuk munð t' i a shesë tjeterkuej, per pá i a çue te ðera shitsit të parë.

§ **475.** Po u shit toka pá qyshke të permenðuna, blesi âsht i lír me e shitë atëherë kúr t' i mbushet menðja.

§ **476.** Tokës së shitun e mullînit a renðit t' ujit kanû âsht m' u pí rakín.

§ **477.** Rakín ðo t'a qesë aj, qi blén.

NYE I SHTATËDHETETETËT.

Tregu i armve e i kalit.

§ 478. «Pushka e kali e kan kûj mbë kûj».

§ 479. Po bleve armen, e të tha shitsi: «E bajshë me nderë!», e e vore në krrabë me dorë t' ande, të mbetë në derë, edhè n' i a gjetsh ndo 'i gand mbrapa.

§ 480. Arma blehet gjithherë e mbushun.

§ 481. Po bleve kál, e lidhe në kûj me dorë t' ande, solle shpinen e e gjete cofët, dâmi âsht i yti, të zot'i do t' i epen të hollat.

§ 482. Kali blehet gjithherë me kapister.

§ 483. Po bleve nji ká a lopë etj. me qyshke: po duel kjo gjâ e kelbazët mjè diten e Shen Gjergjit, — e duel e kelbazët, i zoti do t' a mârrë e blesit do t' i a kthejë mje në të mbramin dýsh, qi muer per at gjâ.

NYE I SHTATËDHETENANDËT.

Çmime në kanû.

§ 484. Mbas kanunit:

1. Plangu a trolli i shpís .	bân	500	grosh
2. Nji copë tokë, qi qet 100 grosh dobí . .	„	500	„
„Njiqind grosh dobí pêsëqind grosh tokë".			
3. Penda e dheut: per mbas toket; per detyrë xêhet në të randë.			
4. Shortja e zabelit, rendi i mullînit e i ujit: si të jetë vendi.			
5. Ullîni i mirë	„	100	„
6. Lisi per lândë a per trén	bân deri	23	„
7. Barra e drithit «grosh e okë»	bân	100	„
8. Rêmet xêhen në të randë: Kazâni . . .	„	500	„
9. Kusîja 15 okshe . .	„	100	„
10. Tepsija e mirë . . .	bân	50	grosh
11. Oka e leshit të palám .	„	5	„
12. Oka e kmendës . . .	„	3	„
13. Pashi i zhgûnit të shkelun	„	20	„
14. Zgjoni i bletës me mizë	„	50	„
15. Oka e mjaltës . . .	„	5	„
16. Oka e dyllit . . .	„	5	„
17. Oka e vênës . . .	„	1	„
18. Oka e rakís së rrushit	„	5	„
19. Oka e djathit . . .	„	5	„
20. Oka e tlyenit të pashkrîm	„	10	„
21. Oka e tlyenit të shkrîm	„	15	„
22. Oka e mishit	„	3	„
23. Oka e mishit të thiut të thatë	„	10	„
24. Oka e kafes	„	9	„

25. Oka e sânës . , . . bân 10 pare
26. Nji parë opanga . bâjn 5 grosh
27. Delja a ðhija . . . bân 50 „
28. Kingji a eðhi . . . „ 20 „
29. Dashi a skjapi per o-giç kumbone . . . „ 100 „
30. Viçi sá të lejë . . . „ 50 „
31. Mzati . . . . . „ 200 „
32. Kau i hullís . . . . „ 400 „
33. Lopa barrës . . . . bân 300 grosh
34. Kali i barrës . . . . „ 590 „
35. Mushku bân 1000 mje në 1500 „
36. Gomari . . . . bân 300 „
37. Thiu bân 50 mje në 100 „
38. Thiu i mbajtun . . bân 500 „
39. Huta (Martina) . . „ 500 „
40. Pistole të barðha (të ngrîme) . . . . bâjn 1000 „

NYE I TETËDHETËT.

Uðhtari i paguem.

§ **485.** «Bân rrugë, mêrr rrogë. — Kali me qirá ká lkuren mbë trá».

§ **486.** Uðhtár thirret aj, i cilli bân rrugë per rrogë per nji pûnë të huejen.

§ **487.** Uðhtari nuk shkon me nðore të ðerguesit, âsht nðorja e vetveðit.

§ **488.** Po e gjet gjâ në rrugë uðhtarin, nuk i pritet mik ðerguesit.

§ **489.** Uðhtari si eðhè shkuesi bâjn rrugë per kpucë e me bukë të vet, pranðej s'jânë nðorja e kuej.

§ **490.** Po ðuel uðhtari fill prej shpís së vet, eðhè e vrau kush, nuk i pritet mik as shpís, qi e ðergoi per pûnë e as shpís, së cillës i ðergohet.

§ **491.** Po ðuel uðhtari prej shpís, qi e ðergon a prej shpís, së cillës i kje ðergue, e po e gjet gjâ me bukë të tyne, u pritet mik, si mbas Kanunit.

NYE I TETËDHETEPARË.

„Gjâ çdo gjâ".

§ **492.** Kanûja e hershme — si eðhè e kohve të vona në shum rasë — nuk ká pasë njoftë çmîme të hollash e ðetyrët laheshin me «gjâ çðo gjâ».

§ **493.** Kanuja nuk bán qi të ngushtohet kush me i lá me çmim të hollash:

a) ðâmet,
b) gjoben,
c) gjaqet.

§ **494.** Po bâni ðâm kush me gjâ n'arë, në kopshtë, në vështë a në livaðh, i zoti i gjâs ðo t'a nðreqë të ðâmtuemin me bimë per bimë të ðâmtueme.

§ **495.** Po rá kush në giobë të katunðit a të Flamurit, gioba lahet me bagtí: me lopë, qé e ðesh e jo me çmim të ho-

llash (1).

§ **496.** Po vrau kush kenð, gjaku lahet me «gjâ çðo gjâ»: me bagtí, me tokë e me armë. — Saðo qi në këto kohë të vona per gjak ðo të late ðorërasi të holla, por eðhè armë.

§ **497.** Gioba e vrasës lahet me „gjâ çðo gjâ", si eðhè gioba e fajeve të ranða faqe katunðit a Flamurit, si per trathtí, per mik të prém e tjera,

§ **498.** Mâ e ulta giobë mbrrîn mje në nji ðash e mâ e nalta nuk munð të kalojë mbí njiqind ðesh (2).

BKSH

1) Damnum alio nomine mulcta est dicta: et antiquissimis temporibus in ovibus et bubus dumtaxat constitit. (Rit. Rom. p. 257, A. *Gellius*, XI. I.)

Kanûni i Lekë Dukagjinit i ndertuar, por jo i trajtuar në shekull të XV, defton se bagëtija ish monedha e stergjysherve t' egjer t' anë. (Z. F. *Konica*, „Albania", 1907, XI. Nr. 3. faqe 58.)

2) Minima autem mulcta est ovis unius ... suprema duarum ovium, triginta boum, pro copia scilicet boum, proque ovium penuria. (A. *Gellius*, Noct. Attic. XI, 1.

LIBER I CJASHTËT.

TË DHÂNUHAT.

NYE I TETËDHETEDYTË.

Uhaja.

§ **499.** Kanûja e malevet nuk njef uhá me shtojca fitimesh (Fajde). 1)

§ **500.** Kanûja njef uhá të fjeshtë: sá të dhaçë ké me më dhânë.

§ **501.** Per me shndoshë pûnen e uhás e per me largue çdo dyshim pabesije per uhá të dhânun, mundë të mirret pengu.

§ **502.** Pengu perbâhet prej njij sendi, qi të két çmim a sá uhaja e dhânun, a edhè mâ teper.

§ **503.** Pengu, qi mirret per uhá të dhânun, mundë të xêhet si «Peng hupës».

§ **504.** Pengu i hupun xêhet atëherë, kúr aj, qi mêrr uhá, i lidhet uhasit a me prû uhán në ditë të çaktueme, a me lânë pengun, qi të hupë.

§ **505.** Uhaja e prûme në ditë të caktueme e shperblen pengun.

§ **506.** Po s'u prû uhaja në ditë të caktueme e nuk erdh mârrsi me u pá me uhasin, ky ká tager me shitë pengun e me xjerrë uhán e vet.

§ **507.** Dita e caktueme vijon mje në prendim të diellit e uhasi do t'a presë detyrsin mje në prendim të diellit; po s'erdh, pengu i shitet.

§ **508.** Shka t'i dalë teper uhás së dhânsit prej pengut të shitun, do t'i a dorzojë të zot't të pengut.

Oroe.

Mbas parimeve të permendüna e mbas kallximit të burrave të lashët, Shqyptarët e hershem të Malevet t'ona nuk kan pasë diejtë as me dhânë as me mârrë uhát me shtojca fitimesh; ky ves i mbrapshtë fort vonë do të két hî në két Shqypnín t'onë.

---

1) Nemini mutuum dare ad foenus liceat. (*Plato*, tom. II. Lib. IV. de Leg.) Olim apud Romanos fures condemnabantur in duplum, foeneratores vero in quadruplum restituendum. (*Cato*, apud Ciceronem. Lib. III. de Off.)

Foenus agitare et in usuras extendere, ignotum. (*Tacitus*, Germania. XXXVI).

NYE TETËDHETETRETË.

Vadja. 1)

§ **509.** Vadja e uhave âsht nji kohë e caktueme, në të cillen detyrsi do t' i a çojë të zot't uhán e mârrun.

§ **510.** Uhaja munò t' epet me besë e burrní, me dorzaní a edhè vetem tuj e shndrrue me peng. Mbí pêgje shif: Liber VI, Nye LXXXII, «Uhaja», f. 56.

KRYE I GJASHTËMBDHETËT

E FOLMJA, E FALMJA

NYE I TETËDHETEKATERT.

E Folmja.

„ E folmja âsht në fund të kuletës ".

§ **511.** E folmja âsht prêmtimi i njij sendi, qi i bân kush kuej per nji múnd, qi do të hjekë.

§ **512.** E folmja prêmtohet: per nji pleqní, per nji uòhtim a shtegtim, per pajtim të gjakut, per shkuesí a per mjek.

§ **513.** E folmja perbâhet prej njij çmimi, qi munò të mbrrijë mje në 500 grosh.

§ **514.** E folmja prêmtohet edhè pá e permendë caktimin e çmimit me të holla, b. fj.: Ké nji parë opanga të holla, per në m' a marosh ket a at pûnë.

Opangat e holla kan çmim 10, 20 mje 25 grosh.

Opangat e trasha prej 50, 100 mje në 500 grosh.

Oka e kafes prej 50 mje në 500 grosh.

Oka e kafes kokerr xêhet e caktueme per 9 grosh.

§ **515.** Po s' e ndreqi pûnen plaku, uòhtari, shkuesi etj., të folmet nuk epen, e as kanûja s' i a gjegjë vajin per pûnë të pakrveme.

§ **516.** Si t' a ndreqë pûnen, shka t' i két folë kush kuej, do t' i apë; sepsè «E folmja âsht në fund të kuletës».

(1) Me lypë vade; me dhânë vade; me shtŷ vaden — me ardhë vadja: Vades petere; vadimonium promittere; vadimonium deserere. — Labitur interea res, et vadimonia fiunt. (Rituum Romanor. succinta explicatio, G. H. *Nieupoort*, Sectio III. cap. I. De Judiciis. — *Lucretius.*) —

PUSHT

NYE I TETËDHETEPÊSËT.

E Falmja.

„Fala, s' ta fala. Kanûja s' e kapë ".

§ **517.** Po i thae kuej, se ðon me i a falë ket a at senð, e mbrapa e hangre fjalen t' anðe, me «fala, s' t' a fala», kanûja nuk të nget me peng e me plak.

§ **518.** Jé i lír me mbajtë burrnín t' anðe; jé i lír me u shburrnue.

§ **519.** Kanûja thotë: Ftyren e vrugnueme në ðaç laje, në ðaç zezoje eðhè mâ.

BKSH

FJALA E GOJËS.

NYE I TETËDHETEGJASHTËT.

Fjala.

„ Fjala mort s' bân ". — „ Shtriga në gjak nuk bjen ". — „ Goja s' qet kend në gjak ".

§ **520.** Giûha âsht tulit e gjithshka bluen.

§ **521.** Fjala e gojës s' ême hîn në vesh të tjetrit, e i treti e perðoron per rrênim të kuej, un rrî e tallem.

§ **522.** Fjala e ême në shkaktofët vrasë të pergjegjme un rrî e zgerðhîhem; nuk munð të më kapë kush per pûnë të liga, qi shkaktoi goja e ême.

§ **523.** Aj, qi shkon tuj mjellë e tuj hapë fjalë të kqija e gergasa herë per njanin herë per tjetrin, me gojë të kanunit thirret « Argat i keq ». — As e thrret kush në pûnë, as i nep kush rrogë.

§ **524.** A fola a s' fola, goja nuk vulosë gjâ. — Fjalët e sterkqive kanûja s'i mêrr para sŷsh.

Oroe: Shênjimin e fuqín e fjalës së folun në hov të vrasës e shka ðon me thânë « Fjala peng », me kohë ðo të zhvillohen.

NYE I TETËDHETESHTATËT.

Mohi.

§ **525.** Mohues thirret aj, i cilli nuk i vêhet zhgarkimit as shpifjes, kje per nðo'i ðâm, per vjeðhní a per nðo'i vrasë, etj.

§ **526.** Të germushunat e kercnimet prej njij hamenðje kanûja s' i bán. — Mohuesit nuk munð t' i hypet në qafë qi të lajë, pasë e pá pasë, per çðo zhgarkim e shpifje.

§ **527.** Mohuesi vetem atbotë bjen në faj, kúr ky mos të ðuej me arðhë n'arsye.

§ **528.** Zhgarkuesi e shpifsi e bjen n' arsye mohuesin me Pleq e me peng.

NVE I TETËDHETETETËT.

Beja.

„Pertè bén nuk shtŷhet mllefi". (1)
„Bé, e s'ká pertej".
„Beja lán gjaqe".
„Gjânë e djerrun e gjaqet e hupuna i vèn per udhë beja ".
„A bén, a gjàn". (2)

§ **529.** Beja âsht nji sjellje besimtare, per mjet së cillës nieri, tuj ðashtë me ðalë së keq prej njij zhgarkimi të ðhûnshem, ðo të perkasë me ðorë nji shêj besimi, tuj e grishë êmnin e Perendís në ðishmí të së vertetës.

§ **530.** Kjo ðorë beje âsht e pelqyeme prej kanunit të Malevet të Shqypnís si per të ðlirun prej zhgarkimesh, si eðhè per të liðhun bese.

§ **531.** Bén nëgojësh kanûja as s'e pelqen, as s'e tumirë; e per të ðlirun prej zhgarkimesh lypet ðoemòs qi të bâhet beja mbë nji shêj besimi e të perkitet me ðorë.

§ **532.** Beja e Shqyptarit ká ðý pûnë para sŷsh: *a)* thrret Perendín në ðishmí të së vertetës; *b)* i nenshtrohet randimit të ndeshkimevet të perjetshme e giobës së kohshme kah kanûja.

NVE I TETËDHETENANDËT.

Beja mbë „Gúr" e beja mbë Kryq e mb' Ungjíll.

§ **533.** Beja e Malevet të Shqypnís âsht ðý mnðyrësh:

a) beja mbë «gúr», me Kanû (3);

b) beja mbë Kryq a mb' Ungjíll.

§ **534.** Beja mbë «gúr» kah kanûja âsht nder mâ të randat e mâ të mnðershmet bé, qi njef Shqyptari i Maleveț.

§ **535.** Kanû âsht qi, po ðesht me u ðlirë prej njij zhgarkimi mohuesi, ðo të bâjë bé a mbë «gúr», a mbë Kryq e Ungjíll.

§ **536.** Betarë a Poronikë njehen ðisá «ðorë bejet», qi ðo të perkasin Ungjillin, e ðisá tjerë lêhen per me ndigiue bén në Kishë. (Dukagjini)

§ **537.** Bét mbë «gúr» bâhen:

a) per me u ðlirë prej njij zhgarkimi;

b) per me u liðhë me besë kundra hjeksive e trathtive të vendit;

c) per me ndêjë gati me u bâ báll kercnimeve e rreziqeve të perbashkta.

---

(1) Omnis controversiae finis est juramentum. (Shë Pali Hebrejve. VI.)

(2) Eum, a quo jusjurandum petetur, solvere aut jurare cogam. (*A. Gell.* Noct. Att. X. 15.)

(3) Beja „në gúr" ká mbetë qyshë motit. Per „gúr" këtû mirret vesht njaj gúr trekindsh me trí bira, qi mbate nji terezí, me të cillen peshojshin dyllin e qirave, qi kishin menden me çue te Kisha. Kështû ishte njinji si me bâ bé në gúr, si në nji gjâ shêjte e të drejtë.

NVE I NANDËDHETËT.

Kush do t' a bâjë bén.

§ **538.** «Bân e hup, thotë kunûja e jo bân e mêrr».

§ **539.** Bén ðo t' a bâjë aj, i cilli i bjen moh zhgarkimit.

§ **540.** «Mohi ká bén,» — «Mohuesit i bjen beja».

§ **541.** Zhgarkuesit s' i epet beja e nuk i bjen beja, eðhepsè nðoshta e ká pá me sŷ bâkeqin a tuj vjeðhë a tuj vrá.

§ **542.** Arsyeja e kanunit âsht të mos t' i epet beja atij, qi kjahet, pse, ke s' i a priton zhgarkimit, s' kishte me i a pritue as bés, veç t' i ðalë me mârrë.

§ **543.** Të parit i lêhet të shofë bén e të ðytit të bâjë bén.

§ **544.** Kanuni thotë: «Beja nuk mêrr» e «Mârrsit s' i bjen beja».

§ **545.** Porsè, tuj kênë se, mbas parimit të kanunit: «Cubi âsht me bé mbë krah», si per me i a shnðoshë zêmren të zot't të gjâs së hupun, si per me i a mbleðhë pêjt të panðehunit, kanuja ká lânë qi t' i njifet beja me Poronikë.

§ **546.** S' i epet as s' i gjegjet beja atij, qi ðon me lá veðin pá Poronikë, sepsè «Uku e lpîn misht e vet, por të huejin e han».

§ **547.** Parimi i kanunit âsht: «Veðin me e lá me bé e s' i gjegjesh kuej». —

NVE I NANDËDHETEPARË.

„Beja mêrr gjân e vet".

§ **548.** Pak rasë jânë, nðer të cillat kanûja e ká pá me uðhë me lânë qi të «mârrë beja».

§ **549.** Per gjâ në shêj të hupun prej atij, në ðorë të cillit u gjet e qi munð të ðishmojn eðhè tjerët, se âsht e atij, qi e lypë.

§ **550.** Eðhè n' i rafët moh aj, të cillit i u gjet në ðorë gjâja me shêj, kanûja s' i a xên e beja s' i epet.

§ **551.** Po s' u gjegj me i a ðhânë gjânë të zot't, i zoti ðo të bâjë bén se âsht gjâja e tij e gjâja ðo t' i epet.

§ **552.** Po kjau kush nðo 'i ðetyrë a uhá mbë të ðekunin, per të cillat s' ðin a ðon me i hupë prinðja e të ðekunit, tuj i rá moh, parimi i kanunit âsht: «Mohin per të ðekun kanuja s' e xên».

§ **553.** Eðhè në ket rasë «Beja mêrr», ð. m. th. se zhgarkuesi ðo të bâjë bé.

§ **554.** Per çðo ankesë, qi të bâhet mbí të ðekun, beja ðo të bâhet mbí vorr të tij.

§ **555.** Në ðitë të ðame si zhgarkuesi si prinðja e të ðekunit ðo të gjinðen te vorri i të ðekunit, mbí të cillin kjahet uhaja a ðetyra.

§ **556.** Zhgarkuesi ðo të mârrë gurë e ðhé prej vorrit të të ðekunit, ðo t' i vêjë mbë cup të krahit e ðo të siellet trí heresh rreth vorrit të të ðekunit, tuj folë këto fjalë të caktueme per këso bésh:

«Un . . . . kaq e kaq uhá a ðetyrë kjáj mbí ket të ðekun e, në kjosha tuj i u zhgarkue, e bajsha në ket e n' at jetë me gúr eðhè gjithkah kah ká shkelë kamba e tij sá kje gjallë.»

§ **557.** Si të bâjë ket bé zhgarkuesi, uhán a ðetyren, qi kján mbë të ðekunin, ðo t' a lajn prindja e tij.

NYE I NANDËDHETEDYTË.

Beja per derë.

§ **558.** Kanúja e ká lânë shtegun të lír qi t' epet beja eðhè per derë.

§ **559.** Në bé per derë ðo të betohet i zoti i shpís n' êmen të vet e n' êmen të gjindes së shpís.

§ **560.** Me bé per derë i zoti i gjâs së hupun nuk ká tager me vû në bé eðhè gjindën shpís, 'si t' i bâjë bén i zoti i shpís n' êmen të tyne.

§ **561.** Prej çðo beje granija e fmija jânë të jashtuem prej kanunit.

§ **562.** Aj, qi ep bé per derë, ká tager me lânë per bé me Porotë at shpí, mbë të cillen i kján zêmra mâ fort.

§ **563.** Po e veçoi njí shpí i zoti i gjâs së hupun, per me i ðhânë bé me Porotë, ðo të veçojë eðhè sá shpí tjera në katunð, qi kan me i u ðashtë per Poronikë, *se në ðý bé nuk munð të çojë kenð.*

§ **564.** Eðhè në bé, qi epet per derë, ðo të bâhet beja per veði, per gjinden e shpís e per «S e ð i j e».

NYE I NANDËDHETETRETË.

Beja në krye të djelmvet.

§ **565.** Beja, qi bâhet në krye të djelmvet, njehet nðer bé të ranða, eðhè âsht e ligjshme kah kanúja.

§ **566.** Po i u lyp kuej beja në krye të djelmvet, ðo t' a bâjë e ðo t'i a shnðoshë zêmren zhgarkuesit.

§ **567.** Si t' a ðajn ðiten e bés, zhgarkuesi ðo të shkojë te shpija e të panðehunit, e ky, sá djelm mashkuj të két nen kulm, i mbleðhë tubë, u afron krenat, i pshtetë ðuert mbí krenat e tyne e bân bén: «Pasha kryet e djelmvet, nuk t'a kam bâ at rreng, per të cillin më jé beðitë e as nuk ðiej se kush t' a ká bâ!»

§ **568.** Pertè ksaj beje shgarkuesi nuk ká tager me rrekë të panðehunin me bé tjera.

NYE I NANDËDHETEKATERT.

Beja me „Sedije". (1)

§ **569.** «Maja e bés âsht «seðija» (s' e ðija).

§ **570.** «Beja t' a njef eðhè «seðijen».

§ **571.** «Beja s' ká skâj, por s' bân

1) Non fur solum, sed et ille reus tenetur, qui furti conscius, quaerente possessore non indicat. (Glos. ord. c. 29. col. 17).

perbishtnime».

§ 372. Seðija âsht nji mjet, qi kanûja e ká vû per parim, per me i a rruðhë pêjt katunðit, qi mos të bâhet kush hjekës i gjâs së shoqnís a të kuejðo.

§ 373. Seðija lypet pá nðryshim në çðo bé.

§ 374. Eðhepsè s' voðh as vrau aj, qi bân bé, por nðoshta ká nðie a eðhè ðin se voðh a vrau i vllaj a kushrîni a kush tjeter.

§ 375. Kúr të bâhet beja, ðo të thohet: «as vetë, as kush i shpís s'ême e s' ðiej se kush të voðh a të vrau».

§ 376. Pranðej ká vû Poroten kanûja, qi, tuj shkue në bé gjith aj nieri, mos njani, tjetri e i treti munð të ðiej nðo 'i senð kû prej të nðiemit a prej të pamit të njij shêji, e se nuk ðo t'a shesin shpirtin, tuj e lá me bé të rrêjshme nji nieri.

§ 377. Si të bâhet beja me «seðije», s' ká tager kush me i u beðitë mâ per at vjeðhní a gjak të hupun as të panðehunit e as Porotës. Do të shkojë njeti me bâ hetime per gjâ a gjak të hupun. «Bé mbí bé kanûja s' bán».

§ 378. Po s' muejt kush me bâ bén me «seðije», s' ðo të shkojë në bé, tuj menðue se gjinðet në peshim para Perendís e se beja e rrêjshme, posë qi ká rrfén kah shpirti, ajo ká nðeshkimin e faqen e zezë permbrapa, po u hetue. (1)

§ 379. Do të flasë me nðonjanin prej Pleqsh, qi t' a nðalë Poroten, të mos shkojë në bé; ðo t' u kallxojë bâkeqin, qi t' a vêjë per uðhë të zo'n e gjâs a të gjakut të hupun.

§ 380. I zoti i gjâs a i gjakut, permbas hetimevet të pertejme, ðo t' u lypë arsye si mbas kanunit.

§ 381. Po s' i u vû, i zoti gjâs a i gjakut ká tager me e vû në bé, a, po i ðuel Kapucari, ðo t' i pergjegjet ðetyrës eðhè kapucarís.

§ 382. «A bén me «seðije», a gjân, a cubin».

§ 383. Deðejen në bé s'e bán kanûja; po s'u gjegj kush me bâ bé me «seðije», kanûja e mban per fajtuer; prá, a bén me «seðije», a me lá gjân, a me kallxue bâkeqin, në mos pasët ky gisht n' at vjeðhní a vrasë.

§ 384. Parimi i kanunit s'luen: «Maja e bés âsht *seðija*», e «*Seðija* xjerrë gjân».

§ 385. «Shka të mirret me bé, i jet atij, qi e muer». — «Permbas bejet t' i vêjë kumbonë (berrit); permbas bejet t'a ngasë n' arë (kán)».

§ 386. Ðânë fjalët e kanunit, jo pse i pelqen, por pse s'ká si me i a njitë grrêmçin, 'si të lahet me bé.

§ 387. Kanûja jet ðalë në këto rasë e pranðej ká mbetë fjala: «Mos të nðeshët Zoti në bérrêjshmin!»

§ 388. Per të shmangun të çðo ðyshimit të bés së rrêjshme Pleqt e gjygjit ðo të çilin sýt, tuj zgieðhë njerz të nðershem per Poronikë të njehun, mbë të cillt varet beja e ðrejtë.

NVE I NANDËDHËTEPËSËT.

Gioba e bés së rrêjshme.

§ 389. Po ðuel nðo 'i burrë zêmrak, eðhè i prîn të zot't në gjâ të vet permbas bés së rrêjshme, aj ðo t' a lajë gjân të ðyfishueme e gioben e bés së rrêjshme, e mbí këta kanûja i a njet vulen e shnjerzimit brêz mbas brêzit mje në shtatë faqe.

1) Perjurii poena divina exitium; humana dedecus. (*Cicero*, de Legib. c. IX)

§ **590.** Po ðuel kapucari mbas bejet, Pleqt ðo t'a shqyrtojn mirë e ðo t'a rmoĵn pá të ngutun.

§ **591.** Si të ðalë kapucari i mirë, i ðrejtë e me shêje të sigurta, cubit a gjaksit i brumbullakzohen në ðerë Pleqt, Katunði, Poronikët e Kapucari, eðhè i zbatojn kanunin atij bérrêjshmit.

§ **592.** — Nðeshkime mbí bérrêjshmin jânë:

a) ðo t'i lajë të zot't të gjâs ðy per nji; 1)

b) ðo të lajë kpucët e Kapucarit;

c) „ „ „ 100 ðesh e nji ká, po kje beja më 24 Poronikë, e 500 grosh Derës së Gjomarkut. — Po kje beja nen 24 Poronikë, gioben e mêrr katunði.

ð) ðo të shkojë te Kisha me u zgiðhë prej bés së rrêjshme me gjith Poronikë;

e) ðo të lajë ka 500 grosh per krye Poroniku, pse u prîni në bé të rrêjshme, tuj ðhûnue Kishen. — Këto të holla cubi ðo t'i lâjë mbí eltér per Kishë.

1) Per gjak s'ká dypernjâhe, por çmim gjaku si mbas Kanunit.

BKSH

LIBER I TETËT.

NDERA.

KRYE I SHTATËMBDHETËT.

NDERA VEHTJAKË.

§ **593.** Kanuni i Malevet të Shqypnís nuk e veçon nierin prej nierit. « Shpírt per shpírt, se ðuken e falë Zoti ».

§ **594.** I miri e i keqi kan nji çmim: Kanuni i mban per burra: «Del i miri prej të keqit e i keqi prej të mirit». «Në kanðár të vet se i cilli peshon katerqinð ðerhêm ».

§ **595.** N'i prekët kush kuej në nðerë, peng e plak per nðerë të mârrun s' ká; Kanûja thotë: në ðaç, fale; po ðeshte, laje ballin e vrugnuem.

§ **596.** Nðeren seicilli e ká per veði e nuk munð t' i perzihet kush kuej as me e rrethue me pêgje e me pleq. Dy gisht nðerë në lule të ballit na i njiti Zoti i Maðh.

§ **597.** «Nðera e mârrun giobë nuk ká». — Nðera e mârrun s' falet kurr.

§ **598.** «Nðera e mârrun nuk shperblehet me gjâ, por a me të ðerðhun të gjakut, a me të falun fisnikisht (permbas nðermjetsís së ðashamirve të mirë).

§ **599.** I korituni ká ðeren çilë perkah nðera: peng s' shtron, pleq s' mêrr, gjýgj s' lypë; giobë s' mêrr. — Burri i fórt mêrr gioben vetë.

§ **600.** Aj, të cillit i u muer nðera, xêhet i ðekun kah kanûja.

§ **601.** Nðera i ıinrret burrit:

a) Me i thânë kush se rrên faqe burrave të mbleðhun në kuvenð;

b) Me e pshtý, me i u matë, me e shtý a me i rá kush; (1)

c) Me i prishë nðermjetsín a besen;

ð) Me i a ðhûnue gruen a me i a hi-

1) I Greci condannano a pagare tre mila scudi ed i Sassoni castigavano simil delitto anche colla morte. (Dr. Lodov. *Schoenleben*, Trat. II.). — Tash vonë nder në lahen gjashtë qese të rrafunit, e 500 grosh katundit, e të keqsuemt dorzaniten.

kun;

e) Me i a marrue armët e krahit a të brêzit;

f) Me i a dhûnue buken, tuj i a ngâ mikun a pûntorin;

g) Me i a thye shpín, vathin, kotecin a çerranikun n' oborr;

h) Me i a ndalë uhán a dëtyren;

i) Me i a luejtë rrasen e vegshit në voter;

j) Me njye kashaten parpara mikut — i mirret ndera mikut.

k) Me koritë trevezen nder sŷ të mikut, kúr i zoti i shpís e kruen fulteren a shîn e lpîn kupen.

KRYE I TETËMBDHETËT.

NDERA SHOQNORE.

NYE I NANDËDHETEGJASHTËT.

Miku.

§ **602.** «Shpija e Shqyptarit âsht e Zotit e e mikut».

§ **603.** Miku nuk mund të hîjë në shpí, pá bâ zâ n'oborr.

§ **604.** Si të bâjë zâ miku, i zoti i shpís a kush i shpís i pergjegjet e i dëlperpara.

§ **605.** Falet me mik, armen i a mêrr, e i prin në shpí.

§ **606.** Armen i a varë në krrabë, e-dhè e çon në krye të vendit ke votra.

§ **607.** Perpushet zjarmi, lypen edhè drû. « Miku don drû ».

§ **608.** Mikut do t'i bâhet ndërë: «Bukë e krypë e zêmer».

§ **609.** Buka e krypa e zêmra, zjarmi e trungu e do firi per shtrojë do të gjindet gadi per mik në çdo kohë të natës e të ditës.

§ **610.** Mikut të lodhun do t' i vîhet rreth me të pritun me ndërë. Mikut i lahen kambët. (1)

§ **611.** Per çdo mik duhet buka si han vetë.

§ **612.** Per mik të mirë duhet kafja, rakija e buka e shtrueme me ndo 'i send mâ teper.

§ **613.** Per mik zêmret duhet duhâni, kafja e ambel, rakija e bukë e mish. — «Mikut të zêmres i lshohet shpija».

§ **614.** « Tuj hî në shpí, mikut do t'i mbajësh armen».

§ **615.** E mbajtmja e armës âsht:

a) shêj burrnije e nderje, edhè knaqesh se t' erdh miku;

b) âsht shêj roje, sepsè tuj i thânë: « Mirë se erdhe », aj do të rrîjë pá droje, e se gjindesh gadi me i dalë zot per

1) Al presentarsi d' un ospite il padrone di casa colle forme prescritte gli offre una sedia, acqua da lavarsi i piedi, ed alimento nel miglior modo. — Erba, terra per riposarsi, dolci parole.... (Codice di Manú, Lib. III. Nr. 99, 101.)

Aquam manibus pedibusque dato, pulubrum sinistra manu teneto, dextera vasum cum aqua. (Ex. C. C. *Salustio*, Pontificii Juris, Liber XVI.)

çdo rrezik;

c) âsht shêj urtije per vedi, pse, 'si t' i mârrish armen, edhè në pasët ndo 'i mendë të keqe miku, nuk ká shka të bân, 'si t' a çarmatosish.

§ **616.** « Mikut i Ishohet kryet e vendit ».

§ **617.** Mikut i Ishohet kryet e vendit, po kje në shpí si edhè po kje në kuvend burrash, porsè në kuvend nuk ká zâ. (1)

§ **618.** Mikut i Ishohet kryet e vendit si per nderë, si edhè qi të jét mâ në të pám e në shêj, si edhè të mos të perzihet nder robët e shpís.

§ **619.** Si të hijë miku në shpí, të ká lá detyren.

§ **620.** Po të hini miku në shpí, gjak me të pasë, do t' i thuejsh: « Mirë se erdhe! » —

§ **621.** « Miku do të perciellet deri kû të lypë me e percjellë ».

§ **622.** « Miku, edhepsè xên kryet e vendit në shpí a kûdo, kurr s' prîn, por do t' i prîjsh ».

§ **623.** Miku perciellet edhè me nji fmí, po kje djalë a vajzë, gjithnji si nji burrë a grue.

§ **624.** Si t' a perciellish mikun deri kû desht vetë me shkue, e solle shpinen me shkue në pûnë t' ande, krisi pushka n' at hov e edhè e vrau, tý nuk të pritet mik.

§ **625.** Mbas mikut do të hupish pûntorët, e me bukë t' ande, të mos fikesh e të mos koritesh.

§ **626.** « Si t' i prîsh mikut, çdo dhûnë t' i bâjë kuej ky, lypet mbë tý ».

§ **627.** Mikut mos i prîj; a, 'si t'i prijshë, do të hapish sýt qi mos t'i bâjë kuej ndo'i dhûnë a pûnë të ligë.

§ **628.** Kanûja urdhnon qi të perciellet miku sá mos t'a gjéjë ndo'i pûnë e ligë, sá edhè mos t'i bâjë kuej ndo'i dâm me bukë t' ande.

§ **629.** Po bâni ndo'i pûnë të keqe miku në bukë t' ande, arsyeja lypet prej teje.

§ **630.** I dhûnuemi e i dâmtuemi s'âsht në detyrë me ndjekë atê, qi e dhûnoi e qi e dâmtoi, por i kerset në derë atij, qi e mbajti në shpí e i dha bukë.

§ **631.** « Buka e lán dâmin ».

§ **632.** Kanû âsht prá, qi t' i prîhet mikut, sepsè xêhet se nuk din rrugë e nuk din a do të ndeshet në mik a n' anmik.

§ **633.** Do t' i prîjsh, pse jé rojsi i mikut, si me i a largue rrezikun, si edhè me e ndalë prej pûnet të keqe.

§ **634.** « Buka të nderon, porsè të qet edhè në pûnë ». (Buka m' u gjet dreq pat thânë dikush.)

§ **635.** Po t' a dhûnoi buken miku, do t' epsh arsye në kanû per shpí e vath të thyem, per tufë të mârrun e pretime tjera.

§ **636.** Do të lajshë dâmet e bâme prej mikut t' and a tuj vû kumbonen e tufës s' ate në trá, a me të hjekun të kaut të hullís, a me të shitun të rendit t' ujit.

§ **637.** Nderen e dhûnen do t'a dajshë me mikun e të dâmtuemin do t'a ndreqish.

§ **638.** Ti do të lajshë e, po muejte me xjerrë gjâ te miku, e ké per vedi; pernderyshej të pasët mbetë ngiat: Paç e dhaç thotë kanuni.

§ **639.** Sikursè jé në detyrë me lypë mikun e prém ashtû jé në detyrë me dhânë arsye, në prefët kend miku në bukë t' ande.

---

1) Massurius autem Sabinus (in libr. Jur. civ. III.) antiquiorem locum hospiti tribuit quam clienti. (Aul. *Gellius*, lib. V. c. XIII. Noct. Attic.)

NYE I NANDËDHETESHTATËT.

Të prémt e mikut.

„ Ndorja nuk lshohet “. (1)

§ **640.** « Miku mik; shoqi shoq ».

§ **641.** «Veç nji gacë me t'a lypë kush te ðera per me kallë çubukun, i a ðhae, e e ngau kush, të pritet mik ».

§ **642.** Po të rá nðore kush, eðhè tuj t' a xânë vetem êmnin: «Jam miku i njatij» e eðhè pá të pasë kênë kurr te ðera, po e ngau kush, të jet mik në ðerë e ftyra t' u vrugnue.

§ **643.** Po t' a vûni kush mikun në lojë a t' a shau, ti ðo t' a mkâmbish nðeren e mikut me rrezik të jetës s' ate. (2)

§ **644.** Po i u pré kuej miku, kanûja i ká lânë ðý uðhë: a të fiket, a të koritet.

§ **645.** Atij, qi i u pré miku, çðo senð ðo t' i epet me ðorë të mâjtë e per nen giû mje qi t' a paguej mikun.

§ **646.** Dora e mâjtë me kanû quhet e panðershme, e cilla mêrr e nuk ep; me miq nuk falet. Veç i pabesi me të pabesin falen me 'të.

§ **647.** Me kanû të hershme gjygji e karmote më hû të pabesin, e s' e lite në kuvenð burrash.

§ **648.** I pabesi, qi pret kenð vetë a shet kenð në besë, grîhet katunðisht e shkon gjak-hupës.

§ **649.** Me gojë të kanunit: baba, vllau e ðeri kushrinija e ðalun fare falet, porsè miku nuk falet (posë me të hîm nðermjet të ðashamirvet të zêmres).

§ **650.** Per mik të prém rrallë se epet besa; nðermjetsija epet sá të mârrin e t' apin, në hîfët pûna në të nðrequn.

§ **651.** Katunði shoqi-sho'it i presin mik:

a) kúr nji shoq shmanget te nji shoq e, tuj ðalë prej shpije të këtij, e vret a shoqi tjeter a kushðo;

b) Eðhepsè shoq a kushrî me të vramin mik-prém, ðetyrë âsht me lypë shoqin-mikun e vrám;

c) Po s' e lypi mikun e vrám, eðhepsè shoq, s' ká pse ðel në kuvenð burrash, pse jet i koritun e i marruem pergjithmonë e jetës.

§ **652.** Me nðeshë n' uðhë të maðhe ðy shokë, e, 'si të bâjn ðo rrugë, kerset pushka eðhè vritet njani sish, këtij tjetrit nuk i pritet mik.

Oroe:

Njimenð, se s' i pritet mik, porsè jet i koritun mos me qitë mbë ðorërasin. — Shqyptari eðhepsè bjen në gjak pá gjak, tuj e pague me vrasë mikun e prém, aj s' e mêrr nðore at pûnë; fiket me lang e plang, porsè marre s' bán. —

---

1) Urbes refugii: *Numeri*, c. 45. 10-15 *Deuteronomii*, XIX. 2-7; *Josue*. XX. 2-6 — Populus Romanus e parva origine ad tantae amplitudinis instar emicuit: sed omnium maxime atque praecipue fidem coluit.... Sic clientem in fidem acceptum chariorem haberi, quam propinquos, tuendumque esse contra cognatos censuit. (*Gellius*, Noct. Attic. lib. XX. c. I. pag. 482.)

2.) Neque peius ullum facinus aestimatum est, quam si quis cui probaretur clientem derisui habuisse. (*Idem*, ibidem).

NYE I NANDËDHETETETË.

Të sjellunt e të zot't të shpís me miq në shpí.

§ **653.** Miku xên kryet e vendit në trevezë (sofer), mandej i hîn ndorja.

§ **654.** Framurtarit mik i tokon kryet e dashit e mikut shpatulla.

§ **655.** Po s' ndolli flamurtari, por Kreu i njij Flamuri, shpatulla i tokon këtij e mikut kryet e dashit.

§ **656.** Miku do të hjekë rakín e mâ i pari do t' u biej duerve në trevezë.

§ **657.** Me ndollë në trevezë kush i Gjomarkaj e nji mik i largët, Flamurtari e dán pergjymës me të Gjomarkain kryet e dashit e shpatulla i jet mikut.

§ **658.** Famurtari do t' a thejë me grusht kryet e dashit e mikut, 'si t' a két lpî shpatullen, do t' i a thejë sumbullen.

§ **659.** Me ardhë per mik i Ohërnjani (i Thkellas) a në Mirditë a në Malsí të Lezhes e me ndollë aty edhè kush i Gjomarkaj, kryet e vendit e xên i Ohërnjani, mandej i Gjomarkaj. (Ket pûnë s' e bân kush prej nderjet.)

Oroe: Këto sjellje duken si lojë, porsè kan shkaktue vrasë të pergjegjme shi në trevezë.

§ **660.** Kafen e mêrr miku, mandej i zoti i shpís.

§ **661.** Duert në trevezë i lán i zoti i shpís, mandej miku.

§ **662.** Goten e rakís e pin i zoti i shpís e të dyten miku.

§ **663.** Kashaten e njyen miku, mandej i zoti i shpís.

§ **664.** Aj zot shpije, qi e njyete kashaten perpara mikut, late 500 grosh giobë.

§ **665.** Aj zot shpije, qi koritte trevezen e vet nder sŷ të mikut, late 500 grosh giobë.

§ **666.** Pushka e shtîme per mik të prém nuk ká giobë.

NYE I NANDËDHETNANDTËT.

Ndermjetsija.

§ **667.** Ndermjetsi, si lajmtari, nuk bán faj as nuk xêhet.

§ **668.** Ndermjetës thirret aj, i cilli hîn per me dá fjalët e kqija, me shmangë rragen, prej të cillave mund të shkaktohet vrasa a ndo 'i rrênim tjeter.

§ **669.** Ndermjetës mund të jét burrë a grue, djalë a vajzë a edhè Prifti.

§ **670.** Ndermjetës mund të hîjë per shpí me shpí, per katund me katund, per flamur me flamur.

§ **671.** Me i u pré ndermjetsija njij shpís së veçanët, vetë e kerkon mikun.

§ **672.** Me i u pré ndermjetsija njij kaktundi, katundisht u lypë mikun.

§ **673.** Me i u pré ndermjetsija njij flamuri, flamuri mbarë e lypë mikun.

§ **674.** Me i u pré ndermjetsija Priftit, mikun e lypë Famullija, në të cillen gjindet, a se flamuri e lypë, po hîni ndermjet n' êmen të flamurit.

§ **675.** Prifti, per me dá të keq, hîn ndermjet jo n' êmen të vet, por a n'êmen të Famullís a n' êmen të flamurit; por ve-

tem atbotë, kúr mos t'i pûnojë fuqija e fjalës fetare.

§ **676.** Po s' u muer para sŷsh fuqija e fjalës fetare, atbotë Prifti hîn ndermjet si çdo qytetas, por, tuj mos bajtë zyrja e tij shpatë e litár, po i u bâ n' asgjâ ndermjetsija si e çdo qytetasit, katundi a flamuri do t' a mkambin ndëren e tij, tuj e lypë mikun e prém.

§ **677.** Me kênë të vramë njiqind vetë në njanin krah e në tjetrin kurrnji, 'si të hîjë kush ndermjet, pushka do të prâjë, zjarmi do të shuhet.

§ **678.** Me bâ me u qitë poshtë fjala e ndermjetsit, ajo lagje, qi të fillojë pushken, i a pret mikun ndermjetsit. (Po s' prâni pushka e fjala e gergasa permbas ndermjetsís, perzihet lamshi per mnerë, kryqzohet pushka, e grihen aty per aty.)

§ **679.** Fjalët e dokshme të ndermjetsís jânë: « Lêni fjalët, or juni, jam ndermjet une! — Prâni pushken, burra, un jam ndermjet mje ke të mirremi vesht. — Prâni pushken, se katundi..., flamuri... âsht ndermjet! »

§ **680.** Ndermjetsi u mêrr pêgjet të dyja lagjeve, tuj u a dá diten se kúr e kû do të mblidhen në kuvend, per me u mârrë vesht.

§ **681.** Po nuk muejt me i ndreqë ndermjetsi, pêgjet e të dŷ lagjeve u lshon në dorë burrave t' urtë, e ky atbotë lirohet e del prej ndermjetsije.

§ **682.** Ndermjetsija mbaron gjithherë a me të rame diellit a me të mârrrun të diellit (me të lém a me prendim të diellit).

NYE I NJIQINDTËT.

Dorzanija.

§ **683.** Dorzânë thirret aj, i cilli i lidhet kuej per të pergjegjun të njij detyre, të cillen, po s'e lau në vaðe të caktueme detyrsi, ky bâhet dordhânës.

§ **684.** Uhasi, 'si të két dorzânë, s' ká nevojë me i shkue në derë dertyrsit; dorzâni do të pergjegjet per 'të: « Dorzânë, dordhânë », thotë kanuni.

§ **685.** Edhè në dekët detyrsi, uhasit s' i prishet gjâ; per detyrë, qi aj i pat këtij, do të pergjegjet dorzâni: « N' dekët detyrsi, rrnoíët dorëzâni, » thotë kanûni.

§ **686.** Me bâ me u pendue dorzâni e me dashtë me dalë dorzânije, kanûja nuk e lên, sepsè: « Dorzâni nuk hîn per me mbajtë në mend, por per me lá ».

§ **687.** Dorzâni hîn me mirvet, e prandej nuk ká tager me lypë kpucë as te detyrsi as te uhasi: « Dorzânë e bestár nuk hîn kush me të holla ».

§ **688.** Detyrsi, kúr lypë kend per dorzânë e, per n' i hífët ky, faqe burrave i thotë: Un po të hî dorzânë, por shikjo, se, po s' e pate nder mend me i bâ gaði të hollat në vaðe të caktueme, më kallxo qyshë tashti e të bâhem gaði me lá per tŷ. T' a dijshë, se shnjerzim nuk duroj!

§ **689.** Po nuk i u pergjegj detyrsi dorzânit, edhè e lên të lidhë qi të lajë ky prej veðit detyren e tij, dorzâni do t' i a apë pengun uhasit.

§ **690.** Uhasi ká tager me i a dorzue kuejðo at peng, per me xjerrë detyren e vet.

§ **691.** Dorzâni ká tager me bâ váj në katund kundra detyrsit të keq, e katundi do t'a ngushtojë detyrsin qi t'a shperblejë pengun e dorzânit e t' i a dorzojë të zot't.

§ **692.** Po s'i bâni gaði të hollat detyrsi vetem prej dhûnet e kasnecijet, katundi e giobitë permbas randsís së fajit

per presë të bâme.

§ **693.** Po i bâni gaði të hollat ðetyrsi në vaðe të caktueme, para se t' i a ðorzojë të zot't, ðo t' a bâjë me ðije ðorzânin.

§ **694.** Po kje se ðetyrsi nuk muejt me i bâ gaði të hollat në vaðe të caktueme vetem prej skamit, ðorzâni ðo të rrijë gaði me lá per 'të, e këtë me e pritë, se «Dora e thatë s' ká uratë» e s' ká pse e qet në katunð, pse vajin nuk i a veshtron: t' a kishte matë veðin para se t' i hîte ðorzânë.

KRYE I NANDËMBDHETËT.

GJAKU E GJINIJA, VLLAZNIMI E KUMBARIJA NË KANU TË MALEVET.

NYE I NJIQINDEPARË.

Gjaku e gjinija e brêza Shqyptarësh.

§ **695.** Vargu i brêzavet të gjakut e të gjinís, shkon në të pasosun per Shqyptarin e malevet.

§ **696.** Mahet vllá e fis me të gjith ata, prej së cillësh të parët e tij jânë ðá heret a vonë.

§ **697.** Katerqinð zjarmesh me u ðá Shqyptari, aj as mêrr as ep, ð. m. th. nuk bân krushqí.

NYE I NJIQINDEDYTË.

Lisi i gjakut, lisi i tâmblit, nip trungut e nip bijet.

§ **698.** Brêzat rrjeðhin a prej gjakut a prej gjinís.

§ **699.** Brêzat e gjakut rrjeðhin prej ânet të babës; brêzat e gjinís rrjeðhin prej ânet të nanës.

§ **700.** Rrjeðhja e brêzavet prej ânet të babës thirret «Lisi i gjakut».

§ **701.** Rrjeðhja e brêzavet prej ânet të nânës thirret «Lisi i tamblit».

§ **702.** «Nip trungu» a «mesë trungu» thirret aj varg mashkujsh a fêmnash, qi rrjeðhin prej plangut të babës.

§ **703.** Nip a mesë bijash thirret aj varg mashkujsh a fêmnash, qi rrjeðhin prej bijave të martueme.

BKSH

NYE I NJIQINDETRETË.

Vllaznimi.

§ **704.** Vllaznimi, qi bâhet tuj pí gjak, e nðalon krushqín pergjithmonë nðermjet të vllaznuemve, shpís së tyne e zjarmit të tyne.

NYE I NJIQINDEKATERT.

Kumbarija (Shengjonija).

§ **705.** Shka âsht gjaku e gjinija per kah krushqija, ashtû âsht eðhè kumbarija.

§ **706.** Kumbarija e Shqyptarit të malevet âsht trí nðuersh:

a) kumbarija e Pagzimit;

b) kumbarija e Kunorës;

c) kumbarija e Flokvet.

NYE I NJIQINDEPÊSËT.

Kumbarija e Pagzimit.

§ **707.** Kumbarija e Pagzimit e nðalon krushqín brêz mbas brêzit jo veç nðer të pagzuemin, prinðen e të pagzuemit e nðer ata, qi e peshojn në ðerë të Kishës, por eðhè nðer sá rob të két shpija e njanës e të tjetres lagje e të zjarmit të tyne mbarë.

NYE I NJIQINDEGJASHTËT.

Kumbarija e Kunorës.

§ **708.** Kumbarija e Konorës e nðalon krushqín nðer robët e shpís së kumbarve e të shpís së ðhanðrrit e, qi të plangsohet kumbarija e Kunorës nðer ðý vllazní e të pershijë eðhè zjarmet e tyne, kjo pûnë shkon me kumbarí të Pagzimit.

NYE I NJIQINDESHTATËT.

Kumbarija e Flokvet.

§ **709.** Kumbarija e nðrikullija, qi bâhet në të rruem e në të mârrun të flokvet hîn në liðhje kanunore, qi s'e luen gjâ.

§ **710.** Kumbarija e flokvet e nðalon krushqín brêz mbas brêzit nðermjet shpís, vllaznís e zjarmit të kumbarës e të nðrikulls.

§ **711.** Nðrikullija âsht si nusija: si

BKSH

shkon nusja ke prindët në kohë të caktueme prej kanunit, ashtû shkon edhè nðrikulla në kohë të caktueme te kumbara.

§ **712.** Koha e nðrikullís e caktueme prej kanunit âsht nji muej para së Lidhunash.

§ **713.** Nðrikullija nuk munð të shtýhet mbí pêsë ditë: Ditët e ndêjës së nðrikulls te kumbara ðo të jenë gjithherë cub e jo kurr parë, trí a pêsë.

NYE I NJIQINDETETËT.

Sjelljet kanunore në të mârrun të flokvet.

§ **714.** Nun a kumbarë thirret aj, qi mêrr flokët.

§ **715.** Nðrikull a nunë thirret e âma e ðjalit a e vajzës, të cillvet u mirren flokët.

§ **716.** Famull a famulleshë thirret ðjali a vajza, të cillvet u mirren flokët.

§ **717.** Nuni e nðrikulla jânë si vllá e moter e nuk veçohen prej gjinðes së shpís.

§ **718.** Po e mbushi vjetin ðjali e vajza, nuk u mirren flokët.

§ **719.** Me ðekë fmija pá i u mârrë flokët, nuk ðo të shtîhet në ðhé; ðo të thirret kumbara i shênjuem; po kje larg kumbara, ðo t' i mârrë flokët nji tjeter, i cilli nuk ðo të jét prej vllaznijet e fisit të fmís. (1)

§ **720.** Per të mârrun të flokvet të ðjalit ðuhet të jét burrë, e grue per vajzë.

§ **721.** Prindja e ðjalit a të vajzës, të cillvet t' u mirren flokët, ðo të bâjn gaði buken sá mâ mirë qi të munðen, per me nðerue kumbaren.

§ **722.** Kumbara ðo të vijë me nji prej ðashamirësh të vet.

§ **723.** Thirren nja tre-kater shokë per me mârrë pjesë në gzim të shpís.

§ **724.** Si të kenë pí kafe, goðitet venðí, kû ðo t' ulet Nuni e ðo të gjinðen aty veglat per të mârrun të flokvet.

§ **725.** Lypet karriga, kû ðo t' ulet Nuni; kupa me ujë, në të cillen Nuni ðo të lshojë nji asper të rrgjanët; msalla, qi ðo të shtrohet per të pritun të flokvet; gershanë a brisk rrues per të qethun a per të rruem të famullit a të famulleshës.

726. Si t' ulet në karrigë Nuni, nji ðjalë i fisit i a pshtetë Nunit në prêhen famullin a famulleshen.

§ **727.** Nuni ðo t' i mârrë flokët me ket rend: *a)* nji çubë në báll; *b)* në tamza ká nji çubë; *c)* mbas kreje nji çubë.

§ **728.** Si të miren flokët, Nuni i bjen ballit të famullit a të famulleshës me gershanë trí herë, tuj thânë: «Me shnðet e jetë të giatë!» E puthë famullin a famulleshen e, tuj e hjekë prêhnit i a ep s' amës — Nðrikulls, — e cilla edhè mêrr kupen me asper të rrgjanët.

§ **729.** Nuni i ep Nðrikulls 50-150 grosh e jo mâ teper.

§ **730.** Çubat e flokvet i mêrr e âma edhè i ruen n' arkë.

§ **731.** Nðrikulla ðo t'i apë Kumbarës: gjurði, brekë e mangore, e gjinðes së shpís së kumbarës — sá të jenë — ðo t' u çojë kuej msallë, kuj ride a kollçikë.

1) Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem abstulerat.... (*Virg.* Aeneidis Lib. IV. 698-699). — Credebant Graeci Romanique mori neminem posse nisi Proserpina morientis crinem abstulisset, quasi sacras sibi inferisque primitias.

— PROTOGOMO, cosi dicevasi presso gli antichi Greci un giovanetto, che conservava la prima chioma per offrirla, come aveva fatto voto Achille Omerico, quali primizie agli dei. (Dizionario Mitologico, *Villarosa*, Napoli 1841). —

§ 732. Pá i u mârrë flokët fmís, gershana nuk ðo t' i a perkasë kryet; po i u rriten teper flokët, i percullohen me flakë t' ûnës së pishës.

§ 733. Si t' i mirren flokët fmís, Kumbara bûn at natë në shpí të famullit a të famulleshës; ne e nesret çohet e mêrr me veði nðrikullen e famullin eðhè i çon në shpí të vet, kû rrîn trí a pêsë ðitë, si mbas kanunit.

§ 734. As mort as ðarsem e as të kremet s' luten pá nðrikull e kumbarë, pá famull e famulleshë.

BKSH

LIBER I NANDËT.

DÂMET.

NYE I NJIQINDENANDËT.

Percaktimi i dâmevet.

§ **735.** «Dâmi ká çmim, por jo giobë».

§ **736.** Dâmi lahet permbas çmimit të pleqve a të ðy shokve.

§ **737.** Po u gjet grueja tuj vjeðhë ðrû në mal të huej, me ðorë s' perkitet, porsè kmesa e terkuza (teja) i mirret; ðrût e bâme jesin aty.

§ **738.** Kmesa e teja e mârrun xêhen per shperblim të dâmit e tjeter ðetyrë s' ká.

§ **739.** «Dâmi ká çmim por jo pushkë».

§ **740.** Per çðo ðâm i lahet ðâmi të ðâmtuemit, po kje per arë e livaðh, per kopshtë a vêshtë.

§ **741.** S' nðeshkohet kush me giobë per ðâm të gjâs.

§ **742.** Po u gjet në ðâm kau a lopa, kali, mushku a gomari, ðelja a ðhija, nuk munð të vriten, por ðo të çmohet ðâmi i bâm prej 'tyne. (1)

§ **743.** Po vrau kush në ðâm kán, lopen, kalin, mushkun, gomarin, ðhín e ðelen, lán gjân.

§ **744.** Gjâja e gjetun në ðâm, a kapet e i çohet të zot't te ðera, tuj i thânë se e gjete në ðâm e të vijë me e pá, ase e vên perpara eðhè e çon te shpija e jote eðhè e nðrỳn në burg e, si të pleqnohet ðâmi, i a kthen gjân.

§ **745.** «Nji ðhí thán nji vrrî». — Dhija âsht frymë e keqe; shka të perkasë me gojë, e thán.

§ **746.** Po u gjet ðhija tuj bâ ðâm në vêshtë, sá cûgj harðhije të ketë verbue, kanûja ká pré këto ðâme:

a) Cungu i harðhís i verbuem prej ðhije nuk bân rrush per trí vjetë;

b) nji cung harðhije bân rrush sá per ðý okë vênë e per nji okë rakí në vjetë;

c) harðhija e verbueme prej ðhije prá ká gjashtë okë vênë e trí okë rakí per ðâm.

---

1) „ Si laeserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum ut depascatur aliena, quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni aestimatione restituet." (*Exodus*, XXII., 5.)

„241. Per altri campi il padrone del bestiame deve pagar... il prezzo del grano guastato... al proprietario... (Codice di Manú).

„Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, actio ex lege XII Tabularum descendit, quae lex voluit aut dari id quod nocuit, id est animal quod noxiam commisit, aut aestimationem noxie offerre. (Tab. VIII. Fr. I. pr. D. si quadr. paup.)

§ **747.** Sá per dâm t' arës, çmimi i kanunit âsht:

«Njiqind kallzë kallamoqi: nji babûne ðrithë». (Per njiqind kallzë a bîmë të ðamtueme, ðo të lajë i zoti i bagtís nji babûne ðrithë.)

NVE I NJIQINDEDHETËT.

Thiu në dâm.

§ **748.** «Thiu në ðâm ká pushkë. — Po e gjete thín në ðâm, bjeri pushkë».

§ **749.** Po u gjet thiu në ðâm pá verza (kulár-krrabza) në qafë, vritet.

§ **750.** Me nji të shtîme a me nji të sjellme, gjith sá thí të vriten, ðâmi âsht i të zot't të thive.

§ **751.** Pushka e ðytë a eðhë e sjellmja e ðytë lán thín.

§ **752.** Porsá t' a vrasë kush thín në ðâm, ðo t' i lshojë zâ të zot't qi të shkojë me e mârrë, pse misht i a han aj.

§ **753.** Po e vrave thín në ðâm e nuk e bâne me ðije të zo'n n' at hov, qi të shkojë me e mârrë, e mbet thiu aty, sá të fillojë me u prishë ðo të lahet thiu.

§ **754.** Si të vritet thiu në ðâm, ðâmin e bâm e lán me krye e i ðâmtuemi nuk ká shka lypë mâ, pse vaji nuk i gjegjet në kanû.

§ **755.** Po hini në ðâm thiu me verza, ká ðâmin e jo pushken. Po e vrave, lán thín.

NVE I NJIQINDENJIMBDHETËT.

Kurtha e ngrefun a laku në kopshtë.

§ **756.** «Në kopshtë t' êm a ngrefa kurthen a lakun, nuk munð të më nðalë kush».

§ **757.** Në kopshtë të thurun mirë, po ngrefi kush kurthen a lakun, nuk âsht në ðetyrë me i u pergjegjë ðâmit.

§ **758.** Po e ngrefi kush kurthen në kopshtë të shthurun e rá në 'tê berri, lán berrin.

§ **759.** Në katunð e rreth 'tij, po e ngrefi kush kurthen, — mje kû kapen gjâja per kullosë — e rá në 'tê nðo' i kambë berri, i zoti i kurthës lán berrin.

§ **760.** Kurtha shtrohet (ngrifet) me të mârrme të ðiellit, e shkrefet a mbliðhet a mblohet mirë me të rame të ðiellit.

§ **761.** Gjâja e ðame e e mbetun në mal nâten, po rá në kurthë, rreziku âsht i të zot't të gjâs; i zoti i kurthës nuk lán gjâ.

§ **762.** Po u la shtruet kurtha ðiten, çðo gjâ, qi të biej më 'tê, i zoti i kurthës ðo t' i pergjegjet ðâmit.

§ **763.** Po rán në kurthë nâten qêni e mica, shkojn hupsë, sepsè kerkojn ðhén.

§ **764.** Kurtha e ngrefun në mal, porsè neper shtigje kah kalon gjâja, në rafët nðo 'i kambë berri në 'tê, bariu ká tager me coptue kurthen, e i zoti i saj nuk munð t' i lypë arsye.

§ **765.** Po e ngrefi kush kurthen në rrethinë të shpijave të hueja e rá në 'tê gjâja e të zot't të venðit e mbet a me kâmbë të thyeme a eðhë cofi në kurthë, i zoti i kurthës ðo të lajë ðý per nji.

LIBER I DHETËT.

KANUNI KUNDRA MBRAPSHTIVET.

KRYE I NJIZETËT.

HJEKSIJA.

§ 766. Hjekës thirret aj, i cilli me ndermjetsí të mbrapshtë e per nen dhé i ep ndimë tjetrit per me bâ ndo 'i rrënim a ndo 'i faqe të zezë tjeter në katund të vet.

§ 767. Hjeksi i shokve:

a) per të hikun të grave bjen në gjak e 500 grosh do t'i apë katundit per giobë;

b) per vrasë bjen në gjak e 500 grosh giobë katundit;

c) per cubní e per çdo send, qi të vidhet në katund me bukë, me prîje e me msim të hjeksit, 'si të hetohet, do të lajë gjân mbas kanunit.

KRYE I NJIZETEPARË.

VJEDHNIJA.

NVE I NJIQINDEDYMBDHETËT.

Percaktimi i vjedhnís.

§ 768. Në vjedhní pershihen:

a) Cubi; e âsht aj, i cilli vjedhë me dorë të vet nji kafshë të huejen.

b) Simahorët, qi jânë ata, të cillt i bâhen ndimë e krah cubit në nji vjedhní a në çdo mbrapshtí; e diten e mbrame, po u

hetue vjeðhnija, ðo të lajn gjân e huej si mbas kanunit e mbas pjesës, qi kan mârrë.

c) Buka âsht njaj plang, kû cubat me gjâ të vjeðhun hán bukë, ase marrin me veði bukë, eðhè perciellen me gjâ të vjeðhun. — «Cubi e bukðhânsi jânë nji». (1)

ð) Kjori; e âsht aj, i cilli e strofullon gjân e vjeðhun. — «Paras cubi, paras kjori».

e) Eðhè në mos mârrët pjesë në vjeðhní kjori, aj bâhet fajtuer si vetë cubi, pse bâhet strofull cubash e vjeðhnísh. (2)

f) Gjurma âsht ferkemi, qi bân gjâja, permbas së cillës uðhton i zoti i gjâs së vjeðhun, tuj e çue gjurmen: a mbrenða kufinit të njij katunði a të njij lagjje, a mbrenða rrethit të njij shpije, t' njij oborri a të njij vathi. — «Gjurma e vûme, gjâja e gjetun».

g) Fmí, brraca e biramela.

h) Grabitçori; e âsht aj, i cilli ballas e me perðhûni i a mêrr kuej nji gjâ per ndo'i ðetyrë.

§ **769.** Po i u ðuer gjurma në mal të zot't të gjâs së vjeðhun, nuk munð të kapë as katunðin e aferm, as flamurin; porsè, n' i kjafët zêmra mb' at katunð, t' a munðojë qi t' i lahet me bé.

§ **770.** Gjurma e prûme mbrenða katunðit; po s' munð e hetoi cubin, i zoti i gjâs e lypë mbë katunð, e katunði ðo t' i pergjegjet.

§ **771.** Gjurma e prûme mbrenða njij lagjje të katunðit, po s' u hetue cubi, ajo lagje ðo t' i a lajë gjân të zot't.

§ **772.** Gjurma e prûme mbrenða rrethit të shpís, t' oborrit, a të vathit, ajo shpí ðo t' i a lajë gjân të zot't.

§ **773.** Gjurma e prûme mbrenða rrethit të shpís, t' oborrit, a të vathit, ajo shpí ðo t' i a lajë gjân të zot't.

§ **774.** Çðo ðâm, vjeðhní e bracní të bâme prej fmísh, bracash e biramelash, po u hetuen, shpija, së cillës i perkasin, ðo t' a lajn.

§ **775.** Parimi i kanunit âsht: «Shka të bâjn të mêtujt (mêcat), burrnimi i shpís ðo t' a lajn».

§ **776.** Fmít, bracat e biramelat, eðhè ne u gjêshin me bracní në ðorë, ðora e huej nuk munð t' i perkasë (nuk munð t'i rrafë), por ðo të bâhen me ðije prinðja, e këta ðo të pergjegjen per 'ta.

NYE I NJIQINDETREMBDHETËT.

Grabija.

§ **777.** «Uðha e Zotit s' lán gjâ».

§ **778.** Kanûja s' bán qi të trazohet kush në shteg të vet. Uðha e maðhe s' i a ká ndo 'i ðetyrë kuej.

§ **779.** Po i pat kush ndo 'i ðetyrë kuej e nuk i ep arsye, vajin ðo t' a bâjë në katunð uhasi, e ky ðo të biejë në menð ðetyrsin.

§ **780.** Po u çue kush eðhè thei uðhen e maðhe, tui i a ndalë shtegtarit a kalin, a mushkun, magjarin a ndo 'i kâmbë berri, — po s' u vrán aty-per-aty — grabitçari bjen në giobë të katunðit mbas randsís së fajit e gjân e grabitun ðo t' i a kthejë të zot't.

§ **781.** Po u çue kush, e vetem prej hamendjet, eðhè i grabiti kuej a kál, a mushk, a magjár, e së mbrami i ðel i pá-

1) Quelli che porgono ai ladri fuoco od alimento, armi o ricovero, o nascondono gli oggetti involati, devono esser puniti come ladri. (Codice di Manú, libr. IX. N. 278).

2) Si quis rem furto sublatam, volens, sciens reciperit, eandem poenam, quam ille qui furatus est, subeat. (*Plato*, de Legib. Libr. 12)

ðetyrë i grabituni, grabitçari bjen në giobë të katunðit per të thyem t' uðhës së maðhe e të zot't ðo t'i a kthejë gjân e çmimin e ðitve të hupuna.

NYE I NJIQINDEKATERMBDHETËT.

Preja (Pretimi).

§ **782.** «Preja mirret me pré».

§ **783.** Me rá pré, me pretue, me mârrë pré ðon me thânë me mârrë a me pershî nji tufë gjâje në mal, në vrrî a eðhè në vath.

§ **784.** Preja të shumen e herës shkaktohet kúr mos të gjegjet me i arðhë n'arsye lagja lagjes.

§ **785.** Preja nuk shnðrrohet nðryshej, por a me pré tjeter, a me pushkë.

§ **786.** Preja nðollë a katunð me katunð, a flamur me flamur, a eðhè nðer shpija të veçanta.

§ **787.** Preja shkaktohet a per kufije mali a bjeshke, a per kullosë, a per nðonji ðhûnë tjeter, me të cillen fyhet nji katunð, nji flamur, a eðhè nji shpí e veçantë.

§ **788.** Preja, qi bâhet në mal, ká gjân të zot't, pá tjeter.

§ **789.** Preja, qi bâhet në vath, ká gjân të zot't e 500 grosh giobë per nðerë të vathit.

§ **790.** Preja e pá-rrugë ká gjân të zot't e 500 grosh giobë. Permbas nðermjetsís së ðashamirvet e të burravet të ðheut gioba falet.

§ **791.** Po u pretue nji tufë e huej në rrugë, në mal e në bjeshkë per kufî, atbotë si katunði si flamuri i perkrahen pretarit.

§ **792.** Prés së pá-rrugë, bâni e i u perkrah katunði e flamuri, nðermjetsija u mârrin pêgje e ðo të peshohen prej Pleqsh si mbas kanunit.

§ **793.** Si mbas randsís së fajit ðo t' i lahet gioba e gjâja të zot't.

§ **794.** Po i u perkrah pretarit katunði e flamuri, i pretuemi ká tager me i rá pré kuej të munðet n' at katunð a flamur, per me mkâmbë nðeren e vet e me shperblye gjân e vet.

§ **795.** I pretuemi nuk munð t'a pretojë as katunðin as flamurin, 'si t' a leçisë pretarin e t' a lâjë shpí me shpí. — Kanuni thotë: «A gjân të zot't, a rrugen të lirë».

§ **796.** Gjâja e pretueme në mal a në bjeshkë nuk ká ðý-per-njahen, por gjân të zot't.

§ **797.** «Kumbona e tufës nuk munð të mirret pré».

§ **798.** Po u muer pré kumbona e ogiçit në mal a në vath, kjo ká nðeren sá tufa marë e sá vathi; pretari ðo të lajë 500 grosh giobë per nðerë, eðhepsè nuk muer kurrnji kambë berri.

§ **799.** Ogiçi, hanori e vergani e qêni i hekuravet, nuk munð të mirren pré as per ðetyrë.

§ **800.** «Preja per ðetyrë nuk mirret». Po nðolli kjo pûnë, katunði e flamuri e leçisin pretarin, po s' u gjegj me kthye gjânë.

§ **801.** Po e prishi gjânë e pretueme pretari, ðiten e lahes ðo t' i a kthejë të zot't krye per krye eðhè tuj e zgieðhë në tufë të tij.

NVE I NJIQINDEPÊSËMBDHETËT.

Faji i kobshem.

§ **802.** Kush vjedhë shpín e strajcen e mikut, kanûja i ká caktue per giobë «faqen e zezë» e âsht i hjedhun prej kuvendit e gjyqit.

§ **803.** Po e vodh mikun e njij shpís dora e tjeterkuej — i shpís tjeter — i lypet miku i prém e shpija e thyeme.

NVE I NJIQINDEGJASHTËMBDHETËT.

Dypernjahja.

§ **804.** Nder të gjitha vendet, kû mbahet kanûja, çdo gjâ e vjedhun ká dypernjahen: «Dý per nji, mjaft qi të hecin me kâmbë». (1)

§ **805.** Dypernjahja do t' epet jo veç per bagtí të trasha, por edhè per bagtí t' ima, e per send të vjedhun.

§ **806.** Dypernjahja do të shperblehet edhè per nji të djegun të dhûnshem të shpís, të ksollës, të tbanit, të mullarit të sânës a të kashtës, të gjethit edhè të gardhit.

§ **807.** Kopshti, vështa e ara e vjedhun kan dypernjahen.

§ **808.** Gjeli (knduesi-kadoci) i vjedhun a i vrám, ká gjygjin e prém: 500 grosh të zot't, per arsye qi: «Knduesi âsht herori (sahati) i të vorfnit».

§ **809.** Thiu i mbajtun, i vjedhun a i vrám (posë se n' u gjet në dâm) ká 500 grosh, per arsye qi: «Thiu i ushqyem âsht mbaja e njij shpís».

§ **810.** Dý kafshët e permenduna nuk e kan dypernjahen e as gjelin gjel, as thín thí, por 500 grosh pare të thata.

§ **811.** Per vegla bulkijet, bj. fj. per um të vjedhun e të hetuem cubi do t' i lajë të zot't aq pûntorë sá ditë i shkuen hupës, e umîni umî. (2)

NVE I NJIQINDESHTATËMBDHETËT.

Tagri i të zot't të gjâsë së vjedhun.

§ **812.** «Kû t' a gjéjë gjân e vet i zoti, e mêrr.»

§ **813.** Mbas këtij parimi i zoti i gjâs së vjedhun nuk âsht në detyrë të rrafgohet, sepsè, kûdo qi t' a hetojë e t' a gjéjë gjân e vet, aj ká tager me e mârrë.

§ **814.** Po u vodh gjâja nper mjet të bukës, buka do t' a lajë.

---

1) Draco legislator in fures mortis poena. Solon legislator dupli poena vindicandum existimavit. (A. *Gellius*, Noct. Attic. libr. XI. c. XVIII.)

2) Per furto di stromenti d' agricoltura... il re punisca secondo il tempo e l'utilità degli aggetti. (Codice di *Manú*, lib. IX. Leggi civili e criminali, Nr. 293.)

BKGH

§ **815.** Po u vodh gjâja nper mjet të kjorit, kjori do të lajë.

§ **816.** Po u ndoq per gjurmë, aty kû të jesë gjurma, i zoti i gjâs ngulë e do t' i epet arsyeja më kâmbë e më dorë.

§ **817.** Po bleu kush nji gjâ të vjedhun, edhè pá diejtë se âsht e vjedhun, i zoti i gjâs ká tager me e mârrë e shitsi (cubi) do t' i a ktheje blesit deri në të mbramin dýsh të çmimit, qi muer per at gjâ të shitun, e të zot't të gjâs dypernjahen.

§ **818.** Posë se per vjedhní të bâme në Kishë e në Qelë, cubi nuk ká giobë as faqe katundit as faqe flamurit.

§ **819.** Po u vodh gjâja në vath, cubi do të lajë dypernjahen e 500 grosh giobë per vath të thyem.

§ **820.** Po u vodh gjâja në mal, cubi do të lajë dypernjahen.

§ **821.** Po u vodh gjâja në shpí, cubi do të lajë dypernjahen e 500 grosh per shpí të thyeme.

KRYE I NJIZETEDYTË.

VRASA.

NYE I NJIQINDETETËMBDHETËT.

Prita.

§ **822.** Prita âsht nji sjellje, me të cilen malet e fushat e Shqypnís u vêjn pusijt gjaksorvet a kuejdo, qi të két menden me vrá. (Me dalë në pritë; me ndejë në pritë, me vû priten, me rá në pritë.)

§ **823.** «Së keqes i pergjegjet aj, qi prîn ase rrethas».

§ **824.** Mbrenda flamurit të vet nuk mund të mârrë kush shokë, per me i dalë kuej në pritë; e, po duel kush, edhè vrán kend të flamurit, të gjith biejn në gjak.

§ **825.** Jashta flamurit të vet, po duel kush në pritë per me vrá kend të flamurit të huej, prisi bjen në gjak e jo simahorët. «Aj, qi prîn, e mêrr gjakun mbí vedi».

§ **826.** «Kush e ep fishekun, gjakun e bân të ve'n».

§ **827.** U çue kush edhè mblodh shokë e dashamirë edhè i duel në pritë kuej, tuj u thânë: të gjithsá pushkë, qi të shprazen, jânë të mijat, po u vrá kush, gjakun e mêrr mbí vedi prisi.

§ **828.** «Pushka e çon gjakun te shpija». — «Pushka të lshon në gjak».

§ **829.** Po e uhajti kush pushken e kuej e pá dieje të zot't të pushkës shkoi ky e i duel në pritë kuej edhè vrau nierin, tëhjeksi bjen në gjak e jo i zoti i pushkës.

§ **830.** Po i muer kush pushken e kuej, tuj i kallxue të zot't, se ká nder mend me dalë në pritë e me vrá nierin, edhè e vrau, i zoti i pushkës bjen në gjak, sepsè «Pushka e çon gjakun te shpija».

§ **831.** «Simahori i pá-gjak bjen në

gjak».

§ 832. Po ðuel nji eðhè mbloðh shokë e ðashamirë e i ðuel në pritë kuej, pá i pasë ky as gjak as varrë, eðhè e vrau, prîsi me gjith simahorë biejn në gjak.

§ 833. Po ðuel kush në pritë per me vrá gjaksin e vet, me gjithsá shokë e ðashamirë të jét, e mêrr gjakun e vet e nuk biejn në gjak.

§ 834. Po ðuel në pritë nji tubë burrash, krisi pushka prej ânet të pritëtarvet, porsè nuk vrán kenð; e n' at hov krisi pushka eðhè prej ânet t' atyne, qi rán në pritë, n' at të perziem vritet nji prej atyne, qi rán në pritë, por nuk u vrá prej pushket të pritëtarvet, këta biejn në gjak mbas kununit, sepsè e filluen pushken.

§ 835. Prita ðo të fillojë pushken mbë burra e jo mbë grá, fmí, mbë shpí e mbë bagtí.

§ 836. Po qiti pushkë prita mbë grá, fmí, shpí a mbë bagtí, pûnon kunðra kanunit e, po nuk e muer në kujðes ket ðhûnë Flamuri i pritëtarvet, qi t'i nðeshkojë mbas kanunit, atbotë ðo të hîjë pushka shpí me shpí, manðej fis me fis, katunð me katunð e së mbramit flamur me flamur.

§ 837. Aj, qi ðán me ðalë në pritë, ðo të mârrë bukë me veði si eðhè per simahorë.

§ 838. Po hinë kunð, pá xânë venð prite e pín kafe, a hangern bukë, a mueren me veði buken në nðonji shpí të huej, shkuen në pritë eðhè vrán nierin, shpija e të vramit e kerkon per gjak shpín, qi u ðha bukë.

§ 839. «Pushka e buka e ðhânun me ðieje të vrasës, i sjellin gjakun atij, qi e ep».

§ 840. Po u çue kush me i ðalë në pritë shoqit të vet e per simahorë mbleðhë shoqnín, po vrán kenð, si prîsi si shokët simahorë biejn në gjak me at shpí, po kje se ðuelen faqe.

§ 841. Po u çue kush prej Mirðite me i a vû priten nðokuej në Thkellë a në Malsí të Lezhes a njeti e per simahorë mêrr shokë e ðikenð prej flamurve të permenðun, aj, qi u prîni, bjen në gjak.

§ 842. Po i tha kush kuej qi t' i ðalë në pritë nðokuej e t' a vrasë, tuj i folun besen, se në ðitë të pajtimit t' atij gjaku ðo të láj çmimin e gjakut, e aj permbas besës së ðhânun, shkoi eðhè vrau shi atê, qi i tha aj, e së mbramit e lên në qúll e nuk i u pergjegj me të holla, ðorërasi jet në gjak, e atij, qi e shtîni, i ðigjet shpija per presë, qi i bâni e 100 ðesh e nji ká gjðbë.

NVE I NJIQINDENANDËMBDHETËT.

Dorërasi.

§ 843. Dorërás thirret aj, i cilli vret kenð me ðorë të vet.

§ 844. Dorërasi, porsá t' a vrasë nierin, ðo të çojë fjalë se e vrau aj e mos të hutojn menðsh prinðja e të vramit.

§ 845. Dorërasi ðo të çojë me lypë besë.

§ 846. Dorërasi, po muejt vetë me e sjellë marë të vramin, mirë; pernðryshej mbë kêðo, qi të nðeshet, ðo t' i thotë qi të shkojë me e sjellë marë e armen me i a pshtetë te kryet.

§ 847. Dorërasi nuk guxon me mârrë armen e të vramit; po bâni ket faqe të zezë, aj bjen në ðý gjaqe.

§ 848. Dorërasi i prinðës së vet grîhet prej fisit a katunðisht.

§ 849. Dorërasi e ká të luejtmen nâten e aty, kû t' a çilë ðrita, ðo të struket.

NYE I NJIQINDENJIZETËT.

Simahori.

§ 850. Simahuer âsht aj, i cilli i ep dorë dorërasit, tuj i ndimue a në vrasë a në vjedhní a në të kryem të çdo mbrapshtije tjeter.

NYE I NJIQINDENJIZETEPARË.

Bestari.

§ 851. Bestarë jânë ata, qi hijn te prindja e kushrinija e të vramit, per me xjerrë besë per dorërasin e per shpí të tij; jânë mprojtarët e dorërasit e të shpís së tij, qi mos t' i gjéjë gjâ në vaðe të beşës.

§ 852. «Dorzânë e bestár nuk hîn kush me pare».

§ 853. Tuj kênë nji nevojë uhazishte, kanuja nuk ðon qi të mârrin opanga ata, qi hijn dorzânë e as ata, qi xjerrin besë per ndokendˇ.

NYE I NJIQINDENJIZETEDYTË.

Besa.

§ 854. Besa âsht nji vaðe lirije e sigurimi, qi shpija e të vramit i ep dorërasit e shpijarvet të tij, tuj mos i ndjekë per gjak perkohsisht e mje në vaðe të caktueme.

§ 855. Me çue gjind per besë âsht kanů; me ðhânë besë âsht detyrë e burrní.

§ 856. Shpija e të vramit, po i ðha besë dorërasit, ky eðhepsë e vrau, ðo të shkojë në mort e në gjâmë me percjellë të vramin ðeri në vorrim e me ndêjë per ðrekë. — Kjo besë ngiatë 24 orë.

§ 857. Po s' shkoi dorërasi në gjamë e në ðrekë permbas besës së ðhânun, nuk i xêhet per shburrnim shpís së të vramit, eðhè në mos i ðhashtë besë, tuj kênë se dorërasi i a shtoi ðhûnen mbí ðhûnë.

§ 858. Permbasi të hijë i vrami në ðhé, katundi ká tager, mbas kanunit, me i a xjerrë besen dorërasit e shpijarve të tij.

§ 859. Besa e katundit âsht triðhetë ðitshe.

§ 860. Po ngurroi shpija e të vramit e s' u gjegj me i ðhânë besë katundit, dorërasi me gjith shpijarë e kushriní të damë zjarmit ðo të rrîjë mshilë.

§ 861. Kurrkush tjeter nuk mund të hijë me i a xjerrë besen dorërasit e shpija e të vramit nuk mund t' i apë kuej besë, per pá ndreqë katundin e vet.

§ 862. Si t' a ndreqë katundin e vet shpija e të vramit, atbotë u çilet uðha miqvet e ðashamirvet per me lypë besë per dorërasin.

§ 863. Po e çili besen e fisit shpija e të vramit, gjith sá fiseve të jenë në ka-

tunð të tij ðo t' u apë besë as mâ pak as mâ teper.

§ 864. Po u çue nji mik eðhè i shkoi shpís së të vramit per besë e kjo e percjellë me «Mos m' eja mâ» e nuk i ðha besë, s' ká pse i shkon mâ.

§ 865. Po u çue nji mik tjeter eðhè i shkon per besë shpís së të vramit, e kjo e percjellë me «Per tash s' t' ap besë, 'se nuk e shof giasen»; mâ të paren besë, qi ðanë me ðhânë, këtij ðo t' i a apë, tuj lânë m' ânesh miq e ðashamirë zêmret.

§ 866. Po pat besë shpija e ðorërasit, të rrîjn me menð e me nierzí në pûnë të vet, të ruhen si burrnimi si eðhè granija e mos t' i shkaktojn ðâme as trazime, per në kjoshin ngiatas me shpí të të vramit e mos të shesin krení.

§ 867. Po u prû keqas shpija e ðorërasit nðaj shpín e të vramit, katunði bashkë me ðorzânë t' a qortojë e, n' e lypët nevoja, të nðeshkohet me giobë e t' u kputet besa.

§ 868. Kanû burrnijet por eðhè ðetyret âsht të mos perbuzet kush në shpín e të vramit, eðhepsè e mjerë e e thame krahësh.

§ 869. Mos të trimnohet kush me i prî gjaksit e me luejtë me 'tê neper katunð të shpís të të vramit; kanûja thotë: «Gjaksin rueje e mos e perciell faqe shoqit të shpís së të vramit». «Gjaksi e ká të luejtmen nâten, e aty, kû t' a çilë ðrita, të struket». — «Si të biej në gjak nieri, të hikmen e të mshefmen i ká per ðetyrë».

§ 870. «I ðami zjarmit jashta 24 orvet nuk i ruhet mâ gjaksit».

§ 871. Kushrinija e ðame me zjarm prej ðorërasit mbrenða 24 orve të vrasës ðo të ruhen, sepsè, po i vrau shpija e të vramit, e mêrr gjakun e vet.

§ 872. Po pshtuen pá u vrá mbas 24 orësh, ðo të ðorzaniten me shpí të të vramit e ðo të jenë të lirë në pûnë të vet.

§ 873. Po vrán kenð prej kushrinís së ðame shpija e të vramit mbasi të kalojn 24 orët, ajo nuk mêrr gjak, por bjen në gjak.

NVE I NJIQINDENJIZETETRETË.

Besa e gjâsë e e çobanit.

§ 874. Besa e gjâs e e çobanit âsht ajó, qi ðý a mâ flamure vêjn nðer vedi me pelqim të njani tjetrit.

§ 875. Tuj vû ket besë, flamurtarët me Krenë e ðjelmní, i caktojn uðhen uðhtarit, lajmtarit, si eðhè bariut me gjâ.

§ 876. Uðhtari e lajmtari i njij flamuri, qi ká pûnë në flamur të huej, nuk munðet me i kalue caqet të kufizueme prej ðy flamurve në të liðhun të besës së gjâs e të çobanit.

§ 877. Uðhtari e lajmtari, posë se nuk munð të shmangin uðhen, ata as munð të hîjn në shpí tjeter, 'si të vêjn kamben në flamur të huej, por ðo të shkojn fíll e te shpija e Flamurtarit të venðit.

§ 878. Po pat per të krye pûnen e vet uðhtari, a pûnen e flamurit lajmtari, ata nuk munð të ðalin neper flamur të huej vetem, por ðo të jenë të percjellun a prej Flamurtarit të venðit a prej nðonjij nierit, qi t' u apë vetë Flamurtari.

§ 879. Si tuj shkue, si tuj ðreðhue urðhtari e lajmtari ðo t' uðhtojn per uðhë të maðhe e pá shkapercye caqet e ðame prej flamurve me besë të gjâs e të çobanit.

§ 880. Po e gjet gjâ uðhtarin, lajmtarin a barín, pá ðalë prej flamurit të huej, a tuj kullotë gjân nðer copë të ðame, ata priten në besë të gjâsë e të çobanit.

§ 881. Presa në besë të gjâsë e të çobanit ká këto nðeshkime e giobë:

a) dorërasi do t' i lajë shpís së të vramit 22 qese per gjak;

b) flamuri i dorërasit i djegë trí kulla dorërasit; po s' pat trí kulla të veta dorërasi, do të digjen: kulla e dorërasit e dý kulla tjera të kushrîjve të ngiatë të dorërasit; po s' pat kushrîj të ngiatë, edhè njiqind brêzash në kjoshin, do t' u digjen kullat.

§ **882.** Flamuri i dorërasit e sodumë pasunín e dorërasit me bimë e me dhé, me gjâ e me gjithshka të két.

§ **883.** Po e shmangu udhen udhtari a lajmtari, a i kaloi caqet bariu me gjâ, ne i vrafët kush, s' i priten miq besës së gjâs e të çobanit, por atij, prej shpís së të cillit duelen, e me shpí të tyne bjen në gjak dorërasi si mbas kanunit.

§ **884.** Po preku kush tufen e gjâs në mal e nder caqet e shênjueme, cubi bjen në ndeshkime e giobë të permendúna, pse e preu në besë të gjâs e të çobanit.

§ **885.** Dorzânët e besës së gjâs e të çobanit,jânë Flamurtarët, Krenët e Djelmnija e Flamurve të lidhun në ket besë.

Oror: Mbas tregimeve, qi diftohen prej popullit të Malevet të Shqypnís (mbí të cillat tash flasim në rreshtim të tregimeve të ndryshme), dán kjartas se «Besa e gjâs e e çobanit» âsht shum e vjeter, e se do të jét kênë mbajtë para se ká fillue me vjellë flakë grykëholla (pushka).

Vende-vende edhè sot mbahet besa e gjâs e e çobanit; si bj. fj. nder Malet e Gjakovës: Nikaj, Mertuer, Gash, Krasniqe e njeti. Nder Malet e Dukagjinit: Shalë, Shosh, Kír, Gjâj, Plan e Toplanë; nder Malet e Pukës, të Merditës, të Thkellës, të Malsís së Lezhes e kah Kurbini; edhepsè sot nuk mbahet mâ kjo dorë bese, permbas tregimevet, qi na kan diftue Pleqt e këtyne vendeve, heret edhè këto krahina i ká pasë pershî besa e gjâs e e çobanit.

NYE I NJIQINDENJIZETEKATÉRT.

Gjaku. (1)

§ **886.** Në kanû të Malevet të Shqypnís gjithsá djelm të lejn, njehen të mirë e nuk veçohen njani prej tjetrit.

§ **887.** Çmimi i jetës së nierit âsht nji, si per të mirin si edhè per të keqin.

§ **888.** Seicilli mbahet i mirë edhè i thotë vedit: «Jam burrë» e i thonë: «A jé burrë!»

§ **889.** Me kênë veçim gjaqesh, kanûja nuk kishte diejt me i a gjetë vangun pûnës prej pleqnísh e pêgjesh në peshim të të mirit e të keqit, tuj kênë se seicilli mbahet rrumbull katerqind derhêm n' okë të vet.

890. Me pasë lânë shtegun e veçimit të gjaqevet, të keqin per dukë e per fisnikí — firukun — kishin me e vrá edhè pá pûnë; ishin shtue vrasët, 'si mos të kishte dalë kush me lypë arsye per vrasë të të keqit e të firukut.

§ **891.** Prandej «Gjaqet i la Leka si nja-nja: del i miri prej të keqit e i keqi prej të mirit». — «Shpírt per shpírt, 'se duken e falë Zoti». (2)

§ **892.** Kush të vrasë nierin prá, kje burrë a grue, djalë a cucë a edhè ferishte djepi, i mirë a shemtim per dukë, krye, plak a sterplak, i pasë a i pá-pasë, fisnik

1) Shif: l. VIII, k. XVII, § 593 e 594.

2) — „Animam pro anima...", *Levitiku*, k. XXIV. vv. 18-20.

„È legge, che goccie (di sangue), sparse per omicidio, altro sangue domandino...." (Aesch. Coëph.)—

a firuk, ndeshkimi âsht nji doret: per vrasë të mashkullit 6 qese, 100 desh e gjysë kau giobë.

§ **893.** Kush të shitojë nierin, çmimi i permendun nen § 892 pergjymsohet si per mashkull si per fêmen.

§ **894.** « E shituemja shkon mbas kerçikut, a si t' i a prejë mjeku » (Çmimin e mjekimit si t' a prejë mjeku).

§ **895.** Pajtimi i gjakut a i varrës, qi bâhet me krenë e djelm, nuk ká tjeter per posë 6 qese per gjak e 3 qese per varrë.— Pajtimi i gjakut a i varrës, qi bâhet me ndermjetsí të dashamirvet, permbí 6 a 3 qese lypin edhè të prishunat e mjekimevet. (1)

§ **896.** Të rámt në gjak, po u bâ vrasa në katund, dorërasi me mashkullim të shpís edhè ferishte djepi në kjofët do të bahen e do të dalin prej katundit e do të shkojn nder miq, per me i u shmangë rrezikut të vrasës.

§ **897.** Me graní të dorërasit s' ká pûnë shpija e të vramit, sepsè „Grueja e Prifti nuk biejn në gjak".

NYE I NJIQINDENJIZETEPÊSËT.

„Gjaku shkon per gisht." (2)

§ **898.** Në kanû të vjeter të Malevet të Shqypnís vetem dorërasi bijte në gjak, ase aj, i cilli tëhiqte, shkrepte e shprazte pushken a çdo armë kundra nierit.

§ **899.** Shpija e të vramit nuk mujte me ndjekë as me vrá tjeterkend prej vllazensh, nipash a kushrîjsh të gjaksorit, posë gishtit — dorërasit —.

§ **900.** Kanûja e vonshme pershîn mashkullimin e shpís së dorërasit mje në ferishte djepi; kushrinín e nipat e ngiatë, edhepsè të damë, por per 24 orë, në valë të gjakut; e mbas 24 orësh do t' u qitte dorzânë shpija e të vramit. (3)

NYE I NJIQINDENJIZETEGJASHTËT.

„Gjak per gjak me mbetë.".

§ **901.** Kúr të vrasë shoqi shoqin dy vetët, qi u fjalisen, e biejn të dy dekun, jesin krye per krye, ase gjak per gjak.

§ **902.** Shpijat e të vramvet nuk mund të shtŷhen në fjalë, as nuk mund të lypin shperblime lagjja lagjes. — Do të dorzaniten mbas kanunit.

§ **903.** Po mbet njani i vrám e tjetri

1) „Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo... innocens erit, qui percusserit, ita tamen ut opera ejus et impensas in medicos restituat". (*Exodus*, XXI. 18. 19.).

„ Quando fù ferito un membro, da cui derivò piaga od emorragia, l'autore del male deve pagar le spese della cura, e — se rifiuta, deve la spesa ed — una multa". (Codice di *Manù*, Nr. 287. Libro VIII).

2) „Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur". (*Deuteronomii*, k. XXIV. 16.)

3) Nder Malcí të Mdhá të gjith ata, qi vêjn ruben e zezë në shŷj të zís, biejn në gjak ase kerkohen per gjak. — Ky kanû âsht edhè në Dukagjin: Shalë, Shosh etj.

i shituem, atbotë i shituemi ðo t' i a kthejë tepricen e çmimit të gjakut të vramit.

§ **904.** Po m' a vrau kush t' êm vllá un u çova eðhè e gjuejta nji të shpís së ðorërasit, tuj e shitue nji herë e mje në njizet herë; së mbramit ðroðha pushen eðhè e vrava të vllán e këtij a mun ðorërasin e t' êm vllá, të gjitha varrët ðo të pleqnohen e ðo të lahen, e i vrami jet krye per krye me t' êm vllá të vrám.

§ **905.** Po vrava atê, qi paçë shitue njizet herë, varrët hupin, e jesin gjak per gjak me të vramin.

§ **906.** Po qita mbë kenð eðhè vetem e gervishta në krye, i kam 3 qese per varrë.

§ **907.** Po i rashë kambës i kam 750 grosh.

§ **908.** E shituemja në brêz e perpjetë ká 3 qese; në brêz e teposhtë ká 750 grosh.

NYE I NJIQINDEJIZETESHTATËT.

„Gjaku per faj nuk jet." (1)

§ **909.** Çðo faj, qi t' i bâjë Shqyptari Shqyptarit, tager ká me e munðue me pleq e me pêgje, porsè nuk munð t' a vrasë, 'se «Gjaku per faj nuk jet».

§ **910.** Po më shau kush, e un e vrava, i a kam gjakun.

§ **911.** Po erðh kush me m' i ðhânë zjarrë shpís, a ksollës, a tbanit, un e prita eðhè e vrava, i kam gjakun.

§ **912.** Po erðh kush me të vjeðhë, eðhè e shef tuj t' a zhberthye ðeren, e vrave, i ké gjakun.

§ **913.** Erðh kush me t' a ðlirë vathin, e shef tuj t' a vû tufen e gjâsë perpara, rrâne me xjerrë gjânë t' anðe e atij s' i loðhet menðja me t'a lshue, po e vrave, bjen në gjak.

§ **914.** T' u mbat kush a të rá, ti e vrave, bjen në gjak.

§ **915.** Të hypi kush në qafë, eðhepsè jânë ðý ðuer per nji krye, po e vrave, i ké gjakun.

Oroe: §§ **914** e **915** peshohen mbas randsís së fajit.

NYE I NJIQINDENJIZETETETËT.

„Gjaku s' bâhet giobë."

§ **916.** «Gjaku gjak, gioba giobë, thotë kanûja».

§ **917.** Gjaku s' hupë kurr.

§ **918.** Në çðo faj me i rá shpís së ðorërasit shpija e të vramit, ðo të gjygjohen e ðo të pleqnohen eðhè me pêgje,

1) Parimi: „Gjaku per faj nuk jet" u bân bâll këtyne parimeve:

„Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis". (Eksodi, k. XXII. 2.)

„L' uccidere chi ha tentato assassinio in privato od in pubblico; e il furore alle manî col furore, non rende colpevole per verun modo l' omicida." — (Codice di *Manù*, Nr. 351. Libro VIII.)

„Non era colpevole chi uccidesse per difendere la vita, l' onore e la libertà...." (Stato politico di Atene. — Leggi civili e criminali.)

„Furem nocturnum, sed non diurnum, nisi telo se defendat, licet occidere." — In decreto Gratian. Glossa Decret.)

ne e lypët nevoja; porsè faji jet gjithherë faj, e shpija e të vramit ðo t' a perligjë shpín e ðorërasit, 'si t' a shofin me uðhë pleqt.

§ **919.** Në çðo giobë me rá shpija e të vramit, gioben e lán giobë, porsè gjakun s' munð t' i a hupin e giobë s' munð t'i a bâjn eðhepsè shpí e ligë eðhè e lânun.

NVE I NJIQINDENJIZETENANDËT.

Gjaku per pûnë të ligë.

§ **920.** « Ata, qi kan shtat e ðhûnë bashkë, po u vrán të ðy në pûnë të keqe, shkojn gjak-hupës ». (1)

§ **921.** Parimi « Gjaku per faj s' jet », në ðhûnim të gravet e bjerrë fuqín e vet.

§ **922.** « Mikun e prém, armët e gruen e ðhûnueme, kanûja s' i perket. »

§ **923.** I marruemi e e marruemja vetem atbotë shkojn gjak-hupës, kúr të vriten në pûnë e në mnðyrë të keqe e me nji pushkë.

§ **924.** Prinðja e të marruemve nuk munð t' i kerkojn per gjak por ðo t'i apin ðorërasit fishekun e prishun me » Të lumët ðora »!

§ **925.** Do të qesin ðorzânë, se gjaqet e të marruemve nuk ðo t' i kerkojn per jetë.

§ **926.** Po i kjau zêmra prinðes së të vramve, se ðorërasi nuk i ká vrá në pûnë të ðhûnshme, gjygji i shênjon bén mbas kanunit.

§ **927.** Po e la Porota mbrenðë, ðorërasi jet në ðý gjaqe e në giobë mbas kanunit.

§ **928.** Po pshtoi njana lagje pá u vrá eðhe hiku, ðorërasi, qi i gjet në pûnë të keqe, nuk munð t' a vrasë mbrapa, 'se bjen në gjak, e lagjes së vrame gjakun ðo t' i a lajë.

§ **929.** Po ðuelen me marre grue e vajzë a cucë, e po pshtuen pá u vrá — hiken — në ðhé të largët, ata i leçitë Flamuri per jetë.

§ **930.** Po u hetue aj, qi i koriti eðhè i vûn rrethin si këtij si eðhè të marruemeve, fisi, katunði e Flamuri i grîn të ðy, tuj jau bâ gjakun giobë.

§ **931.** Grueja e vejë a cuca, qi ðelshin me marre, ðo të ðigjeshin per së gjalli në grumbull të plehit. — Ase i vêjshin nðermjet ðý turrave ðrûsh të nðezuna e a i bâjshin me kallxue simahorin, a i lêjshin të shkrîhen per mnðerë nðermjet ðý zjarmesh. — Me kênë se mbrrîjshin me i a xjerrë fjalen se cilli e koriti, atbotë i vêjshin rrethin eðhè simahorit, eðhè i grijshin bashkë.

NVE I NJIQINDETRIDHETËT.

Vrasa pà hiri.

§ **932.** Vrasa pá hiri nuk e ká të nðjekmen me pushkë. — Dorërasi lán

1) „Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque moriatur, id est, adulter et adultera, et auferes malum de Israël". (Deuteronomi, XXII, 22. — Levit. XX. 21.) „Si quid perverse tetreque factum est a muliere, mulctatur; si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. — De jure autem occidendi ita scriptum est: In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine judicio impune necares". Aulus *Gellius*. Noct. Attic. Liber X. c. XXIII.)

„ Incestum Pontifices sopremo supplicio sanciunto". (*Cicero*, De legib. IX.).

gjakun e dorzanitet. (1)

§ **933.** N' at gjak të xét dorërasi do të largohet e të rrîjë mshefët mje qi të mirret vesht pûna mirë.

§ **934.** Hîn gjindja e urtë e, 'si të vertetohen se pernjimend kje pá hiri vrasa, qi u bâ, dorërasi lán çmimin e gjakut edhè dorzanitet.

§ **935.** Me vrá kush — edhè pá hiri — gruen me shtat xânë, posë 3 qesevet të gjakut të grues, i a presin edhè barrës 3 qese.

§ **936.** Po u perpush dorërasi per 3 qese të barrës, kanûja e ep me çilë të vramen, per me pá pale a pat djalë a vajzë. (2)

§ **937.** Po pat djalë, dorërasi do të lajë 3 qese per gjak të grues e 6 qese per gjak të djalit: po pat vajzë, posë 3 qesevet të grues së vrame, do të lajë edhè 3 qese të vajzës.

§ **938.** Vrasa pá hiri nuk ká giobë.

Oroe : Vrasë me ndore, Shif: l. VIII, k. XVIII, n. XCVII, f. 68, «Të prémt e mikut».

Vrasë me ndermjetsí, shif: l. VIII, k. XVIII, n. IC, f. 69, «Ndermjetsija».

NYE I NJIQINDETRIDHETEPARË.

Vrasë me dorzâni.

§ **939.** Me bâ me u ngatrrue ndër vedi shpija e dorërasit e shpija e të vramit mbas gjakut të pajtuem, dorzânvet u duhet me hî në flakë e nuk do të bajn qi t' u dhûnohet êmni e dorzânija.

§ **940.** Po krisi pushka ndermjet tyne, dorzânët do të kerkojn mikun e prém prej lagjes, qi nisi pushken. — Tjera shif: l. X. k. XXII. n. CXXV, «Gjaku shkon per gjak».

NYE I NJIQINDETRIDHETEDYTË.

Pushka ndjekë gjaksin.

§ **941.** «Pushka e nisun ká giobë». — «Pushka e parë ká giobë».

§ **942.** «E shkrepmja ká giobë».

§ **943.** Po u fjalisen dy vetë e njâni

1) ....„Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudiustertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur..... hic ad unam supradictarum urbium confugiet, et vivet: (Urbes refugii, shif L. VIII. k. XVIII, n. XCVII, f. 68, or. I) ne forsitan proximus ejus, cujus effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur.... percutiat animam ejus, qui non est reus mortis....“ (*Deuteronomi*, XIX, 4, 6. 6.)

„....L' omicidio involontario ebbe tribunale apposito, e chi l' avesse commesso non poteva esser tenuto reo, ma doveva allontanarsi da' luogi testimoni di tale sventura: la religione doveva purificare il versato sangue e riconciliarlo cogli Dei“. (Stato politico di Atene. Leggi civili e criminali)

„Ictus quippe fortuitus et consultus, non cadunt sub eiusdem talionis similitudinem.“ (*A. Gell.* Lib. XX. c. I.)

2) I nipi i Herkulit, Aristodemi, mbreti i Mesanasve (742 para Krishtit) e mbyti të bín edhè e çili, per me dîftue se ishte i rrèjshem zhgarkimi i dhûnshem, qi u fol prej njij Mesanasit kundra fjeshtsís së vajznís së saj. (La Grecia, M. *Pouqueville*, Venezia 1836. — Assedio d' Itome, pag. 42)

BKSH

e ðreðhë pushken mbë tjetrin e e shkrepë, por s' j nðezë, po s' u vrán n' at valë, i pari, qi shkrepi pushken, bjen në nðeshkim të giobës.

§ **944.** Po e shkrepi i pari pushken e nuk i nðezi, i ðyti i nðêj gati eðhè e vrau, ky bjen në gjak, por jo në nðeshkim të giobës, se «Pushka e mbrame nuk jet me të paren».

§ **945.** Me shkrepë pushka pá hiri, i zoti i pushkës bjen në gjak, po vrau a shitoi kenð.

§ **946.** Po hîni kush në shpí të kuej e, porsá t' a vjerrë pushken në krrabë, i kputet rrypi, shkrepë pushka eðhè vret nðonji të shpís a kêðo, i zoti i pushkës bjen në gjak.

§ **947.** Po e la miku pushken të ngrefët eðhè shkrepi e vrau kenð, i zoti i pushkës bjen në gjak.

§ **948.** Po e vuer miku pushken në krrabë e kjo u thye e rá pushka në tokë, shkrepi eðhè vrau kenð, i zoti i krrabës bjen në gjak.

§ **949.** Kûji e krraba jânë vû per të vjerrun të pushkvet, prá i zoti i krrabës a i kûjit ðo t' u vête menðen e mos t' i lête t' u brejshin prej krîjet.

§ **950.** Po u vrá kush e mbet ðekun në nji krah e në tjetrin u shituen ðy vetë, jesin gjak per gjak; nji gjak, ðy varrë.

§ **951.** Po vrau kush gruen me shtat xânë, kanuja e ep qi të çilet e, po pat ðjalë, ðorërasi, posë gjakut të grues, ðo të lajë 6 qese per gjak të ðjalit; po pat cucë, ðo të lajë 3 qese per fmí e 3 qese per t' âmen.

§ **952.** Pushka e shtîme per mik të prém të lshon në gjak, por jo në giobë.

§ **953.** Pushka e shtîme per grue a cucë të ðhûnueme s' ká as gjak as giobë.

§ **954.** Pushka e shtîme per armë të mârruna, bjen në gjak, por jo në giobë.

§ **955.** Pushka, qi vret pá hiri, ká gjakun gjak, por s'ká giobë as të nðjekmen.

§ **956.** Pushka e shkrepun mbë kêðo ká giobë.

§ **957.** Per çðo vrasë: 6 qese per gjak, 100 ðesh e 1 ká giobë Flamurit e 500 grosh ðerës së Gjomarkut t' Oroshit (per Mirðitë).

NYE I NJIQINDETRIDHETETRETË.

Kush vret vedin, shkon gjak-hupës.

§ **958.** Po vrau kush veðin, gjaku i shkon hupës.

§ **959.** Shpija e vetvrasit bjen në giobë, 'se giobitë veðin me të bjerrun të njij njerit e me të prishunat e ðrekvet.

§ **960.** Po vrau i vllaj të vllán, gjak-hupës shkojn, porsè gioben e Flamurit ðo t' a bajn si mbas kanunit.

§ **961.** Po vrau i biri t'án, s' e nðjekë kush, porsè i biri, ðorërasi, grîhet a prej fisit a eðhè katunðisht.

§ **962.** Me vrá i biri t' âmen, bjen në gjak me prinðët e s' âmës.

§ **963.** Me vrá i shoqi të shoqen, bjen në gjak me prinðt e grues.

§ **964.** Me vrá e shoqja të sho'in, prinðja e kësaj biejn në gjak. (Ká nðollë qi prinðja e ká grî të bín, qi bâte ket shemtim).

NYE I NJIQINDETRIDHETEKATERT.

Shkuesija e gjakut.

§ **965.** Shkues i gjakut thirret aj, i cilli perpiqet te shpija e të vramit, per me e pajtue dorërasin.

§ **966.** Shkuesi i gjakut, po i duel në krye pûnës, ká tager në kpucë.

§ **967.** Kpucët a opangat e shkuesit perbâhen prej 500 groshësh.

§ **968.** Kpucët e shkuesit të gjakut i lán shpija e dorërasit.

NYE I NJIQINDETRIDHETEPÊSËT.

Pajtimi i gjakut.

§ **969.** Pajtimi i gjakut bâhet dý mnðyrësh:

a) me të himë të ðashamirvet të shpís së të vramit e të Famullitarit;

b) me të ðalun të Krenvet, të Derës së Gjomarkut e të ðjelmvet të Flamurit. — Në ket rasë per çðo vrasë Dera e Gjomarkut t' Oroshit mirrte 500 grosh.

§ **970.** Në të ðyja ¦këto rasë dorëzânët e kanunit jânë të ðomosðoshem.

§ **971.** I zoti i gjakut, posë çmimit të caktuem per gjak, ká tager me lypë nji hutë (martine) në krah të cillitðo, qi t' a ngulë sýnin; e dorërasi âsht në ðetyrë me i a prû aty.

§ **972.** Pá u nðreqë pûna e gjakut, pá hî ðorzânët e ðuhshem, pá u caktue vaðet e të hollavet të gjakut, trevezat e bukës nuk shtrohen e buka nuk hahet.

NYE I NJIQINDETRIDHETEGJASHTËT.

Dorzânët e gjakut.

„Dorzânë e bestár nuk hîn kush me pare".

§ **973.** Dorzânët e gjakut i zgjeðhë shpija e dorërasit.

§ **974.** Dorzânët e gjakut jânë ata, qi hîjn per me mbajtë larg çðo të persritun mnijet e zjarmit, qi kishte me muejtë me u nðezë nðermjet shpís së të vramit e dorërasit.

§ **975.** Dorzânët e gjakut, 'si të hîjn nji herë, nuk ðalin mâ.

§ **976.** Dorzânët e gjakut kan tager me i mbajtë në frê ata, per të cillt kan hî; e, po nuk vjeften kshillet e qortimet miqasore, kan tager me u a rruðhun pêjt eðhè me kercnim, po luejten.

NYE I NJIQINDETRIDHETESHTATËT.

Dorzânët e të hollavet të gjakut.

§ **977.** Dorzânët e të hollavet të gjakut i zgiedhë shpija e të vramit.

§ **978.** Vadet e të hollavet të gjakut i caktojn Pleqt e burrat e urtë, qi ndollen aty.

§ **979.** Vadja e caktueme e të hollavet të gjakut as shtýhet, as luhet.

§ **980.** Me bâ me dalë mendësh dorërasi e me nisë me luejt me dorzânët e të hollavet të gjakut e me i sjellë me sot-neser, do t' i a çojë të zot't të gjakut të hollat në vade të caktueme e detyrsin e qesin në katund, i cilli do t' a ngushtojë lasin e keq me i u pergjegjë detyrës e, po e lypi arsyeja, mund t' a giobisin.

§ **981.** Të hollat e gjakut do t'i epen shpís së të vramit nper dorë të dorzânvet e jo kurr drejt-per-drejt prej dorërasit.

NYE I NJIQINDETRIDHETETETËT.

Buka e gjakut.

§ **982.** Buka e gjakut âsht ajo, kúr ndermjetsit e pajtimit të gjakut me disá prej gjinijet, shokësh e dashamirësh të zot't të gjakut t' i shkojn në derë dorërasit per pajtim të gjakut e të hajn buken e gjakut të pajtuem.

NYE I NJIQINDETRIDHETENANDËT.

Kryqi në derë.

§ **983.** Kanû âsht, 'si të vêhet per fije pajtimi i gjakut e, 'si të bahet buka, të hîjn dorzânët si të gjakut si edhè të të hollavet e të bâhet kryqi në derë të dorërasit prej të zot't të gjakut.

§ **984.** Kryqi në derë âsht shêji i gjakut të pajtuem.

§ **985.** Kryqi xieret në gúr të prakut t' eper të derës së shpís a ndër pregjet e krahvet të derës.

§ **986.** Kryqin në derë do t'a xjerrin dora e të zot't të gjakut.

§ **987.** Hekurin — sqeparin —, me të cillin u xuer kryqi, kanû âsht me e hjedhë mbí pullaz të shpís së dorërasit.

BKSH

NYE I NJIQINDEKATERDHETËT.

Vllaznimi (Me pi gjak).

§ **988.** Si t' u pajtohen zêmrat shpijavet të dorërasit e shpís së të vramit, pijn gjakun e shoqi-shoqit.

§ **989.** Mârrin dý gota të vogla, i mbushin pergjymsash me ujë a me rakí; çohet ndonji prej dashamirësh e u lidhë dy gishta të vogjel, i shpojn me gjylpanë, tuj bâ me lshue ká nji pikë gjak veçmas nder dý gota.

§ **990.** Mbasi t'a perzíejn gjakun ase, mbasi t' a tundin mirë, i shndrrojn gotat, e, me duer kryqzue, i a kojn shoqi-shoqit, tuj e pí gjakun e njáni-tjetrit. — Nder njimí pergzime qesin pushkë e bâhen si vllazen të rí njij nânet e babet.

BKSH

LIBER I NJIMBDHETËT.

KANUNI I PLEQNÍS.

NYE I NJIQINDEKATERDHETEPARË.

Tagri e detyra e Pleqvet.

§ **991.** Plaku i pengut nuk munð t' i lypë të falmet e të premet e kanûs, pá e nðreqë pûnen. —

§ **992.** Pleqt jânë a të parët e vllaznive a Krenët e fiseve, zyra e të cillvet âsht e pshtetun në themel të tagrit kanunár.

§ **993.** Pá këta nuk munð të bâhet nðo 'i kanûn i rí e as kurrnji gjýgj a pleqní, qi ðo të pershíjë a nji vllazní, a nji fis, a eðhè nji katunð e Flamur.

§ **994.** Pleq thirren eðhè burrat më zâ per urtí e qi jânë regjë nðer gjygje e pleqní.

§ **995.** Per pûnë të veçanta e per të kapme të posaçta, eðhè të permenðunt munð të mirren per pleq pêgjesh e gjygji i bâm prej 'tyne âsht i njoftun prej kanunit, mjaft qi të pleqnojn mbas këtij.

§ **996.** Pleqt e Kanûs kan tager me shmangë çðo rragë e kercnim ðâmesh e vraset, kû me urtí, kû me fuqí bashkë me katunð e nðer kercnime të ranða fort ðo të lypin krahin e Krenvet e të ðjelmvet të Flamurit, per të prûm në menð të ðalunin menðësh.

§ **997.** Pleqt kan tager me mbleðhë katunðin, kúr mos të ðuej kush me i nðéjë gjygjit të folun mbas kanunit e pá krahambajtje.

§ **998.** Per pleqní të vogla ðo të mirren Pleqt në katunð permbas vllaznijet e fisit.

§ **999.** Pleqt e mârrun per me bâ nðo'i pleqní, atý e n' at hov, qi t' u apin zâbuken të fjalisunt, tager kan me bâ gjýgj e me e çue ðeri në mbarim.

§ **1000.** Jo veç Pleqt ase Krenët e Kanunit kan ket tager, por eðhè Pleqt e çashtjevet të veçanta, 'si t' i ketë zgieðhë kush per pleq, kan tagrin e permenðun.

§ **1001.** Si t' u epet Pleqvet në ðorë pengu i pelqimit, eðhè ne u penðojshin të fjalisunt, nuk munð t' u a stermârrin pengun, as nuk munð t'i nðrrojn ata Pleq.

§ **1002.** Parimi i kanunit âsht: « Plak mbí Plak, gjýgj mbí gjýgj e bé mbí bé kanûja nuk bán ».

§ **1003.** Pûnët e ranða, qi e vrugnojn nðeren e katunðit a të Flamurit, ðo të peshohen prej Pleqvet të katunðit e prej Krenvet të Flamurit.

§ **1004.** Pleqt e Krenët e Flamurit nuk munð të kpusin kurrnji gjýgj e nuk munð të giobisin kenð në katunð, pá i pasë me

vedi Pleqt e Strapleqt e katundit, në të cillin gjindet fajtori.

§ **1005.** Po ndolli se duel menòsh nji katund marë me gjith Pleq e Vogjlí, atbotë ngrehen Krenët e Flamurit me Pleq e Strapleq vllazníshe fisesh e me gjith Vogjlí edhè e biejn në menò katundin e dalun dore.

§ **1006.** Po u çue nji katund per me u ngrefë luftë Krenvet, Pleqvet, Strapleqvet e Vogjlís së Flamurit, nen të cillin gjindet, atbotë do të bâhet me dieje Dera e Gjomarkut, në zâ të së cillës do të çohen edhè Flamurt tjerë e nen prîje të kësaj Dere do të msŷhet katundi i dalun dore, edhè e biejn në menò me ndeshkime giobësh, me të xjerrun prej vendit, a edhè me të grîme katundisht, në pasët bâ kush ndo 'i faj per të grîm.

§ **1007.** Sjelljet e ndeshkimet e permenduna i veshen edhè njij Flamuri, kúr të dalë dore; me nòryshim qi Flamuri marë nuk munò të xieret prej vendit, porsè leçitet prej Flamursh tjerë mje qi të shtrojë pengun.

§ **1008.** Kanunet, qi vên nji katund me Pleq e Vogjlí per vedi, bj. fj. per hjeksí, pabesní, per vrasë a cubní, as Flamuri e as Dera e Gjomarkut nuk munò t' u a luej, mjaft qi mos të trillohen pûnë të reja, qi të jenë kundra vendimevet jetike të kanunit të Malevet.

§ **1009.** Nder gjygje e pleqní, qi i perkasin katundit marë a njij Flamuri, Pleq të veçanët nuk kan tager me mârrë neper dorë. — Këto do të peshohen prej Pleqvet e Krenvet të kanûs së Katundit e të Flamurit.

§ **1010.** Po rá në faj nji Plak katundi, do t' a lshojë pengun në dorë të Vogjlís.

§ **1011.** Po s' u gjegj me shtrue pengun, Vogjlija thrret Krenët e Flamurit e zbashkut e biejn n' arsye.

§ **1012.** Po rá në faj kush i derës së Gjomarkut, gjygjin do t' i a bâjn Krenët e Vogjlija e të gjith Flamurvet. —

§ **1013.** Po rá në faj ndonji prej Flamurtarësh, do të peshohet prej Krenvet e Vogjlís; e Kreu i Flamurit në faj do të peshohet prej Flamurtarit, Krenvet tjerë të Flamurit e prej Vogjlije.

§ **1014.** Edhepsè Plak, a Krye, a i Derës së Gjomarkut, pengun do t'a lshojë në dorë të Pleqvet e të Vogjlís, po bâni kush váj mbë 'të.

§ **1015.** Pleqt do të bâjn gjŷgj pá krahambajtje e pá u thye prej nendoresh a të folmesh prej njânit a tjetrit.

§ **1016.** Po u hetue ndo 'i Plak se e bâni gjygjin me krahambajtje e kundra kanunit, veç pse i thyem prej nendoreve t' ânës kundershtare, posë faqes së zezë, s' e mêrr kush mâ per Plak. (1)

NVE I NJIQINDEKATERDHETEDYTË.

Pêgjet.

§ **1017.** „Pengu i lshuem nuk mirret mâ".

§ **1018.** Pengu âsht nji shêj i landët, qi epet në dorë të Pleqvet gjygjtarë me tager qi të bâjn gjŷgj mbí ankimet e dy kundershtarvet.

§ **1019.** Pengu thirret «Pengu i pelqimit a i zâbukës», qi don me thânë se, tuj e dhânë pengun në dorë të Pleqvet gjygjtarë, këta gjinden gati me i ndêjë gjygjit e pleqnís.

§ **1020.** Pleqnija e gjygji i bâm pá

1) Maledictus qui accipit numera, ut percutiat animam sanguinis innocentis, et dicet omnis populus: Amen. (*Deuter.* XXVII. 26.)

pêgje, faqe kanunit s' ká vjeftje.

§ **1021.** Para se të fillohet gjygji, pêgjet ðo të jenë në ðorë të Pleqvet, e të kapunt në paðí, posë qi nuk munð të luejn má, ata liðhen eðhè me lá opangat, ase Pleqnín e preme prej kanunit.

§ **1022.** Per peng xêhet arma, fisheku, ortari a eðhè kutija e ðuhânit, mje qi të biejn pêgjet, qi t' i parasohen vjeftjes, per të cillen kapen.

§ **1023.** Nðer pleqní ankimesh, zhgarkimesh a shpifjesh fjala e gojës nuk pelqehet per peng; ðuhet shêji. (1)

§ **1024.** «Fjala peng» jet vetem atbotë, kúr t' i flasë kush kuej kaq e kaq, per n' i a nðreqët nji pûnë.

§ **1025.** Po i a nðreqi pûnen, të folmen i a ká ðetyrë burrit të huej.

§ **1026.** Po ngulen Pleqt e pêgjevet njani në menðe të vet e tjetri në të ve'n, ðo t' u siellen Pleqve tjerë, porsè per të prishuna nuk munð t' u randohen të fjalisunvet (të zotvet të pêgjevet).

§ **1027.** Opangat e Pleqvet ðo t' i lajn të zotët e pêgjeve, sá njani aq tjetri.

§ **1028.** Opangat e Pleqvet lahen jo mbas anðjes së Pleqvet, por mbas randsís së pleqnís: «Mbas pengut shkojn opangat». — «Mbas gjâjet shkojn opangat».

§ **1029.** Pleqnija e njij paraðites ká pasë pêsë grosh. — (Heret nuk bâheshin pleqnít mbasðite.)

§ **1030.** Per pleqní të ðame me «gúr», të kapunt ðo të lajshin ka 10 grosh per pleqní.

§ **1031.** Para se t' i a hîjn gjygjit Pleqt, ðo të bâjn ket bé: «Per ket të mirë të Perendís (mbí nji shêj Besimi) e sì e bâjsha mue më nðimofët, gjygjin nuk ðo t' a bâj me ðreðhí e me krahambajtje e, mje ke të m' a mârrë menðja e shpirti, nuk ðo t' i bâj lak kanunit e gjygjit të ðrejtë! (2)

§ **1032.** Jashta katunðit nuk ká tager kush me gjetë Pleq.

§ **1033.** Po ðuel kush me lypë Pleq në Flamur, nen të cillin gjindet, ðo të mârrë per Plak nji prej Krenësh e jo prej Vogjlijet.

NVE I NJIQINDEKATERDHETETRETË

Shtim Pleqsh.

§ **1034.** «Gjýgj mbí gjýgj e Plak mbí Plak kanûja nuk bán».

§ **1035.** «Në mos të pelqefët gjygji, tek â' Sh. Pali». — «Në mos të pelqefët gjygji, tek â' Gryka e Oroshit». — Dera e Gjomarkut themeli i kanûs».

§ **1036.** Po i a ðorzove pengun Plakut, e ky t' a bâni gjygjin, s' ké pse lypë má Plak e gjýgj.

§ **1037.** Po s' t' a mbushi menðen gjygji i Pleqvet, qi ti i zgoðhe e i pelqeve, tager s' ké me e stermârnun pengun t'anð as me zgieðhë Pleq tjerë.

§ **1038.** Po u vojt menðja të zotve të pêgjeve, se u âsht bâ gjygji pá rrugë e me krahambajtje, kan tager mos me i nðêjë pleqnís.

§ **1039.** Pleqt e parë nuk i lshojn pêgjet, porsè këta jânë në ðetyrë me ðlirë veðin, tuj jau lshue pêgjet e veta në

1) „Oppositus est prignori". — Publ. *Terentius*, Phormio, alt. IV. Scena III. — Opponere interdum significat deponere, hoc est contra alium provocantem pignus ponere. —

2) „Judices citati jurabant se ex lege judicaturos". (Rit. Rom. c. II. De judiciis publ. fr. 150.)

dorë Pleqvet të dytë të zgjedhun prej sish; e mbasi të jau shtrojn gjygjin e bâm, do të peshohet prej Pleqvet të dytë.

§ **1040.** Po e bân të keq gjygjin e Pleqvet të parë, këta të dytët u mârrin pêgjet të fjalisunvet e, posë qi jesin pá opanga, këta do të lajn opangat e Pleqvet të dytë.

§ **1041.** Pleqt mund të shtohen mje në trí lagje: po s'e kputen gjygjin, atbotë do të hîjn nder krenë deri në Derë të Gjomarkut, qi âsht themeli i kanûs. Pertej kësaj Dere s' ká gjýgj.

§ **1042.** Po duel i mirë gjygji i Pleqvet të parë, pêgjet e para do të lajn dý lagje opangash: Pleqvet të parë e të dytvet.

§ **1043.** Po ndollen gjygje a pleqní të randa, zhvillimi do të lypet në Derë të Gjomarkut.

NYE I NJIQINDEKATERDHETEKATERT.

Porota.

§ **1044.** Porotë a Poronikë me gojë të kanunit thirren ata nierz, të cilt shênjohen me gisht prej gjygjit, per me bâ bé e me xjerrë së keq ndokend.

§ **1045.** Poronikë do të jenë asish:

a) qi mos të jenë gjetë në bé të rrêjshme;

b) qi mos të kenë ndo 'i mllef as kundra lagjes,qi bân bé, as kundra asaj, qi veshtron bén;

c) qi mos të jenë gjind llogtarë, qi vjerrin shpirtin në krrabë per nji mullë bukë;

d) qi, nemosë me hamendë, mund të diejn ndo 'i pûnë, a mund t' a hetojn mâ letas;

e) s' do të jenë grá, 'se kanûja s' i xên;

f) qi mos të jenë të betuem e mnisa.

§ **1046.** Pergjithsisht beja pá Porotë s' bâhet.

§ **1047.** Parimi i kanunit âsht: « Beja ká Poroten, Porota ká mundin nder hetime e të lidhmen ».

§ **1048.** Prifti s' çohet në bé; por, me qillue se i lypet beja, si per me lá vedin, si edhè per Poronikë, ky xêhet per 24 vetë.

§ **1049.** Nji krye i Flamurit, po u thirr në nji bé 24 vetësh, 12 i a njef gjygji e per 12 të panjefun âsht vetë.

§ **1050.** Aj, qi u prîn Poronikvet në bé, nuk njifet per Poronik. Parimi i kanûs âsht: «Njiqind Poronikë por i zoti s'njifet».

§ **1051.** « Porota nuk shkon në bé, pá i u lidhë i zoti i bés ».

§ **1052.** Aj, qi i prîn bés, do t' i lidhet Porotës, qi, po duel beja e rrêjshme, të lajë gjoben e Kishës per dhûnim të bés së rrêjshme; gjoben e Flamurit a të katundit, si mbas numrit të Poronikvet e dypernjahen të zot't.

§ **1053.** Gjygji do të njefin per Poronikë gjind prej vllaznijet e prej katundit t' atij, qi do t' i prîjë bés.

§ **1054.** I zoti i bés do t' u shkojë Poronikvet të njefun per derë, per me i bâ me dieje se gjygji i ká njefë per betarë.

§ **1055.** Poronikët e panjehun, qi i gjên vetë i zoti i bés, në gjýgj e para Pleqvet do t' i kallxojë êmen per êmen, si i u kallxuen atij të njefunt.

§ **1056.** Edhè Paronikvet të panjefun do t' u shkojë per derë i zoti i bés per me u kallxue, se i ká zgjedhë per betarë.

§ **1057.** Gjymsen e Poronikvet i njefë gjygji, e gjymsen tjeter i gjên i zoti i bés.

§ **1058.** Pleqt, mbasi t' a njefin Poroten, do t' i thonë të zot't të bés qi, per në pasët dyshim prej ndonjanit nder Poronikë të njefun, se kishte me i lânë lidhë prej ndo 'i reset a mllefit, të kallxojë aty.

§ **1059.** I zoti i bés, si të diftojë arsye të themelta per njanin a tjetrin nder Poronikë të njefun, Pleqt e gjygjit jânë

në ðetyrë me i nðrrue.

§ **1060.** Nðrrim Poronikësh munð të bâhet mje në tre vetë, por jo mâ.

§ **1061.** Dita e bés i caktohet Porotës, e i zoti i bés âsht në ðetyrë me e mbleðhë.

§ **1062.** Porota, para se të shkojë në bé, ðo të perpiqet me bâ hetime kû të munðet, e me shqyrtue të zo'n e bés, qi mos të shkojë në bé të rrêjshme.

§ **1063.** Porota ká tager me bâ hetimet e veta e, po kje çashtja e paðís teper e ngatrrueshme, ká tager me e shtŷ bén mje në gjashtë muej, tuj vijue nðer hetime.

§ **1064.** Per ngatrrime të ranða fort e qi kapin hapët, Porota ká tager me e shtŷ bén, eðhè me vjetë.

§ **1065.** Si të két bâ hetimet e veta Porota e, si t' i két hullë fjalët haj per me e lirue me bé të shpifunin, haj me e lânë liðhë, s' ká pse shtryðhet; a njânen a tjetren ðo t' i a kallxojë të zot't të bés.

§ **1066.** Eðhè nji nðer Poronikë, 'si mos të nðigiojë me e bâ bén, i zoti i bés jet liðhë.

§ **1067.** Kanû âsht, qi nji Poronik a eðhè mâ, qi nuk ðon me bâ bé, ðo t' i a shnðoshë zêmren të zot't të bés, eðhè me bé, ne e lypët, se nuk e lâjn liðhë prej nðo 'i mllefit a mnijet, por vetem prej ðrojet e ðyshimit të mos shkojn në bé të rrêjshme.

§ **1068.** «Po hangri bukë Porota, bén e ká të bâme».

§ **1069.** Po u mbloðh Porota, eðhè hangri buken e bés, i zoti i bés ðel i pafaj; Porotës s' i jet tjeter veç me shkue në bé.

§ **1070.** Po e la buken pá hanger Porota, i zoti i bés jet në faj.

§ **1071.** Po s' u gjegj zhgarkuesi me arðhë në ðitë të caktueme, per me pá bén, i shpifuni munðet me fjetë në qetsí, se me bukë të hangerme prej Porotet, aj ðuel i pafaj.

§ **1072.** Porota ðo t'i thotë zhgarkuesit a të vîjë me pá bén, a të qesë kapucarin.

§ **1073.** Zhgarkuesi, eðhè ne u perpushët nðo 'i ðitë, së mbramit, a ðo të shkojë me pá bén, a ðo të qesë kapucarin.

§ **1074.** Porota, per ne u mbleðhët me bâ bén jashta ðitës së caktueme, s' ká tjeter bukë, por shkon në bé e ðerðhet në pûnë të vet seicilli.

§ **1075.** Në ðitë, qi ðo të bâhet beja, ðo të pranojn eðhè Pleqt e gjygjit të bâm.

§ **1076.** Beja ðo të bâhet me ket renð:

a) prîn në bé i zoti, per me i a shnðoshë zêmren Porotës;

b) mbas këtij ðo të bâjn bé ata, qi e kan mâ afer me gjak;

c) manðej bâjn bé Paronikët e njefun prej gjygjit.

ð) së mbramit Poronikët e panjefun.

§ **1077.** Fjalët e bés ðo të shqyptohen pá nðrrim e sikurse i ká njefë e rreshtue gjygji i Pleqvet.

§ **1078.** Të gjith sá Poronikë të jenë, ðo të bâjn bé, tuj e pshtetun ðoren mbë shêj të besimit, perposë në falët a në jashtofët kenð per nðerë vetë i zoti i gjâs.

Oroe: Dukagjini, Malsija e Gjakovës e sá krahina tjera Poroten e njefin ðisá per «ðorë bejet» në Kishë, e ðisá tjera e lâjn per «me nðigiue bén». —

NVE I NJIQINDEKATERDHETEPÊSËT.

Kapucari.

§ **1079.** Kapucár thirret aj, i cilli ðiften fajin e nðokuej, si bj. fj. nðo 'i vjeðh-

ní të mshefne, a nðo 'i vrasë të hupne permbas hetimeve, qi bân.

§ **1080.** Kapucari pergjithsisht nuk ðel faqe, a nðollë se ðel eðhè çiltas.

§ **1081.** Kapucari ðo të két kpucët e veta permbas të folmevet të zot't të gjâs së vjeðhun a të gjakut të hupun.

§ **1082.** I zoti i gjâs ¦së vjeðhun a i gjakut të hupun, para se t' i flasë kpucë kapucarit, ðo të shkojë në katunð të panðehunit, ðo të mârrë ðy shokë të tij e, bashkë me 'ta, ðo t' i shkojë te ðera, per me lypë arsye prej 'tij.

§ **1083.** Si mos t' i vêhet kurrsesì i panðehuni, i zoti i gjâs ðo t' i kallxojë, se ðo të flasë kapucarin në shpînë të tij.

§ **1084.** Po i tha i panðehuni, se âsht i lirë të flasë kapucari sá të ðuej, po ðuel në faj, kpucët e foluna kapucarit ðo t' i lajë ky.

§ **1085.** Po i foli kush kpucët kapucarit pá e bâ me ðieje të panðehunin, eðhè në ðalët fajtuer ky, kpucët e foluna prej të zot't të gjâs pergjymsash ðo t'i lajn.

§ **1086.** Kpucët e kapucarit jânë me ðorë në bé, qi mos të randðohet i panðehuni me teprime të foluna, eðhè në ðalët në faj.

§ **1087.** Kanuni i pergjithët âsht, qi kpucët e kapucarit nuk munð të kalojn çmimin e gjâs së hupun.

§ **1088.** Gruen s' e xên kanûja per kapucár.

§ **1089.** Kapucarija e hershme me ðorë në bé kishte 50 mje në 500 grosh.

§ **1090.** Kapucari i gjetun në rrênë ðo të late gjân e huej në venð të cubit. (Dukagjini)

NVE I NJIQINDEKATERDHETEGJASHTËT.

Pagesa e Kapucarit.

§ **1091.** Kapucarit i nepen kpucë:

Per gjak të hupun	1500	grosh
„ vath, shpí etj. të thyem	500	„
„ mushk	1000	„
„ kál	500	„
„ ogiç	500	„
„ ká hullijet	400	„
„ thí të mbajtun	500	„
„ lopë barrës	150	„
„ gomár	150	„
„ mzat	100	„
„ ðele e ðhí	25	grosh
„ viç të njomë	25	„
„ thí	23	„
„ eðh e kingj	10	„

§ **1092.** « Kapucari hjekë bén ». Po ðuel kapucár nji burrë ¦i nðershem, beja nuk i epet të panðehunit; ðo t' apë arsye.

§ **1093.** « Kapucari xjerrë gjân e hupun ». Si të tumiret kapucari prej Pritëtarvet, i panðehuni jet në faj, e ðo t' i a kthejë gjân të zot't si mbas kanunit.

NVE I NJIQINDEKATERDHETESHTATËT.

Pritëtarët e Kapucarit.

§ **1094.** Pritëtarë jânë ata, zyra e të cillvet âsht me bâ hetimet e ðuhshme, tuj e rrethue kapucarin me të pvetuna të shpeshta, tuj i a vû menðen, mos po bân lak nðer ðiftime e mos t'i zhgarkohet kuej.

§ **1095.** Pritëtarët ðo të jenë nierz të

ndershem, t' urtë e veshtakë, e të rregjun ndër shqyrtime e hetime.

§ **1096.** Pritëtarët do të jenë prej asish, qi gjygji i ká njefë per Poronikë.

§ **1097.** Si s' â' kanû, qi kapucari të dalë çiltas, ashtû ká tager kapucari me lypë me êmen disá prej Poronikësh, të cillvet u xên besë mâ fort se nuk e qesin.

§ **1098.** Parase të fillojn me bâ hetime, Pritëtarët do t' a vêjn në bé kapucarin, qi do të kallxojë drejt, pá krahambajtje e pá mllef.

§ **1099.** Mje në trí lagje Pritëtarësh mund t' a shqyrtojn kapucarin.

§ **1100.** Gjithsá herë të flasin Pritëtarët me kapucarin, msheftas do të flasin.

§ **1101.** Po tha kapucari, se ajo gjâ e vjedhun âsht shitun, Pritëtarët do të dergojn gjinden per hetime.

§ **1102.** Po tha kapucari, se gjâja e vjedhun âsht pré, Pritëtarët do të lypin nji shêj prej tij; bj. fj. nji copë lkurë, brynat, a ndonji gjymtyrë tjeter.

§ **1103.** Si të tumiren diftesat e kapucarit prej Pritëtarvet, mohimet e cubit a të gjaksit, edhepsè të rrêjshme, nuk mund t' i ndalin kush deri te beja: por Porota ká tager me i ndalë doren e mos me e lânë me shkue në bé të rrêjshme.

§ **1104.** Po duel kapucari i dyshueshem faqe Pritëtarvet, tuj kênë ky në të drejtë; e duel edhe e kapi per krahi cubin a gjaksorin, kpucët i ká të preme 500 grosh mje në 1500 grosh.

§ **1105.** Pritëtarët do të bâjn bé mos me qitë kapucarin per të gjallë, posë se në dashtë me dalë vetë.

NYE I NJIQINDEKATERDHETETETËT.

Burrat e Mbevet të Shqypnis në kuvend.

§ **1106.** Kuvendi âsht nji bashkim fisit a fisesh me Krenë, Pleq, Sterpleq e Vogjli a Djelmní të dheut, qi kan qellim me rrahë ndonji çâshtje a me lidhë ndonji besë.

§ **1107.** Kuvendet bâhen pjesnisht a edhe pergjithsisht.

§ **1108.** Kuvende të pjesshme jânë ato të katundeve, në të cillat mârrin pjesë Pleq, Sterpleq e Vogjlija e njij katundi.

§ **1109.** Të pjesshme thirren edhe ato kuvende, në të cillat bashkohen të gjith Pleqt e Sterpleqt e Vogjlija e Fiseve të ndryshme, qi sundohen prej njij Kreut.

§ **1110.** Kuvende të pergjithshme jânë ato, në të cillat bashkohen Pleq, Sterpleq, Vogjlí me Krenë e me Derë të Gjomarkut.

§ **1111.** Nder kuvende, gjygje e peshime mârrin pjesë:

a) Dera e Gjomarkut t' Oroshit;
b) Krenët e fisevet;
c) Pleqt e fisevet e të katundevet;
d) Sterpleqt e fisevet e të katundevet;
e) Djelmnija e Vogjlija e të gjitha fisevet;
f) Kasneca fisesh;
g) Giobtarë.

NYE I NJIQINDEKATERDHETENANDËT.

Vende kuvendesh.

§ **1112.** Bashkime kuvendesh mbahen a nder oborre Kishësh, a nder rrênime të

vjetra faltoresh, a në zêmer të vendit.

1. Mirdita në Sh. Pál a në Grykë t'Oroshit.
2. Lura tu Kisha në katund të vjeter.
3. Thkella tu Kroni i Fikut në Perlataj.
4. Matja në Lis.
5. Malsija e Lezhes (Zhuba) në Molung, ke Dardha Kerbucë.
6. Dibra?
7. Malsija e Krues në Bendë.
8. Malsija e Tiranës në Martanesh.
9. Malsija e Elbasanit?
10. Labërija (Arbërija)?
11. Arbënija në Larushk.
12. Kurbini në Djerr të Selitës, në Laç-Sebaste.
13. Luma në Bicaj.
14. Hasi?
15. Malsija e Gjakovës tu Vorret e Shalës.
19. Dukagjini në Koder të Shen Gjergjit (Shosh).
17. Puka tu Qyteti i Pukës.
18. Postripa në Qytet tu Xhamija (Drishtë).
19. Mbishkodra tu Kisha e Brigjes-Rapshë.
20. Kelmendi në Qafë të Berdelecit.
21. Capa (Zadrima) në Dajç.

— Nikaj e Mertuer tu Kisha e Nikajvet.

Mertuer e Krasniqe tu Blini i kuvendit (Selimaj).

§ **1113.** Burrat e bashkuem në kuvend rrîjn në gjymës rrethit: [illegible] ashtù qi të mund të shofin shoqi shoqin e, po u thirr kush, të két shteg per me u dukë nder Krenë e Pleq.

§ **1114.** Burrat e dheut në kuvend rrîjn t' armatisun. (1)

§ **1115.** Sá të jenë në kuvend burrat e dheut, s' ká tager kush i huej me u perzie nder 'ta.

§ **1116.** Nder gjygje e peshime Krenët e Pleqt rrîjn në vedi e Vogjlija në vedi.

§ **1117.** Krenët e Pleqt rrîjn në kuvend mbas prîjet e tagrit.

§ **1118.** Në kuvend, sá të flasë njani, tjerët do të ndigiojn e të heshtin.

§ **1119.** Çâshtjet e vogla e të kapmet, qi ká katundi shoq me shoq, Pleqt e katundit bashkë me Sterpleq e Vogjlí kan tager me i zhgarkue.

§ **1120** Çâshtjet e randa, qi i perkasin njij fisi mbarë, do të peshohen e do të pleqnohen prej Krenvet të fisit bashkë me Pleq, Sterpleq e Vogjlí.

§ **1121.** Çâshtjet, qi i perkasin njij krahine marë — ase shtetit, — do të peshohen nder kuvende të pergjithshme: «burrë per shpí». (2)

§ **1122.** Fjala e randë nuk bâhet në kuvend.

§ **1123.** Kanûja s' bán qi të shahet kush në kuvend; po bâni kush ket pûnë, do të giobitet mje në 5 desh.

§ **1124.** Po i tha kush kuej, se *rrênë* në kuvend, do të giobitet mje në 500 grosh.

§ **1125.** Po i a shkrepi kush kuej armen në kuvend, shpija i digjet e sjellsi i armës grîhet kuvendisht e shkon gjakhupës.

---

1) ...Quando vi son tutti, seggono armati.... (*Tacit.*, Germania XI) — Në pubblica në privata cosa fanno, se non armati. (Idem, ibid. XII.)

2) I. Kúr, me 17.III.1903, Esad Toptani, Kurt Beg Çela me ushtarë e gjendarmerí e Ndoc Ndreca me Mirditas e msŷn Pëshkashin e Thkellës per me rrethue e me prû në mend Marka Kulin e Kurbinit, i cilli i pat dalë doret qeverís tyrke, Kurt Begu i pat thânë Ndocit: „Prij Mirditë, e t' i biejm Markut!" — Ndoci i pergjegjka: „Të presim Esadin qi të na prijë." — Kurti i a pritka „Prij Mirditë, sikurse i ké pasë pri gjithherë Shqypnís, se tŷ të perket prija, e mbas tejet do të vijë Toptani a kushdo kjofët".

II. Në vjetë 1911, në nji rasë të kuvendit me Dedë Gjolulin e Traboinës i permenduni Deda pat thânë: Që se mbahet në mend, Shqypnís i ká pasë pri Dera e Gjomarkut me Mirditë, e, me nji herë mbas Mirditet, ká pasë shkue Hoti".

NYE I NJIQINDEPÊSËDHETËT.

Dera e Gjon Markut.(1)

§ **1126.** Dera e Gjomarkut âsht themeli i kanûs.

§ **1127.** Xên kryet e venðit në çðo venð e kuvenð.

§ **1128.** Nuk munð të leçitet.

§ **1129.** Nuk munð të soðumet.

§ **1130.** Nuk munð të xieret prej venðit.

§ **1131.** Pertej kësaj Dere s' ká vazhðim çâshtjesh.

§ **1132.** Ká tager me mleðhë krenë e Vogjlí në rasë të kuvenðevet të pergjithshme.

§ **1133.** Sá herë t' a lypë nevoja ká tager me ðerðhë kasneca per të grishun të ðheut « burrë per shpí » e me i mbleðhë në Sh. Pál.

§ **1134.** Në çðo gjýgj a pleqní ká tagrin e fjalës së kputne.

§ **1135.** Ká tager me soðumë e me xjerrë prej venðit.

§ **1136.** Ká tager me ðnue per ðekë: « kortarët jânë të fisevet, kryet âsht të Gjomarkut ».

§ **1137.** Ká tager me i a hjekë prîjen a parín atij, qi të xêhet në hjeksí e trathtí të venðit. — Porsè nuk munð t' i epet kuej jashta vllaznijet, tuj kênë trashigim plangçuer-tagruer.

§ **1138.** Ká tager pjese në çðo giobë.

§ **1139.** Ká tager mbí 500 grosh per çðo vrasë.

§ **1140.** Para se të ðalë me krenë e e Vogjlí të fisevet, per zbatim të kanunevet nðeshkimore, ðo t' a shtrojë pengun; e po u gjet në nðonji faj, ðo të pergjegjet si mbas kanunit.

§ **1141.** Do t' i vêhet giobës si çðo nenshtetas.

§ **1142.** Kúr ðel per pajtim të ðheut, ká tager mbë « Razogj » (ðý hae bukë).

§ **1143.** Po u lyp per Poronik cilliðo i kësaj Dere, xêhet per 12 të panjehun.

§ **1144.** Kúr të ðalë n' ushtrí, ká tager prîje e urðhnimi.

§ **1145.** Per faje, qi jânë per ûnë zjarmi, eðhè ket Derë e perket lima (sá me bâ shêj).

NYE I NJIQINDEPÊSËDHETEPARË.

Krenët e fisevet.

§ **1146.** Krenët jânë të parët e fisevet

§ **1147.** Krenët jânë me plang.

§ **1148.** Se i cilli krye ká tager mbí fis të vet:

« Kortarët jânë të fisevet, kryet âsht të Gjomarkut ».

§ **1149.** Nðer gjygje e pleqní mbrenða rrethit të njij kreut, nuk munð t' i perzihen krenët e fisevet tjera.

§ **1150.** Kreu i fisit, bashkë me Pleq e Vogjlí të vllaznive ká tager me mbajtë kuvenðe, me liðhë besë, me bâ gjygje, me giobitë e me leçitë.

§ **1151.** Kreu i fisit nuk munð të paðitet nðer krenë të fisevet tjera e nuk munð t' a ngushtojë kush per gjygje e

1) Le cose importanti deliberano tutti; le piccole il principale. — (Idem, ibid. XI.)

pleqní të bâme.

§ **1152.** Kreu i fisit nuk munð të bâjë vendime a pleqní mbí vendime të kanunit.

§ **1153.** Po bâni kush váj mbë krenë, këta ðo të peshohen prej Pleqvet e Vogjlís së vendit, a eðhè prej Deret të Gjomarkut.

§ **1154.** Kreu i njij fisi s' ká tager me ðjegë, me soðumë, me grî, me xjerrë prej vendit. — Lypet Dera e Gjomarkut me krenë e Vogjlí të fisevet tjera. —

§ **1155.** Per të giobitun e të leçitun të njij kreu, mjaftojn Pleqt, Sterpleqt e Vogjlija e fisit.

§ **1156.** Me u çue kush prej Vogjlijet e me vrá ndonji prej krenësh a Gjomarkajsh, bjen në gjak si per vrasë të çðo njerit.

§ **1157.** Kreu i fisit, si çðo njeri prej Vogjlijet, munð të giobitet, munð të ðigjet, munð të leçitet, munð të soðumet, munð të grîhet e munð të xieret prej vendit.

§ **1158.** Kah pronet e pasunija, kje në fushë, në bjeshkë e në vrrî, ðo të shikjohet tagri planççuer i se të cillit.

§ **1159.** As ðera e Gjomarkut, as krenët e fisevet e as Pleqt e katundevet s' munðen me pasë ndonji tager mbí gjâ e pasuní të tjervet.

§ **1160.** Vogjlija e fisevet s' i ká ðetyrë as kreut e as Derës së Gjomarkut të ðhetë e telozen.

Oroe: Krenët (Flamurtarët) e Malsís së Gjakovës: Nikaj, Mertucr, Gash e Krasniqe, kan tager mbí nji renð t' ujit (vaðë) prej kujrijet, posë atij, qi kan si çðo shpí.

NVE I NJIQINDEPÊSËDHETEDVTË.

Pleqt e katundevet.

§ **1161.** Se i cilli katunð ká Pleqt e fisit.

§ **1162.** Pleqt e katundit kan tager me mpleðhë katundin në kuvend.

§ **1163.** Pleqt e katundit nuk kan tager me giobitë as me leçitë kend, pá pelqim të Sterpleqvet e të Vogjlís.

§ **1164.** Pleqt e katundit nuk perjashtohen prej zyrevet të katundit, as prej angarijet e prej pûnve të perbashkta.

§ **1165.** Pleqt e katundit nuk perjashtohen prej ushtrijet.

§ **1166.** Me rá në faj Plaku i katundit, ðo t' u a shtrojë pêngun Sterpleqvet e Vogjlís.

§ **1167.** Po i u randue katundi me Pleq ndonjij fisi, Plaku i të randuemit ká tager me e mprojët eðhè me krenë të fisevet tjera.

NVE I NJIQINDEPÊSËDHETETRETË.

Sterpleqt.

§ **1168.** Sterpleqt mbajn ânen e Vogjlís,

§ **1169.** Sterpleqt kan tager me çue zânin, kúr të shofin se po randohet Vogjlija me gjygje e pleqní kundra kanunit.

§ **1170.** Sterpleqt bashkë me Vogjlí a Djelmní fisesh jânë giobtarë.

NVE I NJIQINDEPÊSËDHETEKATERT.

Giobtarët.

§ **1171.** Giobtarë thirren ata, të cillt n' êmen të kuvendit mbarë reshten në vath të gjâs së të giobitunit, per të mârrë aq krenë desh a qé si mbas së premes së gjygjit të krenvet, të Pleqvet, e të Vogjlís.

§ **1172.** I zoti i vathit nuk guxon me i ndalë giobtarët qi mos t' i hîjn në vath.

§ **1173.** Po bâni ket pûnë, burrat e kuvendit dynden të gjith edhè i brumbullaksohen në derë.

§ **1174.** Po bâni se bâni fjalë i zoti i gjâs, kan tager me i a shtue gioben.

§ **1175.** Giobtarët zgiedhîn vetë desh e qé per giobë e i zoti i gjâs nuk mund t' i ndalin.

NVE I NJIQINDEPÊSËDHETEPÊSËT.

Zâni i Vogjlís nder gjygje.

§ **1176.** Po s' i pelqej Vogjlija të damet e krenvet e të Pleqvet, kan tager mos me u ndêjë në 'to.

§ **1177.** Krenët e Pleqt do të vêhen rishtas në peshim të pûnvet.

§ **1178.** Po e tumiren gjygjin e krenvet e të Pleqvet Vogjlija, kanû âsht qi të bertasin njij zâni: « kamba e huej, kaptinat t' ona ».

NVE I NJIQINDEPÊSËDHETEGJASHTËT.

Leçija.

§ **1179.** Me leçitë, me gojë të kanunit, don me thânë: me dá, me lânë mbas dore e me shkepë nji shpí, tuj i a hjekun çdo tager, hír e nderë, si kah katundi, si kah Flamuri.

§ **1180.** Katundi ká tager me leçitë, por jo me xjerrë prej vendit.

§ **1081.** Kapucari do të két kpucët e veta permbas të folmevet të zot't të gjâs së vjedhun a të gjakut të hupun.

§ **1182.** Me djegë, me sodumë e me grî s' ká tager as katundi pá flamur e as flamuri pá katund.

§ **1283.** Rasët per me leçitë kend jânë:

a) Kúr mos të duej kush me u lidhë me besë me katund a flamur;

b) kúr të shesë kush katundin e vet me hjeksí e trathtí;

c) kúr t' i pervaret kush njij gjygjit a vendimit të folun kuvendisht prej katundit a flamurit;

d) kúr të bâjë kush ndo 'i faj të dhûnshem në katund, në flamur a jashtë këtyne e mos t' i shtrohet gjygjit;

e) per dhûnë të bâme jashta katundit a flamurit; po s' u gjegj fajtori me shtrue

pengun në katunò e në flamur të vet, këta hjekin òorë prej 'tij, tuj u a lânë shtegun të lír gjithnjatyne, qi kjahen mbë 'tê e të bâjn shka të òuen me 'tê. (1)

§ **1184.** Po nguli katunòi eòhè i a nòali òoren flamurit në të òjegun a në të soòumun të njij faqeziut, qi vrugnoi katunòin a Flamurin me nòo 'i òhûnë teper të shemtueme, flamuri ká tager, a me leçitë at katunò, a me mbleòhë flamurt tjerë, per me e prû në menò.

§ **1185.** Po e la veç me të leçitun, as mêrr e as nep me 'tê, mje qi t' i shtrohet gjygjit e giobës.

§ **1186.** Si t'i a shtrojë pengun flamurit katunòi i pervarun, flamuri e giobitë mbas peshimit të fajit.

§ **1187.** Shpín e fajtorit e òjegin, e soòumin me bîmë e me òhé e shkaktarin e fajit të òhûnshem e grîjn kuvenòisht me gjak-hupës e robët i a xjerrin prej venòit.

§ **1188.** Po kje mbrapshtí teper e òhûnshme e e shemtueshme, posë të òjegunit, të soòumunit, të grimunit e të xjerrunit prej venòit, flamuri eòhè shpín i a pret.

§ **1189.** E premja e shpís âsht, kúr t' i zhgulin gurët e kater skepeve të shpís per rrâzë themelit. — Kjo bâhet, mbasi të òigjet shpija.

§ **1190.** E premja e shpís në kanû shênjon, se gjinòja e asaj shpije jânë të xjerrun prej venòit me lang e plang e pergjithmonë, e perkah flamuri xêhen të òalun fare.

§ **1191.** Pasunija e tunòshme u bâhet giobë e e patunòshmja òo të jesë zmojle (òjerr), per kullosë të flamurit.

§ **1192.** Me të leçitun nuk munòet kush i katunòit me mârrë e me òhânë; e, po muer e òha kush, jet i leçitun eòhè aj e bjen n' ato nòeshkime si i leçituni.

§ **1193.** Trajta e të leçitunit âsht njikjo: «Me òá kenò per mort e per gjellë». — «Me leçitë kenò per mort e per òarsem e per uhán e miellit». (2)

NVE I NJIQINDEPÊSËDHETESHTATËT.

Zjarmi, të soòumunt e të grîmunt.

§ **1194.** Òigjet, soòumet, grihet katunòisht e xieret prej venòit me lang e plang:

a) aj, i cilli i shpifet në pûnë të randë a vên òorë a vret Priftin;

b) kush vret mikun në besë, grîhet, giobitet, òigjet e xieret prej venòit;

c) kush vret per fis, òigjet, giobitet e xieret prej venòit;

ò) kush vret mbas pajtimit të gjakut, òigjet, giobitet e xieret prej venòit;

e) kush vret «Vra e hup», òigjet, giobitet e xieret prej venòit;

f) kush vret gjaksin në besë të vet, grîhet, òigjet, giobitet e xieret venòit;

g) kush vret të kushrînin, per me u bâ i zoti i pasunís së tij, grîhet, òigjet, giobitet e xieret prej venòit;

h) kush t' i lâjë mbrendë fajtorët e Flamurit, òigjet, giobitet e xieret;

i) aj fis, qi nuk prîn mbë fajtorët, giobitet e leçitet.

§ **1195.** Po rá kush në nòonji këso fajesh, grihet katunòisht, giobitet, òigjet, pêmët i prehen, kopshti e vêshta i soòu-

1) Ad uomo o donna citati dalla città come ingiusti, nessuno rechi ajuto o conversi con essi; se lo farà, rimanga vituperato per esser simile a quelli con cui pratica. (Leggi di Caronda)

2) Atque in ipsa formula condemnationis, poena plerumque etiam exprimebatur hoc modo, egr. Videtur vim fecisse, eoque nomine aqua, igni — et tecto — ei interdico. (*Dyon Halic.* IV. 11.)

men e xieret prej vendit me lang e plang.

§ **1196.** Per Prift të vrám gjaksi xieret prej vendit per gjithherë e per faje tjera, qi i permendem, xieret per 5-15 vjetë.

§ **1197.** Ûnen e zjarmit e spaten nuk mund t' i qesë kush në pûnë (as katundi, as Flamuri e as Dera e Gjomarkut) per posë doret të zot't të shpís, qi rá në faj.

§ **1198.** Dora e fajtorit do të bâjë shêj në të djegun e në të sodumun, tuj i shqyptue fjalët e dokshme: «*I mârrsha të ligat katundit e Flamurit*».

§ **1199.** Po s'u gjegj ky me bâ shêj me zjarm e askush tjeter i shpís së fajtorit, Plaku i fisit do t' i thotë ndokuej, qi e ká fajtorin mâ ngiat e detyra e këtij âsht me mârrë ûnen e spaten e me i prî katundit e Flamurit në rrênim, permbas të cillit katundi e Flamuri marë do të vêjë dorë n' at rrênim.

Oroc.

E djegmja e shpís per çdo vrasë nuk ká kênë: kjo pûnë ká hî në veprim vonë. — Qeverija tyrke e qiti në veprim e kasnecija e sá shpijave të forta me të zi qi e priti ket pûnë. — E kerkuemja e gjakut prej shpís së dorërasit marë nuk ká kênë; ket e dishmon edhè fjala e kanunit «Gjaku per gisht»: por, per me mârrë gjakun má letas, e pershinë mashkullimin e shpís marë deri të damët zjarmit n'ato 24 orë. — Vende-vende qiten në pûnë edhè «LEÇÍN» e gjakut, tuj pershî vllaznín marë. Per çdo vrasë shpija e dorërasit do të late giobë, do t' u epte bukë djelmve e Flamurit e në Mirditë do të late dorërasi 500 grosh Derës së Gjomarkut.

Lakmimi i pares i disá krenve e Djelmve të Flamurit në shoqní të Pleqvet i shtuen edhè i rriten disá pûnë, sá per me mbushë kuleten e mullen.

NVE I NJIQINDEPÉSËDHETETETËT.

Lajmtari.

§ **1200.** «Lajmtari nuk 'bán faj, nuk xêhet.»

§ **1201.** Lajmtár thirret aj, i cilli çon në vend porosín e derguesit.

§ **1202.** Lajmtari dergohet:

a) prej njij shpije të veçanët te tjetra;

b) prej njij katundi te tjetri;

c) prej njij flamuri te tjetri.

§ **1203.** Lajmtari bán fjalen e njij shpije, të njij katundi a të njij flamuri.

§ **1204.** Lajmtari nuk e mêrr pergjegjen mbí vedi as te lagja, qi e dargon, as te lagja, së cillës i dergohet; âsht bajsi i fjalvet të porosituna.

§ **1205.** Lajmtari do të jét i lír n'udhë të vet.

§ **1206.** Lajmtarit nuk i xêhet per faj fjala e folun, sepsè flet n' êmen t' atij, qi e dergon.

§ **1207.** Lajmtari âsht miku i derguesit e, po e gjet gjâ sá të jét në ket zyre, i pritet mik derguesit.

§ **1208.** Me u pré lajmtari i njij shpije, pretari bjen në gjak me shpí, qi e dergon.

§ **1209.** Me u pré lajmtari i njij katundi, pretari bjen në gjak me katund.

§ **1210.** Me u pré lajmtari i njij flamuri, pretari bjen në gjak me flamur, qi e dergon.

§ **1211.** Me u pré lajmtari permbas fjalës së njij flamurit tjeter, bjen në gjak flamuri me flamur.

§ **1212.** Me e pré lajmtarin nji i katundit të tij, pretari grîhet katundisht.

NYE I NJIQINDEPÊSËDHETENANDËT.

Kasneci.

§ **1213.** Kasnec a i lajm thirret aj, i cilli hapë e lajmon urdhnat e Kreut të fisit a per derë, a prej njij patalokut të caktuem prej Kreut, prej Pleqsís e prej Vogjlijet.

§ **1214.** Zyra e kasnecís âsht plangçore e trashiguese.

§ **1215.** Kasneci i fisit do t' i a derdhë zânin e ftimit marë fisit prej Patalokut të caktuem.

§ **1216.** Kasnecat e katundevet do të shkojn per derë, kúr të lypen « burrë per shpí ».

§ **1217.** Në çdo rrezik a kercnim kasneci do të gjindet gati me i dhânë « kushtrim » fisit.

§ **1218.** Kasneci me gjith shpí âsht i perjashtuem prej ushtrijet.

§ **1219.** Kasneci nuk mund t' u mnjanohet pûnvet e zyrevet të perbashkta të katundit të vet.

§ **1220.** Edhè në ndollët Kasneci i xânun nder zyre të fisit a të katundit, gjindja e shpís së tij do të dalin në pûnë të katundit.

BKSH

SHLIRIME E PERJASHTIME.

KRYE I NJIZETETRETË.

Pjestarët e perjashtimevet.

§ **1221.** Kanuni i Malevet të Shqypnís shliron e perjashton:

I. *Kishen:*

a) prej çdo teloznet;

b) prej dhetimit të tokvet e të gjâs së gjallë;

c) prej giobet e çdo ndeshkimit;

d) prej çdo angarije kah katundi e flamuri;

e) e bân pjestár në çdo giobë;

f) ndoren e ndermjetsín i a ruen.

§ **1222.** — II. *Priftin,* i cilli:

a) âsht i jashtuem prej ushtrije;

b) po u lyp në bé, vehtja e tij xêhet per 24 Poronikë;

c) po vrau kend, s' ndiqet per gjak; prindja e tij biejn në gjak;

e) s' ndjekë kend per gjak të prindës.

§ **1223.** — III. *Krenët e Flamurit:*

Po u lyp per Poronik nji nder Pleq të mdhaj, vehtja e tij xêhet per 12 Poronikë të panjefun.

§ **1224.** — IV. *Kasnecat:*

Jashtohen prej ushtrije.

§ **1225.** — V. *Farketarët:*

Jashtohen prej ushtrije.

§ **1226.** — VI. *Të vorfnin* — djalë të vetem, qi i ká mbetë mbí krye shpija e e âma —: âsht i jashtuem prej ushtrije.

§ **1227.** — VII. *Gruen:* mos-pelqimi i saj kah kanûja:

a) per Plak;

b) per Kapucár;

c) per Poronik; as beja s' i gjegjet;

d) s' ká zâ as vend në kuvend;

e) s' ká trashigim as te prindja as te burri;

f) nuk ndiqet per gjak;

h) ndermjetsija s' i dhûnohet.

§ **1228.** — VIII. *Virgjinat* (fêmnat, qi veshen si burrë): S' veçohen prej grásh tjera, posë qi jânë të lira me ndêjë nder burra, porsè pá tager zânit e kuvendit.

§ **1229.** — IX. *Deken:*

Ata, qi kan deken në shpí, jashtohen prej çdo pûne si kah katundi si kah flamuri, si edhè kah të reshunt e ujit të mullijvet. Ket tager e kan prej kanunit per nji javë ditë rresht. — Si të mbushet java, do t' u pergjegjen detyrvet si kah katundi si kah Flamuri, edhè në kjofët krye a Dera e Gjomarkut.

KRYE I NJIZETEKATERT.

Deka.

§ **1230.** Kanuni i Malevet nuk bán qi t' i shkaktohet kuej trazim mbí trazim.

§ **1231.** Kúr t' i ðesë kush njíj shpije në katunð, per nji javë ðitë rresht — mbas ðeket — nuk munð t' i bâjë kush te ðera per kurrnji pûnë, qi t'a ketë venði me e bâ katunðisht.

§ **1232.** Jashtohet me gjith gjinðen e shpís prej çðo angarije si kah katunði, si kah flamuri, si eðhè prej vijash t'arve e të mullinit.

§ **1233.** Po ðesht kush me pritë per «krye shnðosh» pertè javen, të presë; porsè krye tetë ðitësh kanûja i a ðon pûntorin me kênë eðhè i Derës së Gjomarkut.

§ **1234.** Si të ðesë kush, ðo të ðergohen lajmtarët, per me thirrë në mort.

§ **1235.** Tuj bâ gjâmë burrnimi, grrishten eðhè tunðin krahnorin. (1)

§ **1236.** Grât vajtojn, por nuk grrishten. (2)

§ **1237.** Porsá të vêjn kamben në katunð të të ðekunit miqt, ðo të vêjn në krye jakzat e gjurðîjavet.

§ **1238.** Kanû âsht me bâ gjâmë mbë të ðekunin trí herësh, tuj persritun fjalen «I mjeri un!» nanðë herësh. (3)

§ **1239.** Burrnimi nuk bertasin mbë grá; por po i biri mbë t' amen e i vllaj mbë të motren.

§ **1240.** Kúr të niset kush per me shkue në mort, nuk thotë «Lamtumirë», as i thotë kush «Uðha e marë».

§ **1241.** Tuj kalue rrâzë vorresh, pûntorvet, qi çilin vorrin, nuk u thohet «pûna e mbarë!»

§ **1242.** Në kjoshin miq, u shnðoshin kryet; kjenë shokë, u thonë: «a u loðhët, or juni?»

§ **1243.** Si shokët e katunðit të të ðekunit, si miqsija, 'si të pijn kafen, kupzen e pshtesin në tokë, tuj thânë: «Zoti ju ðhashët gajret!» — «Per të mirë» nuk thohet.

§ **1244.** Të treten ðitë mbas ðeket, kushðò qi të vijë per «Krye shnðosh». si mbas kafjet, si eðhè mbas buket thotë: «Zoti ju ðhashët gajret! Per të mirë mbas soðit!» — Nuk thohet: «Ju shtrofët per të mirë!» —

§ **1245.** Gjâmatarët rreshtohen, tuj perbâ gjymës rrethit me ftyrë kah i ðekuni.

§ **1246.** «Percjellsat me të ðekmin nuk munð t' i kalojn kuej per ðerë, posë në kjofët uðha e maðhe a uðhë katunði».

§ **1247.** Tuj ðreðhue prej vorresh, s' ðo të nðalet kush n' uðhë, por ðo të shkojë fill në shpí të të ðekunit.

§ **1248.** Si të mbrrîjn n' oborr, u ðalin perpara shokët e shpís së të ðekunit, u mbajn armët, u qesin ujë ðuervet pá hî në shpí e u prîjn ke treveza, per me

---

1) Et feries pavida pectora fida manu... Parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos. — In luctu enim veteres nec capillum nec barbam tondebant. — (Joan *Minellius*, in III. Eleg. lib. I. *Ovid. Nason.* Tristium.)

...I Colti... tosto che son fatti uomini di lasciarsi crescere barba e capelli, se abbiano ammazzato un nemico, allora sopra quel sangue e quelle spoglie si tonton e scopron la fronte; e tengonsi d' aver soddisfatto all obbligo dell'esser nati e degni della patria e de' genitori. (*Tacit.*, Germania XXXI)

Mulieres genas ne radunto... Mulier faciem ne carpito. (*Cicero*, de Legibus; — ne radunto i. e. ne lanianto, ne laceranto.)

Shqyptarët e Malevet, kúr të kenë per të lypë mikun e prém, a ndo'i vrasë të pergjegjme, mjekrren s' e rruejn, mje qi të paguejn mikun a të màrrin gjakun. — Atbotë e rruejn mjekrren, bâjn gostë e bâjn gzim me miq e shokë gjithnji si në darsem.

2) Tum ter vel quater per intervalla mortuum inclamabant. (*Ovid.*, Trist. III. 43.)

hanger Drekë.

§ **1249.** Pá krye së hangermit të gjith, nuk ðo të ngrehet kush prej buke.

§ **1250.** Si të çohen prej buke, ðo të ðalin jashtë të gjith e lajn ðuert para derës së shpís në shekë, e cilla ðo të gjinðet plot me ujë.

§ **1251.** Miqt, qi grrishten ftyre në ðekë të mikut nuk ðo t'i lajn faqet e pergjakuna as në shpí, as në katunð të të ðekunit e as per uðhë, por 'si të mbrrîjn në shpí të vet.

§ **1252.** Zija per të ðekun të shpís (per burrnim, por jo per grá) ðo të mbahet nji vjetë.

§ **1253.** Per fmí nuk mbahet zija.

§ **1254.** Zija hiqet a per nðo'i të kreme, qi lutet me miq, a per nðo'i ðitë të motmotit.

§ **1255.** Në ðrekë ðo të gatuej bukë grueja e vejë.

§ **1256.** Grueja me burrë nuk munð të gatuej në ðrekë, as me qitë ujë ðuervet, as me qitë rakí e as bukë me thye.

§ **1257.** Po ju ðesht grues me burrë të gjáll me gatue në ðrekë, në ðarsem nuk munð të gatuej.

§ **1258.** Grueja e vejë nuk munð të gatuej në ðarsem, as nuk munð të qesë ujë ðuervet, as rakí, as me thye bukë, as me veshë e me i u afrue nuses.

§ **1259.** Me arðhë në shpí të prinðes në pasí bija e martueme e me ðekë aty n' at kohë, ðrekët ðo t' i bâjë prinðja. Të prishunat e ðrekvet ðo t' i bâjë shpija e prinðës e jo e burrit.

§ **1260.** Po u ðha nðo'i nðimë shpija e mikut, kjo xêhet nðerë në kanû, por jo ðetyrë.

§ **1261.** Me u çue prinðja e me bajtë trupin e ðekun të së bís së vet në shpí të burrit, katunði e giobitë per at sjellje shnjerzimi.

§ **1262.** Në mos pasët me se me shtî në ðhé të bín e vet prinðja, vllaznija e fisi ðo t' i apin uhá.

§ **1263.** Të prishunat e uhát e ðrekvet ðo të lahen në krye të mojit, 'si të hîjë i ðekuni në ðhé, e nuk munð të shtŷhen pertej.

ВКSH

BKSH

Shembuj në Kanûn të Lekë Dukagjinit.

I.

KISHA.

„Kush të vjedhë në qelë a thânë të Famullitarit, do të lajë dý per nji gjânë e vjedhne, 1000 grosh Kishës per nderë të mârrun e 100 desh e 1 ká giobë Bajrakut“. (Lib. I, art. II, n. VIII, § 17, 4.)

Gjygji i bâm per nji qyp tlyen të vjedhun në Qelë t' Oroshit në Mirditë në kohë të Kolë Prengës së Madh Kapidanit perpara 60 e sá vjetësh.

Hîn në Qelë t' Oroshit nja dy djelm edhè vodhen nji qyp me tlyen. Françeskani — Famullitari — nuk pat ndollë te Qela kúr ndolli kjo dhûnë e rrogtarët habitë në pûnë. — Si kthei Famullitari, rrogtari, tuj pá se qypi i tlyenit nuk u gjet má në quer, i diftoi Zotnís, se qypin e tlyenit e kishte pasë vjedhë dikush. — Famullitari vojt te Bajraktari edhè i kallxoi ndollín. — Bajraktari mblodh Bajrakun e, permbasi nuk duel kush me kallxue, se kû mbaroi qypi i tlyenit, ky i kallxoi Kapidanit. — Kapidani i a la vedit hetimin e fajit. Kúr nji ditë dha urdhen Kapidani qi t' u mblidhte Bajraku në patalok të Kishës s' Oroshit; shka edhè Bajraku bâni, tuj u mbledhë si mbas kanunit „Burrë per shpí“ prej çdo bajrakut e fisit. Por, mbasi pveti rresht e rresht mbí at cubní të bâme e nuk duel kush me kallxue, Kapidani me Krenë foli gjygjin e dekës e të xjerrmen e fajtorit prej Bajrakut me lang e plang, tuj i a lânë token bár (djerr). Mbas këtij gjygjit s' ngiati e u hetuen cubat: ishin kênë dy djelm Oroshas; njanit i kishin pasë thânë Prengë Kolë Marku e êmnin e tjetrit nuk diejti me m' a kallxue Z. Prengë Llesh Gjoni Kapidani. — Permbas urdhnit të Kapidanit Kolë Prengës së Madh, u mblodh Bajraku burrë per shpí n' oborr të Kishës s' Oroshit, e edhè dy djelmt cuba erdhen në Kuvend. — Si u leçiti Kapidani gjygjin e folun, dy djelmt cuba i vûn në mjedis të njij pataloku me duer kryq në kambë e të çarmatosun e Bajraku burrë per shpí u çue në kambë e kush me pushkë të giata, me pistole, calina e gjarpnusha i ngrefen të drejtueme kah ata dy djelm, tuj pritë urdhnin e Kapidanit per me i grî. — Françeskani i thekun në zêmer në mjerim të tyne, i u lut Kapidanit, Krenvet e Vogjlís, qi t' u a falshin jeten. — Jeta u kje falë, nderen Kishës i a shperblyen, gjân e vjedhun i a kthyen dyfish, Bajraku muer gioben, qi i shkote, e dy djelmt kjenë xjerrë e qitë prej Bajrakut me rob e robí.

Aj, qi vret meshtarin, bâhet batare prej Bajrakut e gjaku i hupë. — Má teper i digjet shpija, toka i lêhet bár, pêmët, vêshtat e kopshtijet i prehen e i sodumen. — Toka e pronet e dorërasit jesin per Kishë: porsè vllaznija e dorërasit mund t' i shperblejn me të holla.

Meshtari i vrám në Dushman.

Kah vjeti 1700 kje vrá në Dushman Françeskani i asaj Famullije. — Dorërasët kjenë dy vetë prej dý vllaznish të quejtuna Papaj e Ndregjokaj. — Këta, para se me vrá Françeskanin, i shkuekan te Qela nji mbramje edhè i thânkan: „Zotní, nji pûnë, qi sosë nieri me e bâ, a mâ mirë t' a bâjë heret a por vonë?" — Françeskani, tuj mos diejtë se shka bluejshin nder mend ata dy, u pergjegji: „Mâ mirë âsht qi t' a bâjë heret se vonë". — I Papaj xuer pistolen edhè vrau Françeskanin e i Ndregjokaj i shpupurishi petkat, tuj kerkue me gjetë ndo'i pare, se pse, si e dishmon gojdhâna e popullit të sotshem të Dushmanit, qellimi i kësaj vrase nuk kje tjeter, posë pse këta dy vetë deshten me plaçkitë Françeskanin. — Mbasi e vrán, kerkuen neper petka të holla, por s' i gjeten gjâ. — Dy dorërasët, per mbasi vrán Françeskanin, hiken pertè Drînin. Si e muer vesht Bajraku, gjân u a bâni giobë, robët u a xuer prej Bajrakut, token jau la djerr per se të jét jeta e shpijat u u dogjen. — Këto dý shpí paten hikë e shkue me ngulë në Mëzí në Bajrak të Thaçit, e mbas sá kohe duelen fare.

Famullitari i vrám në Kalivare të Mirditës kah vjeti 1883.

U çue shpija e Kodelit të Kimzës edhè vrau Famullitarin e vet, Dom Tomë Veljen. - Ngrehet Dera e Gjomarkut t' Oroshit me Krenë e Vogjlí të Bajrakut e u mblodhen në Kuvend në vend, kû u bâ shemtimi i permendun. — Dorërasin e grîn katundisht me gjak-hupës; gjân i a bân giobë; shpín i a dogjen; edhè e zhbîn me dhét e tokës, tuj e sodumun me t' eger e të butë e tuj e leçitë at shpí prej tokës së Mirditës pergjithmonë.

Famullitari i vrám në Berishë.

Gjon Pepë Vata e Nikë Milica, të dy të Marojës së Berishës, gjaksorë e cuba në zâ, vrán Priftin e Famullís prej dyshimit se ky u kishte qitë rrfimin. U çue fisi i Berishës edhè jau bâni giobë gjithshka paten e i qiten prej vendit njiherit e pergjithmonë. Qela e sotshme e Berishës gjindet në tokë të Gjon Pepë Vatës.

Kanune, qi i perkasin Kishës e Xhamís.

1) Kush të sjaliset a të shahet, a hjekë armen në rrethînë të Kishës a të Xhamís, ká per të lá 2000 grosh këtyne; Krenvet 1000 grosh e 10 desh.

2) Aj, qi të biej në faj të Kishës a të Fés e, i leçitun prej Kishet, bâni e hîni në Kishë kundra urdhnit të Meshtarit, do të lajë 500 grosh Kishës, 200 Krenvet të Flamurit e 5 desh.

3) Aj, qi të mbrrij me randue Meshtarin me fjalë, ase me e shá, si edhè Hoxhen, do t' u lajë këtyne 500 grosh, 150 grosh Krenvet e 5 desh.

4) Kush mos të lajë të dheten (hakun e Kishës) deri Shen Kollit per Bajzë e deri Kshndellash per Kastrat, ká per të lá dý per njí, 150 grosh Krenvet e tre desh.

5) Kush të vjedhë në Kishë a n' oborr të Kishës, do të lajë 2000 grosh Kishës, e 1000 grosh Krenvet e 10 desh.

6) Kush të mârrë grue pá kunorë, a grabitë grue a vajzë, do të lajë 1000 grosh Kishës, 500 grosh Krenvet e 10 desh.

II.

MARTESA.

„Prien e krushqvet lype e pvete, 'se veç atij, qi i perket, se s' ká burrë qi mund të prijë". — *„Krushku i vendit t' i a lshojë udhen krushkut mik".* (Shif: L. III, k. IV, n. XXII, § 50 e n. XXIV.)

Âsht njí kanû detyret, e cilla shum të zezat e rrênimet i a ká pasë sjellë Shqyptarit të Malevet t' ona. — Me ngurrue prá dý lagje krushq e mos me i a lshue udhen lagja lagjes si mbas kanunit e mbas priet, ata do të vriten e do të turshêhen. — Qe sá tregime:

a) Në Korthpulë, në Flamur të Dibrrit në Mirditë, jânë vorret e Krushqvet në Qafërrasë;

b) Në Qafë Vorresë në Muriqe, në Flamur të Velës në Zhubë, jânë vorret e Krushqvet;

c) Vorret e Krushqvet jânë në njí katund (?) në rrethe të Pejës. —

III.

SHPÍ, GJÂ E PRONE.

Gioba e derës së gjueme.

(Shif: L. IV, k. X, n. 44.)

— Ndollí e vjetit 1920 —

Nikollë Gjokë Per Ndoka i Kaçinarit të Mirditës, i Flamurit të Dibrrit, per do keqasime, qi pat me shoq të ve'n Nikollë Markun, u çue edhè i a gjou pushkë deren e shpís, tuj bâ nja trí bira plumbi. — Hîni çashtja nder Pleq e, 'si mueren e dhanë, gjygjin e kputen kështû:

Me hjekë deren e vrame të shpís së Nikollë Markut e me e çue në shpí të Nikollë Gjokë Per Ndokës e deren e tij me e çue në shpí të Nikollë Markut. Deren e gjueme e të birueme prej plumbash e vûn në shpí t' atij, qi e gjou, me kercnim të giobve të randa, qi mos të guxote jo veç me e hjekë, por as birat e plumbave me i mshilë me kûja per pêsëmbdhetë vjetë. Posë kësaj i mueren edhè 500 grosh giobë.

IV.

FJALA E GOJËS.

„Fjala mort nuk bân.“ — „Goja s' qet kend në gjak, por gishti“. — (Shif. L. VII, n. LXXXVI.)

Kah vjeti 1860 kje ngrefë nji i Fregnaras i Flamurit të Dibrrit në Mirditë, edhè i pat thânë shoqit, qi të shkote me vrá nji nieri, se në ditë të pajtimit të gjakut do t' i ndimote me të holla, per me lá at gjak. — Permbas fjalës e besës së shoqit, rroki pushken ky, i duel në pritë atij tjetrit, edhè e la pykë në rrugë të madhe. — Duel Bibë Doda i Gjomarkaj per pajtim të dheut, e edhè kjo vrasë u muer para sŷsh. — Vojt dorërasi te gergasi edhè i lypi çmimin e gjakut, qi t' a ndreqte shpín e të vramit. — Veshi i gergasit nuk u kuq per at pûnë edhè e percuell me nji grusht miza. — Bibë Doda me Krenë e thirri gergasin edhè e pveti, a njimend se i kishte pasë thânë atij tjetrit qi t' a vritte nierin, se në ditë të pajtimit të gjaqeve do t' i epte të hollat, per me lá at gjak? Gergasi nuk muejt me i rá moh fjalës. — Bibë Doda me Krenë atbotë jau kallxoi kanunin, tuj thânë, se „Gjaku shkon per gisht,“ se „Goja s' qet kend në gjak“ e „Fjala mort nuk bân“. — Dorërasi do të lajë gjakun e burrit të huej; mos të kishte shkue me kambë të veta e me mend të hueja; porsè gergasit per besë të thyeme i u dogj shpija.

V.

NDERA.

Ndera vehtjake.

(Shif: L. VIII, k. VII, § 593 etj.)

Dikush pat mbrrijtë me thânë, se binaku (dinaku) âsht gjymës nierit e, per ne e vrafët kush, bjen në gjymës gjaku. — Lekë Dukagjini i bâni bâll këtij gjygjit e nuk u gjegj me i u

vû kurr e per të gjáll, tuj lânë ket parim: „Shpírt per shpírt, se duken e falë Zoti". — Prá edhè dinaku âsht nieri i plotsuem me shpírt e gjymtyrë, e, per ne e vrafët kush, bjen në gjak si per çdo nieri të vrám.

Ndera shoqnore.

Gioba e trevezës së koritun.

„Treveza koritet nder sŷ të mikut, kúr i zoti i shpís shin a lpin kupen, a kruen fulteren. (Shif: L. VIII, k. XVII, § 601, *k.*)

Kah vjeti 1872 Ahmet Hasani i Urës së Shtrĕjtë në Flamur të Drishtit (Postripë), qilloi në shpí të shoqit të vet Tahir Ysufit. Ky e ndali per mjesditë. — Mbasi hângern bukë, i zoti i shpís, Tahiri, krou fulteren në trevezë të vet. Ahmeti bâni váj në katund per nderë të mârrun trevezës së vet prej Tahirit; katundi e giobiti me 500 grosh.

Të prémt e mikut.

(Shif: L. VIII, k. XVIII, n. XCVII.)

„Kah vjeti 1884 Per Gjuk Deda i Gojanit të Mirditës, i fisit Buçaj, i xuer besë Prendit të Gjo' Zefit të fisit Martinaj, edhè ky i Gojanas, e, permbasi e liroi prej gjaksit, e preu në shpí të vet.

Sjellja e shemtueshme e e dhûnshme e Per Gjukës e terboi marë flamurin e suell mbí vedi mnin e të gjithve. — U ngreh Kreu i madh i Gojanit, Per Dedë Ndoj i fisit Buçaj, mblodh, Flamurin burrë per shpí edhè qiten në zbatim kanunin jetik, tuj e grî katundisht të pabesin Per Gjukë. —

VI.

DÂMET.

„Dâmi ká çmim, por jo giobë". — *„Dami lahet permbas çmimit të Pleqvet a të dy shokve".* — (Shif: L. IX, n. CIX, §§ 735 e 736.)

Kah vjeti 1898 kje ngrehë Nikollë Gji' Nikollë Rama i Rrâs, i Flamurit të Kushnênit në Mirditë, edhè shkoi nâten shi në Kushnê te shpija e Ndré Dodë Gjikës; hîni në vath, vodh dŷ dhí edhè hiku, tuj e lânë deren e vathit çilë. — Tufa e dhivet, qi mbeten në vath, u lshue me turr edhè hînë në vështë, tuj bâ rrênim mbë hardhija gjith nâten e lume. — Krye vjetit u hetue cubi, hîni qasa nder Pleq, të cillt, permbas peshimesh të bâme, e dán gjygjin kështû: Per dŷ dhí, kater — dŷ per nji —; vathi i thyem 500 grosh e dâmit të vështës i

prén 500 grosh. —

„Çdo dâm, vjedhní a bracní e bâme prej fmísh..., po u hetuen, shpija, së cillës i perkasin, do t' a lajë.“ — Parimi i kanunit âsht: *„Shka të bâjn të mëtujt (mëcat), burrnimi i i shpís do t' a lajë“.* —

Ndolli nji fmí barí lukursh, i cilli, në sá ishin tuj kullotë lukurt, i hullet njij kopshtit të huej e me nji nagaçe në dorë, vêhet me qokë nji trup hardhije mjè qi e rrumbulloj faret. — U beh i zoti i kopshtit, i cilli, permbasi e njofti fmín, vojt menjiherë hem me i kallxúe prindës së fmís, hem me lypë arsye. — Prindja e pereuellen të zotin e hardhís me nji; „Pûnë fmísh!“ — Uli kryet i zoti i hardhís, edhè kthei në shpí. — S' ngiati edbè e qiti nder Pleq ket pûnë. Pleqt u mblodhen në ditë të caktueme e, mbasi mueren e dhanë, nuk muejten me rá në nji mende të gjith. Njani nder Pleq u tha: „Burra, t' i hullim mêt e mos të dahena pá e kputë ket gjýgj“. — E shuma e Pleqvet mbeten me mende të ngulun, se gjygji i dâmit nuk e kapë fmín e deshten me u shperdá; Plaku i permendun nguli e nuk la qi të shperdahen Pleqt, perpara se t'i a bijshin fmín aty në kuvend. — E prûn fmín, qi pat pré hardhín; Plaku, i cilli nuk desht me u ndèjë, në gjýgj Pleqvet tjerë, e muer fmín per dore edhè u tha Pleqvet qi t' a mirrshin mbrapa. — U çuen Pleqt e varg e vister i u vûn mbrapa Plakut, qi me fmí per dore u prîte. — Hîn në kopshtë të prindvet të fmís, edhè e afroi fmín njij hardhís, tuj i thânë: Hullu këtù, or mèc, e preje ket hardhí me at nagaçe. — Mèci i ndèjt gadi Plakut edhè i tha: „Jo, nuk guxoj me e pré hardhín, sepsè më bertasin gjindja e shpís? — Plaku atbotë u suell kah Pleqt tjerë edhè u tha: „A ndiet, or juní? Mbasi mrrijtka mèci me e njoftë gjân e vet e mbasi diejtka, se, me bâ dâm, do t' i bertasin gjindja e shpís, hardhís së huej i don pré dâmi e i don lá të zot't. — Leka e ká lânë: Shka të bâjn të mëtujt burrnimi i shpís do t' a lajë“. —

VII

URASA.

Besa.

(Shif: L. X, k. XXII, n. CXXII.)

Me ket mbledhje, qi po bâjm sot, kena dá me shkrue ket leter, per me e pasë para sŷsh.

Na Mnelas e Gomsiqas, qi bâhena zbashkut njiqind e pêsëdhetë shpí, kena lidhë besë nder vedi per me kênë gati e njij mendje per çdo nevojë, qi mund do të na ndollin.

Dishmitarët e kësaj bese jânë: Llesh Nikollë Prendi, Bajraktari, Per Nikolli, Per Dedë Ndoj, Gjo' Lask Gjeçi, Gjergj Gjokë Jaku, Gjokë Per Nikolli, Nikollë Zef Leka, Pjeter Mar' Brunga, Marka Gjokë Laloshi, Gjin Kolë Mirija, Ndue Pjeter Marka Ndoca, Mar' Nikollë Bushi, Gjokë Pjeter Mar' Ndreca, Gjokë Per Laska, Prenkë Llesh Gjegja.

Shkrue në ket ditë 13 të Frorit 1873.

Besa e gjâs e e çobânit.

(Shif: L. X. k. XXII, n. CXXIII).

Ndorja e skjapit të kumbonës.

Nji gjakës ndolli tuj kalue brî njij malit kalli vetem. — Tuj bâ rrugë, xù me i a kputë giùjt friga, kah drote mos i ká dalë kush në pritë. — Per me trimnue e me sigurue vedin, nemosè mos të mbarote pá shêj e pá dukë, 'si pau nji tubë dhish tuj kullotë malit, i thirri bariut nja dý-trí herësh e, 'si nuk i pergjegji kush, i lshoi zâ skjapit të kumbonës, tuj i thânë: „O skjap i kumbonës, thuejmi t'and zot, se, po më gjet gjâ pá e kalue qafen e asaj kodre, t' a dijë se i jam pré mik". — Mbas këtyne ſjalve gjaksi vijoi rrugen e vet. — Ndrroi disá hapa e, pá e kalue kodren, krisen pushkët e miku rá per dhé i dekun në vend. — Mbas do ditësh, nji bari tjeter, qi kishte pasë ndodhë malit me tufë të vet, i cilli edhè e kishte pasë ndie porosín e gjaksit, i kallxoi bariut tjeter ndollín. — Tuj vezhgjue bariu tjeter pûnen, s' bâni as cing as ping me gojë. Suell veç tufen, shkoi në shpí, u armatis mirë e mirë, edhè u nis me pague mikun e vet. — Shi aj, qi i a pat pré mikun, i rá në pritë, edhè e vrau.

Hini pûna nder Pleq; bariu u lshoi pengun e-dhè u lidh me lá trí gjaqe, mos i pasët thirrë trí heresh gjaksi e, mbasi nuk kishte pasë qillue tu tufa, i kishte pasë thirrë skjapit të kumbonës, se, me bâ me e gjetë gjâ pá e kalue kodren, do t' i jitte të zot't mik i prém. — Pleqt e arsyetuen pûnen imë e hollë edhè e folen ſjalen e mbrame, se bariut i ishte pré mik gjaksi e se, tuj e vrá shi dorërasin, e kishte pague mikun e prém prej atij. Ashtù mbet mik i prém e mik i mârrun.

Besa e gjâs e e çobanit me Nikaj e Shalë.

(Diten e Shna Prendes 1894.)

1) Per rrugë kan bâ kështù: Tu Kroni në Faqe deri tu Kryqi në Brazhdë âsht në besë kush shkon me rá në Nikaj e me rá në Shalë. — Njaj Shalnjanë, qi shkon per at rrugë e e vret Nikaj, ká pré mikun e gjith Shalës, 'si të dalë drita deri qi t' erret nâta. — Njaj i Nikaj, qi shkon per at rrugë e e vret Shala, ká pré mikun e gjith Nikajvet, 'si të dalë drita deri qi t' erret nâta. — Shêj në shêj per Shosh e Mertúr ajo rrugë âsht në besë e âsht në dorë të Nikajt e të Shalës: e vrau Shoshi, i a pret mikun Shalës: e vrau Merturi, i a pret mikun Nikajt. — Kush t' i bâjë djepin (hile) kësaj rruge, ká bén me 12 vetë dorë bejet e 12 vetë mbrapa. — (Dukagjini kishte në doke mos me çue në bé të gjith Poronikët [betarët], por gjymsen: po e xâm jânë 24 betarë, 12 shkojn e perkasin Ungjillin, e 12 tjerë rrîjn me duer kryq tuj ndigiue.) — Në shumë pjesë të Malevet t'ona, posë në falët kend i zoti i pûnës, se të gjith sá Poronikë të jenë, do të shkojn me prekë Ungjillin e me shqyptue ſjalët e bés mbi Ungjill.—

2) Gjân e Çobânin s' ká me i vrá kush; në besë e në dorzaní jânë. Kush t' i vrasë, ká me lá 20 qese, ndo me u vrá e me u vû per 'ta.

3) N' u ngatrrofët pûna e besës e, po vrau në besë e në dorzaní njani e tjetri jo, ká me bâ bén me 24 vetë Bajraku, qi të vritet, tuj thânë: „M' a vrave në besë".

4) Rruga e Currajt krejt âsht në besë deri

tu Kroni i Ftofët.

5) Kostari e drapni në bjeshkë e në vrri jânë në besë. — Pishtari e landtari jânë në besë të gjithhershme. — Gjatari (gjuetari) âsht në besë prej Shen Kollit të verës deri Shen Kollit të dimnit. — Vadëtari nâten âsht në besë.

6) Ngujimi e shpija me zjarm e me magje në 'të âsht pá besë. — Pojatat jânë në besë.

7) Në dalët kush prej ngujimit a prej shpijet, per me shkue tu pojata, qi âsht në besë, ká me thânë: „Kqyr, morë, se jemi tuj shkue te gjâja a në pojatë, qi âsht në besë".

8) Per grá në Shkoder e në Gjakovë, kush don me hjekë vetë, a me bâ keq per hater, udha mbarë i vofët: kush e perket me dhûnë, në besë ká prekë, kush e koritë, a e ngushton (zoritë), në besë perket. — Shpija e Gjylikës e pabesë âsht: shpija e Nduc Likës në besë të gjâs e të çobanit âsht.

9) Kush perket gjân e Nikajt ndo të Shalës, ká me dhânë 500 grosh, ndo nji Martine, qi bân 500 grosh, e ká me lá dý per nji e 500 grosh të zot't, qi vidhet:

10) Kapucari ká me mârrë 100 grosh per koj të berrit, e 20 grosh per lopët e kât.

11) Njaj Shalnjanë e njaj Nikaj, qi shkon në shpí per me vrá kend, shka të bâjn gishtat e dorës e gryka e pushkës, kan lêje me bâ: prá dalta, drûni e çfardo hekuri jânë të ndaluem. Kush perket në ket besë, ne u vrafët, a n' u varrofët, ká per të lá 20 qese, edhè deri t' i lajë 20 qeset, do të ruhet. N' u vrafët, ká per të mbetë krye per krye.

12) Njaj qi t' i shmânget (t'i bâjë hile) kësaj bese, tuj e pshtue a tuj e lânë mbrendë, ká me bâ bén me 24 vetë me sedije, si t' i a dajn Bajrakët tjerë: mos muejtët me e bâ ket bé, ká per të lá 20 qese si aj, qi vrau.

13) Uhasî (aj, qi qet kênd borxh) ká me shkue te Kreu i ligjës; mos i dhashët arsye, ká me shkue tu Bajraktari; mos i dhashët arsye Bajraktarit, âsht pá besë; mund të grabitet e mund të vritet deri qi të vijë në rrugë të Bajraktarit.

14) Bruga e Shalës e e Nikajt per Shosh e per Mertûr âsht në dorë të Shalës e të Nikajt e, n' u pretofët, kan me u lá 20 qese.

15) Koniqet e Nikajt e të Shalës, kû nuk ndizet Qiri i Shë Njonit, i Shen Kollit e i Shë Mbastjanit, jânë në besë.

16) Padina në Shkoder e Gjakovë jânë hjekë.

Besa e gjâs e e çobânit me Nikaj e Curraj.

(Diten e Shë Gjonit 1895)

1) Aj'njeri, qi vret çobânin, âsht i djegun, e 3 vjetë toka i jet ledinë.

2) Shokët nuk kan me u djegun, por kan me dhânë 5 qese; 1000 grosh i zoti i gjakut, e 3 qese dorzânija.

3) Gjaksin nuk mundet me e shtî kush në tokë para 3 vjetve, veç në dashtët i zoti i gjakut; por, kúr t' a shtîjë në tokë, të zot't të gjakut do t' i epen 5 qese, a në pare a me gjâ çdo gjâ, si t' u pelqejë nder vedi.

4) Dorërasi nuk ká besë gjâjet e çobânit kurr, deri qi të mirret gjaku a të pajtohet gjaku.

5) Pishtari e drapni âsht në besë nâten e Shna Ndout deri nâten e Zojës s' Alshiqes.

6) Kostari âsht në besë.

7) Gjatari prej nâtës së Shna Ndout deri nâten e Zojës s' Alshiqes âsht në besë.

8) Rruga e Ndermajës, Livad të Madh nderi në Shalë, Koder Plak nderi në Shalë, âsht në besë gjâjet e çobânit.

9) Kush të vjedhë gjân e imë, ká per të lá 250 grosh e dý per nja; kush të vjedhë lopë a ká, ká per të lá 500 grosh e dý per nja.

10) Tagjinat kush t'i zblojë, ká per të dhânë 500 grosh.

11) Detyrsi, po s'u pergjegj, paditet te Kreu i lagjes; po s' u pergjegj, âsht pá besë e mund të grabitet e të vritet deri qi të vijë në rrugë.

Dorzânë: Tre Bajrakë.

Besa e Nikajt e e Merturit me 10 në Gusht 1892.

1) Me 14 në Gusht deri ditorin e Zojës së Merturit;
2) Me 26 në Shen Ndré deri ditorin e Shë Mbastjanit kan besë nder vedi:

Dorzânët e gjâs e të çobânit, qi jânë Nikaj e Mertúr e Bajraktari i Krasniqes e i Gashit.

Gjaku.

Gjaqet i la Leka si njani-njanin; del i miri prej të keqit e i keqi prej të mirit. (Shif: l. X, k. XXII, n. CXXIV, § 891.)

Gjergj Kastrioti Skanderbegu i dergoi nji ditë fjalë me shndet Lekë Dukagjinit, tuj e grishë qi të vîte në Kuvend të Dheut, në të cillin do t' u peshojshin disá pûnë gjaqesh. — Leka i u gjegj zânit të Kastriotit edhè erdh kû e thirrte ky. — (Duhet diejtë se, mbas gojëdhânet të kombit t' onë, të gjitha Kuvendet e Dheut jânë mbajtë në gjytet të Lezhes, kû, posë Kastriotit e Lekë Dukagjinit, mirrshin pjesë gjith Parsija Shqyptare). — U mblodhen në kuvend prá, në të cillin gjygje e pleqní e shum pûnë bân e zhgatrruen. — Në të gjitha gjygjet e pleqnit e Lekës Kastrioti kje vû, perposë gjygjit të gjaqevet.

Fjalët e Lekës: „Shpírt per shpírt, se duken e falë Zoti", „Del i keqi prej të mirit, e i miri prej të keqit", tuj mos lânë veçim nder njerz, por të jetojn e të peshohen sá njani tjetri, Kastriotit nuk mbrrijten me i a mbushë menden: „Gabim jé, or Lekë, 'se gjaku i të mirit nuk do bâ bludë, por duhet të veçohet prej gjakut të të keqit. — „Gjergj, — i a priti Leka, — del i miri prej të keqit e i keqi prejt ë mirit"! Kastriotit nuk i u tund se nuk i u tund mendja; deri qi Leka, i merzitun, i a perplasi nder sŷ të të gjithvet: „Gjergj, shko e pvet t' âmë, e ajo ká me të diftue se çë farë tatet ké pasë, pse prej atîj ké dalë ti! — Porsè, perpara se t' a pvesish, bâne qi të bâjë bé n'Ungjíll të Shen Markut, se do të kallzojë drejt". — Këtû kuvendi u dá, e ky gjŷgj mbet varë mje qi t' u vertetote Kastrioti mbí duken e t'et. — Porsá vojt në shpí, Gjergji e pveti t' âmen: „Nânë, due të më kallxojsh me të drejtë, a ká kênë i mirë a i keq per dukë êm át? A mos ké pasë shtat e dhûnë me kend para se të lejshe un?" — „Bír, un shtat e dhûnë me kend pasë nuk kam 'se leva; porsè yt át ká kênë i keq per dukë, e prej atij të keqit ké dalë ti i mirë".—Gjergji nuk u xâni besë fjalvet të s'âmës, por e bâni qi t'i u perbete n' Ungjíll të Shë Markut per vertetim të fjalvet të saja e si e pat porositë Leka. — E âma me dorë n' Ungjíll të Shë Markut i bâni bén në ket mndyrë: „Per ket Ungjíll të Shë Markut, yt át ká kênë i keq per dukë, e prej atij të keqit ké dalë ti i mirë, e se shtat e dhûnë nuk pata me kend mje në ditë të sodit". —

Beja e s' âmës i a mbushi menden Kastriotit; e, në rasë tjeter të bashkimit të Dheut në kuvend, Kastrioti faqe Lekës e burravet të Dheut rá në fjalë e gjŷgj të Lekës, tuj thânë: „Pasët mbetë si tha Leka!" —

„Gjaku thithë gjakun".

(Shif: L. X, k. XXII, n. CXXIV.)

Jânë jalët e Gjergj Kastriotit, qi i a tha Lekë Dukagjinit në nji rasë të Kuvendit të Dhcut. — Lekë Dukagjini nuk desht me i u vû këtij gjygji. — Qi të mbrrijtte Kastrioti me i a mbushë menden Lekës, se „Gjaku thithë gjakun", dau me shndrrue dý foshnje, porsá të lejshin e qi t' ishin prej dý dyersh e fisesh; njânen prej deret të mirë e pasanike e tjetren prej deret të parode e skamnore. — Ferishten fisnike i a dhanë s' âmës së parode e at të së parodes s' âmës fisnike, edhè i lán ashtû mje qi mbrrijten në vjetët e arsyes.

Permbasi u mkamben fmija, filluen me dalë nder pataloqe per t' u argtue me fmi tjerë. — Fmija i skamnorit, i rritun në derë të pasanikut, shkrryhej në baltë e rrite fare i ndŝt me të gjitha ndrrimet e pastrimet, me të cillat i vijshin rreth shpijarët; e fmija i pasunikut, rritë në derë të skamnorit, rrite i dlirët e i paster e, kúr luete, mirrte nji shkop, edhè i hypte kaluer e ngitte me 'të. — Kastrioti e Leka rrijshin tuj soditë sjelljet e dy fmivet. — E — „Lekë, i tha Kastrioti, a të mbushet mendja tash, se gjaku thithë gjakun?" — Leka ishte tuj e pá mirë ndollin, porsè menden nuk e vritte edhè pûnen e fmivet e muer si nji lojë.

„Lekë, i tha Kastrioti, çou e më mêrr mbrapa, se duc me të prî dikû". — E me dy fmí per dore u vûn në shteg edhè hîn nder vorre. — Bâni Kastrioti qi të çilshin vorret e të parvet të dy fmive, prej së cillash xuer dy kocij. Tashti u ngreh Kastrioti edhè u shpoi gishtat dy fmivet mje qi u xuer disá pika gjaku. Muer ashtin e të parvet të foshnjes së skamnorit edhè i a afroi gishtit të pergjakun të fmis së pasanikut, por ky nuk e thithi gjakun: ashtû muer ashtin e të parvet të djalit të pasanikut edhè i a afroi gishtit të pergjakun të djalit të skamnorit, e as ky nuk e têhoq as e thithi. — „Shka thue tash, Lekë?" i tha Kastrioti; „a të mbushet mendja, se gjaku thithë gjakun"? Leka, si Leka, s' e lodhi menden e vet, per të vetmen arsye qi mos të mirrte teper hapët pûna e vrasës e e gjaqevet, ashtû qi u dá prishas me Kastriotin e mbet qi në rreth të sundimit të Gjergj Kastriotit të ndiqej vllaznija e fisi e nipnija per gjak: „Me ndjekë fisin per gjak", „Me qitë pushkë per fis". — E në rreth të sundimit të Lekë Dukagjinit mbet „Gjaku per gisht" e „I dami zjarmit jashta njizetekater orvet mos me i u ruejtë gjaksit". —

Vrasa e grues me shtat xânë.

(Shif: L. X, k. XXII, n. CXXX.)

„Grueja me shtat xânë âsht si mâza e tamblit".

Dy vetë ishin kênë tuj u fjalisë e, permbasi i trashen fjalët, u shkuen edhè duert m' armë. — Nji grue me shtat xânë ndolli aty n' at valë të gjakut, e cilla — permbas dokjet të vendit — me të shpejtë u hîni ndermjet. Këta dy vetë të terbuem e të verbuem sŷsh s' e mueren ndore ndermjetsín e grues; u dhanë zjarm pushkvet, u gjuejten, porsè kurrnjana lagje s' u bâ dam. I a kthyen shpinen shoqi shoqit edhè hiken; grueja edhè ajo shkoi në shpí të vet. — S' ngjati, e grueja e bâni fmín të dekun. Grueja u kallxoi gjindes së shpís, se

pse i shkoi dâm fmija, d. m. th. se vetem prej krizmes së pushkvet t' atyne dyve, qi u gjuejten. — Tashti ngrehen gjindja e shpís së grues e u lypin arsye atyne dyve. — E, 'si nuk deshten me u ardhë n' arsye, ashtú hîni púna në Pleq.

Mueren e dhanë Pleqt, porsè kurrkund mbë 'të s' i bijshin gjygjit e nuk dijshin me i dhânë fund púnës. — Nji nder asi Pleqsh nder má të regjunt nder gjygje e pleqní u tha Pleqvet tjerë, qi t' a mirrshin mbrapa. Pleqt i u gjegjen zânit. Ky u prîni e i çoi ke çerraniku i tamblit të ndêm neper ênë e me mâzë të ngrîme e të paplasaritun kund. — Permbasi e pân Pleqt mâzen e paplasaritun e të lmueme nder ênë, e mbylli çerranikun Plaku, edhè u shmang sá me thânë prej çerranikut edhè shprazi dý pistole flakë per flakë. Ngán te çerraniku, e çilen, edhè e gjeten mâzen e tamblit krejt të plasaritun nder ênë. Atbotë foli Plaku, qi u prîni Pleqvet tjerë te çerraniku: „Grueja me shtat të xânë âsht si mâza e tamblit. — Hovi i krizmes së pushkvet e ká trandë gruen si tamblin e çerranikut, e ká trishtue e, prej atij trishtimi, ká dekë fmija në bark të s' âmës. — Shkaktarët e dekës së fmís kjenë ata dy vetë". — Të gjith Pleqt tjerë e hangern ket arsye, edhè i mblodhen mendimet më nji, tuj i lânë në gjak ata dy vetë, qi u gjuejten msá rrekej grueja me dá zjarmin.

Kush vret vedin shkon gjak-hupës.

„Me vrá e shoqja të sho'in, prindja e kësaj biejn në gjak. — Ká ndollë qi prindja e ká grî të bîn, qi bâte ket shemtim". (Shif. L. X, k. XXII, n. CXXXIII.)

Prenda e Lazer Ndue Ndrecës prej Dushit të Pukës, martue me Marka Lekë Ndrecen në Doç-Gomsiqe në vjetë 1919, vrau të sho'in. — U çuen kushrinija e burrit e deshten t' a vrasin Prenden; porsè shokët e katundit të të vramit e mueren me ndore Prenden e, shndosh e mirë, i a dorzuen të vllaut. Ky, porsá muer vesht púnen, e grîni të motren per shemtim të bâm, kinsè per me i a prû nderen në vend mikut. — Shemtim mbi shemtim! —

„Ata, qi kan shtat e dhûnë bashkë, po u vrân në púnë të keqe, shkojn gjak-hupës". *(Shif: L. X, k. XXII, n. CXXIX, § 920.)*

Nikolla i Sutit të Nikollë Ndrecës i Jakaj në Gomsiqe vrau Prendin e Ndócit të Frrok Dodës prej Gomsiqjet e Prenden e Marka Ndrecës prej Kashnjetit — të shoqen e të kushrînit — pse i gjet bashkë në púnë të ligë. — Të dy të vramët vojten gjak-hupës.

VIII.

KANUNI I PLEQNIS.

Krenët e fisevet.

(Shif: L. XI, n. CLI.)

Në vjetë 1907 Flamuri i Kryezezit i giobiti Krenët e Flamurtarin per do pleqní të paudhta e të bâme me krahambajtje. Mbasi u rá në hetim Vogjlija e Flamurit këtynve pleqnive

të shtrêmta, u mblodhen burrë per shpí si mbas dokjet, edhè u mueren giobë njiqind desh e nji kâ.

Pleqt, qi bâjn gjygjin me krah e të thyem prej nendoresh, të hetuem prej Pleqvet të dytë, posë faqes së zezë, ata rrallë se i mêrr kush mâ per Pleq, edhè giobiten permbas peshimit të gjâs së pleqnueme.

Zjarmi, të grîmunt, të sodumunt.

(Shif: L. XI. n. LVII, § 1193, *g.*)

Në muej të Vjeshtëtretit 1913 dymbdhetë vetë dymbdhetë Flamuresh (5 të Mirditës, 4 të Malsis së Lezhes, e 3 të Thkellës) grîn Gjinin e Prengë Gjinit prej Kimëzet në Flamur të Spaçit, pse ky pat vrá kushrîjt e vet, qi t' i dilte me u bâ zot i pasunís e i gjâs së tyne. Kjo e grîme ndolli në Kulm të Kreshtës, qi âsht permbí Kallmet.

Gjoni i Marka Gjokë Per Ndojt i Rshèjas (Thkellë) vrau tre kushrîjt e vet (Pjetrin e Prengë Kolë Bibës vetë të tretin vllá), pse këta i a vrán të kushrinin, per me i a pushtue pasunín, edhè shkuen gjak-hupës me „Të lumët gishti i shllinës"! Kjo ndolli në vjetë 1900.

IX.

SHLIRIME.

Deka.

(Shif: L. XII, k. XXIV, n. § 1261.)

Kah vjeti 1903 Dila, e motra e Pjeter Lukë Ndrecës në Gomsiqe, në Flamur të Spaçit në Mirditë, e martueme në Dush në shpí të Prend Llesh Gjinit, erdh në pasi në shpí të prindes së vet në Gomsiqe. Mbas do ditësh u smue Dila edhè diq. Si ndrroi jetë kjo, u çue Pjeter Luka, i vllaj i Dilës, me nja disá shokë mende-letë, e ngarkoi mbë vigj motren e dekun, edhè e çoi në shpí të burrit në Dush. — Si e muer vesht katundi, u mblodh në kuvend e, mbas pleqnís së peshueme mirë per shnjerzim, qi jau suell Pjetri, e giobiten tuj i mârrë nji lopë, të cillen e dán në log të kuvendit pesëdhetë kortarësh nder pèsëdhetë shpít e Gomsiqes.

X.

SHTESË E VJETIT 1894.

1) Kush të mârrë grue pá kunorë, a grabitë grue a vajzë, do të lajë 1000 grosh Kishës, 500 grosh Krenvet e 10 desh.

2) Kush të gerrishtet në váj a gjâmë të de-

kunsh, do të lajë 1000 grosh Kishës, 1000 Krenvet e 10 desh.

3) Kush mos t' i lâjë Krenët e Giobarët me zbatue ligjen e Flamurit, ká per të lá 500 grosh e 5 desh.

4) Kush të vrasë në besë a mbas gjakut të pajtuem, do të lajë 6 qese e 10 desh giobë.

5) Kush të qesë pushkë në shpí, kù bâhet darsma, kje mik a i zoti shpís, do të lajë 500 grosh e 5 desh, gjith ashtù do lajë edhè aj, i cilli randon kend me të shame në trevezë si në drekë si në darsem.

Kushdo, qi t' u biej ndesh këtyne kanuneve, kje Krye, Giobarë a Vogjli do të lajë 3000 grosh.

Perpara se të cillit êmen ká ka 'i vulë turqisht. — Brahim Bej Serxherdja — Kasem Bej Bylikbash — Dodë Prênçi, Bajraktár — Zenel Shebani — Gjokë Doda — Keq Prêla — Zef Gjeka — Prêlë Toma — Gjelosh Nika — Vuksa' Leka — Brahim Vuksani.

XI.

KANUNE TË VEÇANTA.

Kanune të bâme prej njizetekater Pleqsh me pranim të Krenvet etj.

(Shkrue në katunà të Kastratit me 2 të Vjeshtëtretit 1891.)

1) Kroni i Rí, qi âsht i gjith Kastratit, e në Shé të Gurit; te Vorri Gjolaj e në Breg të Gurrës, kufi me Gjelosh Lucen; Shkamb Gropë Mollë e në Brigje — prej Gjekë Petroviqit e në Cuk të Gurrës, kush të bâjë fjalë me kend e t' a hjekë armen, ká per të lá 3000 grosh giobë e 24 desh.

2) Kush mos të lâjë ndonji grue me mbushë ujë nder kroje e gurra, tuj i thânë se nuk ká pjesë, ká per të lá 250 grosh giobë e tre desh.

3) Kush të shajë kend nder vende të permenduna, a i shau kush kuej nânë e babë, ká per të lá 250 grosh giobë e tre desh, po i pat mbushë 15 vjetë.

4) Kush të shkojë me bá ndonji dâm nder mullíj, e po pat mbushë 12 vjetë, do të lajë 250 grosh të zot't të mullínit e 600 grosh e tre desh Krenvet.

5) Kush të shgulë kufíjt e vjeter e të vêjë të rí në vend të tyne, ká per të lá 3000 grosh e gjashtë desh.

6) Mos të guxojë kush me trembë gjânë nder mrize të xânuna perpara; kush t' a bâjë ket pûnë, ká per të lá 250 grosh e tre desh.

7) Çâshtja e mullíjve jet e paluejtun si gjitherë e nuk mund të ndezë degâmë as i Vukpalaj, as i Gjolaj; e aj, qi të mârrë ujem má teper se 5 okë në njiqind, ká per të lá 500 grosh e 6 desh.

8) Aj, qi të presë ndonji landë kù mrizojn gjâja, ase pret rrêma, ká per të lá 500 grosh e 6 desh.

9) Krojet e gurrat tjera lêhen në Kanû të vjeter, d. m. th. qi kush t' a prishë ndonji krue a gurrë, a mos të lâjë kend me mbushë ujë, ká per të lá 500 grosh.

10) Mullíjt jânë me rend; kush t' i bluej atij, qi erdh mbas shoqit e t' a prishë rendin, a per hater a i prishun prej nendoreve, ká per të lá 150 grosh e tre desh.

11) Aj, qi të qasin të huejin nder tbâna (në bjeshkë), do të lajë 500 grosh e 6 desh.

Kanune të bâme në vjetin e Krishtit 1892 me nji të vjeshtëtretit në Kastrat e Bajzë.

Kuvendi i mbajtun nen kryesí të ZZ. Brahim Beg Serxherdes, të Kasëm Beg Bylikbashit e të njizet e kater Krenvet (Pleqvet) të Kastratit, në të cillin u bân këto kanûne;

1) Kush të vrasë ndonji të Kastratas a kêdo prej Malesh tjera, ká per të lá 3000 grosh e 24 desh.

2) Varra ká 1500 grosh e dymbdhetë desh.

3) Kush të giobisë kend pá e bâ kuvendisht e njij zâni, ká per të lá 1000 grosh e dhetë desh.

4) Kush të bâjë fjalë a të shajë kend a t'i a drejtojë armen kuej nder këto vende: te Bregu i Shpellës, në Viri, te Kroni i Rí, ká per të lá 1000 grosh e dhetë desh.

5) Kush t' i a thejë gardhin shoqit, per me bâ shteg, të zot't të gardhit do t' i lajë 150 grosh (tre desh).

6) Kush të vrasë kend n' udhë të madhe, ká per të lá 3000 grosh e 24 desh.

7) Kush t' i vjedhë kuej në shpí a në vath, ká per të lá 500 grosh e 5 desh.

8) Kush të korisë grue a vajzë, dhânë zânin, ká per të lá 3000 grosh e 10 desh.

9) Kush nuk don me mârrë Pleq e dahet me „Mos Ju kjosha falë", ká per të lá 500 grosh e 5 desh.

10) Kush të lshojë bagtín ne e hucjen, ká per të lá 250 grosh e 3 desh.

11) Aj, qi mos të ndigiojë me thuer pjesen e vet per gjymës me kufitarin, ká per të lá 250 grosh e 3 desh.

12) Aj, qi mos t' i pergjegjet detyrës në vade të dame, ká per të lá 23 grosh.

13) Kush të vjedhë në katund të vet ká, lopë a kál, do të lajë 500 grosh e 5 desh.

14) Aj, qi mos t' i pergjegjet së thirrmes së katundit per me dalë në Kuvend a per çdo nevojë të katundit, ká per të lá 250 grosh.

15) Aj, qi të xâjë nji shteg të kênë gjithmonë, ká per të lá 150 grosh.

16) Krenët do të mblidhen në Kuvend ka nji herë në vjetë — nji javë mbas Shen Gjonit —; kush të shkojë kundra këtij vendimi, ká per të lá 500 grosh.

17) Pleqt e pêgjeve nuk do të mârrin per kpucë (pleqní) mbi 10 grosh e Vogjlija 5 grosh per pleqní të bâme.

18) Kush të vrasë kend mbas gjakut të pajtuem me urdhen të Sundit, do të lajë 12 qese, do të xierct prej katundit e do të bâhet fanî.

19) Qêni, qi hîn në vështë me gjith krrabzë në qafë, nuk mund të vritet; qêni, qi hîn në vështë a n' arë pá krrabzë, vritet.

20) Kush të biej qên hekurash me vedi në Kishë a te Shpella, ká per të lá 50 grosh. — Kush bjen thi e bagtí ke Shpella, ká per të lá 50 grosh. Kush lân petka te Shpella, do të lajë 50 grosh.

(Oroe: Shpella âsht vendi, kû mbushin ujë Bajza me rrethînë.)

21) Aj, qi i lên lidhë dorzânët e detyrës, do t' i lajë 225 grosh uhasit e 150 grosh Krenvet e pêsë desh.

Vendime të bâme me 30 Prill 1905 prej Djelmnis së Shalës.

Perqindtat, qi mirren per fajde, kan me u lá mbas sodit me ka nji koshiq drithë deri të Merkuerren e Perhîme; mos i lafët deri at ditë, t' a grabisin a t' i mârrin 30 okë drithë per 'i qind. Perqindtat kan me u mârrë a 100 grosh a 100 okë drithë, n' i lypët i zoti; a, në thashët se e mârr koshiqin, të mârrë 100 grosh, n' i pasët bâ; ase t' apin 100 okë drithë.

Drithë kurr i Shalnjani s' ká me i dhânë kuej, por n' e dhashët per gjâmë a në dashët me falë deri 20 okë.

Rakín kurr i Shaljani s' ká m' e qitë në gjâmë, posë 7 javët e Krezhemvet.

Kurr i Shalnjani s' ká me falë mbí 100 grosh as mbrendë as jashtë. Xhamadan të kuq ndrikulla s' ká me falë; kumbara në pèsë vetë e perpjetë s' ká me shkue, edhè jashta njâj shpije s' kan me kerkue.

Kush të nisë má të paren pushkë në log të Kishës e mbrenda kufinit të saj, ka shpín e djegun e 20 qese në besë të gjâs e të çobânit e në besë të Djelmnís së Shalës.

Kush perzien Meshen e Fratit e të thotë Frati me Kryq, se filani më ka ngucë, ka shpín e djegun e 2 kjé fisit.

Kush të perkasë pasunín e Kishës, ka 2 kjé fisit.

Kush t' a ngucë rrogtarin e Kishës, ka 2 kjé fisit.

Kafen e sheqerin, qi mêrr kush per gjâmë te Frati, po s' e kthei krye kater javësh, edhè bâni váj Frati, ka per t' i la nji ka fisit.

Kush t' i mârrë delmen, dhin e lopen Shalnjanit e kush t' i bâjë shoqit gjâ, qi t' i sjellë korín, tagjija do t' i digjet, arët do t' i zhgulen, koshi do t' i thehet. Djelmnís do t' i apë nji ka giobë e qeveritarit dy desh.

Njekëta sunde, qi i bân Djelmnija e Shalës bashkë me Bajraktar, jânë pa vade, si sundi i zjarmit e si tjera sunde. — Kush t' a prishë ket sund, ka me i dhânë fisit nji ka e 300 grosh e nji dash qeveritarit, jase âsht i djegun.

Djelmnija e Shalës.

Shalë, me 30 të Prillit 1905.

Shalë, me 12 të Majit 1907.

Falë me shndet po u çon Bajraktari i Shalës me Parí e Djelmní Krenvet e Djelmnís së Thethit edhè qi bâjn me diejtë qi këta sunde fisi i Shalës së poshter i ká vû e po ju lajmojm edhè jû, a po rrîni në këta sunde. Na sundin e vûm edhè bén e bâm me i ndêjë e mos me e çartë. Sundi âsht njeky:

Pecnikaj e vndoi sundin, qi kush të vrasë nierin, trashiguesi (mirazçija) permbas dorërasit ká per të qitë edhè vrastarët (katilat), e deri të treten ditë ka besë e dorzânë; ka per të shkue me të parin e asaj lagje e ka me i dhânë gjaksi nji javë dit besë e vllaznija e dorërasit ka me i paraqitë dy vrastarë (katila); po briti gjaksi, atêherë do të lêhet gjaksi të shênjojë njanin, e tjetrin e shênjon vllaznija. — Kush të vrasë kand në ket bé e në ket sund, kan besë e dorzânë deri të treten ditë. Aj, qi vret, e vret në dorë të vet e në besë të vet e në ndore të Pecnikajt e në gjak ka me i ra e per at gjak s' ka me u vû kurr, e, ne e vrafët, e vret me urdhen të gjith Bajrakut të Shalës.

Per si e vûni ket sund i Pecnikaj, në 'të jânë edhè Lotaj, Abati e Bobi.

Xèvêsë per të pa bén e Thethit, Shala marë ka bâ Tahir Delín, i cilli kje në Kuvend në ket bashkim.

Kush të vrasë njeri në Shalë — jashta dorërasit — shpín e tjetrit s' ka per t' i a djegë.

Në kjofët se i a djegë shpín tjetrit, kater huta i a ka Djelmnís së Shalës giobë e shpín sa të viej (mbas çmimit) e dâmin, qi të bâhet, dy per nji të zot't.

Vllaznís së dorërasit — 'si të hîjë nder shpija të veta — po shkoi kush a me jau thye shpín, a me jau djegë a me jau vra mashkujt, ka per t' i la të zot't e Djelmnís 20 qese e gjakun gjak.

Mushqit jânë në sund të Djelmnís e, kush do qi t' i mârrë, i mêrr në sund.

Qikëto fjalë, qi u shtîn në ket leter, jânë në besë të Bajraktarit e të Djelmnís së Shalës e të Qeveritarit.

Prej Prekë Ndout të Mashit e deri në Ndue Ulen e Bobit, kush t' a ndukin tagjín e shoqit të pazbluemë, i ka nji ka Djelmnís së Fisit e nji dash Qeveritarit.

Vendime të bâme në Kashnjet (Mirditë) me 17 Gusht 1904.

Na Bajraku i Dibrrit u mblodhem në Kuvend per do pûnë në Kashnjet, e kimi pa me udhë sikúr Zoti e Kanûja e Mirditës.

1) Kush të vrasë per fis, per pësëmbdhetë vjetë âsht i xjerrun prej Bajrakut e bashtëna t' i jesë djerr, njiqind desh e 'nji ka giobë e shpin të djegne.

2) Kush t' a lâjë mbrendë, bâhet fajtuer, sikúr aj, qi vret per fis.

3) Aj fis, qi s' prîn mbë fajtuert, bje në faj të gjith Bajrakut.

Frrok Deda, Bajraktari — Frrok Dodë Paluca, Krye, — Frrok Çupi — Marka Per Laska — Lazer Marku — Prênç Doda — Per Gjokë Doda — Gjoni i Prengë Dodës — Marka Deda — Ndue Marka Prenga — Ndue Kolë Mcuku — Zef Prenga — Ndue Zef Ndreca — Zef Doda — Nikollë Gjokë Brunga — Zef Gjergji — Prengë Ndoc Gji' Ndreca — Gjini i Ndue Markut — Ndue Jaku — Gji' Pjetri — Ndrecë Gjoni — Frrok Ndreka — — Nikollë Gjokë Per Deda — Llesh Dedë Marku — Frrok Gjokë Ndoj — Pjeter Frroku — Dodë Prengë Gji' Nikollë Marku.

Çdo pûnë, qi t' i ndollë Bajrakut, këta gjind do t' i prîjn Bajrakut marë.

Dishmues:

Dom Ndue Melguzhi — Pepaj, Famullitari i Kashnjetit.

Disá Kanûne të miratueme prej Prefekturës së Shkodres.

Merqjeri nuk lûhet, por, si kje da tash shtatë vjetë, ashtû edhë tash ka at fuqi; merqjeri pra âsht gjashtëqind grosh, nen të cillen sasí pershihen të gjitha. Kush t' i biej ndesh këtij urdhni, ka per të la nji giobë 1000 groshësh.

Varzat do të fejohen prej t' et; po nuk pat babë, prej vllaut e në mungesë të këtij, prej kushrinit të ngiatë. Grat s' do të perzihen nder fejesa.

Çdo fejesë do të bâhet çiltas e jo tinzë e me shkues dishmitarë. Si të kryhet fejesa e të kenë shprazë pushkët perpara shpís së së fejuemes, ata, qi kan tager me fejue, do të duken perpara Famullitarit, per me shkrue êmnat e të fejuemvet, të shkruesit e të dishmitarvet me të gjitha rrethânat — Kush mos t' i rrîjë këtij vendimi, do të lajë 1000 grosh giobë.

Kush mos të ndigiojë me vû kunorë, kúr Prifti të vîjë per at qellim, do të lajë 1000 grosh giobë.

Kush të bâhet hjekës i të hikunit të njij gruje të lidhun me kunorë, do të lajë 8 qese giobë.

Aj, qi i ep gruen atij, qi dan gruen e vet — grue kunoret — ka per të la 1000 grosh giobë.

Kush të mârrë guxim me lshue gruen e vet, qi e ka me kunorë, per me mârrë tjetren pa kënorë, ka per të la 1000 grosh giobë.

Kush të shesë a bi a moter a ndonji fêmen prej gjakut e gjinis së vet, sikursè edhë aj, qi blén, kan per të la 1000 grosh giobë.

Tuj u pshtetun dokevet të lashta e qi edhë sot mbahen nder Malsí të Shkodres — nder të Krishtênë — e qi jânë ata, qi i perkasin fejesavet, martesavet, si per të hjeksuemt si edhë per të hikun të grave të hueja e per këso ngatrrimesh tjera u vûn sa kanûne per ndalim të këtyne pûnve të liga, me pelqim si të Shkelqesës së Tij Kryeipeshkvit të Shkodres Êmzot Luigj Çurçís, si edhë të Krenvet të Malevet, të cillat kanune, permbas peshimit prej ânet të Kshillit Qeveritar, kjenë pelqye e urdhnue të vêhen në

zbatim.

Fuqija Qeveritare prá me ket *Bujurulldí* urdhnon qi dhetë pikat e permenduna të mbahen e të qiten në zbatim pá të shmangun e mos t' u bâhet bâll.

Dhânë prej Fuqís Qeveritare të Shkodres.

Shkoder — Shqypní — me 9 të Majit 1864.

L. S. Mareshali, Qeveritár Civil e Ushtarak i Prefekt. së Shkodres.

Ismail Pasha.

Kanune të bâme prej Flamurit të Kurbinit me 5, 6 e 7 të Gushtit 1906.

1) Kush të njitet zaptí, shpín e ká të djegun e âsht i dám per mort e gjellë.

2) Aj, qi të shkojë me kjá në qeverí të Tyrkut kundra të Krishtênit, ká 1000 grosh giobë.

3) Aj, qi të vjedhë shoqin, a then shpín, po kje në mohim, ká 12 poronikë: po duel cub, ká 1000 grosh giobë e të zot't të gjâs dý per nji.

4) Në vjedhët nji ká, në kjofët në mohim, ká 6 poronikë; u hetue e duel cub, ká 500 grosh giobë e të zot't të gjâs dý per nja. Ky gjýgj âsht edhè per kál e per mushk. — Lopa e vjedhun me mohim ká 3 poronikë; po duel cub, dý per njâ të zot't e 250 grosh giobë; ashtú edhè gomari. — Po u vodh skjapi i kumbonës a dashi (ogiçi), të zot't të gjâs dý per nja e tre desh giobë; po kje në mohim, ká bén me të gjith mashkujt e shpís. — Per çdo gjâ t' imë dý per nja të zot't të gjâs e dy desh giobë; me kênë në mohim, ká bén me gjinden e shpís.

5) Zjarmi per shpí ká 2500 grosh giobë; ksolla e gjâs, mullari i barit e gardhoret kan 1500 grosh giobë e të zot't dý per nja.

6) Aj, qi s' del në kuvend mbas së thirrmes së Plakut të katundit, ká nji dash giobë.

7) Po u vojt fjala Pleqvet me u mbledhë në Kuvend, aj Plak, qi s' del, ká per të lá 5 desh giobë. — Po pat arsye, do të peshohet prej Pleqvet tjerë.

8) Pûna e Porotës per gjithshka të bâhet në Kurbî — posë gjakut — Porota ká per të bâ bén: „se t' âsht mârrë, s' e diej." (d. m. th. me „sedije").

9) E folmja e Kapucarit âsht me dorë në bé si â' kênë.

10) Po u ngatrrue kush me të mendueme me kêdo e pá e bâ më dije Plakun e katundit, ká 500 grosh giobë. Po e bâni me dije Plakun e ky i a lypi pengun atij, qi i mbet në qafë shoqit, edhè nuk u gjegj me i a dhânë pêngun, ká 500 grosh giobë. — Po nuk muejt me i ndreqë Plaku i vet, u vên nji muej vade edhè bân me dije Pleqt tjerë e këta kan per t' i zhgatrrue mbas kanunit të vendit.

11) Çaf â' zaptí në sherbim të Sulltanit a kje i Krishtênë a Musulman, aj, qi t' u apë bukë e t' i lâjë mbrendë, ká me pasë 1500 grosh giobë.

12) Aj, qi të prishë besen e dhânun e të lidhun me Pleq e me Vogjlí të Kurbînit, Pleqt e Vogjlija jânë në detyrë me e djegë e me e qitë prej Bajrakut.

Shkrue në Delbinisht të Kurbînit te Gurra nen mand afer Pallatit të Kryeipeshkvís, me 5, 6 e 7 të Gushtit 1906.

Gjin Pjeter Mark Pervizi i Skurajt të Kurbînit, Plak i parë nder 45 Pleq të semtit të Krues n' êmen të Pleqvet e të Vogjlís.

Ndollen në ket Kuvend edhè i shkruen kanunet e permenduna:

Emzot Nikollë Kaçorri, dishmoj:

Át Shtjefen K. Gjeçov, Françeskan, dishmoj.

BKSH

Diftojsi Alfabetik

BKSH

BKSH

DIFTOJSI ANALITIK-ALFABETIK.

(Numrat pá shëj perpara jánë ata të nejevet të librit; tjerët jánë të §§. Shkurtimi kr. = krye.)

ALMISET: *e bulkut*, 67, § 298.

ARMA: *e bleme*, mëndyra, 78, § 479 e 480.

BABA: tagri mbí fémí, 33, § 59; detyra, 33, § 60.

BARIU: percaktimi, 45, § 143; detyra, 45, § 144, 152; dámi, 45, § 145-148; vjedhnija, 45, § 149.

— *cub*, 45, § 150.

— *gjakës*, 45, § 151.

BEJA: percaktimi, 88, § 529; vlera, 88, § 530; mëndyra, 88, § 531 e 532; arsyeja, 89, § 535; „dorë beje", 89, § 536.

— *mbë gúr*, 89, § 533 *a)*; randsija, 89, § 534; rasat, 89, § 537.

— *mbë Kryq e mb' Ungjill*, 89, § 533 *b)*; arsyeja, 89, § 535.

— *bâhet prej mohuesit*, 90, § 538-547.

— *mërr (gjân e vet)*, 91, § 548-557.

— *per derë*, 92, § 558-564.

— *në krye të djelmvet*, 93, § 565-568.

— *me „sedíje"*: percaktimi, 94, § 569-572; detyra, 94, § 573 e 574; mëndyra, 94, § 575; qellimi, 94, § 576; kputë gjygjin, 94, § 577; kúr s' mund të bâhet, 94, § 578-583; rrjedhimet, 94, § 584-588.

— *e rrëjshme*: ká gioben, 95, § 589-591; ndeshkimet, 95, § 592.

— *e Pleqvet*: para pleqnís, 142, § 1031.

— *do të shifet prej Pleqvet*, 144, § 1075.

— *do të bâhet me rend*, 144, § 1076.

— *do të bâhet në mëndyrë të caktueme*, 144, § 1077 e 1078.

[BEJA]: *e Kapucarit*, 147, § 1098.

— *e Pritëtarvet*, 147, § 1105.

BESA: percaktimi, 122, § 854.

— *e shëpís së të vramit*, 122, § 855-857.

— *e katundit*, 122, § 858-865.

— *e shëpís së dorërasit*, 122, § 866 e 867.

— *e të damve zjarmit*, 122, § 870-873.

— *e gjás e e çobanit*: percaktimi, 123, § 874; caktimi i caqevet, 123, § 876-880; ndeshkimet e të prishunit, 123, § 881, 882 e 884; kalimi i caqevet, 123, § 883; dorëzánët, 123, § 885.

BESTARËT: percaktimi, 121, § 851.

— s' márrin shperblim, 12, § 852 e 853.

BLEMJA (E): *me qyshk*, 76, § 462; 78, § 483.

— *e gjás së vjedhun*, 76, § 463.

BLETA: vathi i thyem, 53, § 199-202.

— *e hikun*, 53, § 205-209.

— *e gjetun*, 53, § 210-212.

BRÈZAT: *e gjakut (e të gjinís)*: vargu, 101, § 695; caktimi, 101, § 696; rrjedhimet, 101, § 697; percaktimi, 102, § 698-703.

BUKA: *e gjakut*, 138, § 982.

BULGU: percaktimi, 67, § 293; tagret e detyrët, 67, § 294-299, 301-314; dâmet, 67, § 300.

BURRI: detyrët ndaj gruen, 13, § 32; tagri mbí grue, 28; 33, § 58; 34, § 61 *a)*.

— *i vejë*: tagri, 14, § 35.

ÇMIMET: *e sendevet mbas Kanunit*, 79, § 484 (1—40).

ÇMIMI: *i vajzës (i grues)*, 19.

— *i pleqnís*, 142, § 1029 e 1030.

DALUNI (I) FARE: tagri, 41, § 107-109.

DÂMI: percaktimi, 109, § 735 e 736.

[DÂMI]: *i grues, qi vjedhë,* 109, § 737 e 738.
— ká çmim, por jo pushkë (vrasë), 109, § 739-744.
— *i dhís,* 109, § 745-747.
— *i thiut,* 110, § 748-755.
— *i kurthës së ngrefun,*111, § 755-765.
DAMJA (E): *e robvet të shëpís*: shka pershin, kr. 7, § 64-77, 179 *d)*; pleqt, kr. 7, § 78; plaku i shkretë, kr. 7, § 79 *a)*; vëllau i pamartuem, kr. 7, § 79 *b)*; granija, kr. 7, § 79 *c)*;
— *per të gjallë të babës,* kr. 7, § 80.
— *mbas dekës së babës,* kr. 7, § 81.
Mëndyra e pjesa e vëllazenvet të damë, kr. 7, § 82-87.
DARSMA: gatimi, 21, § 45; pjestarët, 21, § 46; rendi i të shkuemit, 21, § 49;
— *në shëpi të nuses,* 25, § 55.
DASHI: *i darsmes:* kush do t'a çojë, 21, § 48.
DEKA: *(shëpija, qi ká një të dekun):* s' bán trazim tjeter, kr. 24, § 1230; âsht e lirueme prej detyrvet ndaj katundin per 7 ditë, kr. 24, § 1231-1233; do të dergojë lajmtarë per thirrje, kr. 24, § 1234; mëndyra e vajtimit kr. 24, § 1235-1239; mëndyra e perpjekjes me shëpí të të dekunit, kr. 24, § 1240-1251; koha e zís (jazit) kr. 24, § 1252-1254; gatimi i bukës, kr. 24, § 1255-1258.
— *e bís së martueme,* kr. 24, § 1259-1263.
DERA E GJOMARKUT: zyrja, 141, § 1006; themeli i kanûs, 150, § 1126; tagret, 150, § 1127-1139, 1142-1144; detyrët, 150, § 1140 e 1141; ndeshkimi, 150, § 1145.
DJALI: tagri, 12, § 30; tagri me lshue vajzen e xânun, 17, § 42.
DJELMT: detyra e ndalimet, 35, § 62 *a) - h);* dâmet, 35, § 62 *i);* të dámt, 35 § 62 *k).*
DORËRASI: percaktimi, 119, § 843; detyrët, 119, § 844-847; vetem nâten mund të dalë, 119, § 849.
— *i prindës,* 119, § 848.
DORËZÂNËT: *e gjakut*: zgiedhja, 136, § 973; percaktimi, 136, § 974; nuk ndrrohen, 136, § 975; tagri, 136, § 976.
— *e të hollavet të gjakut:* 137, § 977; vadja e të hollavet, 137, § 978-980; dorëzimi, 137, § 981.
DORËZÂNIJA: percaktimi, 100, § 683-686 detyra e tagri i dorëzânit, 100, § 688-694.
— *s' bâhet me të holla,* 100, § 687.
DOSA: *per gjymës;* pjella, 50, § 174-179.
DYLLI: çmimi, 53, § 204.
DYPERNJAHJA *(dý per një):* rasat, 116, § 804-811.
DHANDRRI: tagri i shëpís, 26, § 56.
DHETTAT (TË): *e Kishës,* 4, § 9 (2 e 3).
DHÛNA: *e Kishës:* ndeshkimet, 1, § 4 (1).
FAJI: i Pleqvet a i Derës së Gjomarkut, 141, § 1010-1014.
FALMJA (E): *e prémtueme s' ngushton,* 85 § 517-519.
FAMILJA: percaktimi, 9, § 18; pjestarët, 9, § 19; prija në familje, 9, § 20.
— *në katund e në flamur:* tagri, 10, § 26 (1-7); detyrët (perlimi), 10, § 27 *a)* e *b).*
FAMULLI (FAMULLESHA), 108, § 716.
FAMULLITARI: êmnimi, 4, § 8; tagret, 4, § 9 (1-2); § 10 (10); detyrët, 4, § 5; ndera vehtjake, 4, § 10 (1); vrasa, 4, § 10 (2 e 3); 8, § 17 (9); vrasa prej F., 4, § 17 (4); beja, 4, § 17 (5-7); të giobitunt, 4, § 17 (8); per faje, 4, § 17 (9); të shámt etj., 4, § 17 (5-7).
FARKETARI: s' ká miqsí, 68, § 315-318; detyrët e tagret, 68, § 319- 330.
FEJESA: *e lirë,* sjelljet, 16, § 39.
FOLMJA (E): percaktimi, 84, § 511, 513, 514; rasa, 84, § 512; kúr do të çohet a s' do të çohet në vend, 84, § 515 e 516.
— *e sendevet krahasue me çmim,* 84, § 514.
GIOBA: kufijt, 81 § 498.
— *per Kishë,* 5, § 11 (4); 6, § 12 (2 e 3).
— *e pushkës së parë,* 132, § 941.
— *e së shkrepmes së pushkës,* 132, § 942, 943, 956.
— *per çdo vrasë,* 132, § 957.
— *e bés së rrëjshme,* 95, § 589-592.
GIOBTARËT: percaktimi, 154, § 1171; tagret, 154, § 1172-1175.
GRABIJA: *n' udhë të madhe,* 113, § 777; ndalimi qi të bâhet n' udhë të madhe, 113, § 778-781.
GRUEJA: detyrët ndaj burrin, 13, § 33; tagret, 13, § 34; 34, § 61 *b);* trashigimi, 20.

[GRUEJA]: *e vejë:* tagri, 14, § 36; 30,
— *e lshueme,* 31.
— *e pá-kunorë,* 32.

GJÀJA: *per gjymës:* tagret e detyrët e bariut, 47, § 156-164; 49, § 172 e 173.
— *me pergjegje:* nuk mirret, 49, § 171.
— *e vjedhun:* e bleme, 117, § 817.

GJAKU: njinji per të gjith, 124, § 886-893; e shituemja, 124, § 893 e 894; të ramët në gjak, 124, § 896; grueja e Prifti nuk biejn në gjak, 124 § 897.
— *i pajtuem,* 124, § 895.
— *shkon per gisht,* 125, § 898-900.
— *jet per gjak,* 126, § 909-915.
— *s' bâhet giobë,* 128, § 916-919.
— *per pânë të ligë,* 129, § 920-931.
— *per të shkrepme të pushkës,* 132, § 945-947; per shkak të krrabës së thyeme, 132, § 948 e 949.
— *parasohet me dý varrë,* 132, § 950.

GJINDJA: *e shëpís;* tagri, 9, § 24 (1-5); detyrët (perlimi), 9, § 25 (1-8).

GJOJA: koha, 73, § 396; gjàja e vrame âsht e atij, qi e ká vû perpara, 73, § 402 e 403, § 413, 415; shoqnimi në gjojë, 73, § 417-419.
— *s' do të prishë tagret private,* 73, § 397 e 398.
— do të dahet aq pjesësh, sá të jenë gjuetarët, 73, § 399-401, 412, 414, 416.
— *e peshkut:* koha, 75, § 429; tagri i katundit, 75, § 430-434; tagri i njij shëpije, 75, § 435; tagri i të zotve të veglavet, 75, § 437; shoqnimi, 75, § 436; do të dahet mbas numrit të gjuetarvet, 75, § 438.
— *me kofen a kosh,* 75, § 439-443.
— *me rrjell,* 75, § 444-446.
— *me bár,* 75, § 447-451.

GJURMA: *e gjàs së vjedhun:* pergjegjë, 112 § 769-773.

HENDIQET: *e tokvet:* 67, § 301.

HJEKSIJA: percaktimi, kr. 20, § 766; ndeshkimet, kr. 20, § 767.

HUAJA: shif UHAJA.

KALI: *i blém:* mëndyra, 78, § 481 e 482.

KANUNET: *e njij katundi (të veçanta):* nuk mund të luhen prej kurrkuejt, 141, § 1008.

KAPARI: percaktimi, 76, § 453; vlera, 76, § 454-461.

KAPUCARI: percaktimi, 145, § 1079; del e nuk del faqe, 145, § 1080; tagri, 145, § 1081; tagri per me mârrë kapucár, 145, § 1082 e 1083; pagesa, 145, § 1084-1087, 1089; i gjetun në rrênë, 145, § 1090; s' mund të jetë grue, 145, § 1088.
— *hjekë bén,* 146, § 1092.
— *xjerrë gjân,* 146, § 1093.

KASNECI: percaktimi, 159, § 1213; zyrja, 159, § 1214; detyrët, 159, § 1215-1217; perjashtimi prej ushtrije, por jo prej detyrve tjera, 159, § 1218 e 1219; detyra, 159, § 1220.

KAU: *më hú:* dimnimi, 52, § 191; detyra e bulgut, 52, § 197 e 198.
— *i vjedhun,* 52, § 192 e 193.
— *i dâmtuem,* 52; § 194.
— *i cofun,* 52, § 195.
— *i kupun,* 52, § 196.

KISHA: hija (rrethi i kufînit), 1, § 1; tagri, 1, § 2 (1—4); paperlimsija e saj kah kanuni, 1, § 3 (1); kah famullija, 1, § 3 (2); per mungesë, 1, § 3 (3); per detyrë civile, 1, § 3 (4).
— *s' mêrr giobë,* 1, § 4 (2).
— *s' ká mik, qi i pritet,* 1, § 4 (3).
— *ká ndore,* 1, § 4 (4).

KRENËT: *e fisevet,* percaktimi, 151, § 1146 e 1147; tagret, 151, § 1148-1151; s' do të ndrrojn kanunin, 151, § 1152; shqyrtimi i tyne, 151, § 1153; shka s' kan tager, 151, § 1154, 1158-1160.
— *e giobitun etj.* 151, § 1156 e 1157.
— *e vramë,* 151, § 1156.

KRUSHKU: s' âsht mik, 25, § 53.

KRUSHQT: prîja, 22, § 50 e 51; kalimi me nuse, 23, § 52; tagri, 24; miku para vendasit, 24; shka do të biejn me vedi, 25, § 54.

KRYEGJÀJA: âsht e të zot't, 47, § 155; 48, § 165; pjesa e të zot't e ajo e bariut, 48, § 167-169; dâmi, 48, § 175.
— *së cofë,* 48, § 166.

KRYQI: *në derë:* në pajtim të gjakut, 139, § 983-987.

KUFÎJARËT: tagret e detyrët, 62, § 267 *d)-j).*

KUFÍNI: perçaktim, 57, § 238; dishmitarët, 57, § 239; randsija, 57, § 243; të ngulunt (çaktimi), 57, § 244-249.
— *i ngulun*, 57, § 240.
— *i detyrshem gjithkund*, 27, § 241.
— *nuk luhet*, 57, § 242, 250, 251; 59, § 254.
— *s' bân lak*, 58, § 252.
— *i shtým*, 59, § 253.
— *i fituem me gjak*, 59, § 255-261.
— *i fituem me gurapesh*, 60, § 262 e 263.
— *i fituem me rrasë*, 60, § 264.
— *i ngulun me spatë*, 61, § 265 e 266.
KUJRIJA: perçaktimi, 56, § 232; tagri i perbashkët, 56, § 233-237.
KUMBARA (NUNI): 108, § 714.
KUMBARIJA (SHENGJONIJA): sojet, 104, § 705 e 706.
— *e Pagzimit*, 105, § 707.
— *e Kunorës*, 106, § 708.
— *e Flokvet*: perçaktimi, 107, § 709; rrjedhimet, 107, § 710-713.
KUSHRINIJA: detyra, 37. § 99-102; tagri e detyrët ndaj të dalunin fare, 42, § 110-116.
KUVENDET: perçaktimi, 148, § 1106; sojet, 148, § 1107-1110; pjestarët, 148, § 1111; vendet, 149, § 1112; mëndyra e ndejës, 149, § 1113 e 1114, 1116, 1117; tagri, 149, § 1115, 1119-1121; mëndyra e të folunit, 149, § 1118 e 1122-1124; vrasa në kuvend, 149, § 1125.

LAJMTARI: perçaktimi, 158, § 1201; nuk bân faj, 158, § 1200 e 1206; zyrja, 158, § 1202 e 1203; nuk mêrr pergjegjsí, 158, § 1204; âsht i lir, 158, § 1205; âsht miku i derguesit, 158, § 1207-1212.
LAVRIMI: *i tokvet*, 67, § 303.
LEÇIJA: perçaktimi, 156, § 1179; tagri i katundit, 156, § 1180; tagri i kapucarit, 156, § 1181; tagri me djegë etj., 156, § 1182; rasët, 156, § 1283; tagri i flamurit mbí të leçitunin, 156, § 1184-1192; trajta e leçís, 156, § 1193.
LISI: *i gjakut*, 102, § 700.
— *i tamblit*, 102, § 701.
LIVADHET: kullosa, 67, § 310-312.

MARTESA: perçaktimi, 11, § 28; mëndyrët, 11, § 29; ndalimet, 16, § 39.
MÂRRUNT (TË) E FLOKVET: të fëmís, 108, § 718-720; mëndyra, 108, § 721-732; rrjedhimet, 108, § 733 e 734.
MIKU: si do të pritet në shëpí, 96, § 602-625; âsht ndorja e shëpís, kû bjen e shëpija ká pergjegjsín e tij, 96, § 626-639; si bâhet, 97, § 640-642.
— *i prém*, 97, § 643-645, 649-651.
— *i pá-besë*, 97, § 646-648.
— *do të nderohet*, 97, § 653-666.
— *i martesës*: detyra, 26, § 56.
MJALTI: çmimi, 53, § 204.
MOHUESI: perçaktimi, 87, § 525; s' mirret në qafë kot, 87, § 526; kúr bjen në faj, 87, § 527; si bihet n' arsye, 87, § 528.
MRIZI: tagri, 54, § 220.
MULLÍNI: detyra e mullisit, 69, § 331-334; rendi, 69, § 335-340; deka në shëpí të mullisit, 69, § 349 e 350; s' ká miqsí, 72, § 390-393; pergjegjsija e mullisit, 72, § 394-395.

NANA: tagri mbí të bijt, 34, § 61 *b)*;
— *gergase*, 34, § 61 *f)*.
NIPI: i trungut, 102. § 702.
— *i bís*, 102, § 703.
NUNA (NDRIKULLA): 108, § 715.
NUNI (KUMBARA): 108, § 714; rrjedhimet, 108, § 717.
NUSJA: tagri i prindës në rasë të dekës, 27, § 57.

NDERA: *vehtjake*: perçaktimi, kr. 17, § 593 e 594.
— *e mârrun*, s' ká giobë, por s' falet kurr, kr. 17, § 595-600; mëndyrët kr. 17, § 601.
NDERMJETSI: nuk bân faj, 99, § 667; perçaktimi, 99, § 668-670; ndermjetsija e Priftit, 99, § 674-676; randsija e zyrja, 99, § 677-681; koha e ndermjetsís, 99, § 682.
— *i prém*, 99, § 671-673.
NDESHKIMI: kuptimi, 7, § 13; caktimi, 7, § 14; të dhânunt, 7, § 15; cillsít, 7, § 16.
— *i të thyemit të Kishës*, 8, § 17 (1).
— *per gjâ të vjedhun e të mshehun në Kishë*, 8, § 18, 2.

[NDESHKIMI]: *i burrit, qi mêrr grue pá kunorë*, 32.
— *i bés së rrejshme*, 95, § 592.

OGIÇI: ndera e vathit, 46, § 153; 65, § 284.
— *i vjedhun*, 46, § 154.
— *i pretuem*, 114, § 799.

PAGESA; *„me gjâ çdo gjâ“*, 81, § 492; rasat, 81, § 493-497.
— *e Kapucarit*, 146, § 1091.
PAJTIMI: *i gjakut*: mëndyrët. 135, § 969; lypen dorëzânët, 135 § 970; tagri i të zot't të gjakut, 135, § 971.
PANDIGIESA: *per ndeshkime të Kishës*, 8, § 17, 13.
PARBINIJA: tagri, 35, § 63.
PASHTRAKU: percaktimi, 65, § 281; tagret, 65, § 282-288.
PENGU: percaktimi, 82, § 502; 142, § 1018 e 1019; kúr mirret, 82, § 501; nuk kthehet, 142, § 1017; lypet per gjýgj e pleqní, 142, § 1020; do t' epet para gjygjit, 142, § 1021; teshat, 142, § 1022; vetem fjala s' vien, 142, § 1023; fjala peng, 142, § 1024 e 1025; në mospajtimin e Pleqvet të parë 142, § 1026; si do të lahet, 142, § 1027 e 1028; kúr e si mund të shitet, 82, § 506-508.
— *hupës*, 82, § 503 e 504.
— *i shperblyem*, 82, § 505.
PERCJELLSAT: *e të dekunit*: kalimi në rrugë, 23, § 52.
PERGJEGJSIJA: *mbi grue*, 29.
PLEQNÍT: *e njij katundi a flamuri*, 141, § 1009.
— *e randa*: në Derë të Gjomarkut, 143, § 1043.
PLEQT: mârrin rrogen, mbasi të kryejn pûnen, 141, § 991; percaktimi, 141, § 992, 994, 995; jânë të domosdoshem per kanune të reja e per gjygje, 141, § 993; tagri, 141, § 996-1000; nuk mund të ndrrohen, 141, § 1001 e 1002; detyra, 141, § 1003-1005; faji i Pleqvet (a i Derës së Gjomarkut), 141, § 1010-1014; gjygjin do t' a bâjn pá krahambajtje, 141, § 1015 e 1016; do të mirren mbrenda katundit a flamurit, 142, § 1032 e 1033.
— *e katundevet*, 152, § 1161; tagret, 152, § 1162 e 1167; nuk perjashtohen, 152, § 1164 e 1165; po rán në faj, 152, § 1166.
POROTA (PORONIKU): percaktimi, 144, § 1044; cillsít, 144, § 1045; âsht i nevojshem per bé, 144, § 1046 e 1047; Prifti s' çohet në bé, perndryshej xêhet per 24 vetë, 144, § 1048, nji krye flamuri per 12 vetë, 144, § 1049; prisi i Poronikvet nuk njehet, 144, § 1050; sigurimi, 144, § 1051 e 1052; kush do të zgidhet Poronik, 144, § 1053; detyrët e të zot't të bés, 144, § 1054-1057; dyshimi i të zot't të bés per Poronikë, 144, § 1058 e 1059; ndrrimi i Poronikvet, 144, § 1060; dita e bés, 144, § 1061; tagri i Porotës per hetime e të shtým të bés, 144, § 1062-1065; per me dalë në favor të zot't të bés, lypen të gjitha zânet, 144, § 1066 e 1067; buka e hângerme — beja e bâme, 144, § 1068-1071; a me pá bén, a kapucari, 144, § 1072 e 1073; beja jashta ditës së caktueme, 144, § 1074; pranimi i Pleqvet, 144, § 1075; rendi i bés, 144, § 1076; mëndyra e të bâmit të bés, 144, § 1077 e 1078.
PREJA: percaktimi, 114, § 783; si shperblehet, 114, § 782 e 785; shkaku, 114, § 784 e 787; mëndyrët, 114, § 786.
— *në mal*, 114, § 788, 796.
— *në vath*, 144, § 789.
— *e padrejtë*, 114, § 790, 792-795.
— *e tufës*, 114, 791.
— *e kumbonës së tufës*, 114, § 797 e 798.
— *e ogiçit etj.*, 114, § 799.
— *per detyrë (borxhe)*, 114, § 800 e 801.
PREMJA (E): *e Fés*: percaktimi e mëndyra, 18, § 44.
PRITA: percaktimi, 118, § 822; pergjegjsija, 118, § 823-831, 840-842; në kë do të fillojë pushka, 118, § 833 e 836; buka e pritëtarvet, 118, § 837-839.
PRITËTARËT: *e kapucarit*: percaktimi, 147, § 1094-1096; tagri i kapucarit, 147, § 1097; beja e kapucarit, 147, § 1098; shqyrtimi i kapucarit, 147, § 1099; per-

pjekjet e Pritëtarvet me kapucarin, 147, § 1100-1103; kapucari i dyshueshem, 147, § 1104; beja e Pritëtarvet, 147, § 1105.
PRONET: *e Kishës:* të paprekshme, 3, § 6 (1 e 3); tagri mbí 'to, 3, § 6 (2); dâmi, 3, § 6 (4); vjedhnija, 3, § 6 (5-7); rregullimi, 3, § 7; fryti, 4, § 9.
— *e shëpis* 54, § 213-219; tagri, 54, § 221-226; 62, § 267 *k).*
PÛNA: *luen shtegun,* 66, § 289-292.
— *çon vín,* 71, § 367-370.
PÛNTORIJA: *e Kishës:* s' mund të ngucet, 6, § 12 (1); 8, § 17 (12).
QÊNI: *i hekuravet:* i vrám në stel, 51, § 182; kúr rrin zgidhë, 51, § 183 e 184.
— *i vrám diten,* 51, § 185 e 186.
— *në dâm,* 51, § 187,
— *mbas tufës,* 51, § 188.
— *s' mbahet prej Famullitarit* (kurr zgidhë), 51, § 189 e 190.
QËT: *e bulgut,* 67, § 295-297.
RENDI: *i farkës,* 78, § 316.
— *i mullinit,* 69, § 335.
RRAHJA: *e grues,* 34, § 61 *e).*
RROGTARI: rroga, 43, § 118; faji 43, § 119; vjedhnija e vrasa, 43, § 120, 221, 123; mbrapshtít, 43, § 122; tagret e detyrët, 43, § 125-131.
— *i Kishës:* lajmtari i Famullitarit, 5, § 11 (2); i paprekshem, 5, § 11 (3); 8 § 17 (10); vrasa, 5, § 11 (5); 8, § 17 (11).
SIMAHORI: percaktimi, 120, § 850.
STELI: *i qênit,* 51, § 180 e 181.
STERPLEQT: detyra, 153, § 1168; tagret, 153, § 1169 e 1170.
SHËJI: percaktimi, 17, § 41.
SHENGJETA: tagri, 73, § 404-411, 414.
SHKUESI: percaktimi, 15, § 37; 134, § 965; tagri e detyrët, 15, § 38 (1-8); 134, § 966-968; i domosdoshem per martesë të zakonshme, 16, § 40.
SHLIRIMI: *i Kishës,* kr. 23, § 1221.
— *i Priftit,* kr. 23, § 1222.
— *i Krenvet të Flamurit,* kr. 23, § 1223.
— *i Kasnecavet,* kr. 23, § 1224.
— *i Farketarvet,* kr. 23, § 1225.
— *i të vorfnit,* kr. 23, § 1226.
[SHLIRIM]: *i grues,* kr. 23, § 1227.
— *i virgjinavet,* kr. 23, § 1228.
— *i dekës (i shëpis, qi ká nji të dekun),* kr. 23, 1229.
SHPENDI: *i ndjekun mbas gjurmësh* (në gjojë): tagri i ndjeksit e i gjurmuesit, 74, § 420-428.
SHPIJA: caktimi, 44, § 132; hija (rrethi), 44, § 133; e hîmja, 44, § 134 e 135; e thyemja, 44, § 136-142.
SHTIM: *Pleqsh:* kanûja s' bán, 143, § 1034; por mund të kalohet në nji gjýgj má të naltë, 143, § 1035; në dorëzim të pengut jânë të caktuem Pleqt, 143, § 1036 e 1037; po u dyshue se gjygji âsht i padrejtë, mund të mirren Pleq të dytë, 143, § 1038-1040
— — *mund të bâhet mje në trí lagje:* pertej këtyne âsht vetem Dera e Gjomarkut, 143, § 1041; pjesa, qi ká tager, 143, § 1042.
TESTAMENDI: mbas Kanunit, 39, Oroe; percaktimi, 39, § 105; mëndyrët, 40, § 106.
— *per shpírt,* 39, Oroe.
— *per Kishë,* 41, § 107.
TRASHIGIMI: subjekti, 36, § 88-93.
TREGTIJA: sojet, 76, 452.
TREGU: *i tokës:* rendi, 77, § 464-472; detyra e blesit, 77, § 476 e 477.
— *me qyshk,* 77, § 473 e 474.
— *pá qyshk,* 77, § 475.
THURMJA (E): *e tokvet,* 67, § 302.
THYEMJA (E): *e shëpis,* 44, § 136-142.
UDHA: *e katundit,* 62, § 267 *a) - c).*
— *e madhe:* gjânsija, 63, § 568; drejtimi, 63, § 269; largimi, 63, § 271-273; s' bán grabí, 113, § 778-781.
— *e Flamurit,* 63, § 274.
— *e verbët:* tagre e detyrë, 64, § 275-279.
— *e mullinit,* 70, § 345-347.
UDHTARI: *i paguem* 80, § 485; percaktimi, 80, § 486; s' âsht në ndore të derguesit, 80, § 487-490; kúr âsht në ndore, 80, § 491.
UHAJA: mëndyra, 82, § 499-501.
UJEMI: percaktimi, 72, § 387; tagri i mullisit, 72, § 388 e 389.
UJTUNT (TË): *e tokvet,* 67, § 314.

URTIJA: *perkah gjaksi e shëpija e të vramit*, 122, § 868 e 869.
VADA: nuk luhet as nuk ndalet, 71, § 351-366; e luejtmja, 71, § 371-374; e prishmja, 71, § 375-379; dasat, 71, § 380-382; e e shterrmja, 71, § 383; e thyemja, 71, § 384-386.
VADJA: percaktimi, 83, § 509; mëndyra, 83, § 510.
VAJZA: tagri, 12, § 31; 37, § 99-102.
— *nen unazë*, 17, § 43.
VETVRASA: shkon gjak-hupës, 133, § 958.
— *s' ká giobë katundi*, 133, § 959.
VIJA: *e mullinit*: e paprekshme, 70, § 341; detyrët e tagret, 70, § 343 e 344; e reshtmja e ujit, 70, § 348.
VJEDHNIJA: percaktimi, 112, § 768; pergjegjsija mbas gjurmet, 112, § 769-773.
— *e fëmivet*, 112, § 774-776.
— *në shëpí të vet*, 115, § 802.
— *s' ká giobë zakonisht*, 116, § 818; kúr ká giobë, 116, § 818.
— *në vath*, 117, § 819.
— *në mal*, 117, § 820.
— *në shëpí*, 117, § 821.
— *e gjàs së Kishës*, 8, § 17 (3-4).
VLLAU: *i shpifun*: kush, 38, § 103; tagri, 38, § 104.
— *i bâm*: tagret, 55, § 227-231.
VLLAZNIMI: rrjedhimet, 103, § 704; (= *e pimja e gjakut*) mbas pajtimit të gjakut, 140, § 988-990.
VOGJLIJA: tagret, 155, § 1176-1178.
VORRET: jânë vetem të njij fisi a të njij vllaznije, 2, § 5 (1); i hueji hîn me pelqim të katundit, 2, § 5 (2); jânë vend shèjt, 2, § 5, (3).
VRASA: *e burrit*, 133, § 964.
— *e grues*, 28; 34, § 61 *dj*; 133, § 963.
— *e nanës*, 34, § 61 *c*); 133, § 962.
— *e babës*, 35, § 62 *j*); 133, § 961.
— *e rrogtarit*, 43, § 124.
— *pá hiri*: rasat e caktimet, 130, § 932-938; 132, § 945 e 955.
— *me ndore*, 97, § 651 e 652.
— *me ndermjetsí*, 99, § 677-679.
— *me dorëzání*, 131, § 939 e 940.
— *e grues me shtat xânë*, 132, § 951.
— *per mik të prém*, 132, § 952.
— *per grue të dhùnueme*, 132, § 953.
— *per armë të mârruna*, 132, § 954.
— *e vllaut shkon gjak-hupës, por ká giobë*, 133, § 960.
— *në kuvend*, 149, § 1125.
ZGJONI: *i bletës*: çmimi, 53, § 203.
ZJARMI, TË GRÍMUNT, TË SODUMUNT: rasat per këto ndeshkime, 157, § 1194; mëndyra, 157, § 1195, 1197-1199.
— *per Prift të vrám*, 157, § 1196.

Kjo veper postume e P. Shtjefnit Gjeçov — ndiesë pasët! — kje rreshtue e plotsue me diftojsë analitik-alfabetik e fjaluer relativ neper kujdes t'

A. BENEDIKTIT DEMA, O. F. M.

BKSH

ERRATA - GORRIGE

(GABIMET — QORTOI:)

Faqe	IX		rr.	27	**Nrye**	— **Krye**
—	XII		—	15	241	— 141
—	XVII	shtyllë I	—	3	*Auktoritet*	— *Auktoritetet*
—	4	— 1	—	31	(vr.) Flamimi	— Flamini
—	4	— 1	—	32	(vr.) Flaminen	— Flaminem
—	5	— 2	—	16	ðo gjâ	— çðo gjâ
—	11	— 1	—	20	(vr.) case	— casa
—	15	— 1	—	18	a) 12 Krushq e 13 Krushka	— a) 12 Krushq e 1 Krushkë
—	16	— 1	—	20	... e percjells a me ...	— ... e percjellsat me...
—	16	— 2	—	32	... me besat ...	— ... me berat ...
—	22	— 2	—	22	njesë ...	— pjesë ...
—	24	— 1	—	20	Kujnija ...	— Kujrija ...
—	24	— 1	—	25	mbas oket.	— mbas toket.
—	24	— 2	—	15	... pulat.	— .... puplishtat.
—	26	— 1	—	11	... të ðalë;	— .... të ðalë fare;
—	30	— 1	—	6	... po u tye ...	— .... po u thye ...
—	40	— 1	—	30	(vr.) (Termini est ...	— (Termini et ...
—	69	— 1	—	3	Framurtarit ...	— Flamurtarit ...
—	75	— 1	—	22	(vr.) Si laesserit ...	— Si laeserit ...
—	88	— 2	—	6	§ 628	— § 928
—	90	— 1	—	29	... e vetvrasit bjen ...	— ... e vetvrasit s' bjen ...
—	92	— 1	—	14	... të bahet buka ...	— ... të hahet buka ...
—	95	— 1	—	39	(vr.) ... numera ...	— ... munera ...
—	98	— 1	—	5	§ 1661	— § 1061
—	102	— 1	—	6	§ 1139	— § 1129
—	103	— 1	—	12	§ 1555	— § 1155
—	109	— 2	—	32	(vr.) Mulieres	— 2) Mulieres
—	109	— 2	—	40	(vr.) 2) Tum	— 3) Tum

BIST

Fjalori i fjalvet e i frazevet të rralla.

Almise *(almiste, almistra),t* = vegla bujqsije.
Âmë, a = shtrat uji, vije etj.
Ânë, a = oðë.
Angarí, ja = taksë pûne.
Asper, ri = pare e argjanðët.
Ashklatisun (i) = me ashkle.

Bâ *(me) bluðë* = me prishë.
Bâ (me i) ðjepin kuej = me i bâ hile (nðo 'i të keqe) kuej.
Bâ (mos me) cing e ping = mos me folë kurrnji fjalë.
Bânë, a = sh. tbânë.
Barrtuer, ori = aj, qi bjen barrë (ðrithit) në mullî.
Bashtinë, a = arë, pronë.
Beðitë, m' u = me merzitë (kenð).
Berat, i = forcaðe, forcë.
Bestár, i = shif § 851.
Binak, u = binjok, ðinak.
Biramel, i = fëmí i pahajr, rrugaç.
Blîm, i = e blueme, të bluem.
Brac, i = vjeðhcak.
Breshtní, ja = vrashtsí, egersí.
Brumbullakzue, m' u = m' u lshue (me hov).

Calinë, *a* = róð arme.
Camerðhok, u = fëmí i vogel.
Cap, i = skjap.
Carâ, ni (i votres) = guri i votres.
Cemtë, i = i ftoftë, i ngrît.

Çetinë, *a* = róð pishe.
Çurlikue, me = me tingllue.
Çuterr, a = kotrovë ðrûni.
Çveshun, të = shkoklim i karabushit të kallamoqit.

Dahe, *ja* = e ðame, të ðám.
Dasa, t = të ðamet e ujit të vaðës.
Deðeje, ja = ðyshim.
Dermuer, ore = i mnershem.
Deshár, i,(e, ja) = aj, qi çon ðash në ðarsem.
Detyrë,a = eðhè: *borxh.*
Dinak, u = binjok, binak.
Dituer, ori = ðita mbas nðo 'i së kremtes.
Dorzânë, i = shif §§ 683, 974.
Drapen, ni = eðhè: aj, qi pûnon me ðrapen.
Dypernjahe, ja = (ðetyra e vjeðhsit me lá per gjâ të vjeðhun) ðý per nji.

Dhiza, *t* = eðha.

Eshkë, *a* = qymyr farke.

Faltore, *ja* = venð i moçem lutet.
Famulli, ja = populli i ðrejtuem prej njij Famullitari.
Famullitár, i = meshtár, qi ká kujðesin shpirtnuer të njij venði.
Farkim, i = veprimi i farketarit.
Ferkimë, a = gjurmë.
Fjetë (me) mbë njanin brryl = me i a pasë kujðesin nðo 'i senði (eðhè nâten).
Flamur, i = (në Kanûn:) krahinë në veði; *bajrak.*
Ftim, i = grishje.
Futë, a = rubë zije.

Gal(l)ðim, *i* = gëzim.
Gallus(h)ter, a = shpellë e vogel.
Germushë, m' u = m' u kercnue.

Giobtár, i = nji, qi mbleðhë gioben.
Grazhðue, me = me mbajtë gjân në grazhð me shûjtë.
Gurapesh, i = gúr, qi hiðhet me ðorë.

Gj*â e imë* = bagtí të vogla.
Gjâ e trashë = bagtí të mðhá.
Gjarpnushë, a = róð arme.
Gjatár, i = gjuetár.
Gjeðh, i = ká a lopë.
Gjeth, i = eðhè: ðushk per gjâ të gjallë.

H*anuer, ori* = róð skjapi.
Hije, ja = (në Kanûn:) rrethe, kufî.
Hikë (me i a) kuej gruen = me i a grabitë gruen kuej.
Hjekës, i = aj, qi bân hjeksí.
Hollí, ja (kau) = masë sá konopi, per të cillin liðhet kau.
Hú, ni = masë ðrithit per shperblim të pûnës së bulkut.
Hullë me = me afrue.
Hullí ja = vija, qi lên parmenða.

I*lik, u* = stêjë kanðili.
Ipeshkev, i = kryetari kishtár i njij ðjoçezi.

J*akzë, a* = shtojcë e gjurðis permbrapa.
Jetik, (e) = i kahershem, i vjeter fort.
Jetòs, (e) = i mbetun, plakë fort.

K*alue (me) per ðerë* = me kalue ngiat shëpije.
Kambë (në) e në ðorë = me 'i herë.
Kapár, i = shif § 453.
Kapercyell, celli = kufîni i uðhës së verbët.
Kapister, a = konopi i krés së kalit.
Kaptue, me = me kalue, me perpí.
Kapucár, i = shif § 1079.
Karmatisun, (i) = thepa-thepa.
Karmue, me = me qitë jashtë.
Kasnec, i = lajmtár.
Kasnecí, ja = panierzí.
Kerçik, u = soj mase.
Kjuer, ori = shif § 768 *ð).*
Kmenðë, a = lesh ðhije.
Koçanë, a = kumbona, qi i vêhet gjâs së gjallë në qafë.
Kofen, fna = kosh me xânë peshk.
Kotec, i = kosh i maðh per ðrithë.
Krî, ja = krymb brés.
Krýshkapár, i = krushku i pár.
Kuç, i = vorbë, vegshë.
Kue, oj = lëkurë.
Kujrí, ja = pronë e perbashkët e njij katunði.
Kupzë, a = *filxhan.*

L*ahe, ja* = e lame, të lám.
Lá (me) ballin e vrugnuem = me hjekë (shperblye) korín.
Lânë (me) në qúll = me lânë në rrênë.
Landtár, i = aj, qi bân landë në mal.
Lang (me) e plang = me gjithshka, gjithsejt.
Latushë, a = róð spate.
Leçí, ja = shif § 1179.
Leçitë, me = me hjekë tagret shoqnore, me qitë jashtë (shif § 1179).
Leðinë, a = tokë e papûnueme (ðjerr).
Leðh, i = múr.
Liðhun, (i) = i ðetyruem per nðo 'i pûnë.
Ligjue, m' u = me ðhânë arsye, m' u justifikue.
Lukur, ra = ðele.

Ll*oftár, i* = gopç.

M*agjatore, ja* = grue, qi gatuen bukë.
Mangore, ja = këmishë e gjânë.
Mârrë (me) flokët = me i pré fëmís flokët per të paren herë me sjellje të veçanta.
Mðheskë = shpí per ðhé
Mêc, i = fëmí.
Mêjtun, (i) = fëmí.
Merqér, i = çmimi i vajzës në martesë.
Metë, a = mungesë.
Mirvet, me = vullëndetisht.
Miser, sri = kallamoq.
Mllef, i = inâð, smirë.
Mndore, ja = rrethânë, qyshk, rasë.
Mriz, i = venð me hije, kû rrîn gjâja e gjallë në kohë të zhegut.
Mtî, ni = vegel per me xânë tlyen.
Mundshtue, me = me shá.
Muranë, a = gurët permbí vorr, rrênojë.

Mb*ajtë* (*me*) *sp* = me shikjue, m'u kujdesue.
Mbetë (*me*) *dalë* = me mbetë jashtë, mos me hî.
Mbledhë (*me*) *pêjt* = me rruðhë, me shterngue.

N*agaçe, ja* = soj ðrapni.
Nëgojësh = thânë me gojë.
Nen unazë = në kohë të fejesës.

Nd*ore, ja* = mprojë.

Ng*á, me* = me ngucë.
Ngucatë, me = me ngucë.
Ngujim, i = venði i shëpís per qindresë (luftim).

Nj*itë* (*me*) *grrêmçin* = me kapë (me arsye).

O*giç, i* = ðashi a skjapi i kumbonës.

P*anðehun* (*i*) = i paðitun.
Pansirë, a = veshë hekuri.
Paperðhok, u = gúr i vogel.
Paperlimsi, ja = tagri i shlirimit prej ðetyre të nðo 'i ligje; privileg.
Parbini, ja = tagri i ðjalit të parë.
Pashtrak, u = venð i perbashkët kullose mbrenða njij flamuri; eðhë: gioba, qi mirret per shperðorim të pashtrakut të huej.
Penðë (*ðhé*) = nji ðitár tokë.
Perbishtnue, me = me u hikë fjalvet, me ðreðhue n' arsyetim.
Perime, t = barishte.
Perkaes, i = trashigues.
Perligjë, me = me ðhânë arsye, me shlirue fajit, me çue në venð.
Perlim, i = ðetyrë, qellim.
Perpushë, m' u = m' u kujðesë teper.
Per të gjallë(*t*) = sá të jetë gjallë.
Pervarë, m' u = m' u shmangë, me kapercye.
Perzivoj, t = róð rreti.
Peshue (*me*) *në ðerë të Kishës* = me mbajtë fëmín në Pagzim.
Pi (*me*) *gjak* = eðhë: m' u vllaznue.
Pishtár, i = aj, qi bân pishë në mal.
Plang, u = banesë, shëpí.
Plangsue, m' u = me xânë venð.
Plis, i = bûcë me bár.
Plumç, i = soj rreti.
Pojatë, a = këssollë gjâje të gjallë.
Poronik, u = shif §§ 536 e 1044.
Porotë = shif § 1044.
Pranue, me = me pelqye.
Pré (*me*) *fén* = shif § 44.
Pré (*me*) *thekun* = me lshue gruen.
Pregje, t = gurët nðer ânë të ðerës.
Preme (*e*) = e ðame, caktim, gjýgj.
Presë, a = e preme, të prém.
Pretue, me = me rá pré.
Pritëtár, i = nji, qi rrîn në pritë; shif eðhë § 1094.
Pronár, i = i pasun me gjâ.
Pronë, a = pasuní, gjâ.
Pronim, i = posesjon.
Prujtë, me = me rá pré.
Puplishtë, a = shpenð.
Pusij, t = venð prite.

Q*asë, a* = çashtje, gjýgj.
Qasë, me = me afrue.
Qelë, a = banesa e Famullitarit.
Qerme, ja = henðek.
Qêth, i = vegel ðrûni shpíjare, kû vêhet buka pá u pjekë.
Qokë, me = me qukatë.
Quer, ori = venði, kû lîhen tambli etj.

R*á, (me) moh* = me mohue.
Rá (me u) ðuervet = me fillue (në hae a në pije).
Razogj, t = ðý hae bukë.
Rême, t = ênë të rêmta.
Renðtár, i = aj, qi ká renðin.
Reshtë, me = me sjellë, me vû para.
Riðë, a = teshë.
Rmore, ja = venð i grisët e në teposhte.

Rr*afgue, m' u* = m'u trazue, m'u munðue.
Rragë, a = e fjalisme, *shamatë*.
Rrgjâne, t = tesha argjanði.
Rrjell (rrill), i = soj bari i helmatisun.
Rrogue, me = me sherbye.
Rrûm = tok.
S*enjuer, ori* = çifllek.
Simahuer, ori = shif §§ 768 *b)* e 850.
Sodumë, me = me rrênue fare, me qitë fare.

Sqepár, i = vegel hekuri, qi ðhênë (në gúr).
Stel, i = tbâna e qênit.
Stênë, a = krep.
Sterðá, me = me ðá persrí.
Strafulec, i = sherbtuer ðarsme.
Sunð, i = sunðim, qeverí; ligjë.

Shêj, i = unaza e fejesës.
Shengjetë, a = pjesa e atij, qi vret gjân në gjojë.
Sheste, ja = renð, short.
Shkallë, a = shkamb i grisët.
Shkelë, me = me ðá me gjýgj, me pleqnue.
Shkmye (shkmesë) me = me shlye, me prishë, me hjekë.
Shkues, i = shif §§ 37 e 965.
Shkuesí, ja = nðermjetsí.
Shnðoshë (me) kryet = me bâ perllimtimet e permortshme.
Shtoje, ja = e shtueme, të shtuem.

Tagji, ja = sânë etj.
Tagjina, t = pjesë pullazi.
Tamza, t = tamtha.
Tban(ë), i (a) = nðertesë.
Tejë, a = konop.
Tekë, a = thuper.
Telozen, zna = pagesë.
Terkuzë, a = konop, masë.
Terthorzue, me = me sjellë terthuras.
Tregue, me = me paraqitë, me folë.
Truell, olli = venði, qi pershîn nji shëpí.
Trung, u = trup ðrûni; brêzní.
Tû, ni = âna e spatës kunðruell tefit.
Tumirë, me = me qitë të ðrejtë kenð, me pelqye.
Tyme, t = shpít.

Thader, a = vegel bujqsije.

Uhá, ja = huá.
Uhajtë, me = me ðhânë uhá.
Uhás, i = aj, qi i ep kuej uhá.
Uhazisht, (e) = me uhá, me renð, reciprok.
Ujatore, ja = grue, qi mbushë ujë.
Ujem, i = pagesa e mullîsit.
Ujtë, me = me lshue ujë nðer ara etj.
Ulkojë, a = ujk fêmen.
Um(i), i (ní) = pjesë e parmendës.
Ungj, i = axhë, ðajë.
Urë = shtrue(t).

Vaðë, a = ví uji per me ujtë arat.
Vaðitë, me = me lshue vaðen nðer tokë.
Vaðëtár, i = aj, qi reshtë ujtë e vaðës.
Valanicë, a = rrotë e sjellun prej ujit per me shtypë shajakun.
Vath(ë), i (sh. vathe, vithna) = venði i gjâs së gjallë.
Vercall, i = funeral.
Vergan, i = soj ðashi.
Verza, t = krrabzë, kulár.
Vezhgjue, me = me nðie.
Vjeðer, a = mjelcë, a.
Vllá i shpifun = shif § 103.
Vrugnue, me = me nðý, me marrue.
Vrrî, ja = venð klime të mjesme.

Zabel, i = pyllë.
Zâbukë, a = lajm, lajmim, pelqim.
Zâmê, ja = „ „ lêje.
Zbatue, me = me çue në venð.
Zmojle = ðjerr.

Zhgarkue, me = me qitë në gjýgj.
Zhgarkues, i = njaj, qi paðitë kenð në gjýgj.
Zhgû, uni = cohë e trashë leshi, shajak.

Xânë, a = ograjë.
Xânë (me) kryet = me pasë kujðesin e nðo'i pûne.
Xânun (i) = i liðhun (me fejesë).

NIHIL OBSTAT
P. ANTONIUS HARAPI, O. F. M.
CUSTOS PROVINCIALIS
Scodræ, die 16 Maii 1933.

IMPRIMATUR
† LAZZARUS ARCHIEPP.
Scodræ, die 17 Maii 1933.

BKSH

AR/23

KOKOELMA
1974-1975

BKSH

Z
V 97.98

V
1939

BKSH